CARSTEN HALVORSEN

VALLANKUMOUKSEN SUURLÄHETTILÄS

ALEXSANDRA KOLLONTAYN ELÄMÄ JA TOIMINTA

(VUOSINA 1872–1917)

KANSANKULTTUURI OY

Alkuperäisen teoksen nimi:
REVOLUTIONENS AMBASSADÖR

Suomentanut:
HILKKA LAITILA

Riihimäki 1946
Riihimäen Kirjapaino Oy

JOHDANTO

Ruotsin sanomalehtien tietotoimistolle TT:lle Washingtonista syyskuun 27 pnä 1944 saapuneesta sähkösanomasta luemme:

> Tunnettu kirjailijatar Clare Booth Luce, joka edustaa republikaaneja edustajainhuoneessa, sanoo käsityksenään, että edustavien ja ansioituneiden naisten pitää olla mukana tulevassa rauhankonferenssissa virallisessa ja vastuunalaisessa asemassa. Pätevinä puhumaan rauhankonferenssin neuvottelupöydän ääressä Mrs. Luce mainitsee presidentti Rooseveltin puolison, madame Tshiangkaishekin ja madame Aleksandra Kollontayn.

Mrs Roosevelt ja madame Tshiangkaishek ovat merkinneet kumpikin paljon kotimaalleen. He ovat kauan aikaa olleet »valtakunnan ensimmäisen naisen» paikalla maailman kahdessa suurimmassa suurvallassa, koska he ovat olleet asianomaisten maiden ensimmäisten valtiomiesten puolisoita. Mutta Aleksandra Kollontay, maailman ensimmäinen nainen, joka on istunut ministerin tuolilla hallituksessa ja on maailman ensimmäinen naispuolinen suurlähettiläs, on itse hankkinut ansionsa, ei minkään suuren valtiomiehen puolisona, vaan yksinomaan oman älykkyytensä, kelpoisuutensa ja voimansa vuoksi.

Onko meidän aikanamme olemassa toista naista, jonka elämänura ja toiminta olisi verrattavissa madame Kollontayn mo-

nivivahteiseen ja rikkaaseen elämään ja hänen ainutlaatuisiin aikaansaannoksiinsa?

Aleksandra Kollontay, kenraalin tytär, josta tuli aikakauden suurimman vallankumouksen eräs johtajahahmo, muistaa lapsuusvuosiltaan venäläis-turkkilaisen sodan 1878—79. Ylipäällikkö, kenraali Todtleben, on kantanut kuusivuotiasta pikkutyttöä olkapäillään Balkanin vuoristovirtojen ja kurujen yli. Vielä aikaisemmin hän kuunteli nuoren upseerin kertomusta samasta sodasta. Tämä oli nimeltään Kuropatkin, myöhemmin hänestä tuli kenraali ja hän sai kantaa vastuun venäläis-japanilaisessa sodassa, jossa Venäjä kärsi tappion.

Syntyperästään huolimatta hän tuli jo varhain tietoiseksi kotimaassaan vallitsevasta sorrosta ja yhteiskunnallisesta hädästä. Jo 90-luvun alussa hän etsi kosketusta maanalaisiin vallankumouksellisiin piireihin. Juuri ennen vuosisadan vaihdetta nuori insinöörinrouva Aleksandra Kollontay katkaisi suhteensa koko siihenastiseen elämänpiiriinsä ja matkusti Zürichiin opiskellakseen marxismia. Siitä lähtien hän on omistanut kaiken voimansa vallankumoukselliselle liikkeelle. 30 vuoden ikäisenä hän sai valmiiksi suuren tieteellisen teoksensa Suomen työläisten, talonpoikien ja torpparien elinehdoista.

Hän oli mukana talvipalatsin edustalla verisenä sunnuntaina tammikuussa 1905, jolloin tsaarin sotilaat avasivat tulen aukiolle yhteensulloutuneita ihmismassoja vastaan. Hän kuului vuoden 1905 vallankumouksen aktiivisiin voimiin ja tapasi silloin ensi kerran Leninin. Epäonnistuneen vallankumouksen jälkeen seuranneiden vaikeiden vainojen aikana hän toimi erikoisesti työläisnaisten järjestäytymisen aikaansaamiseksi. Vuonna 1908, jolloin tsaarin santarmit ajoivat häntä takaa lentolehtisen vuoksi, jonka hän oli kirjoittanut Suomen oloista, hänen onnistui viime tingassa paeta ulkomaille. Yli kahdeksan vuoden maanpakolaisuuden aikana hän oli kansainvälisen sosialismin eniten käytettyjä puhujakykyjä ja kynäniekkoja. Berliini keskuspaikkanaan ennen maailmansotaa ja Kristiania (Oslo) sodan puhkeamisen jälkeen hän kulki pitkillä puhujamatkoilla Saksassa, Englannissa, Yhdysvalloissa, Belgiassa, Ranskassa, Ruotsissa ja Norjassa.

Hän esiintyi useimmissa Sosialidemokraattisen Internationalen ja sosialidemokraattisten naisten kongresseissa. Vapunpäivä-esitelmiä hän on pitänyt Hyde Parkissa Lontoossa ja Tukholman Gärdetillä. Huolimatta venäläisyydestään hän istui Saksan valtiopäivien parvekkeella sinä historiallisena päivänä elokuussa 1914, jolloin sosialidemokratia rikkoi Baselin päätökset ja myönsi sotaluotot. Maailmansodan aikana hän kuului Leninin lähimpiin apulaisiin, m.m puoluejohdon ja kotimaan välillä tarvittavan yhdysliikenteen hoitamisessa, jolloin tärkein kuriiritie kulki Skandinavian kautta. Kuten kaikki Leninin työtoverit hänkin kävi kiihkeätä taistelua imperialistista sotaa ja ennen kaikkea oman maan hallitusta, hajoamistilassa olevaa ja turmeltunutta tsaarivaltaa vastaan.

Marraskuussa 1914 hänet karkoitettiin Ruotsista vaarallisena vallankumouksellisena kiihoittajana. Sitä ennen hänellä oli jo ollut tilaisuus tutustua omakohtaisesti Kungsholmenin ja Malmön keskusvankilan elämään. Silloin Aleksandra Kollontay sai ajaa ruotsalaisessa poliisiautossa. Viisitoista vuotta myöhemmin hän ajoi kuuluisissa »seitsemänlasin vaunuissa», joilla kaikki ulkomaiden lähettiläät saatetaan kuninkaan luo. Silloin hän oli palannut maahan, joka kerran oli karkoittanut hänet rajansa yli, erään Euroopan suurvallan lähettiläänä. Neljä kertaa hän uhmasi sodan aikana miinavaaraa ja torpeedoimisuhkaa Pohjanmerellä ja Atlantilla pitääkseen esitelmiä Yhdysvalloissa ja toimiakseen Leninin aatteiden hyväksi.

Lähes yhdeksän vuoden maanpakolaisuuden jälkeen, joka oli ollut täynnä työtä ja yhtämittaisia puhujamatkoja eri tahoille, Aleksandra Kollontay palasi porvarillisen vallankumouksen jälkeen maaliskuussa 1917 Venäjälle. Hän oli ensimmäinen nainen, joka valittiin neuvostojen toimeenpanevan valiokunnan puhemiehistöön ja Kerenskin hallitus tuomitsi hänet vankeuteen sen kiihkeän vallankumouksellisen agitatiotoiminnan vuoksi, jota hän oli harjoittanut sotilaiden ja matruusien kes-

kuudessa. Kesäkuussa 1917, jolloin hän vielä parhaillaan istui vankilassa, hänet valittiin bolsheviikkipuolueen keskuskomiteaan. Hän osallistui lokakuussa 1917 ratkaisevaan päätökseen aseelliseen kumoukseen ryhtymisestä.

Kun bolshevistinen vallankumous alkoi marraskuun 7 pnä, hänestä tuli neuvostohallituksen ensimmäinen »sosiaaliministeri», kansankomissaari, jonka tehtävänä oli toimia kansalaisten yhteiskunnallisen menestyksen ja hyvinvoinnin hyväksi. Hän suoritti jättiläismäisen työn äitien, lasten, invaliidien, turvattomien ja vanhusten hyväksi aikana, jolloin hänelle itselleen tuskin oli tarjolla palasta mustaa leipää, lautasellista kaalikeittoa ja teekupillista. Vanhan hallitusmuodon kannattajat harjoittivat sabotaasia kaikin voimin. Sabotoijat myivät hänen turvattomille lapsille ja vanhuksille suurella vaivalla hankkimansa vaatteet ja ruokavarat lumppumarkkinoilla. Hänen rakkaimman aikaansaannoksensa, yksinäisten äitien ja lasten palatsin, poltti poroksi eräs suuttunut ja ahdasmielinen kreivitär. Interventiosota ja valkoiset kansannousut, nälänhätä ja kulkutaudit toivat mukanaan uusia vaikeuksia, jotka vain rautaisen tahdon ihmiset kykenivät voittamaan.

Neuvostoliitto oli tähän aikaan kokonaan eristettynä ulkomaailmasta. Helmikuussa 1918 valittiin maan ensimmäinen diplomaattinen lähetyskunta, jonka Aleksandra Kollontayn johdolla piti pyrkiä kosketuksiin vaikutusvaltaisten piirien ja mahdollisesti toisten maiden hallitusten kanssa. Tukholman kautta lähetyskunnan oli tarkoitus pyrkiä Lontooseen. Matkalle lähdettiin laivalla, ja matkalaiset joutuivat moniin seikkailuihin Suomen sisällissodan ja saksalaisten väliintulon vuoksi Suomessa ja Ahvenanmaalla. Pieni alus, joka oli ollut vähällä joutua saksalaisten käsiin, joutui pahoin jäiden puristukseen Turun ja Ahvenanmaan välillä. Lähetyskunta kärsi lopulta haaksirikon ja sen onnistui hädin tuskin päästä takaisin Pietariin.

Hän johti työläis- ja talonpoikaisnaisten ensimmäistä kongressia syksyllä 1918 ja kansainvälistä naisten kongressia ke-

sällä 1921. Eräänä vallankumouksen kaikkein kiehtovimpana ja selkeimpänä puhujana Aleksandra Kollontay esiintyi rintamilla ja tehtaissa valaakseen rohkeutta ja luottamusta sotilaihin, työläisiin ja työläisnaisiin sisällissodan, ulkovaltojen interventioyritysten ja nälänhädän kauhistuttavien koettelemusten aikana. Kaksi kertaa hänet nimitettiin ministeriksi paikallisiin neuvostohallituksiin, Krimillä keväällä 1919 ja kesällä samana vuonna juuri saksalaisten vallasta vapautetussa Ukrainassa. Molemmilla kerroilla näiden hallitusten, joihin hän kuului, täytyi evakuoida kaikki laitoksensa eteenpäin ryntäävien valkoisten armeijojen tieltä.

Yhden ainoan kerran näiden vuosien aikana Aleksandra Kollontay oli oppositiossa puoluettaan vastaan. Se tapahtui n.s. työläisopposition aikana, jonka iskulauseen »yhteisvenäläisestä tuottajakongressista» Lenin tuomitsi »anarkosyndikalistiseksi poikkeamiseksi» oikeilta linjoilta. Aleksandra Kollontay löysi pian tien takaisin puolueen linjalle ja hän on aina pysynyt nuoruutensa vallankumouksellisille ihanteille uskollisena.

Kun neuvostohallituksen oli onnistunut murtaa eristäytymisen rengas, se tarvitsi diplomaatteja, jotka edustavat sen etupyrkimyksiä kapitalistisissa maissa. Stalinin aloitteesta, joka oli aavistanut Aleksandra Kollontayn lahjakkuuden tälläkin alalla, Kollontaysta tuli maailman ensimmäinen naispuolinen diplomaatti, ensin lähetystöneuvoksena ja myöhemmin Neuvostoliiton ministerinä Oslossa. Hän edusti maataan Oslossa vuosina 1922—26, Meksikossa 1926—27, jälleen Norjassa 1927—30 ja Ruotsissa vuodesta 1930 lähtien. Vuosina 1935—39 hän kuului Neuvostoliiton edustajistoon Kansainliiton neuvostossa Genèvessä.

Aleksandra Kollontay sai Leninin kunniamerkin 1933, Punaisen lipun kunniamerkin 1939, ja vuonna 1944 hänet nimitettiin suurlähettilääksi. Kaksi kertaa hän on ollut välittämässä rauhaa isänmaansa Neuvostoliiton ja äidinisänsä kotimaan Suomen välillä.

Mutta niinkään kiihkeästi toimivalle vallankumoukselliselle

poliitikolle ja diplomaatille kuin Aleksandra Kollontay on ollut, ei elämä ole ollut vain yksinomaan työtä ja taistelua. Siihen on sopinut myöskin rakastumista ja rakkautta, avioliitto ja äitiys, avioero ja uusi rakkaus. Poliittisessa ja kaunokirjallisessa tuotannossaan hän on usein käsitellyt rakkauselämän pulmakysymyksiä. Jo yksistään hänen painosta ilmestyneiden teostensa joukossa on huomattava yhteiskunnallistaloudellinen tutkielma »Äitiys ja yhteiskunta», »Naisen asema taloudellisessa yhteiskuntakehityksessä» (luentoja Sverdlovin yliopistossa 1921), »Uusi moraali ja työväenluokka» ja paljon kiistaa herättänyt »Työmehiläisen rakkaus», joista jo yksin viimemainittu on ilmestynyt kahdellatoista kielellä. Hän on intohimoisesti taistellut sukupuolista kaksinaismoraalia ja naisen orjuuttamista vastaan porvarillisessa perheessä, mutta hän ei koskaan ole ollut »naisasianainen». Naisen vapauttaminen on hänen käsityksensä mukaan erottamattomasti liittynyt kapitalismin tuhoamiseen ja sosialistisen yhteiskunnan kehitykseen.

Aleksandra Kollontay on elämällään ja toiminnallaan voimakkaasti ja vakuuttavasti osoittanut perättömiksi ne väitteet, että vapautuneelta naiselta muka puuttuu kykyä selviytyä ja menestyksellisesti hoitaa yhteiskunnan ensimmäisiä luottamustehtäviä.

Maailmassa on olemassa vain yksi ainoa kirjailija, joka voi kirjoittaa suuren elämäkerran tästä harvinaisesta naiskohtalosta: Aleksandra Kollontay itse! Huhu kertookin, että hän suurlähettilään työnsä ohella ja viime vuosien heikentyneestä terveydestään huolimatta on työskennellyt muistelmateoksensa parissa ja että hän jo on kirjoittanut lapsuudenmuistoistaan.

Sillä aikaa kun maailma odottaa tätä suurta teosta ja toivoo sen ehtivän valmiiksi, tämän teoksen tekijä on omistautunut vaatimattomampaan tehtävään. Hajanaisesta ja katkonaisesta ainehistosta, Aleksandra Kollontayn omista teoksista, matkakuvauksista ja kirjeistä Eurooppaan ja Amerikkaan suunnattujen esitelmämatkojen ajalta, lyhyestä omaelämäkerrasta, jonka hän on julkaissut Neuvostoliitossa, omaelämäkerrallisista kirjoituksista, joita hän on kirjoittanut venäläisiin ja kansainvälisiin aikakauslehtiin hänen ystäviensä muistiinpanoista ja vanhoista sanomalehtileikkeleistä tekijä on koettanut rakentaa Aleksandra Kollontayn elämän ja toiminnan ulkonaiset puitteet. Missä vain on ollut mahdollista, kirjoittaja on antanut Aleksandra Kollontayn itsensä puhua omien teostensa kautta. Hän ei ole toistaiseksi voinut ulottaa työtään pitemmälle kuin vuoteen 1917, koska jatko vaatii tutkimuksia arkistoissa, jotka sodan aikana eivät ole olleet käytettävissä. Kirjoittaja toivoo saavansa jatkaa työtään kuvatakseen toisessa osassa vallankumousjohtaja, kansankomissaari ja diplomaatti Aleksandra Kollontayta. Tämä teos kuvaa nuorta tyttöä, maan alla työskentelevää vallankumouksellista organisaattoria, Euroopan ja Amerikan kaupungeissa vaeltavaa sosialistista agitaattoria ja Leninin uskollista apulaista sotavuosina.

Kirjoittaja kiittää erikoisesti niitä Aleksandra Kollontayn ystäviä, jotka ovat luovuttaneet käytettäväkseni valaisevaa ainehistoa ja kuvia.

SHURA KASVAA NEIDOKSI

Ratsuväenkoulun tytär

Aleksandra (Shura) Domontovitsh, tuleva Aleksandra Kollontay, syntyi Pietarissa maaliskuun 19 pnä (suomalaisen ajanlaskun mukaan huhtikuun 1 pnä) 1872.

Tavaton lumimyrsky raivosi sinä päivänä. Vanha lastenhoitajatar ennusti taikauskoisena, että vastasyntyneen tytön elämästä tulisi myös hyvin myrskyinen.

Pietari, nykyinen Leningrad, oli 1870-luvulla kaikkien venäläisten itsevaltiaan hallitsijan, tsaari Aleksanteri II:n nopeasti kasvava pääkaupunki. Sinne hän oli sijoittanut parhaimmat valiorykmenttinsä. Jonkin matkan päässä kaupungin keskustasta, Jekaterinagovskin prospektin varrella, sijaitsi Hänen majesteettinsa henkivartiokaartin ratsuväenkoulu. Koulun sotilastarkastajana oli etevä pääesikuntaupseeri, silloinen eversti Mihail Domontovitsh, Aleksandra Kollontayn isä. Shura syntyi tilavassa, vanhassa patriisitalossa Srednaja Podjatjeskaja-katu 5:ssä, mutta perhe muutti pian senjälkeen erääseen upseeriasuntoon tuohon tilavaan ja komeaan tsaarin henkivartioupseerien kasvatuslaitokseen.

Aatelinen Domontovitshien suku polveutui alunperin Ukrainasta. Se oli maanomistaja- ja sotilassuku, mutta erityisen varakas suku ei ole koskaan ollut.

Äidin puolelta Aleksandra Kollontayn sukujuuret juontavat Suomeen. Tarkasti laskien hän on neljännesosasuomalainen, jos käytämme rotututkijain termejä. Hänen äitinsä isä, Alek-

sander Masalin, oli Savosta Savonlinnan seuduilta kotoisin oleva köyhä talonpojan poika, joka paljain jaloin vaelsi aikoinaan Pietariin. Hän oli eteenpäinpyrkivä nuori mies, lahjakas ja tarmokas luonne ja hankki itselleen pian arvonantoa ja omaisuuden käymällä kauppaa suomalaisilla puutavaroilla. Pietaria rakennettiin tuona aikana suurkaupungiksi. Katujen peiteaineena käytettiin siihen aikaan suureksi osaksi puupölkkyjä, joten puutavaralla oli hyvä menekki.

Yrityksissään hyvin menestyen, komea suomalainen liikemies Masalin, joka ei milloinkaan oppinut kunnollisesti puhumaan venäjänkieltä, solmi avioliiton venäläisen aatelisnaisen, neiti Krilovan kanssa.

Hän oli kaunis, mutta kova ja ylpeä ja katsoi solmineensa epäsäätyisen avioliiton. Äidinisä ja äidinäiti olivat molemmat jo kuolleet siihen aikaan, jolloin Shura Domontovitsh syntyi.

Äiti, Aleksandra Masalin, hänen sisarensa Nadja ja äidinäiti olivat juhlittuja vaaleita kaunottaria sen ajan Pietarissa. Sama asianlaita toistui myöskin seuraavassa polvessa.

Aleksandra Masalin solmi avioliiton insinööri Mravinskin kanssa ja synnytti hänelle pojan ja kaksi tytärtä. Kerran sitten rouva Mravinski tapasi tanssiaisissa tumman, komean miehen, kaartinupseeri Domontovitshin. Kummankin rinnassa syttyi tulinen rakkaus, joka mursi tieltään kaikki esteet. Avioerot olivat hyvin harvinaisia siihen aikaan ja rakkaudesta solmitut avioliitot vieläkin harvinaisempia, mutta Aleksandra Kollontayn äidillä oli kylliksi rohkeutta ja päättäväisyyttä erotakseen ensimmäisestä puolisostaan. Uudessa avioliitossa syntynyt ensimmäinen lapsi, tämän kertomuksen päähenkilö, ilmoittautui sitten ennen kuin uutta avioliittoa oli ehditty muodollisesti vahvistaa. Koko vaikutusvaltainen Pietari puhui tästä romanttisesta rakkaustarinasta. Shura oli rakkauden lapsi. Vanhempien rakastuminen oli kestävää laadultaan, sen osoitti arkielämä myöhemmin.

Molemmat puolikasvuiset tytöt äidin ensimmäisestä avioliitosta — Shuran sisarpuolet — Adéle ja Jenny (Jenja) seurasivat

Aleksandra Masalin-Domontovitsh, Aleksandra Kollontayn äiti.

äidin mukana. Veli tuli myöhemmin, erään dramaattisen tapauksen yhteydessä, muun sisarusparven yhteyteen. Heistä Shura tunsi pääsevänsä lähimmäksi ennakkoluulotonta, erittäin lahjakasta ja musikaalista nuorempaa sisarpuoltaan Jenjaa, keisarillisen oopperan tulevaa oopperalaulajatarta.

Käytämme kertomuksemme alussa Aleksandrasta Shura nimeä, sillä siten häntä kutsuttiin tuohon aikaan. Venäjänkieli on rikas pehmeistä lempinimistä, Alekseista ja Aleksanterista tulee mielellään Aljosha ja Sasha, Aleksandrasta tulee Shura.

Shura oli määrätyssä määrässä vanhempiensa ja ympäristönsä lempilapsi. Hemmotelluksi hän ei kuitenkaan tullut, sillä äiti hallitsi ankarasti ja piti tytärtään ja koko perhettä, perheenpää mukaanluettuna, kurissa ja Herran nuhteessa. Shura rakasti erikoisen lämpimästi isäänsä, joka eli kokonaan työhönsä uppoutuneena ja vaikutti useimmiten hajamieliseltä ja vieraalta, kun hän jutteli lasten kanssa.

Nuorena, elämäniloisena upseerina hän oli tullut piiriin, joka oli saanut vaikutteita sen ajan vapaamielisistä aatteista. Hän oli uskollinen tsaarille vannomalleen valalle, mutta hän kuului niihin, jotka toivoivat, että Venäjällä olisi astunut voimaan perustuslaillinen hallitusmuoto.

Shura kasvoi korkeasti sivistyneessä perheessä, jossa ikkunat pidettiin avoinna kaikissa merkityksissä, myöskin ikkunat länttä kohti, joista sen ajan vapaamieliset aatteet muualta Euroopasta voivat tuulahtaa sisälle. Äiti puhui viittä kieltä ja kirjallisuuden aarteet, nekin, jotka oikeastaan olivat kiellettyjä, olivat nuoren Shuran käsien ulottuvilla. Vanhoillisuutta talossa edusti joukko ruikuttavia ja riitaisia vanhoja tätejä, jotka paheksuvat kaikkea ja kaikkia ja levittävät viihtymättömyyttä ja ikävää tunnelmaa ympärilleen niin monessa porvarillisessa kodissa.

*

Kun Shura oli viisivuotias, hänen isänsä lähti venäläis-turkkilaiseen sotaan, joka puhkesi huhtikuussa 1877. Samana vuonna hänet nimitettiin kenraalimajuriksi.

Koko Shuran ympäristö oli täynnä pelkkää ihastusta ja innostusta tätä kunniakasta sotaa ja urheita venäläisiä kenraaleja kohtaan. Mutta hänen äitinsä mieltä ahdisti alituinen, kalvava levottomuus puolisonsa vuoksi.

Keittiössä perheen monilukuisen palvelijakunnan keskuudessa sotaa katseltiin kokonaan toisin silmin. Eräänä päivänä Shura sai kuulla erään soturin kertomuksen rintamaelämän kauhuista, pakkasesta, verestä, kulkutaudeista ja sotatarvikkeista, jotka eivät tulleet perille. Kertoja oli haavoittunut, nuori upseeri, joka tuli tuomaan perille isän terveiset. Hänellä oli tuo sittemmin niin tutuksi tullut nimi Kuropatkin.

Henkilö, joka on käynyt Tretjakov-galleriassa Moskovassa, ei varmaankaan milloinkaan unohda Veretjaginin kuuluisaa taulua »Kaikki rauhallista Shipkasolassa». Kuva, joka esittää kaatuneita talven valkeassa autiudessa pakkasen kangistamat jäsenet lumen alta pilkottaen, on venäläis-turkkilaisen sodan monumentti. Kokonaisia armeijakuntia, niin hyvin venäläisiä kuin turkkilaisiakin, paleltui kuoliaiksi tuona ankarana talvena. Pilkkukuume, koleera ja muut kulkutaudit vaativat niinikään runsaan saaliinsa. Lahjomisjärjestelmä kukoisti yli kaikkien rajojen ja joukot kärsivät kaikkein välttämättömimpienkin tarvikkeiden puutetta. Pitkän piirityksen jälkeen Plevnan linnoitus vihdoin kukistui.

Marraskuun 3 pnä 1878 Venäjä solmi San Sebastianossa voitollisen rauhan, joka tosiasiallisesti antoi Venäjälle protektoraatin Balkanilla, vaikkakin Bulgaria edelleen joutui maksamaan veroa turkkilaisille. Englanti katsoi herruutensa Vähässä Aasiassa olevan uhattuna, ja tuki senvuoksi Itävaltaa ja Turkkia. Englantilaisia laivastovoimia lähetettiin Maltaan. Disraeli purki San Stefanon rauhan ja pakotti määrittelemään ehdot uudelleen Berlinin konferenssissa heinäkuun 13 pnä 1878. Autonominen Bulgarian ruhtinaskunta kutistui kokoon ja muutenkin venäläisten voittoja vähennettiin. Tämä nöyryyttävä asiain käänne herätti Venäjällä voimakasta katkeruutta sekä äärimmäisen kansallismielisissä että edistysystävällisissä piireissä.

Venäläisillä oli kuitenkin toistaiseksi Bulgariassa maan poliittinen ja sotilaallinen johto käsissään. Tsaarin sijaiseksi tuli ruhtinas Dondukov-Korsakov, ja hänen esikuntansa päälliköksi ja ensimmäiseksi Trunovon kuvernööriksi nimitettiin Shuran isä, kenraali Mihail Domontovitsh. Tarkoitus oli aluksi, että hän olisi jäänyt maahan ja tullut sotaministeriksi venäläisten miehittämässä maassa.

Kuvernöörin ja tsaarin sijaishallitsijan esikuntapäällikön ominaisuudessa kenraali Domontovitsh sai tehtäväkseen johtaa uuden valtion hallitusmuodon laatimista. Hänellä oli hyvin täsmällinen mielipide siitä, miten tämä tehtävä oli suoritettava. Venäläisillä oli hyvä maine Bulgariassa, koska he olivat vapauttaneet maan turkkilaisten sorrosta. Nyt piti venäläisten kenraali Domontovitshin mielipiteen mukaan antaa bulgarialaisille se vapaus, jonka turkkilaiset olivat heiltä riistäneet. Hän alkoi laatia vapaamielistä hallitusmuotoa, joka perustuisi kansan valitsemaan eduskuntaan (Sobranjen), jonka kautta Bulgarian kansa saisi itse hallita itseään. Hän etsi ja sai tukea näille pyrkimyksilleen maan edistysystävällisten voimien piiristä.

Horjumattoman johdonmukaisesti hän saattoi työnsä päätökseen näiden suuntaviivojen mukaisesti. Mutta hän oli pian saava tietää, että tämä hänen aikomuksensa oli jyrkästi ristiriidassa Venäjän yksinvaltiaan aikeiden kanssa.

Matka Bulgariaan.

Keväällä 1878 Domontovitshin perhe muutti Sofiaan. Kuusivuotiaalle Shuralle, joka siihen asti oli ollut hyvin yksinäinen lapsi kasarmiympäristössä Jekateringovskin prospektin varrella, tuli pitkästä matkasta ja vuoden kestäneestä oleskelusta Sofiassa harvinainen ja jännittävä seikkailu. Matka suoritettiin junalla, laivalla Mustan meren yli ja viimeinen taival vaunuissa sodanrunteleman alueen läpi.

Sofiassa perhe asui eräässä kaksikerroksisessa talossa villiytyneen ruusutarhan keskellä. Minareetit kuvastelivat lähes 3.000 metriä korkeita Vitosvuoria vasten. Katuelämä oli kirjavaa ja vilkasta ja kaupunki vaikutti lähinnä maalaukselliselta kylältä. Kaikki viihtyivät suurenmoisesti.

Kenraali syventyi valtiosäännön laatimiseen. Shuran äiti puolestaan antautui suurella innolla harjoittamaan voimaperäistä valistustyötä ja muodosti bulgarialaisia naiskomiteoita, jotka työskentelivät ensimmäisten tyttökoulujen perustamiseksi maahan. Shuran sisarpuolet saattoivat iloita siitä, että heillä alituisesti oli ympärillään ihaileva piiri nuoria venäläisiä upseereja. Shuran elämä oli vapaata ja hauskaa ja hänellä oli monta leikkitoveria. Tappeluissa hän asettui usein katupoikien puolelle etuoikeutettujen piirien lapsia vastaan.

Noiden hienojen perheiden useita lapsia, neitosia ja nuorukaisia, jotka leikkivät Shuran kanssa Sofiassa tai Pietarissa tai kävivät usein tervehtimässä hänen sisariaan, Aleksandra Kollontay oli kerran tulevaisuudessa tapaava niistä luetteloista,

joihin oli merkitty sellaisten henkilöiden nimet, joita syytettiin vallankumousvuosien aikana vehkeilystä neuvostovaltaa vastaan.

Huumorin pilke silmäkulmassaan hän on monta kertaa kertonut ystävilleen tarinaa joustavasta diplomaatista, joka tapasi käydä tervehtimässä toista hänen sisaristaan. Shuraa suututti aina, että hän joka kerta käydessään koetti salavihkaa kätkeä hänen käsineensä. Monen vuoden kuluttua Shura tapasi hänet uudelleen. Diplomaatti kertoi silloin nauraen, että hän toisti sen alituisesti uudelleen nähdäkseen, eikö tyttö milloinkaan antaisi hänen huomata, että hän oli ymmärtänyt miehen aikeet. Mutta tyttöpä oli aina yhtä muuttumattoman hymyilevä ja ystävällinen.

— On sääli, että te olette nainen ettekä koskaan voi tulla diplomaatiksi, nuori keikari pahoitteli.

45 vuotta myöhemmin toinen mies, tällä kerralla mies, jolla jo oli maailmanmaine, totesi, että Aleksandra Kollontaylla oli suuria taipumuksia diplomaattiselle uralle. Hänen neuvostaan hänet lähetettiin Osloon maailman ensimmäisenä naispuolisena diplomaattina. Tämä miehen nimi oli Josef Stalin.

Kyky olla pienimmälläkään eleellä tai ilmeellä näyttämättä, että hän täysin näkee juonet ja temput, joita vastapuoli yrittää, tuntuu seuranneen häntä lapsuusvuosista asti.

Bulgarian ajalta kerrotaan joukko muitakin tarinoita, jotka osoittavat nuoren Shuran välitöntä esiintymistä ja hänen nuorta tahdonvoimaansa.

Shura sai harvoin olla mukana, kun sisaret esittivät näytelmiä hyväntekeväisyystarkoituksia varten. Kerran hän kuitenkin sai olla mukana ensi-illassa. Englantilainen hoitajatar miss Godgeon puuhaili näyttämön takana auttaen nuoria näyttelijöitä pukeutumisessa. Adéle-sisar näytteli nuorta tyttöä. Paha ja hirmuiseksi kuvattu täti koetti erottaa hänet hänen valitustaan. Shura otti näytelmän täytenä totena. Kun täti sulki Adélen erääseen huoneeseen ja sisar alkoi suureen ääneen itkeä ja valittaa onnettomuuttaan, Shura ei enää kestänyt kauem-

paa. Hän hyppäsi penkille ja huusi selvällä ja kirkkaalla lapsenäänellään:

— Älä itke, Adéle! Älä usko sitä vanhaa noitaa, hän vain valehtelee. Sinä luulet, että hän lukitsi sinut sisään, mutta minä näin, ettei hänellä ollut mitään avainta. Työnnä ovea kunnollisesti, niin se aukenee ja sinä pääset vapaaksi ja tulet onnelliseksi. Tee se, Adéle, äläkä itke!

Yleisö tuijotti ensin hämmästyneenä sinipukuista ja valkotukkaista pikku tyttöä, kun tämä piti puhettaan näyttelijättärelle, mutta kun Shura mahtipontisesti julisti, että sisar pääsisi vapaaksi, salissa syntyi oikea kättentaputusten myrsky.

Sinipukuinen tyttö ei ollenkaan tuntunut huomaavan, että suosionosoitukset olivat tarkoitetut hänelle. Hän istui paikallaan hämmentymättä ja arvokkaana.

Tämä oli tulevan Aleksandra Kollontayn ensimmäinen julkinen puhe.

Samana iltana monet vieraat kyselivät Shuran äidiltä, eikö tytön pitäisi ottaa laulutunteja, kun hänellä oli niin kirkas ja kaunis ääni.

Shura ei koskaan enää saanut lupaa mennä mukaan näytelmien esityksiin. Katsottiin riittäväksi ja vaarattomammaksi, että hän oli mukana vain kenraaliharjoituksissa.

Kerran piti kreivi Potockin tulla Pietarista Bulgariaan erikoistehtävässä. Shura kuuli äitinsä sanovan: »Hän ei ole mikään hauska vieras. Hän voi saada paljon pahaa aikaan isälle auttamalla vanhoillista ryhmää. Isä tulee varmasti olemaan kovin pahoillaan.»

Kreivi Potockin saapui sitten seurassaan useita bulgarialaisia herroja. He istuivat kenraalin työhuoneessa, ja isä huusi Shuralle:

— Ota savukerasia pöydältäni ja tarjoa kaikille herroille.

Kuten kiltti ja hyvinkasvatettu tyttö ainakin Shura niiasi kauniisti herroille ja tarjosi heille vuoronperään savukkeita. Kun hän tuli kreivi Potockin luo, hän oli olevinaan kuin olisi

unohtanut jotakin hyvin tärkeätä ja juoksi pois huoneesta savukerasioineen.

Miss Godgeon kysyi, mitä oli tekeillä. Shura selitti:

— Kaikki muut herrat saivat savukkeita, mutta sen inhoittavan kreivin jätin ilman. Hän on tullut pahoittaakseen isän mielen ja auttaakseen vanhoillisia. Hän ei saa mitään savukkeita minulta.

— Hyvinkasvatettu tyttö ei koskaan saa näyttää tunteitaan, miss Godgeon sanoi. Nyt kreivi on loukkaantunut ja vihainen.

— Sitä minä juuri tahdoinkin, Shura sanoi ihastuneena. Antaa hänen istua ja tehdä mieli savukkeita — se on hänelle oikein.

Sofiassa Shura sai toverin, josta sitten tuli hänen paras ystävänsä koko elämän ajaksi, tuki maanpakolaisuuden ja vallankumousvuosien myrskyissä, ja myöhemmin uskollinen taistelutoveri bolsheviikkipuolueessa. Hänen nimensä oli Zoja Sjadurskaja. Hänen isänsä toimi sotatuomioistuimessa ja hänestä tuli kenraali Domontovitshin uskottu apulainen Bulgarian vapaamielistä hallitusmuotoa laadittaessa.

Shuran isä tahtoi, että Bulgarian kansan piti itse hallita itseään, mutta tsaari oli ajatellut asian kokonaan toisella tavalla. Ruhtinas Dondukov-Korsakovin käskystä pidätettiin useita sobranjan edistysmielisiä voimia. Huhtikuun 22 pnä sobranja hyväksyi pienin muutoksin esitetyn valtiosäännön.

Bulgarian ruhtinaaksi (knjas) valittiin 1879 tsaarin ehdokas, saksalainen Battenbergin prinssi Aleksander (samaa ruhtinassukua, johon Ruotsin kruununprinsessa kuuluu). 1886 hänen täytyi luopua paikaltaan, ja hänen seuraajakseen valittiin Koburg-sukuinen prinssi. Aleksanteri II:n aikana hän kuitenkin toimi yhteistyössä tsaarin ja Stoilovin ympärillä olevan pienen konservatiivisen ryhmän kanssa.

Aleksanteri Battenbergiläisen ensimmäisenä hallitsijatehtävänä 1879 oli kuitenkin suhteellisen vapaamielisen hallituksen nimittäminen.

Pian senjälkeen kenraali Domontovitsh kutsuttiin takaisin

Pietariin. Hänestä ei tullut sotaministeriä. Itsevaltias ei pitänyt siitä, että hän tunsi niin voimakasta vetovoimaa vapaamielisiä aatteita kohtaan. Bulgarian esimerkki voisi tarttua muuallekin Venäjällä. Shuran isä oli joutunut epäsuosioon. Tämä saattoi merkitä paljon itsevaltiuden aikana. Se saattoi merkitä sotilasarvon alentamista, kenties erottamista ja maanpakoa. Ukkospilvi leijaili perheen yllä tuona aikana ja epävarmuuden, turvattomuuden ja yleisen synkkämielisyyden vallassa lähdettiin paluumatkalle Pietaria kohti. Kenraali Domontovitshin taistelu vapaamielisen perustuslain puolesta oli kärsinyt tappion.

Shura jätti hyvästit parhaalle bulgarialaiselle ystävälleen, Slojevkalle, joka myöhemmin osallistui ruhtinas Aleksanteria vastaan tehtyyn kapinayritykseen ja teloitettiin. Hän sanoi jäähyväiset katupojille ja eräälle toiselle pitkätukkaiselle ystävälleen, omalle suuresti rakastamalleen lemmikkiaasilleen.

Luonne muodostuu.

Aikuiset hätistelivät mielellään nuorta Shuraa pois tieltä, kun käsiteltiin tärkeitä poliittisia asioita, mutta monta kertaa hänen onnistui pysytellä huomaamattomana ja kuunnella keskusteluja. Jo kauan ennenkuin monimutkaisten sanojen sisältö oli selvinnyt hänelle, hän kuuli päivittäin puhuttavan perustuslaillisesta hallitusmuodosta, vapaudesta, liberalismista, valtataistelusta Euroopassa, strategisista perääntymisistä ja diplomaattisista voitoista tai tappioista. Arvostelevan suhtautumisen yksinvaltiutta kohtaan hän sai isänperintönä ja hän kauhistutti usein ympäristöään lapsellisen suorasukaisilla arvosteluillaan tsaarista.

Bulgariassa Shura sai ensimmäiset vaikutelmansa »kunniakkaan» sodan julmuudesta. Vähitellen hän huomasi, ettei ollut totta, että venäläisten puolella oli yksinomaan vain jalomielisyyttä ja sankaruutta ja turkkilaisten puolella pelkkää raakalaisuutta ja eläimellisyyttä. Tuleva internationalisti alkoi pyrkiä luomaan asioista itsenäistä käsitystä. Kun kuusivuotias osui näkemään ryhmän bulgarialaisia partisaaneja, joita vietiin teloitettaviksi, tapaus kiihdytti häntä siinä määrin, että hän makasi valveilla öisin epätoivoissaan, kun ei ollut voinut pelastaa heitä.

Shura huomasi pian syvän kuilun köyhien ja rikkaiden välillä. Talon palvelusväestä tuli tietämättään hänen ensimmäinen poliittinen opettajansa.

Muissa venäläisissä aatelisperheissä oli kuilu herrasväen ja

palveluskunnan välillä melkein ylipääsemätön. Shuran äidillä, joka polvetui yksinkertaisista suomalaisista kansanihmisistä, ei ollut venäläisen aateliston ennakkoluuloja eikä hän kieltänyt lapsiaan seurustelemasta palvelijoiden kanssa. Kun Shura tunsi itsensä yksinäiseksi, hän livahti keittiöön tai poikien luokse, jotka kiillottivat hienoa parkettilattiaa. Siellä hän joutui tekemisiin toisen maailman kanssa, joka oli jyrkässä ristiriidassa hänen oman, turvallisen, varakkaan, kuin pumpuleihin käärityn olemassaolonsa kanssa.

Shuran vanhempien kodissa oli kokonainen kaarti palvelijoita. Palvelusväki sai siihen aikaan Venäjällä tavallisesti kylliksi ruokaa, mutta palkan ja kohtelun laita oli huonommin. Palvelijat kulkivat kesällä ja talvella paljain jaloin ja nukkuivat lattialla käytävissä, komeroissa ja keittiön uunin päällä, missä sellainen oli olemassa. Jokapäiväinen haukkuminen ja nuhteet kuuluivat asiaan ja iskuja ja potkuja saatettiin myöskin jaella. Ei kuitenkaan Shuran kodissa.

Palvelusväen keskuudessa Shura kuuli joka päivä kerrottavan ihmisistä, jotka olivat kuolleet nälkään tai paleltuneet, niin että olivat saaneet keuhkotaudin senvuoksi, että rikkaus oli kerääntynyt vain joidenkin harvojen käsiin, samalla kun miljoonilta ihmisiltä puuttui kaikki. Täällä ei sodasta puhuttu minään kunniakkaana asiana, vaan kidutuksena. Siellä puhuttiin omaisten miehistä tai pojista, jotka olivat paleltuneet kuoliaiksi tai vuodattaneet verensä tsaarin sodassa, samaan aikaan kun heidän lapsensa jätettiin kärsimään katkeraa puutetta. Keittiössä hän sai kuulla, että venäläisen talonpojan orjuus jatkui toisissa muodoissa, vaikka maaorjuus olikin lakkautettu.

Kuusan Hovissa, perheen kesähuvilassa Viipurin seuduilla, Shuran kasvuvuosien rakkaimmassa oleskelupaikassa, hän oppi tuntemaan suomalaisten torpparien ja torpparien lasten harmaan, lohduttoman köyhyyden. Sinne tulivat hänen ikäisensä paljasjalkaiset torpparien lapset tuomaan mansikoita, sieniä, krapuja ja muita metsän ja järvien herkkuja. He saivat kiittää kauniisti niistä penneistä, joita emäntä suvaitsi heille heittää.

Shura tiesi, että näillä lapsilla oli niukasti leipää ja ruispuuroa ja kätki heitä varten herkkuja, joista he eivät ymmärtäneet yhtään mitään. Hän huomasi pian, että he säästivät herkkunsa kotiin sialle ja loukkaantui kovin. Hän ei vielä tiennyt, että suomalaisen torpparin ainoa porsas sitten pelasti perheen suoranaisesta nälästä pitkien, kylmien talvikuukausien aikana.

Hiukan myöhemmin hän ymmärsi nämä asiat paremmin. Aleksandra Kollontayn ensimmäinen suurempi taloudellinen teos on hänen kirjansa torppareiden elinehdoista Suomessa. Mutta toistaiseksi hän oli vain pikku tyttö Shura.

Muutamia vuosia Bulgarian matkan jälkeen perhe muutti takaisin siihen taloon, jossa Shura oli syntynyt. He asuivat tilavassa, kauniissa katurakennuksessa, jonka omisti isän serkku, Adéle sisaren tuleva mies.

Siihen kuului myöskin rappeutunut piharakennus slummiasuntoineen, joissa suurkaupungin köyhimpien täytyi maksaa vuokria, jotka olivat aivan liian korkeita heidän tuloihinsa ja asuntojen kuntoon verrattuina. Keskellä kylmää Pietarin talvea Shura saattoi nähdä lastenkamarin ikkunasta, kuinka monilapsisia perheitä häädettiin kadulle ja kuinka kurjaa irtaimistoa sälytettiin kelkkaan, jonka jälkeen perhe palelevine, laihoine lapsineen hävisi lumiräntään vaeltaessaan tuntemattomia kohtaloita kohti. Palvelijoilta Shura sai kuulla, että nälkä ja kodittomuus odottivat häädettyjä.

Shuran yhteiskunnallinen tietoisuus oli herännyt ja hänen luonteensa muovautui näiden varhaisten vuosien aikana. Yksinäinen tyttö, joka luki niin paljon ja seurusteli niin paljon palvelusväen ja köyhien lasten kanssa, huomasi, että se yhteiskunta, jossa hän eli, oli syvästi epäoikeudenmukainen. Hän ei ollut selvillä siitä, missä vika oli. Hän luki posket innosta hehkuen kodin rikkaita kirja-aarteita ja uneksi tulevansa sankarittareksi, joka pelasti pieniä lapsia palavasta talosta, taistelijaksi, joka kukisti maahan vääryydet ja sorron ja suureksi kirjailijattareksi, joka viittoisi kansalle tietä. Ympäristö tiuski hänelle ja teki pilaa hänen hajamielisyydestään ja päiväunistaan.

Heitä huvitti kovin, kun hän täten muistutti isää, kenraalia, joka usein oli poissa omissa ajatuksissaan siinä määrin, että hän tuskin huomioi ympäristöään tai läheisimpiään.

Shura eli onnellisissa olosuhteissa, mutta hän kärsi siitä, että toiset ihmiset elivät puutteessa ja kärsimyksissä. Voiko olla itse oikein onnellinen, kun toisilla ihmisillä oli niin vaikeata? Kuinka tuo kurjuus voitaisiin poistaa ja tehdä elämä kaikille ihmisille iloisemmaksi?

Koira, joka oli tyttö.

Pienessä omaelämäkerrallisessa palasessa eräässä venäläisessä julkaisussa Aleksandra Kollontay on kertonut lapsuudestaan muutamia tapauksia, jotka osoittavat, millä tavalla hän tarkasteli itseään ja ympäristöään. Se on luku tarkkasilmäistä lapsipsykologiaa. Huomaamme lukiessamme hänen uhma-asenteensa ympäristöä kohtaan ja ensimmäiset kumoukselliset tunteensa kaikkea sitä vastaan, jota lapsi piti vääränä ja epäoikeudenmukaisena.

»Lapsuuteni oli onnellinen, kuten jo kerroin. Mutta olin arvosteleva pikku tyttö, joka ajattelin paljon, mietiskelin asioita juurta jaksain ja pidin tuumailujen tulokset omana tietonani. En koskaan tuntenut mitään halua uskoutua aikaihmisille.

Hehän eivät tietäneet minusta yhtään mitään. He eivät milloinkaan ymmärtäneet minua ja kun he koettivat olla ystävällisiä minua kohtaan, he käyttäytyivät aina hullusti.

Sanoin, että olin vallankumouksellinen varhaisimmasta lapsuudestani asti. Mutta ulkonaisesti ja muodollisesti olin hyvin tottelevainen. En halunnut saada nuhteita, sillä se olisi loukannut ylpeyttäni tullessaan vanhempien sisarieni ja veljeni tietoon. He eivät saaneet koskaan nuhteita. Miksi minun olisi pitänyt saada niitä.

Tein mitä minun käskettiin tehdä, kuten tottelevainen pikku tyttö ainakin, mutta kapinoin mielessäni. Arvostelin ja ivasin aikuisia heidän epäoikeudenmukaisten tekojensa vuoksi ja sentähden, että he minun mielestäni olivat niin tyhmiä.

Miksi toiset lapset saivat juoksennella ulkona ilman sukkia ja kenkiä lämpimässä hiekassa ja ruohikossa, kun minun oli pakko kulkea kengät jalassa? Miksi minulla täytyi olla kalossit, kun sisareni saivat kulkea ilman? Se oli tyhmää ja epäoikeudenmukaista. Kun olin kuusivuotias, olin päättänyt, etten koskaan täysikasvuiseksi tultuani käyttäisi kalosseja. Polttaisin kaikki kalossit, jotka vain saisin käsiini.

En ole koskaan ollut mikään urheilunharrastaja, mutta luontoa rakastin. Kaipasin Kuusan Hovin puutarhaan, puistoon ja metsiin, sen pelloille ja kukkuloille. Tunsin siellä »omat puuni» ja lintujen äänet.

Olen aina uneksinut, kertonut satuja itselleni. Uneksin, että olin aikuinen ja suoritin koko joukon asioita, joita en voinut nyt tehdä, senvuoksi, että olin vain lapsi. Muuttaisin maailman sellaiseksi, että lapset olisivat onnellisia. Aikuiset osoitettaisiin heille kuuluville paikoille. Heillä ei enää saisi olla niin paljon sanomista. He käyttivät valtaansa väärin.

Kotonani asui pieni poika, kun olin 6—7-vuotias. Hänen äitinsä oli kuollut ja sitäpaitsi hän oli jotakin, jota en ollenkaan ymmärtänyt — avioton lapsi. Kaikki surkuttelivat ja päivittelivät hänen kohtaloaan. Tuossa kaikessa oli jotakin, josta minä en pitänyt. Häntä ei ikään kuin pidetty oikein tasavertaisena, kuten muita minun ikäisiäni lapsia.

Eräänä päivänä leikimme parvekkeella. Suljin oven ja jätin hänet sinne yksikseen. Hän hermostui ja iski pienillä nyrkeillään ikkunaruutuun, kunnes se meni rikki ja sirpaleet sinkoilivat ympärilleni. Aikuiset ryntäsivät paikalle. He olivat sitä mieltä, että tuo pikku poika, jolla ei ollut oikeata isää, oli aikaansaanut koko surkeuden enkä minä, joka olin sulkenut hänet yksin parvekkeelle.

Koetin selittää heille, kuinka asian laita todella oli. Minulle oli hyvin tärkeätä, että asia tuli oikein selvitetyksi. Kukaan ei kuunnellut minua. He näkivät vain itse tosiasian, että poika oli iskenyt lasin rikki. Hänen piti siis saada nuhteet ja seisoa nurkassa häpeämässä eikä minun, joka olin yllyttänyt hänet tuohon tekoon. Se oli mielestäni tyhmää ja kovin epäoikeudenmukaista. Tuollaiset tapaukset tekivät minusta kumouksellisen. Minulla oli aina erioikeuksia, olin aina perheen lellikki.

Miksi? Sisarukseni olivat niin paljon vanhempia, ja minä olin ainoa lapsi äitini uudesta avioliitosta. Kaksi muutakin lasta syntyi, mutta he kuolivat jo pieninä. Vanhempani pelkäsivät kovin menettävänsä minutkin ja suojelivat minua senvuoksi tavalla, joka minusta tuntui liioitellulta.

Olinko kaunis lapsena? En usko olleeni. Olin tavallinen, normaali lapsi. En näyttänyt rumalta, mutta minussa ei ollut mitään erikoista. Sisareni, veljeni ja aivan erikoisesti äitini olivat kauniita. Kaikki puhuivat heidän kauneudestaan. En muista, että kukaan olisi puhunut minusta kauniina lapsena. Mutta ulkonäköni parani vuosien mukaan.

En koskaan itse ajatellut, että olin kaunis. En pitänyt 'tyypistäni'. Sisareni olivat tunnustettuja kaunottaria, en minä. En välittänyt siitä. Minua huvittivat kokonaan toisenlaiset asiat. Perhe tahtoi tehdä minut niin onnelliseksi kuin mahdollista, mutta en koskaan ollut niin onnellinen kuin aikuiset luulivat. Olin niin yksinäinen lapsena, jätettynä kokonaan oman unelmieni maailman olentojen viihdytettäväksi.

Minulla oli pieni valkoinen koira, luultavasti valkoinen villakoira. Rakastin koiraani. Mielikuvituksessani se ei ollut mikään koira, vaan lumottu pieni tyttö. Luulen, että olin seitsenvuotias niihin aikoihin. Luin saduista, että tuollaisen lumouksen voi murtaa ja rukoilla sieluraukan puolesta, jonka paha haltijatar oli loihtinut koiraksi. Silloin pikku tyttö astuisi vapauteen koiran hahmosta. Otin kaulaltani kultaisen ristin, jota kaikki kreikkalaiskatoliset venäläiset tytöt kantoivat kaulassaan, ja siunasin tuon pörröisen valkean villakoiran, jolla oli niin suuret, tummat silmät. Se ei auttanut. Silloin ripustin ristin koiran kaulaan. Sekään ei auttanut. No niin, ajattelin, niin suuren ihmeen tapahtumiseen tarvitaan ehkä aikaa. Pahinta oli, etten saanut koiralta pois ristiäni hienoine kultaketjuineen. Jos aikuiset saisivat nähdä sen, eivät he koskaan ymmärtäisi minua.

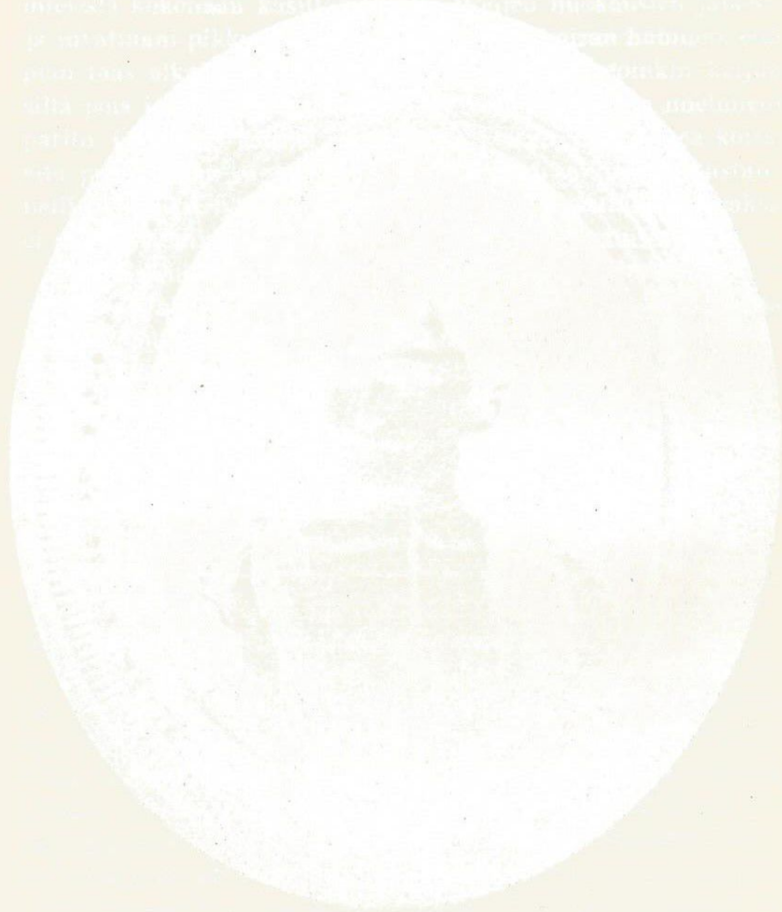
En pelännyt nuhteiden vuoksi, vaan sentähden, että minun silloin olisi pakko selittää heille jotakin sellaista, joka minulle itselleni oli niin yksinkertaista ja itsestään selvää, mutta toisten mielestä kokonaan käsittämätöntä. Monien huokausten jälkeen ja luvattuani pikku tytölle, joka oli saanut koiran hahmon, että pian taas alkaisin lukea siunauksiani, sain vihdoinkin ketjun siltä pois ja saatoin mennä takaisin kirjojeni luo ja unelmieni pariin. Olin niin varma, ettei minun koirani ollut oikea koira, että pakotin sen raukan olemaan mukana kaikilla opetustunneillani. Pikku tyttöä, joka oli noiduttu ja muuttunut koiraksi, ei saanut laiminlyödä. Hänen täytyi saada kasvatusta.

Kaikki tämä johtui minun suuresta yksinäisyydestäni.»

Eräässä aikaisemmassa Aleksandra Kollontayta koskevassa kirjassa on kuva sisarusparvesta tänä ajankohtana. Sitä katsellessa panee erikoisesti merkille Shuran suuret, viisaat ja ihmettelevät silmät.

Shura yhdeksänvuotiaana.

Itsevaltiaan valtikan alla

Tsaarin valta oli virallisen opin mukaan laina Jumalalta ja senvuoksi rajoittamaton ja loukkaamaton. Kaikki oppositio, kaikki vapausliikkeet sen ajan Venäjällä suuntautuivat ensi sijassa tsaarin yksinvaltiutta vastaan.

Tsaarinvallan kulmakivinä olivat feodaalinen maanomistaja-aatelisto, kirkko sekä poliisi ja santarmisto. Aateli hallitsi hovin piirissä, sotavoimien komentopaikoilla ja tärkeimmissä virastoissa. Saksalaisilla ja saksalaisbaltilaisilla aatelismiehillä ja Romanovien sukuun avioliittojen kautta tulleilla saksalaisilla ruhtinattarilla oli suuri vaikutusvalta hovissa.

Papisto oli tsaarivallan varmin tuki, silloin kun oli kysymyksessä kansan pitäminen edelleen taikauskon ja henkisen pimeyden vallassa.

Santarmisto, poliisi ja salainen poliisi, n.s. ohrana, löivät armotta maahan jokaisen opposition yrityksenkin. Pitkät vankilarangaistukset ja Siperiaan karkoittaminen olivat tuomioistuimien parannuskeinona kaikkia demokraattisia pyrkimyksiä vastaan. Sanomalehdistö ja kirjallisuus olivat sensuuriviranomaisten ankaran silmälläpidon alaisina.

Venäjä oli tuona ajankohtana vielä feodaalinen maa, suunnaton talonpoikien maa. 135 miljoonasta asukkaasta kuului vähintäin 120 miljoonaa talonpoikaisväestöön. Mutta uusi yhteiskuntaluokka oli syntymässä: kaupunkien porvaristo. Suuret luonnonrikkaudet, alhaiset työpalkat ja ammattiyhdistysten ja työväensuojelun puuttuminen houkuttelivat sijoittamaan ulko-

maista pääomaa Venäjän markkinoille. Venäläinen yrittäjähenki alkoi myöskin kukoistaa. Kaukaasian öljyä ja Ukrainan ja Uraalin malmeja alettiin käyttää hyväksi, rautatieverkosto rakennettiin ja suuria teollisuuslaitoksia luotiin ulkomaisen pääoman avulla. Venäläistä viljaa, venäläistä pellavaa ja muita tuotteita vietiin kaikkialle Eurooppaan.

Maa-aateliston vallasta ja itsevaltiudesta tuli kahle teollisuuden ja kaupan kehitykselle. Nuori porvaristo alkoi varovasti levittää ja tehdä tunnetuksi uusia, vapaamielisiä ajatuksia. Ei sillä tavalla, että se olisi halunnut syöstä valtaistuimelta »Pikku isän», mutta se halusi saada aikaan maltillisen valtiosäännön, niin että se voisi auttaa häntä Venäjän kansan hallitsemisessa. Se halusi poistaa feodalismin pahimmat jäännökset. Vapaamielisten aatteiden tunnetuin puolustaja oli Aleksander Herzen ja hänen lehtensä Kolokol (Kello), jota salakuljetettiin laittomia teitä Ranskasta ja Sveitsistä.

Silloin tällöin ilmi leimahtaneet talonpoikaiskapinat kukistettiin tavallisesti verisesti, mutta Krimin sodan koettelemusten jälkeen tsaari Aleksanteri II katsoi olevansa pakotettu lakkauttamaan maaorjuuden. Talonpoikia ei voitu enää myydä kuin kauppatavaraa. Kartanonomistajien rikkautta ei enää laskettu »sieluissa», mutta suurten talonpoikaisjoukkojen köyhyys pysyi silti yhtä sietämättömänä. Kartanonomistajat pitivät itse edelleen parhaan maan, ja talonpoikien täytyi joko ostaa omakseen maansa tai sitten vuokrata ne tai tehdä päivätöitä pienten peltotilkkujen edestä. He joutuivat myöskin riippuvaisiksi kylän koronkiskureista, kulakeista, jotka rikastuivat toisten talonpoikien kustannuksella.

Lenin kirjoitti vuosisadan vaihteessa tilanteesta Venäjän maaseudulla maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen:

»Itse asiassa talonpoikia riistettiin kahta pahemmin: Ei riittänyt, että osaa maata ei annettu heidän haltuunsa, heidän oli sitäpaitsi pakko maksaa sen maan »vapaaksiostamisesta», joka jätettiin heille ja joka oli aina ollut heidän viljeltävänään. Tällöin maa oli 'ostettava vapaaksi' huomattavasti kalliimmalla

hinnalla kuin sen todellinen arvo oli. Tilanomistajat tunnustivatkin kymmenen vuotta myöhemmin valtion virkamiehille, joita oli asetettu tutkimaan olosuhteita maatalouden alalla, että talonpoikien oli ollut pakko maksaa ei yksin maastaan vaan myöskin vapaudestaan...

Rahavallan voimalla talonpoikia ei vain sorrettu, vaan karkoitettiin konnuiltaan. Suuri määrä talonpoikia köyhdytettiin perinpohjin ja muutettiin proletaareiksi, pienestä joukosta muodostui harvalukuinen, mutta sitkeä kulakkien ja varakkaiden talonpoikien ryhmä, joka kahmi käsiinsä talonpoikien talot ja tavarat sekä muodosti vähitellen syntyvän maaseudun porvariston kantajoukon. Maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen seurannut nelikymmenvuotiskausi muodostaakin keskeytymättömän talonpoikain likvidoinnin, äsken vapautuneen talonpoikaisluokan hitaan, tuskallisen kuolinprosessin. Talonpoika oli saatettu kurjuuden partaalle: hän eli yhdessä karjan kanssa, kulki rääsyihin puettuna, söi saviheinää. Talonpoika oli valmis pakenemaan maatilkultaan, jos hän vain olisi löytänyt paikan, minne olisi voinut paeta, hän vieläpä *osti itsensä vapaaksi* maastaan ja maksoi sille, joka tahtoi ottaa sen haltuunsa, sillä verot ylittivät maan tuoton.»

Narodnikit tai narodnovoltsit, kuten heitä kutsuttiin salaisen lehtensä »Narodnaja Voljan» (Kansantahto) mukaan, olivat ennen marxilaisuuden aikoja huomattavin salainen oppositioliike. Kun se oli epäonnistunut yrityksessään nostattaa talonpoikia kapinaan tsaaria vastaan, se työskenteli pääasiassa salaliittojen ja terrorististen metoodien avulla. Huolimatta osoittamastaan suuresta rohkeudesta ja uhrivalmiudesta sen ei onnistunut saada aikaan muuta kuin taantumuksen kärjistymistä. Tsaarinvalta ja tilanomistajavalta pysyivät horjumattomina vanhoissa menettelytavoissaan.

Tsaari on murhattu!

Tsaari Aleksanteri II, joka hallitsi vuosina 1855—81, sai ajan monarkisteilta mainosnimen »Vapauttaja-tsaari», osaksi senvuoksi, että hän oli pelastanut bulgarialaiset turkkilaisten vallasta, osaksi maaorjuuden lakkauttamisen vuoksi. Mutta kansa vihasi häntä ja narodnikit, jotka tahtoivat saada aikaan hallitustavan muutoksen, koettivat useita kertoja raivata hänet tieltään attentaatin avulla. Heidän ponnistelunsa onnistuivat lopulta.

Nainen, Sofia Perovskaja, Pietarin kuvernöörin tytär, järjesti muutamien miehisten salaliittolaistovereidensa kanssa maaliskuun 1 (13) pnä 1881 pommiattentaatin, joka raivasi Aleksanteri II:n tieltä. Sitä päivää ei Aleksandra Kollontay koskaan sano voivansa unohtaa.

Shuran ympäristössä syntyi tavaton kohina ja kiihtymys, kun tieto tapahtumasta saapui. Talon tädit ja lukuisat kävijät olivat raivoissaan niitä jumalattomia ylioppilaita kohtaan, jotka olivat uskaltaneet kohottaa kätensä tsaaria vastaan. Odotettiin ankaria toimenpiteitä yliopiston oppositiopesäkkeitä vastaan, ja kaikki olivat levottomia suvun ylioppilaiden puolesta. Shuran sisarpuoli oli juuri vähäistä aikaisemmin muuttanut kotiin isänsä, insinööri Mravinskin luo, ja Jenjalla oli useita ylioppilasystäviä.

Pietari oli melkeinpä piiritystilassa. Kaikkialla, missä vain näkyi pienikin opposition pilkahdus, viranomaiset iskivät heti kiinni. Vallanpitäjien viha »tsaarinmurhaajia» kohtaan oli rajaton. Tällöin alkoi murhatun pojan, Aleksanteri III:n, aikainen jatkuva terrorikausi.

Nuori kuvernöörin tytär Perovskaja oli yksi niistä seitsemästä, jotka tuomittiin hirtettäviksi. Ei edes tsaarin Venäjällä voitu muistaa, että aikaisemmin ketään naista olisi hirtetty. Raskas ja kiihtynyt tunnelma lepäsi kaupungin yllä, kun tuomioiden täytäntöönpanoa odotettiin. Shuran äiti rukoili kauan Jumalaa Sofia Perovskajan äidin puolesta, joka oli saanut niin vallankumouksellisen tyttären.

Vähänpä hän saattoi aavistaa, että hänen oma, yhdeksänvuotias tyttärensä, jonka otsaa peittävän vaaleanruskean, tasaiseksi leikatun tukan alta tuikkivat harmaansiniset silmät, tulisi paljon huomattavammalla tavalla ottamaan osaa Venäjän vallankumouksen historiaan kuin Sofia Perovskaja. Eipä hän voinut aavistaa, että hiljainen, uneksiva lapsi, jonka hän oli synnyttänyt maailmaan, tulisi kuulumaan ensimmäisiin niiden joukossa, jotka eivät tyytyneet vain raivaamaan tieltä yksityistä tsaaria, vaan kukistivat koko tsaarinvallan, tilanomistajavallan ja venäläisen kapitalismin.

Kun äiti selitti, että lapsen korkein velvollisuus oli kaikessa noudattaa vanhempiensa esimerkkiä, katsoivat Jenja ja Shura toisiinsa hiljaisen yhteisymmärryksen ilmein. Jenja oli jo alkanut kulkea omaa tietään. Shuran kumouksellisuus despotismia vastaan alkaisi kumouksella vanhempien pakkovaltaa vastaan.

Aleksanteri II:ta vastaan tehty attentaatti vaikutti syvällisesti Domontovitshin perheen elämään. Pian Sofia Perovskajan ja hänen tovereidensa teloittamisen jälkeen pidätettiin Jenjan ja Adélen isä, insinööri Mravinski. Erään aikaisemman tsaaria vastaan suunnatun attentaattiyrityksen yhteydessä »nihilistit» olivat kaivanneet tunnelin Pietarissa erään kadun alle, jonka ohi tsaari usein tapasi ajaa, ja sijoittaneet sinne voimakkaan räjähdyspanoksen. Poliisi pääsi salaisuuden jäljille, ja insinööri Mravinski kutsuttiin teknillisenä asiantuntijana tutkimaan kellaria. Hän selitti, että jokin johto ilmeisestikin oli puhjennut ja Mra-

vinski sai mukaansa pari sivilipukuista poliisia etsiäkseen vikapaikkaa. Hän ei löytänyt mitään.

Nyt Aleksanteri II:ta vastaan tehdyn uuden, onnistuneen attentaatin jälkeen poliisi otti uudelleen esille kadunalaista tunnelia koskevan kysymyksen. Poliisi muisti insinööri Mravinskin selityksen, joka nyt oli joutunut uuteen valaistukseen. Poliisi veti sen johtopäätöksen, että Mravinski oli ollut samassa juonessa mukana attentaattimiesten kanssa ja että hän oli tietoisesti salannut viranomaisilta totuuden tuota tunnelia koskevassa asiassa. Hänet vangittiin ja karkoitettiin Siperiaan.

Mustana taantumuskautena, joka alkoi heti Aleksanteri III:n noustua valtaistuimelle, oli erikoisen vaarallista olla sukua jollekulle, jota syytettiin vehkeilystä tsaaria vastaan. Kenraali Domontovitsh eli vielä sen korkean epäsuosion varjossa, jonka hän oli hankkinut osakseen vapaamielisellä Bulgarian hallitusmuodollaan. Hän oli astunut uudelleen pääesikunnan palvelukseen ja toimi sen sotahistoriallisen komissionin presidenttinä, joka kirjoitti venäläis-turkkilaisen sodan historiaa, mutta hänen tiensä jatkuvien ylennysten saamiseen oli suljettu. Nyt tuli lisäksi paljon vakavampi, insinööri Mravinskia koskeva asia. Perheen tuttavapiiri vetääntyi hätääntyneenä pois, ikään kuin talossa olisi sairastettu jotakin erittäin vaarallista kulkutautia.

Isku tuli siis juuri, kun perhe oli ikään kuin uudelleen aloittanut elämän epävarmuuden aikojen jälkeen. He olivat muuttaneet tilapäiseen, hyvin vähän viihtyisään asuntoon Katerinskyn kanaalin varrella. Palveluskuntaa oli lisätty. Marisevien vanhojen tätien armeija oli uudelleen muuttanut taloon. Jenja jatkoi laulu- ja musiikkiopintojaan italialaisen opettajattaren, signora Catallionin, johdolla. Kun Mravinski pidätettiin, tulivat kaikki kolme lasta äidin ensimmäisestä avioliitosta, myöskin Shuran velipuoli, joka aina oli asunut isänsä luona, Domontovitshin perheeseen.

Shura oli juuri sitä ennen saanut ohjaajakseen Jenjan entisen kotiopettajan, Maria Strahovan. Hän oli itsensäelättävä nainen, joka käytti silmälaseja, oli yksinkertaisesti puettu ja hyvin vakava. Tädit sanoivat häntä nihilistiksi, eivätkä he siinä aivan väärässä olleetkaan. Maria Strahova kuului vallankumoukselliseen ylimystöön. Tähän aikaan olivat vain hyvin harvat venäläiset ollenkaan tutustuneet Marxin oppeihin. Maria Strahova kuului aatteittensa puolesta lähinnä narodnikkeihin. Hänestä Shura ei saanut vain monipuolisesti lahjakasta ja taitavaa opettajaa, vaan myöskin vanhemman, ymmärtäväisen ystävän, joka osasi antaa vastauksen kaikkiin niihin kysymyksiin, joita vakava, tarkkasilmäinen ja tiedonjanoinen tyttö pohti mielessään. Kenraali Domontovitsh keskusteli kernaasti Euroopan suurpoliittisista pulmakysymyksistä Maria Strahovan kanssa, ja Shura kuunteli tarkkana vieressä.

Maria Strahova uskoi, että apu tulisi valistuneiden vallankumouksellisten ryhmistä, jotka uhrautuivat kansan hyväksi. Hänen ihanteenaan olivat korkeasti sivistyneet naiset, jotka vapaaehtoisesti asettuivat asumaan köyhien keskuuteen slummikortteleihin, panivat oman henkensä alttiiksi koleerasairaaloissa tai heittivät pommeja raivatakseen yksinvallan vihatuimmat johtomiehet pois tieltä. Shura oli tuohon aikaan tosin hyvin romanttinen, mutta hänen arvosteleva mielensä pysyi kuitenkin vastahakoisena tuollaista haaveellista vallankumouksellisuutta kohtaan. Hän oli vielä lapsi, mutta mielikuva yksityisten ihmisten uhreista ei tyydyttänyt häntä. Hänellä oli sellainen tunne, että tarvittiin jotakin syvemmälle käypää, koko pohja ja perusta oli muutettava.

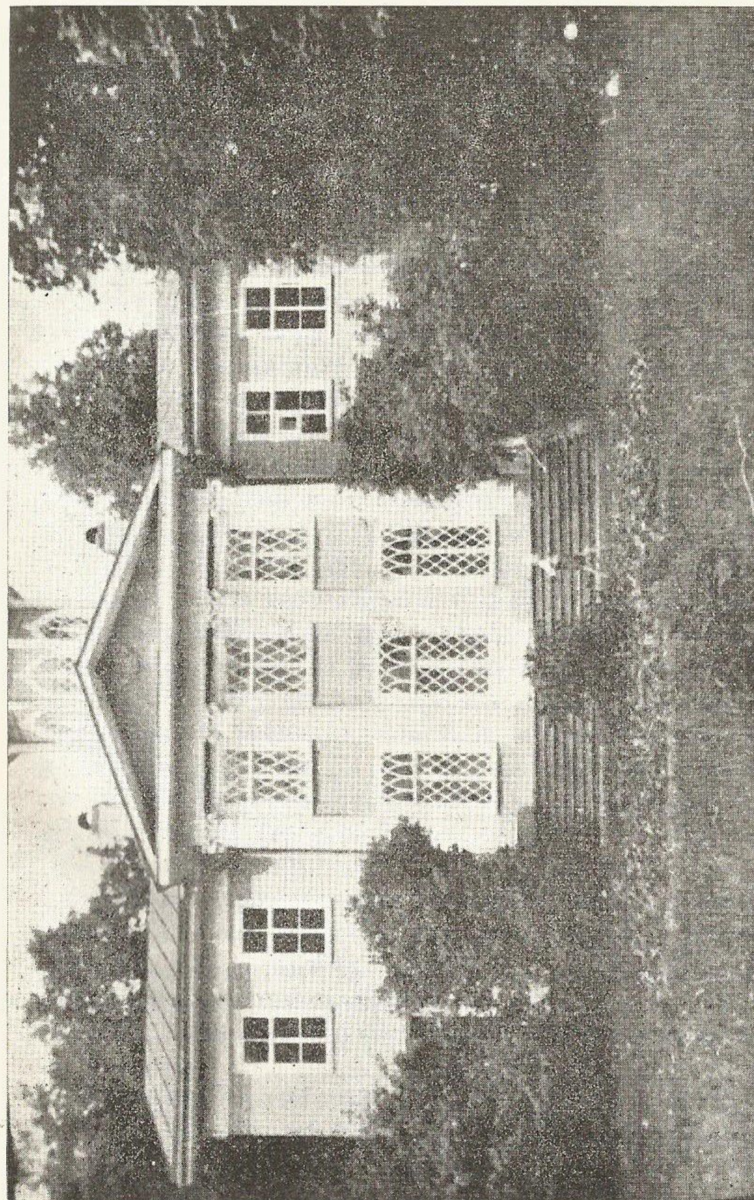
Myöhemmin hän Marxin opeista oli löytävä sen ratkaisun, jota hän etsi.

Kuusan Hovi. Kruununperillinen sai rukkaset

Shura halusi palavasti päästä kouluun, mutta ei koskaan saanut toivettaan toteutumaan. Molemmat sisaret saivat käydä lyseota, mutta ei hän. Äiti pelkäsi, että hänen herkkä lapsensa voisi joutua vaarallisten vallankumouksellisten voimien vaikutuksille alttiiksi tsaarivallan kouluissa ja yliopistossa. Siitä huolimatta, että Maria Strahova kannatti Shuran pyyntöjä ja esitti, että yhdessäolo samanikäisten tovereiden kanssa tekisi yksinäiselle tytölle hyvää, äiti pysyi tässä kohdassa järkkymättömänä. Hänen mielipiteensä mukaan oli turvallisinta järjestää tytölle yksityisopettaja hyvin suojatussa kodissa. Monipuolinen sivistys ja ylioppilastodistushan olivat hyvät olemassa kaikkien mahdollisuuksien varalta, mutta hänen unelmansa tyttärien tulevaisuudesta kulki siihen suuntaan, että heidän olisi onnellisinta niin pian kuin mahdollista solmia avioliitto jonkun vanhemman, hyvässä taloudellisessa asemassa olevan miehen kanssa, joka voisi antaa heille turvatun yhteiskunnallisen aseman. Liiallinen sivistys voisi vain johtaa hänen tyttärensä pois tältä rauhalliselta tieltä.

Mutta missä olivat nyt rauha ja turvallisuus? Mravinskin vangitseminen ja perheen osaksi tullut yhteiskunnallinen boikotti särkivät monet toiveet. Shuran äiti keräsi lapsiparvensa ympärilleen ja matkusti Kuusan Hoviin, perheen Suomessa olevaan kartanoon. Maria Strahova seurasi mukana.

Kuusan Hovi, Aleksandra Kollontayn lapsuudenparatiisi, si-

Kuusan hovi.

jaitsee Muolaan pitäjässä Karjalassa, melkoisen lähellä Viipuria. Kanilanjoki, joka on yhteydessä Vuoksen laajan vesistön kanssa, virtasi tilusten rajalla. Kukkulalla sijaitsi kaunis, kaksikerroksinen, keltaiseksi maalattu empiretyylinen päärakennus kaksine siipirakennuksineen kukkien keskellä, ja etäämpänä oli puutarha ja varjoisa, lehtevä puisto. Ikkunoista oli laaja näköala vaaroille, järville ja leveänä vyönä aukeavaan mäntymetsään.

Shuran äidinisä, puutavarakauppias, entinen savolainen paljasjalkavaeltaja, oli ostanut perheelle Kuusan kartanon. Talon sisustus ja kaikki talon tavarat olivat peräisin äidin vanhempien ajoilta. Shuran ankara, kaunis ja suvustaan ylpeilevä äidinäiti heilutti talossa valtikkaa siihen aikaan.

Shura rakasti Kuusan kartanoa, sillä täällä hän tunsi itsensä vapaammaksi kuin missään muualla. Täällä hänellä oli kättensä ulottuvilla suuren kirjaston ehtymättömät aarteet. Täällä hän pääsi lähelle luontoa, kukkia ja puita. Täällä hän saattoi niin paljon kuin vain tahtoi seurustella köyhien torppien lasten kanssa. Täällä kenelläkään ei ollut aikaa kiinnittää häneen huomiotaan. Hän vaelteli vapaasti kaikkialla kuin nuori alkuasukas aarniometsässä ja jäi monta kertaa pois aterioilta.

Äiti hellitti täällä ankaraa, valvovaa otettaan, sillä hän hoiti täällä kartanon pehtoorin tehtävät ja taloudelliset asiat. Hän hallitsi taloa lujin käsin ja onnistui vapauttamaan sen suurista veloista. Navetta ja suuri meijeri olivat kartanon talouden tukipylväät. Kuusan kartanon hieno meijerivoi oli erikoistuote, josta Pietarin hienot taloudet suorastaan tappelivat.

Kuusan kartanon kirjastossa Shuran rikas mielikuvituselämä oikein saattoi puhjeta kukkaansa. Talvet Pietarissa tuntuivat ummehtuneilta ja synkiltä verrattuina siihen vapauteen, joka vallitsi sukukartanossa Karjalassa.

Suomen hallitus perusti myöhemmin kartanoon paikkakunnan museon.

Siitä huolimatta, että 1939—40 ja 1941—44 sodat kulkivat seudun yli, kuuluu Kuusan Hovi säilyneen vahingoittumattomana.

Alma Söderhjelm, joka asui Tervolassa ja kuului perheen tuttavapiiriin, on muistelmateoksessaan »Min värld» (ilmestynyt Bonnier'n kustantamana 1929) antanut kuvan leikkitoveristaan Shurasta jo Domontovitshien perheestä. Hän kirjoittaa näin:

»Heti alussa solmin ystävyysliiton Shuran kanssa. Olimme ehkä kymmenvuotiaita, kun tapasimme ensi kerran ja kuusitoistavuotiaita, kun tapasimme viimeisen kerran Muolaassa. Meidän tuttavuutemme rajoittui hänen käynteihinsä minun luonani Tervolassa...

Minulla on hyvin selvä muistikuva Shura Domontovitshista. Hänellä oli ruskea kiharainen tukka ja yllään valkoinen silkkipuku. Silkki oli silloin hyvin harvinaista, ja minun mielestäni se oli hienouden huippu, me kun kuljimme aina maalla yksinkertaisissa pumpulipuvuissa. Hän oli solakka, soreasti ja hienosti kasvanut tyttö, joka teki minuun sen vaikutelman, että hän kuului kokonaan toiseen maailmaan ja ettei hänen varmaankaan koskaan ollut tarvinnut mielessään elätellä turhaa ja toteutumatonta toivetta.

Minä en nyt, vaikka koetan ponnistella muistiani, saa mieleeni palautumaan paljoakaan siitä, mistä silloin keskustelimme. Hän sai alituisesti osakseen ivaa ja kiusantekoa siitä omalaatuisesta maustaan, että piti enemmän kirjoista kuin Pietarin uudenaikaisesta seuraelämästä, emmekä me koskaan jutelleet tanssista tai hakkailusta. Muistan vain, että keskustelumme eivät liikkuneet sellaisissa asioissa, joista tytöt tapaavat yleensä keskenään puhua.»

Leikkele Aleksandra Kollontayn omista kirjoitelmista saa täydentää leikkitoverin muistoja:

»Muistan millaista oli, kun olin 13—14-vuotias tyttö. Minulla oli tapana ajatella, että menisin naimisiin rakkaudesta. Minusta tulisi hyvin onnellinen. Minulla olisi kaksi pikku tyttöä. Mutta sitten? Mitä minä tekisin sitten?

Minusta tuntui aina, että kävisi pitkäveteiseksi ja ikäväksi, kun tuollaista elämää olisi jatkunut jonkin aikaa. Vain onnea!

Se tuntui minusta aivan liian vähältä. Elämässä täytyi kai olla jotakin muutakin?»

Kuusan kartanossa vietetyt kesät toivat mukanaan vapautta, lepoa ja virkistystä. Mutta yksinäisyys seurasi häntä sinnekin. Shura koetti tosin temmata torpparien lapsetkin mukaansa niihin mielikuvituksellisiin leikkeihin, joita hän halusi järjestää, mutta he eivät aina kyenneet seuraamaan hänen ajatuksensa nopeita hypähdyksiä. Silloin hän pettyneenä perääntyi äidinäidin kirjastoon.

Siellä hän tutustui suuriin venäläisiin runoilijoihin, klassilliseen ja 80-luvun uudenaikaiseen maailmankirjallisuuteen. Siellä oli hyllyillä Pushkinin, Gogolin, Turgenjevin, Lermontovin, Byronin, Goethen, Schillerin, Moliéren, Racinen, Shakespearen teoksia, mutta myöskin kirjallisia uutuuksia. Hän kykeni jo lukemaan niitä alkukielellä, sillä kieltenopetus oli ollut perusteellista. Kotona puhuttiin harjoituksen vuoksi paljon ranskaa, englantia ja saksaa.

*

80-luvun alussa Shura sai äitinsä mukana matkustaa Italiaan, jossa Jenjan piti päättää musikaaliset opintonsa. Sisar sai aikanaan ensimmäisen oopperasopimuksensa ja kokeili Vittoriossa Gildana Rigoletto-oopperassa. Italian matka ja tutustuminen Italian taiteeseen ja Italian kansaan muodostui elämykseksi.

Kokeilun jälkeen Jenja kiinnitettiin Marinskiteatteriin Pietarissa taiteilijanimellä Eugenia Mravina. Siellä hänestä pian tuli yleisön ilmeinen suosikki. Kellonheleän äänensä, luonnollisen näyttelemistyylinsä ja luonnetehtävien esittämisessä ilmenevän lahjakkuutensa vuoksi hän alituisesti saavutti uutta menestystä. Useat tunnetut miehet halusivat päästä hänen »suojelijoikseen», mutta hän meni naimisiin köyhän upseerin kanssa. Alma Söderhjelmin kertoman mukaan ihailijoiden joukossa ei ollut kukaan vähempi kuin itse tsaarevitz, nuori kruununperijä

Nikolai, josta sittemmin tuli tsaari »Nikolai Verinen.» Alma Söderhjelm kirjoittaa nimittäin muistelmateoksessaan »Min värld»:

»Hänen taiteilijanimensä oli Mravina, ja hän oli hyvin juhlittu aikanaan, eräs Pietarin Suuren oopperan tähtiä. Houkuttelemalla hänen näkemisellään ja lupaamalla varata meille aition Suuressa oopperassa he aina yrittivät houkutella meitä Venäjän pääkaupunkiin. Hän ansaitsi itse suunnattomia summia ja oli naimisissa pienen luutnantin kanssa, jonka palkka oli ainoastaan 1.000 ruplaa. Hänen ympärillään oli romanttinen hohde, sillä hän oli saanut eräänlaisen puolivirallisen tarjouksen tulla suuriruhtinas-kruununperijä Nikolain rakastajattareksi. Vielä romanttisempaa mielestämme oli, että hän oli kieltäytynyt ja sanonut, että hän tahtoi olla uskollinen pikku luutnantilleen. Väliin tuollainen uskollisuus saa palkkansa. Hänen kuolemansa jälkeen 1914 Shura kertoi minulle — ja hän piti sitä tavattoman harvinaisena ilmiönä ja mainitsi ilmeisellä kiitollisuudella — että hänen lankonsa oli pysynyt Jenjalle siinä määrin uskollisena, että hän oli hoitanut vaimoaan koko tämän sairauden ajan ja istunut hänen vieressään aina siihen asti, kunnes tämä vaipui kuoleman uneen.»

Kaikkien venäläisten tuleva itsevaltias, jota ei vielä oltu naitettu taikauskoisen ja poliittisesti erittäin toimeliaan Hessenin prinsessan Alixin kanssa, sai Alma Söderhjelmin kertoman mukaan surkeat rukkaset Aleksandra Kollontayn sisarelta. Kerrotaan, että tuleva tsaari myöhemmin lohduttautui erään juhlitun balettiprimadonnan parissa.

Rakkaussuru ja Tukholmanmatka

Shuran vanhin sisarpuoli oli jättänyt kodin 80-luvun alussa. Kaunis ja keimaileva Adéle oli sisarista ainoa, joka oli hyväksynyt äidin käsityksen, että nuoren tytön ennen kaikkea oli pyrittävä edulliseen avioliittoon. Ihailijoita hänellä oli kosolti, mutta he vetäytyivät pois, kun Mravinskin vangitseminen muodosti eristävän muurin Domontovitshin perheen ympärille. Adélen mielestä tilanne oli epätoivoinen, kun oli kysymys hänenlaisestaan tytöstä, jolla ei ollut myötäjäisiä tiedossa. Silloin tuli pelastaja, kenraali Domontovitshin 60-vuotias serkku. Adéle itse oli 20-vuotias. Mies oli rikas, hienostunut ja »eurooppalaisesti sivistynyt» ja kykeni tarjoamaan vaimolleen mukavan elämän. Hänen katsottiin omaavan vapaamielisiä aatteita, mutta kotonaan hän ei niitä soveltanut käytäntöön. Hänelle kuuluivat juuri ne slummiasunnot, jotka olivat olleet Shuran yhteiskunnallisten tutkimusten kohteina, kun tyttö seisoskeli lastenkamarin ikkunassa ja seurasi elämää pihalla.

Adéle, joka oli niin kokonaan erilainen kuin sisarensa, synnytti miehelleen kaksi lasta ja eli vanhaksi kuollen vasta toisen maailmansodan aikana saksalaisten piirittäessä Leningradia.

Eugenia Mravinan mies sai luopua upseerinvirastaan tsaarin henkivartiokaartissa, sillä siihen aikaan ei pidetty »säädynmukaisena» avioliiton solmiamista näyttelijättären kanssa, vaikkapa tämä kuuluikin kaikkein kuuluisimpiin ja oli syntyi-

sin aatelisesta perheestä. Jenja ei saanut elää vallankumousta. Hänen loistava taiteilijauransa katkesi 1914.

Shura yksin siis enää asui vanhempien luona kotona Srednaja Podjatsheskaja 5:ssä, jossa hän oli syntynytkin. 80-luvun alussa ja keskivaiheilla hänen talvensa olivat kaupungissa täynnä puuhaa ja työtä kotona kouluhuoneessa. Maria Strahova tuli joka päivä antamaan neuvoja ja opastusta ja tarkistaakseen, että tytön opinnot edistyivät suunnitellussa tahdissa.

Laulu- ja musiikkiopintoihin Shura ei jaksanut osoittaa mitään suurempaa harrastusta, huolimatta sisarien innostavasta esimerkistä. Jonkin aikaa hän osoitti suurta harrastusta tanssituntejaan kohtaan ja uneksi tulevaisuudesta balettitanssijattarena, mutta tämäkin kausi meni nopeasti ohi. Kielten ja historian opinnot edistyivät sen sijaan paljon paremmin, sillä hänen taipumuksensa viittasivat juuri noille aloille ja hänen vilkas mielikuvituksensa leikki kaikkien niiden asioiden ympärillä, joista hän luki. Kirjat ja unelmien maailma olivat hänen turvapaikkansa.

Pian hän alkoi sitten hankkia luettavakseen toisenlaista kirjallisuutta, kirjoja, joissa sankarit ja sankarittaret suutelivat ja rakastivat toisiaan sanomattomasti. Yksinäinen Shura oli kehittymässä koulutytöstä nuoreksi naiseksi. Kun hän oli viisitoistavuotias ja valmistautui juuri kypsyyskokeeseensa, hän kohtasi ensimmäisen suuren rakkautensa.

Eräässä venäläisessä aikakauslehdessä julkaistuissa omaelämäkerrallisissa muistiinpanoissa Aleksandra Kollontay viittaa tapahtumaan mainitessaan »ensimmäisestä rakkaudestaan, joka päättyi murhenäytelmään, Vanja Dragomirovin itsemurhaan.» Siinä on kaikki, mitä olemme voineet löytää niukasta Kollontay-kirjallisuudesta. On mahdollista, että saamme tietää enemmän, kun Aleksandra Kollontayn muistelmat ilmestyvät. Siihen mennessä tämä tapahtuma jää seitsemällä sinetillä suljetuksi kirjaksi.

Nimi viittaa siihen, että kysymyksessä oli venäläisturkkilaisen sodan juhlitun sankarin, kenraali Dragomirovin poika.

Aleksandra Kollontayn ystävät ovat kuulleet puhuttavan myrskyisestä rakkaudesta kahden nuoren, erittäin lahjakkaan ihmisen välillä, jotka elivät ristiriidassa vapaamielisiä aatteita vihaavan ympäristön kanssa. Heidän riemullinen ensimmäinen tutustumisensa rakkauteen näyttää kuitenkin muuttuneen traagilliseksi jonkin heidän keskinäisestä suhteestaan riippumattoman asianhaaran vuoksi, niin vakavan asianhaaran vuoksi, ainakin nuoren miehen käsityskannan mukaan, että se pakotti hänet tarttumaan revolveriin.

Murhenäytelmä näyttää sattuneen aivan heti Shuran kypsyyskokeen jälkeen. Kiireellisten tutkintolukujen aikana hän kulki alituisessa pelossa, että juuri jotakin tuollaista tapahtuisi.

Ei ole helppoa keskittää ajatuksiaan ranskankielen verbeihin, historian vuosilukuihin ja logaritmeihin, kun jokainen silmänräpäys on tulvillaan tuskaa rakastetun elämän vuoksi. Neiti Strahova oli epätoivoissaan. Shuran tutkinto ei sujunut senvuoksi niin loistavasti kuin se muuten olisi mennyt, mutta hän sai kuitenkin diploominsa hyvin arvolausein. Hän ei maininnut kenellekään, mikä asia askarrutti hänen ajatuksiaan. Oli vain yksi asia, jota hän ei voinut sulattaa. Tämä oli se seikka, että Maria Strahova syytti häntä itsehillinnän puutteesta.

Me voimme vain aavistaa, mikä kauhistuttava isku tämän murhenäytelmän täytyi olla nuorelle kuusitoistavuotiaalle tytölle. Hänen epätoivonsa on täytynyt olla rajaton. Hänestä on täytynyt tuntua, kuin kaikki olisi ohi, kuin ei elämällä enää koskaan voisi olla mitään lievitystä tai lohtua tarjottavanaan.

Shuran nuoruus ja kevät Kuusan Hovissa alkoivat kuitenkin hiljalleen lääkitä haavoja. Kuudentoista vuoden iässä tuollaiset sydänhaavat sentään paranevat hyvin.

Viihdyttääkseen Shuran surullista mieltä äiti tarjosi hänelle seurassaan pikakäynnin Tukholmaan. Uusi ystävätär, Ljelja, seurasi mukana.

Matka suoritettiin laivalla. Tämä oli Shuran ensimmäinen käynti Ruotsissa. Äiti oli tilannut huoneet silloisesta hotelli

Rydbergistä Kustaa Adolfin torin varrelta, vinosti vastapäätä Perintöruhtinaan palatsia. Vastapäätä sijaitsi kuninkaan linna.

Tukholma oli hiljainen oleskelupaikka kesällä 1888. Käveltiin verkkaisesti katuja pitkin ja se, jolla oli hyvin kiire, sai käyttää ajuria. Shuran äiti, jolla aina oli kunnianhimonaan käyttää jokaista tilaisuutta hyväkseen tyttäriensä tietomäärän lisäämiseksi, raahasi molemmat tytöt mukaansa katselemaan kaupungin nähtävyyksiä ja ennen kaikkea kuninkaallista linnaa. Shura koetti niin pian kuin mahdollista päästä karkaamaan mielipaikkaansa Tukholmassa, Norrbron vieressä olevalle Strömparterrenille. Siihen aikaan siellä ei esiintynyt ketään yksinlaulajaa, mutta Norrströmin pyörteet olivat yhtä mielenkiintoista katseltavaa kuin nytkin ja konditorian vohvelit olivat ihania.

42 vuotta myöhemmin Aleksandra Kollontay ajaisi sitten Norrbron yli »seitsemänlasin vaunuissa» parooni de Geerin seurassa jättääkseen valtakirjansa kuningas Kustaa V:lle, joka hänen ensimmäisen Tukholmanvierailunsa aikana oli maan nuori kruununprinssi.

Nuori Shura, joka matkusti Tukholmaan unohtaakseen ensimmäisen lemmensurunsa, ei aavistanut mitään näistä tulevaisuuden yllätyksistä. On paljon asioita, joita nuori tyttö ei voi tietää.

Äiti koetti useamman kerran saada häntä kiinnostumaan ja katselemaan historiallisena nähtävyytenä vastapäätä toria olevaa Vaasa-palatsia. Shuran onnistui livistää omille teilleen. Hän sai myöhemmin katsella Perintöruhtinaan palatsia aivan riittävästi käydessään tervehtimässä ulkoministeri Ramelia, Sandleria ja Güntheriä.

Venäläistä seuraelämää 80-luvulla.

80-luku muuttui 90-luvuksi, mutta tsaarin Venäjä pysyi vanhoillaan.

Aleksanteri III oli saatu siihen käsitykseen, että ainoastaan raudanlujan despotismin, kuritushuoneen, karkoitusten ja ortodoksisen kirkon lisätyn vallan avulla Venäjä voitiin pelastaa »nihilistien» käsistä. Hän sulkeutui pitkiksi ajoiksi Gatjinan linnaan ollakseen turvassa niiltä attentaattimiehiltä, jotka tavoittelivat hänen henkeään. Onnistuipa hänen säilyttää henkensä rautatiekatastroofissakin, jossa 21 henkilöä sai surmansa ja 37 hänen matkatoveriaan haavoittui. Hän kuoli munuaistautiinsa vuonna 1894. Hänen seuraajakseen valtaistuimelle tuli hänen vanhin poikansa, Nikolai II, Venäjän viimeinen tsaari.

Taantumuksellisen politiikan johtomiehenä oli tsaarin ensimmäinen neuvonantaja, silloinen pyhän synoodin yliprokuraattori Pobjedonostsev.

Yliopistot ja koulut olivat täydellisesti ortodoksisen kirkon vaikutuksen alaisia, kirkon, joka sai nyt sellaisen mahtiaseman, jota sillä ei milloinkaan aikaisemmin ollut. Se esiintyi kaikki valtion mahtikeinot käsissään. Aleksanteri III:n ja Pobjedonostsevin vastamyrkkynä vaarallisia ajatuksia vastaan olivat vielä peittelemättömämpi poliisivalta, joukkokarkoitukset, kidutukset, hillitsemätön taikausko, juutalaisvainot, panslavismi ja kaikkien kansallisten vähemmistöjen häikäilemätön sortaminen ja tukahduttaminen. Sisäministeri Dmitri Tolstoi oli tämän politiikan häikäilemätön toimeenpanija.

80- ja 90-luvuilla Euroopan suurvaltojen onnistui pysytellä rauhassa keskenään siitä huolimatta, että ne ankarasti kilpaillen jakoivat keskenään maapallon etualueita. Ne olivat imperialistisen siirtomaapolitiikan kiihkeimmät vuosikymmenet. Tsaari-Venäjä pysytteli innokkaasti etualalla saadakseen osansa saaliinjaossa.

Aleksanteri III:n hallituksen aikana Venäjän ulkopolitiikassa tapahtui jyrkkä käänne huolimatta tsaarin sympatioista Saksan ja Itävallan monarkioita kohtaan. Tsaari oli raivoissaan Saksan ja Itävallan asenteen vuoksi Bulgarian kysymyksessä ja nuori Saksan keisari Vilhelm teki äkkinäisen lopun Bismarckin yksimielisyyspolitiikasta. Tsaarihallituksen kohdalla ratkaiseva seikka oli kuitenkin se, ettei sen paremmin Saksa kuin Itävaltakaan kyennyt eikä tahtonut sijoittaa niitä suunnattomia summia, joita olisi tarvittu kehnosti hallitun maan pelastamiseksi rahataloudellisesta häviöstä. Sellaisella koroillaaneläjämaalla kuin Ranskalla oli sen sijaan sekä rahaa että tahtoa. Tsaarin epäilyt tsaarivaltaista ja parlamenttaarista Ranskaa kohtaan, joka kolmessa vallankumouksessa oli raivannut pois yksinvallan, saivat väistyä taloudellisen välttämättömyyden tieltä.

Ranskalaiset pankkiirit johtivat ranskalaisten pikkuporvareiden säästöpääomat virtaamaan Venäjälle, missä työpalkat olivat alhaiset ja missä työläiset olivat vailla kaikkia oikeuksia.

*

Eräässä osittain omaelämäkerrallisessa pikku kirjoitelmassa Aleksandra Kollontay antaa valaisevan kuvauksen tavoista ja seuraelämästä Pietarin varakkaissa aatelisperheissä 1880-luvulla. Siinä tapaamme kuin jossakin perhealbumissa sen hienon maailman, josta hän myöhemmin tempautui irti.

»Kuten kaikissa suurissa kaupungeissa seuraelämä oli ryhmittynyt eri piireihin, joilla oli omat yhteiskunnalliset lakinsa ja jotka olivat omalla tavallaan suljettuja. Ensimmäisen piirin muodosti aristokratia, joka ryhmittyi hovin ympärille. Siihen

kuuluivat suuriruhtinaat, prinssit, kreivit Dolkorykov, Jussupov, Sjeremetjev, Naryshkin, Volhonski ja muut heihin verrattavat. Niillä henkilöillä, jotka eivät kuuluneet vanhimpiin aatelisperheisiin, ei ollut mitään pääsymahdollisuutta tuohon piiriin.

Meidän perheemme, Domontovitshit, kuuluivat toiseen piiriin. Se oli myöskin hyvin rajoitettu. Siihen kuuluivat korkein sotilaspäällystö ja korkeimmat virkamiehet. Kasvavan venäläisen porvariston edustaja, johtava finanssimies tai teollisuusmies, saattoi vain poikkeustapauksessa tulla hyväksytyksi tuon piirin jäseneksi.

Äitini paras ystävätär, madame Vitovski, oli naimisissa rikkaan tehtailijan kanssa. He olivat olleet hyvin ystävällisiä äitiäni kohtaan avioeron kovina vuosina, mutta isäni saatiin vain äitini ankaran painostuksen jälkeen tekemään yhden ainoan vierailun vuosittain tämän rikkaan tehtaanomistajan luokse.

Oli myös muita piirejä, joita muodostivat ylimystöön kuuluvat kirjailijat, sanomalehtimiehet, lakimiehet j.n.e. Näissä piireissä versoivat vapaamieliset aatteet.

Meidän perheemme ja ne, joiden kanssa seurustelin nuorena tyttönä, elivät hyvin vanhanaikaista perhe-elämää. Seuraelämä oli pääasiassa kiteytynyt vierailujen muotoon. Voitiin mennä tapaamaan ystäviä, ilman että oli saatu erikoista kutsua, erikoisesti iltaisin. Silloin tarjoiltiin vain teetä samovaareista. Voitiin myöskin tulla kutsumatta ja odottamatta päivällisille. Jos talossa oli nuori tyttö, järjestettiin talvisin tanssiaisia tai myöskin kutsut, joissa harrastelijat esittivät näytelmiä. Suuria päivällisiä järjestettiin vain perhejuhlien yhteydessä läheisemmälle ystäväpiirille.

Kävimme usein oopperassa ja teatterissa. Mutta ravintoloissa me kävimme hyvin harvoin. Sitä ei pidetty hienona ja sopivana. Ainoastaan kerran tai kahdesti vuodessa perhe saattoi käydä eräässä Pietarin hienoimmista muotiravintoloista, jota johti ranskalainen kokki, Donan. Näihin tilaisuuksiin isäni kutsui mukaan serkkunsa sekä ministeriöiden päälliköitä ja senaatto-

reita, vanhoja ja vakiintuneita herroja. Äitini ei milloinkaan kutsunut omia sukulaisiaan mukaan näille päivällisille, jotka tarjottiin yksityishuoneessa.

Isäni serkut olivat suuria herkkusuita ja ruokalista oli hyvin valikoitu ja hieno. Tuore kaviaari ei ollut kaikkein arvossapidetyin herkku. Saattoi olla jotakin tämän tapaista: hollantilaisia tai Mustan meren ostereita sitruunan kera, sekä moselia tai reininviiniä, ei shampanjaa. Sitten seurasi jokin venäläinen keitto, rassolnik tai borshtsh tai vielä mieluummin uha (sammesta keitetty kalakeitto piirakkain kera). Sitten seurasi herkullinen kalaruoka, osetrina, sekä vihanneksia vuodenajan mukaan, aina tuoreita, ei koskaan säilöttyjä, sekä lintua tai paahtopihvi. Maksapasteijan jälkeen seurasi jälkiruoka, tavallisesti n.s. gurijevskaja kasha, eräänlainen kaakku, jossa oli aineksina aprikooseja ja ananasviipaleita sekä hakattuja manteleita, siten leivottuna, että kaikki tuo ihanuus oli herkullisen kermavaahdon peitossa.

Nuo suuret päivälliset jakautuivat välistä kahteen osaan, ja väliaikana tarjoiltiin punssijäätelöä pienistä laseista, ruokalaji, josta pidin erikoisen paljon. Toisinaan mentiin ennen päivällistä erikoiseen huoneeseen, jonne oli katettu suuri pöytä kukkuroilleen sakuskaa (erilaisia pikkuruokalajeja) ja votkaa. Sakuskaan kuului tavallisesti erilaatuista venäläistä kaviaaria, tuoretta tai puristettua, harmaata tai mustaa. Tavallisesti herrat pitivät enemmän suolatuista tai höystetyistä sienistä kuin kaviaarista, kun he ottivat ryypyn.

Päivällisen jälkeen viivyttiin tunti tai pari yksityishuoneessa. Mitään musiikkia tai tanssia ei järjestetty, mutta keskustelu oli erittäin vilkasta. Välistä vilkaistiin myöskin hiukan suuren ruokasalin puolelle ja saatettiin tervehtiä tuttuja muiden vieraiden joukossa, mutta äitini riensi aina niin nopeasti kuin mahdollista hallin läpi välttääkseen huomion kiintymistä itseensä. Ravintoloissa käymistä ei siihen aikaan pidetty oikein sopivana, vaikka olikin kysymys perhepäivällisistä. Oli myöskin olemassa kahviloita, joissa hienot naiset saattoivat juoda kupin

suklaata leivosten kera, mutta nuoren tytön ei ollut ajattelemistakaan mennä sinne ilman »esiliinaa.»

Teattereissa meillä oli aina varattu aitio koko perhettä varten.

Ne tanssiaiset, jotka muistan parhaiten, olivat kadettikoulun vuositanssiaiset. Siellä oli aina riittävästi kavaljeereja tanssittajiksi ja minulla oli niissä aina lukuisa joukko nuoria ystäviäni ympärilläni.

Isäni hakeutui aina ystäviensä, niiden vanhojen kenraalien seuraan, jotka tapasivat käydä tervehtimässä häntä sunnuntaisin, ja jätti meidät tytöt ilman vartiointia. Välistä hän unohti meidät kokonaan. Meidän täytyi mennä etsimään häntä pyytääksemme, että hän veisi meidät kotiin. Löysimme tavallisesti hänet ja hänen ystävänsä jostakin etäisestä huoneesta, jossa he polttelivat ja keskustelivat Balkanin kysymyksestä.

Luonteenomaisinta tuon ajan tanssiaisille olivat tanssinohjaajat. Jokaisena huvikautena täytyi olla muutamia hyvinkasvatettuja nuoria miehiä, jotka ottivat johtaakseen tanssiaiset ja joita eri perheet sitten pyysivät tähän tehtävään. Tanssinohjaajana oleminen ei siihen aikaan ollut niin yksinkertaista, kun tanssiaisiin kuului kolme tai neljä vastatanssia: masurkka tai kotiljongi monine erikoisine vuoroineen ja tanssikuvioineen. Tanssinohjaaja suunnitteli uusia vuoroja jokaisia tanssiaisia varten ja oli todellinen diktaattori. Ensimmäisestä valssista viimeiseen polkkaan asti täytyi tunnontarkasti seurata hänen johtoaan.

Emännän ensimmäisenä huolena, ennen kuin hän saattoi ketään kutsua tanssiaisiin, oli sellaisen tanssinohjaajan käsiinsä saaminen, joka oli suosiossa juuri sinä huvikautena. Oli onnettomuus, jos hän oli sattunut sairastumaan. Tietenkin voitiin löytää hänelle sijainen, mutta tanssiaiset eivät kuitenkaan olleet sellaiset, miksi ne oli tarkoitettu. Kun lähdettiin tanssiaisiin, kysyttiin aina: »Kuka siellä johtaa tanssia?»

Tanssinohjaaja, joka avasi tanssiaiset emännän tai talon tyttären kanssa, sai tehdä ankarasti työtä. Hänen täytyi pitää

huolta siitä, ettei kenenkään tarvinnut jäädä seinänkoristeeksi. Hänen täytyi kutsua tanssiin ruminkin tyttö, josta kukaan muu ei välittänyt. Hänen täytyi johtaa kaikki vuorot katrillissa ja monimutkaisessa kotiljongissa. Vielä tänä päivänä voin kuulla hänen komentohuutonsa: »Chaine chinons, grande ronde s'il vous plait, corbeilles, les dames à droite, les messieurs à gauche, balancez vos dames, promenade générale, coupez la chaine!»

Isälläni oli tapana sanoa, että tanssinohjaaja oli nuori mies, jolla oli jalat, mutta ei aivoja. Hän pelkäsi, että minä rakastuisin johonkin heistä, mutta sellaista ei onneksi koskaan tapahtunut, siitä huolimatta, että useimpien nuorten tyttöjen mielestä oli erikoinen etuoikeus saada huvikauden tanssiaisten johtaja kosiskelevaksi kavaljeerikseen.

Vieläkin näen silmieni edessä vanhempieni kodin tilavan salongin Pietarissa. Kolmesta suuresta ikkunasta oli näköala kapealle ja ikävälle kadulle. Huonekalut oli päällystetty sinisellä plyysillä. Pronssikehysteiset peilit komeilivat ikkunoilla välissä. Öljylamput ja suunnaton kaakeliuuni eräässä nurkassa, vasemmalla isäni huone, oikealla suuri ruokasali.

Mistä kysymyksistä tuohon aikaan keskusteltiin? Paksun tupakansavun keskeltä isäni huoneesta kuului aina keskusteluja ulkopolitiikasta, diplomaattisista sopimuksista ja sotilaallisista retkikunnista. Salongissa äitini ystävät istuivat pöydän ympärillä, jota valaisi suuri, kimaltelevalla kristallijalustalla oleva öljylamppu, he virkkasivat tai kutoivat vilkkaan juttelun lomassa.

Talo kuului isäni serkulle, joka oli naimisissa sisareni Adélen kanssa. Me asuimme toisessa kerroksessa ja hän kolmannessa. Iltaisin Adéle tapasi tulla vaalena ja nuorena ja istuutua silkkikoruommel käsissään äitini ystävättärien joukkoon. Hänellä oli tapana kertoa vastaanotoista, päivällisistä ja juhlallisuuksista, joissa hän oli ollut mukana, tai myöskin hovijuoruja. Adéle oli kovin muodinmukainen ja hänellä oli erittäin vanhoilliset mielipiteet. Hän ei ollenkaan pitänyt minun opettajat-

tarestani. Hän pelkäsi, että Strahova istuttaisi vaarallisia aatteita minun päähäni.

Livistin tieheni niin pian kuin pääsin. Juorut eivät kiinnostaneet minua vähääkään, eivät edes suurta ranskalaista näyttelijätärtä Zarah Bernhardtia koskevat. Minä en välittänyt vähääkään hänen pitkistä mustista hansikkaistaan tai että hän nukkui kirstussa. Eivät myöskään hänen lukemattomat seikkailunsa venäläisten ruhtinaiden tai muiden suuruuksien kanssa kiinnostaneet minua.

Syytin lukutuntejani päästäkseni omille teilleni. Menin usein isäni huoneeseen ja kuuntelin keskusteluja Makedonian kysymyksestä ja Bismarckin uusista juonista. Palasin kuitenkin pian huoneeseeni ja otin kirjahyllystä esille Bucklen tai Spencerin teoksen ja aloin lukea.

Jos sisareni Jenja tuli jonakin iltana kotiin käymään, jäin sitävastoin aina salonkiin. Hänellä oli aina niin paljon mielenkiintoista kerrottavaa, sillä hän matkusti usein ulkomaille ja lauloi Govent Gardenissa, Konstantinopolissa tai Wienissä. Oli kuin olisi lukenut kaunista satua, kun kuuli hänen kertovan sähkövalosta, joka oli alkanut syrjäyttää öljylamput ja kaasuvalot suurissa kaupungeissa. Painettiin vain nappia ja huone oikein säteili valoa. Minut täytti kaipaus matkustaa ulkomaille saadakseni katsella kaikkia noita tekniikan ihmeitä.

Äitini mieliaihe oli lääketiede. Pasteur ja Koch metsästivät basilleja, ja äitini luki aina kaikista lääketieteellisistä keksinnöistä. Hän puolusti niitä lääkäreitä, jotka taistelivat korsetinkäyttöä vastaan, mitä vanhat tädit ja Adéle pitivät melkeinpä sopimattomana ja siveettömänä. Äitini ei itse koskaan käyttänyt korsettia eikä sallinut minunkaan käyttävän niitä. Minä luulin, että niiden käyttö oli täysikasvuisten yksinoikeus ja kaipasin aikaa, jolloin minäkin saisin oikein kovaluisen korsetin.»

Kaikkialla Venäjällä edistysmieliset miehet ja naiset taistelivat tsaarinvaltaa vastaan. Mutta niihin piireihin, joissa Aleksandra Kollontay vietti lapsuutensa ja varhaisen nuoruutensa,

ei vallankumouksellisilla aatteilla ollut mitään pääsymahdollisuuksia.

Domontovitshien perhe kuului niihin piireihin, joita silloin tällöin kutsuttiin ulkomaiden lähetystöihin. Eräänä päivänä Shura kutsuttiin Ranskan lähetystöön johonkin juhlatilaisuuteen. Äiti oli innokkaasti sitä mieltä, että hänen piti mennä sinne. Hyvästä perheestä olevalle nuorelle tytölle oli hyvin suurimerkityksellistä, että hänet nähtiin diplomaattisissa piireissä.

— Sinä et ehkä koskaan enää saa sellaista tilaisuutta!

Shura keikautti ylenkatseellisesti niskaansa ja kieltäytyi jyrkästi. Hän ei haluaisi koskaan elämässään seurustella sellaisten ihmisten kanssa.

Hapuilevaa kosketusta

Eräässä toisessa teoksessa Aleksandra Kollontay kirjoittaa: »Minulla oli onnellinen lapsuus. Terveelliset, normaalit ja onnelliset olosuhteet olivat lapsen osana tuossa hyvin toimeentulevassa venäläisessä aatelisperheessä. En käytä aristokratia-sanaa, sillä se ei olisi paikallaan. Aristokratiaan kuuluivat siihen aikaan Venäjällä kreivit ja prinssit. Isäni oli hyvin ylpeä — vaikka hän tapasi enimmäkseen leikillään puhua asiasta — eräästä suuresta esi-isästä, Dovmontista, joka julistettiin pyhimykseksi 1200- tai 1300-luvulla ja jota yhä vielä palveltiin eräässä luostarissa lähellä Pskovia. Isäni oli itse vapaa-ajattelija ja Voltairen oppien kannattaja. Hän teki pilaa sellaisista ihmisistä, jotka arvostelevat toisia säädyn ja syntyperän mukaan. Hän uskoi liberalismiin. Isäni oli viisas ja terävä-älyinen mies. Hän oli ajattelija ja hän luki paljon. Hän tunsi tarkoin kaikki Darwinin teoriat ja Rousseaun. Hän seurasi suurella mielenkiinnolla Gladstonen politiikkaa eikä pitänyt lainkaan Disraelista — 'englantilaisesta ketusta' — eikä koskaan vahingossakaan sanonut häntä lordi Beaconsfieldiksi. Maaorjien vapauttaminen Venäjällä oli hänen mielestään 1800-luvun suurin tapahtuma.

En voi puhua lapsuudestani ajattelematta isääni. Jos koskaan kukaan mies on vaikuttanut aivoihini ja kehitykseeni, niin hän on juuri isäni, joka itse tietämättään herätti minussa arvostelevan suhtautumisen tsarismin perustusta ja ympäristöni vanhoillisia traditioita kohtaan.»

Aleksandra oli tuntenut kauan, että hän oli syntynyt jotakin erikoista tehtävää varten. Eräässä omaelämäkerrallisessa artikkelissa, jonka hän heinäkuussa 1921 kirjoitti »Führende Frauen in Europa»-teosta varten, hän on kuvannut tavoitteitaan ja tunnelmiaan kasvu- ja nuoruusvuosinaan.

»Jo nuoruusvuosinani olin tietoinen siitä, etten millään ehdolla saanut muodostaa elämääni tavanomaisten kaavojen mukaan, vaan että minun oli kasvettava yli omien mittojeni tunteakseni todellisen linjan elämässäni. Minulla oli jonkinlainen aavistus siitä, että tällä tavalla voisin auttaa kanssasisariani muotoamaan elämänsä, ei vanhojen traditioiden mukaisesti, vaan oman, vapaan valintansa mukaan. Tietenkin vain niin pitkälle kuin yhteiskunnalliset ja taloudelliset olosuhteet antoivat myöten.

Uskoin myöskin aina, että täytyisi tulla aika, jolloin naista arvosteltaisiin saman moraalisen mittapuun mukaan kuin miestäkin. Sillä ei hänen erityinen naisellinen hyveensä anna hänelle kunniapaikkaa inhimillisessä yhteiskunnassa, vaan sen yhteiskuntaa hyödyttävän työn arvo, jota hän suorittaa, hänen persoonallisuutensa arvo ihmisenä, työntekijänä, kansalaisena, ajattelijana ja taistelijana. Yksinäni kulkea tietäni, tehdä työtä ja luoda jotakin rinta rinnan miesten kanssa, taistella meidän yhteiskunnallisten aatteittemme toteuttamiseksi (minähän olen kuulunut kommunisteihin jo lähes kolmekymmentä vuotta), mutta samaan aikaan muovata henkilökohtainen elämäni ja kohtaloni naisena oman tahtoni mukaan, tämä oli vaistomaisesti motiivinani ja johtavana voimana koko elämässäni ja toiminnassani. Mutta ennen kaikkea en koskaan antanut tunteitteni, rakkaudenonneni tai rakkaudentuskani ottaa ensi sijaa elämässäni. Etualalla oli aina: luoda ja taistella.»

Shura eli yhteiskunnallisesti eristäytyneenä, mutta hän oli aikaisin oppinut vihaamaan harvainvaltaa ja terroria. Hän oli jo saanut käsityksen talonpoikien ja tehdastyöläisten oikeudettomuudesta ja kurjista elinmahdollisuuksista ja etuoikeutettujen luokkien loisto ja elämänmukavuus tuntuivat hänestä kaksin verroin vihattavilta tätä ilottoman ja harmaan köyhyyden taustaa vasten. Hän etsi vapauttavia vallankumouksellisia voimia ja toivoi heidän keskuudestaan löytävänsä sen elämäntehtävän, jota hän etsi. Mutta missä olivat ne väkevät voimat, jotka voisivat vapauttaa Venäjän?

Vanhempiensa kodissa, niissä vapaamielisissä ystäväpiireissä, jotka kerääntyivät hänen isänsä ympärille, hän tutustui porvarilliseen liberalismiin. Sillä oli suuri merkitys hänen kehitykselleen, sillä se antoi ensimmäisen sysäyksen, herätti hänen harrastuksensa yhteiskunnallisiin kysymyksiin, vetosi vallankumouksellisiin voimiin hänen nuoressa, vastaanottavaisessa mielessään. Hän oli kuitenkin tyytymätön. He vain puhuivat, puhuivat loppumattomasti, mutta tekoja puuttui. Sanat olivat vapaamielisiä, mutta elämäntavat olivat vanhoilliset. Liberalismi ei ollut enää luova ja liikkeellepaneva voima, siltä puuttui paatosta ja kykyä kiehtoa ja saada ihmiset innostumaan. Se puhui paljon vapaudesta, suvaitsevaisuudesta, oikeudenmukaisuudesta ja valtiosääntöuudistuksista, mutta se oli sokea yhteiskunnalliselle kurjuudelle, suurten massojen hädälle. Shura totesi liberalismin passiiviseksi ja kykenemättömäksi ja etsi rohkeampia vallankumouksellisia voimia.

Nämä voimat olivat jo alkaneet kasvaa esiin, mutta Shura ei vielä ollut joutunut niiden kanssa kosketuksiin. Venäjän teollisuustyöläisten lukumäärä nelinkertaistui vuosina 1865—95 ja nuorten ylioppilaiden ryhmät, jotka olivat tutustuneet marxilaisuuteen, ymmärsivät, että työväenluokasta tulisi vallankumouksen johtava voima. Narodnikit, »kansanystävät», ja heidän myöhemmät perillisensä sosiaalivallankumoukselliset eivät koskaan käsittäneet tätä, vaan kiinnittivät kaikki toiveensa talonpoikiin ja pieniin terroristisiin taisteluryhmiin älymystön keskuudessa.

Plehanov perusti 1883 ensimmäisen marxilaisen ryhmän »Työn vapauttaminen.» Laittomien työläiskerhojen verkoston kautta he koettivat herättää teollisuustyöläisten luokkatietoi-

suutta ja antaa herätteitä ja johtaa kasvavaa lakkoliikettä tehtaissa.

Vuonna 1893 Pietariin tuli nuori ylioppilas Vladimir Iljitsh Uljanov (Lenin). Hänellä oli jo suuri kokemus tuollaisista marxilaisista kerhoista Samarassa ja Kasanissa ja hän alkoi heti julkaista lentolehtisiä, joissa hän kuvasi niitä kauhistuttavia olosuhteita, joissa pääkaupungin työläiset elivät. Tilanne oli vielä entisestään huonontunut sekä kaupungeissa että maaseudulla ankarien kato- ja nälkävuosien aikana 90-luvun alussa. 1895 Lenin liitti kaupungin kaikki marxilaiset työläiskerhot yhteen »Pietarin taisteluliitto työväenluokan vapauttamiseksi» nimiseksi liitoksi.

Shura Domontovitsh ei ollut vielä saanut kosketusta näihin marxilaisiin kerhoihin. Laillisesta kirjallisuudesta hän ei voinut vielä löytää tietä sinne. Darwinin »Lajien synty», Bucklen »Sivilisatio», Spencerin »Yhteiskuntaoppi» ja John Stuart Millin teos naisten puolustamiseksi kuuluivat niihin kirjoihin, joilla tähän aikaan oli suuri merkitys hänen kehitykselleen.

Strahova saattoi Shuran ensi kerran kosketuksiin vallankumouksellisten piirien kanssa. Ne ryhmät, joihin hän kuului, uskoivat haaveellisella tavallaan parannetun kansanopetuksen poliittiseen merkitykseen. He kuvittelivat, että lisääntyneet tiedot olisivat kylliksi tsaarivallan kukistamiseksi ja harjoittivat tarmokasta vapaaehtoista valistustoimintaa, missä tahansa he vain saivat siihen tilaisuuden. Se ei ollut helppoa, sillä koulut olivat kirkon vallan alaisia, mutta Pietarissa kunnalliset viranomaiset olivat ottaneet määräysvallan käsiinsä. Strahova kuului pedagogiseen ryhmään, joka tahtoi viedä havainto-opetuksen kouluihin vanhojen metoodien sijaan. He kykenivät siinä määrin tukahduttamaan ohranan epäluulot, että he saivat luvan perustaa koulumuseoiden liiton, jonka johdossa oli joitakin virallisia henkilöitä.

Maria Strahovan koulumuseo toimi tunnetun radikaalin Rubakinin johdolla työskentelevän kirjaston yhteydessä, joka oli perustettu kansantajuistieteellistä kirjallisuutta ja ulkomaiden

olosuhteita valaisevia kirjoja varten. Strahovan koulumuseo seinätauluineen, maapalloineen ja vuorilajikokoelmineen, kuivattuine kasveineen ja täytettyine lintuineen muodostui pian Pietarin tehtaiden työläisten innokkaan iltakoulutoiminnan tyyssijaksi.

Vainottu ja terrorisoitu vallankumouksellinen liike, marxilainen niin hyvin kuin »kansallinenkin» oli tuona ajankohtana alituisesti etsimässä laillisen toiminnan jokaista pilkahdustakin päästäkseen kosketuksiin teollisuustyöläisten kanssa. Se »sivistys- ja valistusliike», johon Strahova kuului, hänen koulumuseonsa ja Rubakinin kirjasto olivat kuin tilatut laittoman vallankumouksellisen liikkeen naamioimistarpeita varten. Strahova koetti pitää museon niin ankarasti laillisella pohjalla, ettei sen olemassaolo voisi joutua vaaraan, mutta koditon vallankumouksellinen liike pesiytyi kaikkialle, missä se vain voi kehittää voimiaan. Museon useimmat apulaiset harjoittivat, osittain tietämättä toistensa osuudesta, jotakin laitonta toimintaa »siinä sivussa.» Museo ei siis ollut Strahovan ponnistuksista huolimatta ollenkaan niin viaton laitos kuin miltä se näytti.

Samaan aikaan tämän liikkeen kanssa olivat syntyneet n.s. työläisten sunnuntaikoulut. Niitä tukivat jossain määrin vapaamieliset teollisuudenharjoittajat, jotka tarvitsivat tehtaisiinsa paremmin koulutettuja, ammattitaitoisia työläisiä. Tämänkin liikkeen piirissä vallankumoukselliset voimat olivat toiminnassa. Työläisten sunnuntaikoulut, jotka oikeastaan olivat iltakouluja, etsivät kosketusta koulumuseoon. Leninin vaimo, Krupskaja, osallistui hyvin tarmokkaasti tähän liikkeeseen. Aleksandra Kollontay kuului niihin, jotka pitivät luentoja ja näyttivät varjokuvia näissä työläiskerhoissa. Virallisesti hän luennoi maantieteellisistä aiheista, mutta salakuljetti kuulijoilleen aina samalla tietoja yhteiskunnallisista pulmakysymyksistä.

Hän johti yhdeksän nuoren työläisen muodostamaa opintokerhoa eräässä metallitehtaassa Aleksander Newskin piirissä, ja oli suunnattoman iloinen tästä työstään. Hänen kylvönsä

lankesi hyvään maahan. Vuonna 1917 hän tapasi useimmat noista yhdeksästä bolsheviikkivallankumouksen liikkeellepanevien voimien joukossa. Erikoisesti eräs heistä, Devjakin, tuli tunnetuksi kyvykkäänä ja rohkeana vallankumouksellisen työn johtajana.

Täällä Shura löysi Strahovan epäsuorasti välittämänä ensimmäisen varsinaisen tehtävänsä ja sai ensimmäisen kosketuksen vallankumouksellisiin. Mutta sitä ennen hän oli viettänyt häitään.

SHURASTA TULEE ALEKSANDRA KOLLONTAY

Häät. Matka Tiflisiin.

Shura oli vapautunut ensimmäisestä rakkaussurustaan ja kehittynyt kauniiksi, älykkääksi ja erittäin tavoittelemisen arvoiseksi nuoreksi vallasnaiseksi.

Hänellä oli useita ihailijoita ja hän rakastui helposti, mutta harvoin tuollaista tunnetta kesti pitempää aikaa. Vakiintuneilla, hyvässä taloudellisessa asemassa olevilla miehillä, joita äiti piti sopivina, ei ollut mitään mahdollisuutta. Mutta eräänä päivänä hän mykistytti vanhempansa tekemällä ehdottoman jyrkän päätöksen, jota he pitivät suorastaan järjettömänä. Hän menisi naimisiin pikkuserkkunsa Vladimir Kollontayn kanssa.

Äiti oli taipumattomin: sellainen avioliitto olisi sulaa tyhmyyttä ja suoranainen onnettomuus. Hänen tyttärensä ei saisi heittää elämäänsä hukkaan pienen insinöörin tähden, jolla ei ollut kopeekkaakaan taskussaan ja joka vasta äskettäin oli päättänyt opintonsa. Sellaista ei voitaisi sallia.

Shura oli rakastunut pikkuserkkuunsa. Tämä oli kaunis ja iloinen ja hyvä masurkantanssija. Hän oli leikkisä ja kekseliäs ja itseoikeutettu keskipiste iloisessa seurassa.

Äidin mielipidettä ei voinut muuttaa. Shura, joka oli tottunut huolenpitoon ja toisten suorittamiin palveluksiin hyvinhoidetussa kodissa, ei kestäisi elämää puutteessa ja niukoissa olosuhteissa. Tyttären vakuutukseen, että hän voisi tehdä työtä perheen toimeentulon hyväksi, suhtauduttiin huvittuneesti hymyillen.

Kenraali ymmärsi, ettei köyhyys tuntunut hänen tyttäres-

tään peloittavalta ja oli ylpeä hänen räiskyvästä älykkyydestään. Hän esitti senvuoksi toisen perustelun. Shuran ei pitäisi valita itselleen miestä, joka ei ottanut osaa hänen harrastuksiinsa, vaan kaivautui suunnittelupiirustuksiinsa.

Nuorta Kollontayta kiellettiin käymästä talossa. Olisiko voitu löytää varmempaa tapaa tehdä Shuran päätös kertakaikkiaan horjumattomaksi? Hän selitti pakenevansa valittunsa kanssa, jollei mikään muu auttaisi.

Lopulta vanhempi sukupolvi antautui. Äiti siirtyi nyt huolehtimaan kapioiden valmistamisesta. Niistä piti tulla käytännölliset ja sparttalaisen yksinkertaiset, niin että ne sopisivat siihen elämään, jonka hänen tyttärensä oli valinnut. Häistä tulisi myöskin yksinkertaiset. Niitä rahoja, jotka nuoret niin kipeästi tarvitsivat muuhun, ei tuhlattaisi mihinkään suurempaan juhlimiseen.

Nuori nainen ei osoittanut pienintäkään kiinnostusta kapioihinsa ja nimikirjainten kirjomiseen. Niistä saivat äiti ja ompelijatar huolehti parhaan taitonsa mukaan.

Sitten vietettiin häät. Ei edes se seikka, että pappi varmana väitti, että Aleksandra oli nuori mies ja oli nimeltään Aleksander, sillä siten oli kirjoitettu kirkonkirjoihin, voinut estää toimituksen kulkua.

*

Vladimir ja Aleksandra Kollontay olivat nuoria, rakastuneita, vastanaineita ja hyvin onnellisia.

He muuttivat pieneen asuntoon samassa korttelissa kuin Shuran vanhempien kotikin sijaitsi. Koti kalustettiin hiukan sattumanvaraisesti niillä huonekaluilla, joita ei kotona tarvittu. Aleksandra Kollontay oli kiinnostunut vain kahdesta huonekalusta: kirjoituspöydästä ja kirjahyllystä. Muut olivat vain välttämättömiä lisiä.

Isä nauroi hänen ilmeiselle välinpitämättömyydelleen jokapäiväisten talousasioiden hoidossa ja hänen taitamattomuuttaan raha-asioiden hoitamisessa. Mutta äiti oli huolissaan.

Heti häiden jälkeen.

— Kuinka sinun sitten käy, kun istut täällä kahdeksan lasta ympärilläsi.

Nuori rouva suhtautui asioihin kevyesti. Hänen tietoisuuteensa ei koskaan tunkeutunut sellaista ajatusta, että hän synnyttäisi maailmaan kahdeksan lasta. Kullakin päivällä on omat murheensa.

Määrättyinä kuukausina heillä saattoi olla niin niukasti käteisvaroja, että insinööri Kollontayn täytyi vaeltaa panttikonttoriin kainalossaan joitakin sellaisia esineitä, joita ilman voitiin tulla toimeen. Mutta sellaisia ei ollut paljon. Kun nuori rouva luopui kultaketjusta risteineen, jollaisen jokaisen hyvästä perheestä oleva venäläinen tyttölapsi tahtoi saada, hän sai siitä korkeintaan 60 ruplaa.

Isä antoi määrätyn rajoitetun kuukausiavustuksen taskurahoiksi. Varmasti tytär olisi saanut enemmän, jos hän olisi pyytänyt sitä, mutta hän oli liian ylpeä.

Insinööri Kollontay toivoi tietenkin, että hänen nuori rouvansa tasaantuisi ja kehittyisi porvarilliseksi, tavalliseksi rouvaksi, joka eläisi vain häntä, lapsia ja taloutta varten. Aleksandran äidillä ei tunnu olleen mitään tällaisia harhaluuloja. Hän lähetti tyttärensä avuksi perheen uskotun palvelijattaren, Annushkan, josta Shura aina oli erikoisesti pitänyt. Annushka oli uskollinen ja luotettava kuin kulta ja jumaloi emäntäänsä. Nuori rouva vapautui nyt karkeista talousaskareista, mutta hänen täytyi kuitenkin ottaa kaikkien talousasioiden johto käsiinsä. Asiat sujuivat sillä tavalla, mutta tämäkin järjestely vei liian paljon aikaa yhteiskunnallisilta opinnoilta ja kirjallisilta harrastuksilta. Hän aikoi yhä edelleenkin tulla kirjailijattareksi.

Perheen seurapiiri ei ollut suuri. Jonakin iltana saattoi samovaarin ympärille kerääntyä seurustelemaan muita nuoria pareja, ehkä tanssittiinkin hetkinen. Mutta perheellä oli kaksi läheistä ystävää. Zoja oli menettänyt isänsä ja palannut takaisin Pietariin. Molemmat ystävättäret olivat erottamattomat,

he työskentelivät yhdessä, uskoutuivat toisilleen ja keskustelivat kaikista elämän pulmakysymyksistä.

Vladimir Kollontaylla oli eräs miesystävä, nuori insinööri, jonka älykkyys oli viileätä, veitsenterävää. Hänen suurena harrastuksenaan oli tiede, mutta Aleksandra Kollontay sai hänestä ymmärtäväisen arvostelijan ja innoittavan keskustelutoverin.

*

Muutamia viikkoja häiden jälkeen nuori pari matkusti Kaukaasiaan. Insinööri Kollontay oli saanut siellä suoritettavakseen erään työn, joka veisi kolmen kuukauden ajan ja hän tahtoi mielellään esitellä nuoren rouvansa perheelleen, joka asui Tiflisissä. Aleksandra Kollontay oli sydämellisissä kirjeissä ilmaissut ilonsa saadessaan tutustua anoppiinsa ja Vladimir Kollontayn sukulaisiin. Hän rakasti pitkiä matkoja, jolloin alituisesti uudet maisemat vilahtelivat vaunun ikkunain ohi. Mutta tästä matkasta ei tullut hauskaa, vaan se oli hänelle kidutusta. Ne vaivat, jotka ovat tavallisia raskauden aikana, alkoivat pian muistuttaa olemassaolostaan.

Kokonaisen viikon kestäneen rautatiematkan jälkeen hän oli niin nääntynyt ja kalpea, että insinööri Kollontay pelkäsi hänen kuolevan matkalla.

Shura kaipasi Tiflisiin, jossa hän saisi paneutua vuoteeseen hiljaisessa, viileässä huoneessa. He tulivat perille kuumana kesäkuun päivänä, jolloin ei ollut tietoakaan viileydestä ja hiljaisuudesta. Perillä oli viisi meluavaa ja huutavaa lasta, jotka olivat innokkaat keksimään puuhia uudelle tädille ja yrittivät kaikkensa saadakseen hänet mukaan leikkeihinsä. Hänen huoneessaan ei ollut edes pesuvatia. Kaikki peseytyivät samassa paikassa eräässä pimeässä komerossa. Kollontayn omaiset kohtelivat häntä suurella arvonannolla ja kunnioituksella, melkein kuin vierasta. Sinä iltana hän itki itsensä uneen.

Kollontayn perhe eli hyvin niukoissa taloudellisissa oloissa. Hänen äitinsä oli pieni, kaunis ja hiljainen nainen, kiltti ja

avulias kaikkia kohtaan. Hän oli koko ikänsä toiminut opettajattarena, ja nyt kun hän ei enää voinut opettaa koulussa, hän antoi yksityistunteja, ettei olisi muodostunut taloudellisesti taakaksi perheelle. Vladimirin sisar Olga oli myöskin opettajattarena eräässä tyttökoulussa, ja hänen aikansa oli hyvin varattu. Hänen miehensä toimi kirjanpitäjänä eräällä pienellä rautatieasemalla kauempana maaseudulla. Hän nousi ylös hyvin varhain ja lähti työhönsä asemalle, kun vielä oli pimeätä. Kun hän tuli iltaisin kotiin, hän lauloi sellaisella äänellä, että se sai koko talon tärisemään, joi monta lasia teetä ja istuutui sitten pelaamaan korttia ystäviensä ja naapureiden kanssa. Olgalla ja hänen miehellään oli viisi lasta, jotka kaikki nukkuivat lattialla, koska ei ollut varaa ostaa sänkyjä heille kaikille.

Olga ja hänen miehensä puhuivat aina Aleksandralle, miten tämä oli tottunut loisteliaampaan elämään eikä voinut viihtyä heidän yksinkertaisessa kodissaan. Mutta häntä eivät kiusanneet perheen taloudelliset vaikeudet, vaan järjestyksen ja puhtauden puute. Tiflisissä oli kovin paljon pölyä, varsinkin kesäisin, mutta kukaan ei välittänyt siivota tai pyyhkiä pölyjä. Odottamatta ja ajoittain, enimmäkseen sunnuntaisin, talossa kuitenkin voitiin ryhtyä suursiivouksen tekoon, jolloin koko perhe otti siihen osaa. Lapset olivat ihastuneita saadessaan kääntää huonekalut mullin mallin ja rakentaa niistä barrikadeja.

Perheessä ei nautittu lainkaan säännöllisiä aterioita. Aikaisin aamulla, ennen kuin mies lähti työhön, Olga lämmitti samovaarin ja asetti sen pöydälle. Siinä se sitten seisoi myöhäiseen yöhön asti. Vettä vain lisättiin vähitellen ja uusia hiiliä pantiin alle. Kaikki, jotka olivat nälkäisiä, aikuiset ja lapset, noutivat itse keittiöstä ruokaa, suuria lautasellisia keittoa, joka aina porisi liedellä.

Pohjimmaltaan perhe oli hyvin kiltti ja kaikki olivat hyvässä sovussa keskenään. Eräs pieni orpo poika sai asua siellä ilman mitään maksua.

— Siten elävät sellaiset ihmiset, jotka eivät ole varakkaita,

Kollontay sanoi Shuralle. Jos me saamme monta lasta, on meidän pakko elää samalla tavalla. Mutta sinä voit olla rauhallinen, minä tulen kyllä ansaitsemaan kylliksi, niin ettei sinun tarvitse olla vailla mitään mukavuuksia.

Hän oli hyvin huolissaan siitä, ettei Aleksandra syönyt. Tämä kuihtui ja tuli kalpeaksi ja ärtyneeksi. Hänen äitinsä rauhoitti häntä sanomalla, että naiset, jotka ensi kertaa odottivat lasta, tapasivat aina olla sellaisia.

Sitten Aleksandraa ihmetytti, ettei talossa koskaan keskusteltu politiikasta, ettei maailman tapahtumiin tunnettu minkäänlaista harrastusta ja että sanomalehtiä luettiin vain sunnuntaisin.

Mies ei ollut kotona koko päivänä ja Aleksandra iloitsi saadessaan aikaa romaanin kirjoittamiseen, jota hän oli suunnitellut jo kauan sitten, mutta Tiflisin subtroopillinen lämpö ja raskaudentila tekivät hänet laiskaksi ja passiiviseksi. Hän saattoi maata tuntikausia vuoteellaan ja torkkua tai ajatella menneisyyttä. Oliko hän onneton? Sitä hän ei tahtonut myöntää. Mutta jos hänen piti jatkaa tällaista elämää, olisi yhtä hyvä kuolla heti paikalla.

Kun Kollontay illalla piirsi tuuletuslaitteita, Aleksandra koetti lukea hänelle ääneen Bucklen »Civilization»-teosta venäläisenä käännöksenä. Mies alkoi pian vihellellä tai laulaa jotakin lystikästä laulua. Aleksandra sulki loukkaantuneena kirjansa.

*

Kerran he olivat kävelyllä kauniissa ja hienossa puistossa, joka kuului kenraalikuvernöörille. Aleksandra ajatteli silloin ensimmäistä käyntiään Kaukaasiassa kolme vuotta aikaisemmin. Silloin hän matkusti isänsä kanssa Pietarista Tiflisiin salonkivaunussa palveluskunta mukanaan. Hienot ihmiset tulivat tervehtimään häntä ja hänen isäänsä, tarjosivat ihania kirsikoita ja toivat kukkaistervehdyksiä.

Sillä kerralla he olivat asuneet kenraalikuvernöörin palatsissa Tiflisissä ja Aleksandra sai kävellä niin paljon kuin halusi ihanassa puistossa, missä vanhat rhododenronpuut tuoksuivat ja suihkulähteet levittivät viileyttä.

Joka aamu seisoi ratsuhevonen valmiiksi satuloituna. Lähetin seurassa hän oli voinut tehdä ihania ratsastusretkiä vuorille. Iltaisin oli sitten usein pieniä perhekutsuja, tanssia kenraalikuvernöörin palatsissa tai iloisia huviretkiä vuoristoon. Hän ihaili erikoisesti notkeaa, siroliikkeistä kaukaasialaista tanssia ja niitä erikoislaatuisia lauluja, joita laulettiin kuorossa illallisen jälkeen.

Eräänä päivänä tämän ensimmäisen käynnin aikana, jolloin Aleksandra juuri oli järjestämässä tukkaansa pientä tanssiiltaa varten, hänen isänsä tuli odottamatta huoneeseen.

— On eräs asia, josta minun täytyy keskustella sinun kanssasi nyt heti. Sinä et enää ole mikään lapsi, vaan täysikasvuinen nainen. Sinä et saa hämmästyä, että ihmiset suhtautuvat sinuun vakavasti kuin aikuiseen. Kenraali Tutolmin, joka on tsaarin adjutantti ja kuuluu hänen lähimpään ympäristöönsä, on pyytänyt minulta sinun kättäsi.

Shura oli kiihtyneenä huudahtanut:

— Isä, tahdotko sinä myydä minut sille vanhalle apinalle?

— Tyhmyyksiä, lapsi. Kuka sinut tahtoo myydä? Minä olen tullut jättääkseni hänen tarjouksensa sinun päätettäväksesi.

— Että sinä uskalsit, isä! Tulla minun luokseni tuomaan sellaista tarjousta! Minäkö menisin naimisiin niin vanhan miehen kanssa, ja päälle päätteeksi tsaarin adjutantin kanssa? Sinähän tiedät, kuinka minä vihaan tsaaria ja koko hänen komeuttaan.

— Rauhoitu, lapsi. Kuka muu tyttö tahansa tuntisi itsensä imarrelluksi. Hän ei ole lainkaan vanha. Hän on Venäjän armeijan nuorimpia kenraaleja.

— Hän saa olla nuorin tai vanhin, minua se ei liikuta. Minä menen naimisiin nuoren miehen kanssa, vaikka hänellä ei olisi

kopeekkaakaan, mutta sellaisen miehen kanssa, jota minä rakastan!

— Sinä et sitten tahdo puhua Tutolminin kanssa? Kaikki on niin vaikeata, kun äiti ei ole täällä. Hän tietäisi, mitä pitäisi tehdä.

Huolestuneena kenraali jätti tyttärensä.

Tulokseksi Shuran tiedoituksesta, joka koski nuorta miestä, jota hän voisi rakastaa, oli tullut, että kenraali kielsi häntä ottamasta ratsastusseurakseen nuoria kavaljeerejaan. Näiden poissuljettujen joukossa oli m.m. nuori sukulainen, jonka hän oli tavannut ensi kerran Tiflisissä ja jonka nimi oli — Vladimir Kollontay.

Ensimmäiset askeleet laittomilla teillä

Jonkin ajan kuluttua kotiinpaluun jälkeen syntyi odotettu lapsi. Se oli poika, joka sai äidinisän mukaan nimekseen Mikael ja tavallisissa oloissa sai kantaa Mishan nimeä. Aleksandra Kollontay tunsi itsensä usein kömpelöksi ja avuttomaksi, kun hänen piti hoivata lasta. Annushka hoiti häntä erinomaisesti.

Pikku Misha vei osan Shuran ajasta. Opinnot ja talouden järjestäminen vaativat myös oman aikansa, mutta tästä huolimatta hänen täytyi varata aikaa sellaista varten, jonka hän vaistomaisesti tunsi todelliseksi elämäntehtäväkseen. Jossakin hänen kotikaupungissaan, jossakin muualla laajan Venäjän kaupungeissa ja yhdyskunnissa työskentelivät vallankumoukselliset sankarit, joita hän ihaili, vaikka ei ollut koskaan heitä tavannut, ihaili senvuoksi, että he henkilökohtaisen vapautensa ja ehkä elämänsäkin alttiiksi pannen taistelivat kaikkea sitä vastaan, joka hänen mielestään oli vihattavaa.

Oli olemassa tietoisia vallankumouksellisia ryhmiä, mutta ne eivät tietenkään kuuluttaneet olemassaolostaan. Ohranan vakoojat olivat yhtä mittaa heidän kintereillään, uhreja oli aivan liian paljon ja salaliiton laeista oli pidettävä tarkasti kiinni. Kenraalintyttären ei ollut helppo löytää vallankumouksellisia, joita tuntui olevan kaikkialla eikä missään.

Kun avioliitto alkoi muuttua arkipäiväksi, kun Shura alkoi tuntea itsensä kuin sisäänsuljetuksi ja vangituksi pienen kodin neljän seinän sisälle, hän valitti hätäänsä Maria Strahovalle. Avioliitto ei ollenkaan vastannut hänen toiveitaan.

Strahova, joka tunsi oppilaansa, määräsi lääkkeeksi työtä, yhteiskunnallista työtä. Hän työskenteli juuri koulumuseonsa järjestelypuuhissa ja tarvitsi vapaaehtoista työvoimaa.

Aleksandra Kollontayta ei vetänyt mukaan tähän toimintaan kansantajuinen valistustyö sinänsä, vaan pikemminkin hänen salainen vakaumuksensa, että hän koulumuseossa työskentelemällä voisi päästä kosketuksiin maanalaisena työskentelevän vallankumouksellisen liikkeen kanssa. Strahovalta, joka tuskaisena ja omantunnontarkasti valvoi koulumuseonsa laillisuutta, hän ei voinut odottaa mitään apua. Hänen täytyi itse löytää, mitä hän etsi.

Eräs hänen toverinsa, joka kuului museon vapaaehtoiseen työvoimaan, alkoi uskoa hänen suoritettavakseen pieniä tehtäviä, joiden täytyi olla yhteydessä maanalaisina työskentelevien piirien kanssa. Hän oli nuori nainen, jonka nimi jo silloin oli tunnettu ja myöhemmin oli tuleva hyvin kuuluisaksi bolshevistisen puolueen ja vallankumouksen historiassa, kun hän ensin oli istunut monta vuotta vankilassa ja ollut karkoitettuna. Hän toimi puolueen sihteerinä ensimmäisten vallankumousvuosien aikana ja myöhemmin Kansainvälisen Punaisen avun puheenjohtajana. Hän oli Eljana Stassova.

Hän kuului myöskin Strahovan oppilaihin. Hänen isänsä oli kuuluisa vapaamielinen asianajaja. Hän oli tullut vakaumukseensa samaa kehitystietä kuin Aleksandra Kollontaykin ja katkaissut suhteensa siihen etuoikeutettujen elämään, jota hänen perheensä eli.

Stassova kuului jo vallankumouksellisiin piireihin. Hän oli kokonaan toista tyyppiä kuin molemmat iloiset ja vilkkaat ystävättäret. Hän oli itseensä sulkeutunut, kylmä ja hillitty, mutta samalla määrätietoinen työntekijä ja hyvä organisoija. Hän ei haaskannut aikaa mihinkään keskusteluihin rakkauselämän pulmakysymyksistä ja halveksi koulumuseossa suoritettavaa näpertelyä. Hän oli siellä mukana vallankumouksellisen toiminnan vuoksi.

Hän oli ehkä molempien ystävättärien mielestä liian ankara

Aleksandra Kollontayn isä, kenraali Domontovitsh, ja hänen poikansa Misha.

ja vakava, mutta Aleksandra Kollontay ihaili hänen varmuuttaan ja tavatonta työkykyään ja oli iloinen, jos Stassova voi käyttää häntä johonkin.

Aleksandra Kollontaylla oli vielä hyvin romanttisia kuvitelmia maanalaisista piireistä. Hän kuvitteli heidän tapaavan salaperäisissä piilopaikoissa, joissa he dramaattisia muotoja noudattaen tekivät päätöksensä pannakseen sitten toimeen sankarilliset tekonsa. Hän oli kovin pettynyt, kun ensimmäinen kokous, johon Stassova vei hänet, ei lainkaan vastannut hänen kuvitelmiaan. Tilaisuus vaikutti jossakin porvarillisessa kodissa järjestetyiltä teekutsuilta. Ainoa asia, joka oli keskustelun alaisena, oli se pulma, mistä saataisiin rahavaroja liikettä varten. Hän tunsi itsensä melkein kuin asiatytöksi, kun Stassova lähetti hänet kaupungille viemään määrättyihin osoitepaikkoihin suullisia tai kirjallisia tiedonantoja tai lentolehtisnippuja. Hän pelkäsi, että hänen syntyperänsä sulki hänet pois salaisista ryhmistä ja esti saamasta niiden luottamusta osakseen. Hän ei vielä ymmärtänyt, että jos nuo lentolehtisniput olisi löydetty, se olisi maksanut hänelle usean vuoden vankeusrangaistuksen tai Siperiaan karkoituksen. »Juoksutytön työ», jota hän tuona aikana suoritti, oli tärkeä osa siitä vallankumouksellisesta työstä, jota liike sinä ajankohtana kykeni tekemään.

Maan ensimmäinen marxilainen puolue, Venäjän Sosialidemokraattinen työväenpuolue, ei silloin vielä ollut tullut perustetuksi, mutta Lenin oli Pietarissa ja työskenteli kiihkeästi ja määrätietoisesti sen valmisteluissa. Tietämättään Aleksandra Kollontay oli tietoja välittäessään ja lentolehtisnippuja kuljetellessaan eräänä pienenä hammasrattaana siinä koneistossa, joka valmisteli puolueen esiintymistä ja syntyä.

Muutamille poliittisille vangeille, jotka kituivat Schlüsselburgin linnoituksen kosteissa, pimeissä vankiluolissa, koulumuseolla oli suuri merkitys. Eräs Venäjän vallankumouksen toinen suuri naishahmo, hirtettäväksi tuomittu, mutta sitten elinkautiseen pakkotyöhön »armahdettu» Vera Figner, Morosov ja

useat muut heidän elävinä haudatuista tovereistaan olivat nimittäin eteviä tieteellisiä työntekijöitä. Strahovan onnistui erään lääkärin välityksellä hankkia heille lupa järjestää tieteellisesti eräitä museolle kuuluvia kasvi-, hyönteis- ja kivennäiskokoelmia.

Jokainen ymmärtää, mitä tämä merkitsi vangeille, jotka neljä vuotta olivat saaneet odottaa lupaa käyttää paperia ja kynää. Eristäytyneisyys tuolla Laatokan rannalla sijaitsevassa linnoituksessa, missä he eivät koskaan saaneet nähdä oikeata päivänvaloa, ainoastaan harmaan kajastuksen ja hämärän, oli niin tyhjää ja kuolettavan yksitoikkoista, että monet tulivat mielenvikaisiksi. Koulumuseota varten suoritettava luetteloimistyö pelasti heidät henkisestä romahduksesta ja auttoi heitä kestämään tämän maailmasta eristymisen, jota Vera Fignerin osalta kesti kaksikymmentä pitkää vuotta.

Narva, suuri käännekohta

Monet niistä henkilöistä, jotka ovat pyhittäneet elämänsä työväenliikkeelle, voivat todeta ratkaisevan päätöksen johtuvan jostakin henkilökohtaisesta elämyksestä, joka on tehnyt heihin lähtemättömän vaikutuksen. Aleksandra Kollontay oli aatelisesta syntyperästään ja yhteiskuntaluokkansa sanelemasta eristäytyneisyydestään huolimatta tunkeutunut esteen läpi ja vanginnut tajuntaansa välähdyksiä yhteiskunnallisesta hädästä, siitä elämästä, jota suomalaiset torpparit ja venäläiset työläiset ja palvelijat saivat viettää. Hänen luonteensa oli muovautunut ja terästynyt, kun hän itsepäisesti oli seisonut oppositiossa etuoikeutettua ympäristöään vastaan ja vaistomaisesti tuntenut voimakasta solidaarisuutta ja kohtalonyhteyttä köyhiä ja sorrettuja kohtaan. Suuri, vavahduttava elämys, joka muodostui ratkaisevaksi hänen koko elämänkululleen, sattui hänelle Narvassa.

Insinööri Kollontay ja muutamat hänen virkatoverinsa olivat maaliskuussa 1896 saaneet suorittaakseen mielenkiintoisen teknillisen tehtävän siinä kaupungissa, missä Kaarle XII:n ja Pietari Suuren armeijat ensi kertaa mittelivät voimiaan. Eestin suurimman teollisuuslaitoksen, Krenholmin kutomatehtaiden Narvassa, piti saada uusi tuuletusjärjestelmä. Oleskelun kaupungissa piti kestää muutamia viikkoja, ja insinööri Kollontay ehdotti vaimolleen ja tämän ystävättärelle Zojalle, että he tekisivät matkasta huvimatkan seuraamalla insinöörien mukana.

Narvaa ei enää ole olemassa. Sen, mikä oli jäljellä vielä vuo-

den 1941 taisteluiden jälkeen, saksalaiset hävittivät maan tasalle, kun Punainen armeija pakotti heidät lähtemään sieltä kesällä 1944. Kaarle XII:n ajan linnoitusten muurit lienevät vielä osittain pystyssä, mutta kaikki muut historialliset rakennukset ja muistomerkit ovat poissa.

Mutta siihen aikaan, 50 vuotta sitten, Narva ei ollut vain tärkeä teollisuuskaupunki, vaan myöskin hyvin pidetty matkailupaikka sellaisten piirissä, joilla oli rahaa.

Aleksandra oli ylen onnellinen ja ihastunut saadessaan matkustaa Narvaan. Hän kaipasi pois Pietarista, jossa kaikki oli niin harmaata ja elämä niin yksitoikkoista, ilman mitään erikoisia elämyksiä. Hän rakasti matkustamista ja retki historialliseen kaupunkiin, vaikka se oli niin pieni kuin Narva siihen aikaan, tuntui hänestä suurelta tapahtumalta. Narvan yllä leijaili Pietari Suuren ja Kaarle XII:n varjo. Ennen matkalle lähtöä hän luki innokkaasti Kaarle XII:sta, niin että hän paremmin voisi perehtyä Pietarin ja Kaarlen luonteeseen.

Iloinen seurue matkusti lauantaina omistaakseen sunnuntain nähtävyyksien katselemiseen. He ottivat luistimet mukaansa ja ajelivat reellä Narvan läheisyydessä laajalla tasangolla ja läpi metsän, jossa puiden oksat notkuivat raskaiden lumitaakkojensa alla. He tutustuivat vanhaan linnoitukseen ja söivät päivällistä suuressa ruokasalissa, jossa orkesteri soitti. Se oli mielenkiintoista, uutta ja juhlallista. Siihen aikaan ei ravintoloissa ollut tapana tanssia. Päivällisen aikana keskusteltiin Tshaikovskin musiikin säestämänä pulmakysymyksestä: tulisiko teknillinen tutkimus, jonka kunniaa molemmat insinöörit julistivat, pelastamaan maailman kaikesta kurjuudesta? Zoja uskoi, että teollisuuslaitokset tärvelisivät ja pilaisivat luonnon ja kauneuden ja Aleksandra väitti, että ongelma oli kokonaan toisaalla. Kaikkein ensimmäiseksi olisi maailma muutettava, tehtävä loppu yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja annettava vapaus kaikille. Kollontay huomautti keskusteluun omasta puolestaan:

— Sinä ja sinun ikuinen vapautesi! Mitä sinä sillä oikein tarkoitat?

Mutta sinä päivänä Shura oli onnellinen ja nauroi. Hän tunsi itsensä vapaaksi pienessä Narvassa, samaa ihanaa tunnetta hänellä ei ollut omassa pienessä asunnossaan Pietarissa.

Seuraavana päivänä insinöörit ryhtyivät työhönsä ja naiset saivat Krenholmin tehtaan johdolta luvan käydä myöskin tutustumassa tehtaaseen. Krenholmin tehdas oli tunnettu uudenaikaisena yrityksenä. Sanottiin aina, että johto huolehti erikoisesti työläisten hyvinvoinnista ja parhaasta. Aleksandra Kollontaylle ja Zojalle näytettiin pientä ambulanssi-laboratiota, jossa ei ollut kuitenkaan mitään lääkäriä eikä koulutettuja hoitajattaria. Eräs vanha työnjohtaja hoiti kaikki onnettomuustapaukset.

— Olen nähnyt elämässäni niin monta onnettomuutta, hän sanoi, että osaan käsitellä niitä paremmin kuin kaikki maailman kirurgit.

Sitten heille näytettiin pientä kirjastoa, jossa oli klassillisia venäläisiä kirjailijoita, kuten Turgenjevia, Gogolia ja Pushkinia, mutta ei ollenkaan ammattikirjallisuutta tai mitään yhteiskunnallisia kysymyksiä käsitteleviä teoksia. Kirjastoa tunnuttiin käytettävän hyvin niukasti. Selitys oli se, että useimmat työläiset olivat lukutaidottomia. Siellä oli olemassa myöskin huoneisto, missä työläisille pidettiin iltakursseja, joilla he saivat opiskella matematiikkaa ja opetella kirjoittamaan. Opettajatar kertoi, että hän kirjoitti joka syksy osanottajaluetteloihin useita satoja työläisiä, mutta vähitellen heidän lukunsa kutistui pariinkymmeneen. He olivat enimmäkseen nuoria poikia. Naiset eivät tulleet lainkaan mukaan.

Aleksandra Kollontay kyseli, eikö heillä ollut havainto-opetusta varten mitään opetusvälineitä kiertotähtien liikkeen havainnollistamiseksi tai mitään taulukkoja. Mutta opettajatar ei ollut koskaan kuullut puhuttavankaan sellaisista eikä hän osoittanut mitään harrastustakaan uudenaikaisia opetusmenetelmiä kohtaan.

Eräs työnjohtaja kuljetti Aleksandraa ja Zojaa katselemassa tehdassaleja. Kun hän huomasi, että nuo hyvinpuetut naiset eivät osoittaneet mitään suurempaa kiinnostusta koneisiin tai tuotantomenetelmiin, hän lähti tiehensä ja naiset voivat nyt omin päinsä jatkaa kiertokäyntiään niinkuin halusivat. Zoja sai päänsäryn kuumassa ja kosteassa ilmassa, joka oli täynnä leijailevaa pumpulinpölyä ja nöyhtää, ja palasi hotelliin. Mutta Aleksandra oli vakavasti päättänyt tutustua niihin olosuhteisiin, joissa työläiset ja erikoisesti naiset elivät, ja koetti päästä keskusteluun heidän kanssaan.

Työläisnaiset eivät tahtoneet vastata hänen kysymyksiinsä, he eivät olleet ymmärtävinään, mistä oli kysymys. Mutta muutamat nuoret työläiset kertoivat halukkaasti ankarista työehdoista ja pitkästä työpäivästä, joka kesti aina 14 tuntiakin. Heillä ei ollut mitään mahdollisuutta vapautua tästä helvetistä. Muutamat nuorista pojista olisivat tahtoneet opiskella ja valmistua insinööreiksi tai löytää jotakin työtä, jossa olisi tarjolla paremmat työehdot, mutta se, joka useammiksi vuosiksi jäi Krenholmin tehtaisiin, muuttui välinpitämättömäksi ja tylsäksi. Useimmat olivat saaneet tuberkuloosin eikä heidän elämänsä voinut muodostua pitkäaikaiseksi.

Kuollut lapsi

Useimmilla työläisillä ei ollut omaa kotia. He asuivat ahtaissa parakeissa, joissa naimisissa olevat nukkuivat samoissa huoneissa kuin nuoret pojat ja tytöt ja lapset, makuulavitsat tiheästi toistensa vieressä. Ei ollut mitään kunnollisia patjoja, vaan ihmiset nukkuivat vanhojen räsyjen ja lumppujen päällä. Ilma oli täynnä tupakansavua ja ihmisten eritteiden hajua. Ikkunat olivat tiiviisti kiinniliimatut paperikaistaleiden avulla, niin ettei raitista ilmaa voinut päästä sisään. Lattialla ryömi, itki tai leikki suuri joukko lapsia. Oli kuin lattia olisi vilissyt heitä täynnä. Pienen kuusivuotiaan tytön oli määrä pitää heitä silmällä.

Kun Aleksandra Kollontay kumartui pienen, hiljaisen ja liikkumattoman lapsen puoleen, joka oli saman ikäinen kuin hänen oma poikansa Misha, hän huomasi, että lapsi oli kuollut. Pieni ruumis kaikkien näiden leikkivien lasten joukossa! Hennot jäsenet olivat jäykät ja kylmät.

— Eräs täti tulee kello kuusi illalla ja noutaa hänet, pieni kuusivuotias vastasi hänen pelästyneeseen kysymykseensä.

Aleksandra Kollontay oli saanut kylliksi vaikutelmia siltä päivältä. Hän kiirehti takaisin hotelliin sanoakseen Zojalle, etteivät tuollaiset tapaukset enää saaneet jatkua kauempaa maailmassa. Täytyi tehdä perusteellinen puhdistus. Kapitalismi täytyi lyödä maahan ja ensimmäisenä askeleena tällä tiellä työläisten oli saatava poliittiset oikeudet puolustaakseen elinehtojaan. Tsaarinvalta täytyi kukistaa, niin että kansa saisi vapau-

den. Nämä ajatukset mielessään Aleksandra ryntäsi huoneeseen, jossa Zoja lepäsi.

Samana iltana Kollontay ja hänen ystävänsä, »marsinasukas», tulivat nauraen ja hullutellen »tyttöjen huoneeseen.»

— Me olemme saaneet liput ja nyt lähdetään katsomaan uutta ja hauskaa operettia! Kollontay huudahti ja heilautti kädessään pääsylippuja. Mutta hän vaikeni yhtäkkiä, kun hän näki keskellä huonetta seisovan Aleksandran, jonka kasvoilla oli päättäväinen, uhmaava ilme — hänelle tuttu aikaisemmista kohtauksista.

— Mikä sinun on, Shura? Onko joku ollut häpeämätön sinulle tehtaassa? Oletko tullut sairaaksi? Sinä näytät niin merkilliseltä.

— Minun laitani on aivan hyvin, Aleksandra vastasi. Miksi sinä ajattelet aina vain minua! Nyt on kysymys jostakin muusta ja paljon tärkeämmästä, jonka olen ymmärtänyt tänään. Me emme enää voi elää jatkuvasti, kuten tähän asti olemme eläneet, kaikki tämä kauhea ympärillämme.

— Mikä nyt on niin kauheata meidän ympärillämme? herrat kysyivät yhdestä suusta.

Silloin Aleksandra alkoi puhua hehkuvin sanoin työläisiä kohtaan harjoitetusta sorrosta ja kuvasi eloisasti niitä sietämättömiä olosuhteita, joissa työläiset elivät. Se oli pahempaa kuin pakkotyö.

Insinöörit koettivat selittää hänelle, että he olivat juuri tulleet tänne viedäkseen läpi terveydellisiä parannuksia tehtaassa. Me rakennamme uuden, täysin uudenaikaisen tuuletusjärjestelmän. Se imee pois kaiken pumpulinpölyn, niin että työläiset eivät enää saa tuberkuloosia. Lämpöjohdot rakennetaan myös täysin uudenaikaisiksi, niin ettei enää tule olemaan liian kuuma enempää kuin kylmäkään.

Aleksandra vastasi itsepäisesti:

— Ei ole kysymys vain terveydellisistä olosuhteista, koko järjestelmä on inhoittava. Vapautta työläisten täytyy saada, vapautta!

— All right, Kollontay vastasi, he tulevat saamaan vapautta. Sinä voit saarnata vapaudesta sitten teatterin jälkeen, kun syömme illallista suuressa ruokasalissa ja kuuntelemme musiikkia.

Aleksandra suuttui.

— Minä en lähde teidän kanssanne. Minä en tahdo kuulla musiikkia ja istua ylellisessä ravintolassa. Minä vihaan kaikkea tätä, minä en enää tahdo elää niinkuin te elätte.

Purettuaan tuskansa hän heittäytyi vuoteelle painaen päänsä tyynyyn ja alkoi itkeä kuin lapsi.

Kollontay olisi tahtonut ryhtyä suostuttelemaan häntä, mutta Zoja keskeytti hänet:

— Anna hänen olla rauhassa. Me menemme yksin. Hänen täytyy kai ensin sulattaa kaikki vaikutelmansa ja löytää jokin ulospääsy, sitten hän on kiltti taas. Nyt me lähdemme.

*

Kun Aleksandra Kollontay palasi takaisin Pietariin, hän ryhtyi ahkerasti opiskellen tutkimaan työväenliikettä ja yhteiskunnallisia olosuhteita. Työläisten täytyi itse vapauttaa itsensä. Mutta mitä hän voisi tehdä auttaakseen heitä.

Hän ja Zoja kävivät kuuntelemassa kaikkia luentoja, mitä siihen aikaan Pietarissa pidettiin teknillisestä kehityksestä, taloudellisista pulmakysymyksistä ja työehdoista. Kun tehdastarkastaja Janshul tai professori Issajev pitivät luentojaan, sali oli aina tupaten täynnä nuorisoa.

Shura ei enää kirjoittanut romaaneja ja novelleja. Hän opiskeli ja tutki kasvavaa työväenliikettä.

Siitä hetkestä asti, jolloin hän näki kuolleen lapsen parakissa Narvassa, Aleksandra Kollontay tiesi, että hän tulisi vihkimään elämänsä vallankumoukselliselle liikkeelle, joka voi antaa työtätekeville suurille joukoille poliittisen ja yhteiskunnallisen vapauden, turvallisuuden ja ihmisenarvoiset elinehdot. Pienissä laittomissa Leninin ja Plehanovin kirjoittamissa lentolehtisissä,

joita hän aikaisemmin oli lukenut, oli esitetty sen jättiläismäisen taistelun suuntaviivat, joka oli ensin käytävä. Marxilaisuuden suorittama analyysi kapitalismin kehityksestä, sen toteama ja alleviivaama työväenluokan johtava asema vallankumouksellisessa taistelussa osoitti vapautuksen tietä.

Lenin oli tällä välin pidätetty, mutta hän kirjoitti vankilassakin jatkuvasti ohjeita antavia ja asioita selvittäviä lentolehtisiään, joita hänen välistä oli pakko kirjoittaa maidolla niiden tieteellisten teosten rivien väleihin, joita hän sai luettavakseen. Vuoden 1895 kutomateollisuuden lakkoja seurasi uusi kutomateollisuuden lakko kesällä 1896, johon otti osaa 30.000 työläistä. Lakkoa johti Leninin perustama »Taisteluliitto» ja siitä tuli hyvin merkityksellinen, sillä se pakotti tsaarin hallituksen säätämään lain, joka lyhensi työpäivän 14 tunnista 11 ½ tuntiin. Palkat, joita oli pidetty seitsemänä ruplana kuukaudelta, olivat lakon avulla jonkin verran parantuneet edellisenä vuonna englantilaisten kapitalistien johtamissa kutomatehtaissa.

Maanalaiset ryhmät keräsivät varoja lakossa oleville kutomatyöläisille auttaakseen heitä pysymään lujina. Aleksandra Kollontay osallistui molempina vuosina tarmokkaasti tähän työhön. Mahdollisuudet olivat kuitenkin hyvin rajoitetut. Keräykset ja salaiset arpajaiset tuottivat jonkin verran, mutta tarvittiin niin paljon.

Hänen omat rahavaransa olivat erittäin niukat, mutta hän tahtoi mielellään tehdä henkilökohtaisen uhrauksen. Vaatekomerostaan hän löysi sisareltaan Adélelta saamansa lahjan, kauniin iltapuvun. Hänen onnistui myydä se toiselle sisarelleen. Saamansa hinnan hän antoi lakkokassaan.

Lakko päättyi työläisten voittoon. Aleksandra Kollontay alkoi olla yhä enemmän kotonaan ja nauttia suurempaa luottamusta vallankumouksellisissa piireissä.

Kesällä 1897 hän matkusti Maria Strahovan seurassa Uraliin. Matkareitti kulki Kasanin ja Permin kautta. Suuren osan matkasta he kulkivat jokialuksilla Volgaa ja Kama-jokea pitkin. Matkustaja-alukset olivat vain turistien käyttämiä loistolaivoja,

mutta kerta kerralta näkivät molemmat ystävättäret toisenlaisia kuljetusaluksia: laivoja, joilla kuljetettiin poliittisia ja rikosvankeja, jotka oli tuomittu Siperiaan karkoitettaviksi. Rataslaiva rataslaivan jälkeen, kannellaan ja uumenissaan rääsyisiä, nälkiintyneitä ihmisiä, jotka usein olivat kahleissa, etteivät pääsisi pakenemaan! Tsaarinvallan barbaarinen todellisuus paljastui tässäkin kauniissa ympäristössä.

Uralin rautatehtaat ja kaivokset antoivat hänelle voimakkaan vaikutelman teollisuustuotannon valtavuudesta ja tulevaisuudenmahdollisuuksista. Yhteiskunnallinen kurjuus oli suuri täälläkin, mutta ei kuitenkaan niin kärjistynyt ja surkea kuin kutomateollisuuden alalla. Uraalin teollisuustyöläiset olivat vielä puolittain talonpoikia, jotka osittain saivat elantonsa maasta. Uralin teollisuuden täytyi myöskin käyttää työssä ammattitaitoista valioväkeä, joka sai hiukan paremmat palkat.

Jo ennen Uraalin matkaa Aleksandra Kollontay oli päättänyt vapautua avioliiton siteistä voidakseen kokonaan omistautua opintoihinsa ja yhteiskunnalliseen työhönsä.

Avioliiton käännekohdassa

Sukupuolten välinen suhde, avioliitto yhteiskunnallisena laitoksena ja sukupuolinen kaksoismoraali olivat 80- ja 90-luvun suuri keskustelunaihe älymystön keskuudessa. Sosialistinen liike, porvarillinen naisliike ja eräät ajan suuret runoilijat olivat saattaneet kysymyksen naisen vapauttamisesta päiväjärjestykseen. Ibsenin »Nukkekodista» ja Björnsonin »Hansikkaasta» tuli taistelussa tulisoihtuja. Myöhemmän ajan lapset tuskin osaavat kuvitella mielessään sitä suunnatonta innostusta tai paheksumisen myrskyä, jonka Nora-tyyppi ja »hansikasmoraali» herättivät. Ruotsissa Strindberg esiintyi »Avioliittoja» (Giftas) teoksellaan miehen ja vallitsevan tavan puolustajana.

Pietarin radikaalinen nuoriso keskusteli kysymyksestä perusteellisesti, intohimoisesti ja väsymättömästi. Aleksandra Kollontayn häiden aikaan keskustelu »avioliitto-orjuudesta» ja »rakkaudenorjuudesta» oli juuri kuumimmillaan. Naisen oli murtauduttava vapaaksi perhe-elämän kahleista, hankittava itselleen työtä ja elämäntehtävä. Mies oli perinpohjin vieroitettava siitä ajatuksesta, että nainen on hänen omaisuuttaan, hänen taloudenhoitajattarensa ja sukupuoliolento, ja opetettava rakastamaan häntä persoonallisuutena, joka elää omaa elämäänsä. Kun avioliitosta muodostuu este naisen vapaan kehityksen tiellä, täytyy side katkaista. Nuorten velvollisuutena oli voittaa se orjuus, jossa heidän äitinsä olivat eläneet.

Tätä taustaa vastaan voimme paremmin ymmärtää sitä kriisiä, joka alkoi kypsyä Aleksandra Kollontayn nuoressa avioliitossa. Matka Narvaan ja kokemukset kutomateollisuuden lakon ajalta olivat valonheittäjän tavoin viitoittaneet sen tien, jota hänen oli seurattava. Hän oli aina tuntenut, että suuri elämäntehtävä odotti häntä ja nyt hän oli sen löytänyt. Nyt hänen oli syvennyttävä järjestelmällisiin, voimaperäisiin opintoihin oppiakseen tuntemaan sen yhteiskunnan, joka oli perinpohjin muutettava ja sen uuden edellytykset, joka tulisi vanhan tilalle.

Voisiko hän suorittaa kunnialla päätökseen sen jättiläistyön, joka häntä odotti, jos hän jatkuvasti olisi venäläinen insinöörinrouva, joka oli sidottu kaikkiin porvarillisen kodin vaatimiin askareisiin, sidottu mieheen, jota hän rakasti, mutta joka aivan liian selvästi ilmaisi pitävänsä vaimonsa yhteiskunnallisia harrastuksia nuoruuden oikkuina, jotka pian häviäisivät? Mies näytti melkeinpä tyytyväiseltä, kun hänen ensimmäinen novellinsa hylättiin.

90-luvun Pietarissa, jossa ortodoksinen kirkko valvoi ylinnä kirjallisuuttakin, ei tarvittu paljon, että jokin novelli leimattiin vallankumoukselliseksi ja tapainturmelusta aiheuttavaksi.

Insinööri Kollontay ei mielellään osallistunut poliittisia tai yhteiskunnallisia kysymyksiä käsitteleviin keskusteluihin. Sitä kuumemmiksi keskustelut tulivat hänen hyvän ystävänsä, tuon nuoren teknikon ja tiedemiehen kanssa, joka oli ollut mukana Narvan matkalla. Aleksandra Kollontay oli leikillään kastanut hänet »marsinasukkaaksi» hänen kaikki nielevän tekniikan harrastuksensa ja hänen vakaumuksensa vuoksi, että uudenaikainen tekniikka tulisi poistamaan kaikki yhteiskunnalliset vastakohdat. Joka päivä hänen täytyi puolustaa uutta sosialistista vakaumustaan nuoren insinöörin veitsenterävää johdonmukaisuutta vastaan.

Tänä aikana näyttää syntyneen tavanmukainen mies-vaimo-ystävä-ristiriita Aleksandra Kollontayn nuoressa avioliitossa. Mitään yksityiskohtia emme tiedä kertoa, sillä lyhyissä omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa on vain muutamia viittauksia tähän. Siihen mennessä, kunnes Aleksandra Kollontay jul-

kaisee muistelmansa, saamme liikkua vain arvailujen varassa. Nuori insinööri ei kai ollut muuta kuin ihminen. Jokapäiväinen yhdessäolo kauniin ja älykkään naisen kanssa voi muodostua tulella leikkimiseksi. Ehkä mies puolestaan tuli mustasukkaiseksi sen läheisen älyllisen kosketuksen vuoksi, joka syntyi hänen vaimonsa ja hänen ystävänsä välille. Ilmeisesti päädyttiin jonkinlaiseen selitykseen ja välienselvittelyyn. Aleksandra Kollontayn kohdalla ei kuitenkaan tämä ollut suuri pulmakysymys, vaan hänen kaipauksensa päästä vapaaksi, voidakseen sitten omistautua äsken selvinneelle suuremmalle elämäntehtävälleen.

Avioliitto, joka oli vanhempien tahtoa uhmaten solmittu, kesti tosiasiallisesti kolme vuotta, häistä 1893 vuoteen 1896. Sitten seurasi parin vuoden aika ristiriitoja ja tilapäisiä sovun kausia. Aleksandra Kollontay matkusti vaikeasti sairastuneen äitinsä luo Kuusan Hoviin.

Vuonna 1898 hän julkaisi ensimmäisen artikkelinsa nimellä »Kasvatuksen perusteet Dobroljubovin käsityskannan mukaan.» Se käsitteli yhteiskunnallisen ympäristön vaikutusta lapsen kehitykseen ja julkaistiin kasvatusopillisessa aikakauslehdessä »Kasvatus», josta myöhemmin tuli »laillisten marxilaisten» johtava aikakauslehti.

Kesällä 1898 Aleksandra Kollontayn päätös oli kypsynyt. Hänen täytyi päästä vapaaksi, vaikkapa suhteiden lopullinen rikkominen puolison kanssa tuntuisi tuskalliselta. Tästä lähtien hän omistaisi kaikki ajatuksensa ja tunteensa vallankumoukselliselle liikkeelle.

Kaksi ensimmäistä marxilaista aikakauslehteä oli vielä enemmän lisännyt hänen ja muun nuorison harrastusta Marxin ja Engelsin teorioita kohtaan. Niitä ei ollut helppo tutkia Pietarissa, mutta Zürichissä, kaukaisessa Sveitsissä, johon oli kerääntynyt niin monta maanpaossa olevaa venäläistä vallankumouksellista, professori Herkner luennoi poliittisesta taloustieteestä. Hän oli tunnettu marxilaisena, ja hänen suurta teostaan työväenliikkeestä pidettiin Venäjällä hyvin suuressa arvossa.

Kenraali Domontovitsh saatiin taivutettua, niin että hän suostui maksamaan tyttärensä opinnot. Hän pyysi kuitenkin tytärtään tarkoin miettimään, ennen kuin antaisi asioiden lopullisesti kehittyä avioeroon asti insinööri Kollontayn kanssa.

Äiti ei milloinkaan saanut tietää matkan todellista tarkoitusta. Hänelle siitä mainittiin vain terveydellisistä syistä tapahtuvana ulkomaanmatkana, jotka olivat hyvin tavallisia ylhäisissä ja varakkaissa venäläispiireissä.

Insinööri Kollontay työskenteli etelä-Venäjällä, kun hänen vaimonsa jätti kodin.

Siitä hetkestä lähtien Aleksandra Kollontay otti kokonaan vastuun poikansa kasvatuksesta. Lasta ei voinut ottaa mukaan opintomatkalle. Vanhempien koti oli jäljellä, ja siellä uskollinen Annushka otti huolehtiakseen pikku Mishasta.

Aleksandra Kollontay oli jo aikaisemmin jättänyt lapsen hoidon suurimmaksi osaksi Annushkan huoleksi. Itsellään hänellä oli aivan liian paljon harrastuksia ja puuhia, että hän olisi oikein voinut kiinnostua lastenhoidosta. Vasta myöhemmin, kun Misha oli alkanut kasvaa suuremmaksi, äiti ja poika tulivat esikuvallisen hyviksi ystäviksi. Jossakin tilaisuudessa Aleksandra Kollontay on lausunut, että poika on tämän toveruuden vuoksi merkinnyt hänelle enemmän kuin kukaan muu ihminen.

Puolisolle tiedoitettiin matkasta, mutta ei sen perimmäisestä tarkoituksesta. Mutta päätös oli peruuttamaton. Vaikka hän kaipasi kiihkeästi miehensä luo, vaikka hän unettomina öinä kasteli kyynelillään tyynynsä märäksi, hän ei perääntyisi päätöksestään, ei palaisi takaisin.

Siten insinööri Vladimir Kollontay häviää kertomuksestamme. Hän kuoli ennen vallankumousta 1917. Hänen puolisonsa on tehnyt hänen nimensä maailmankuuluksi.

Naisen oikeus työhön, rakkauteen ja äitiyteen

Lyhyen avioliiton aikaiset kokemukset lisäsivät vielä Aleksandra Kollontayn harrastusta naisen vapauttamispyrkimyksiä kohtaan. Tutkiessaan Marxin oppeja hän on erikoisesti kerännyt aineistoa naisten elinehdoista erilaisten yhteiskuntajärjestelmien aikana ja huomattavasti rikastuttanut kirjallisuutta tällä alalla.

Hänen kirjallista ja propagandistista toimintaansa näillä aloilla on usein julkisessa keskustelussa vääristelty. Määrätyt ahdasmieliset ja tekopyhät piirit ovat esittäneet hänet vaarallisena tapojenturmelijana, hillittömän »vapaan rakkauden» julistajana. He rikkovat tällöin itse karkeasti Mooseksen lain kahdeksatta käskyä vastaan.

Aleksandra Kollontay on aina asettanut työn ja toveruuden ensi sijalle. Jo 90-luvulla hän intohimoisesti ryhtyi käsittelemään pulmakysymystä, miten naisen oikeus työhön ja itsenäiseen elämäntehtävään voitaisiin yhdistää hänen oikeuteensa rakkauteen ja äitiyteen. Nainen ei enää saisi olla mikään miehen »lisäke» ja huonekalu talossa, puolisoonsa eliniäksi sidottu, huomioonottamatta lainkaan oliko ollut tai oliko jatkuvasti mitään rakkautta heidän välillään olemassa.

Hänen äitinsä oli rikkonut aikansa porvarillisia ja kirkollisia moraalilakeja vastaan vaatimalla avioeroa ja seuraamalla sitä, jota hän rakasti. Tytär meni vielä paljon pitemmälle hyökkäyksissään porvarillista perhettä ja vallitsevaa kaksinaismoraalia vastaan.

Nainen saattoi tuntea vetovoimaa kahta miestä kohtaan. Ehkä hän rakasti vain toista heistä, kenties molempia tai ei kumpaakaan. Nainen ja mies saattoivat rakastaa toisiaan koko elämän ajan, mutta yhtä usein tapahtui, että toisen tai molempien rakkaus viileni ja sammui ja muuttui tuhkaksi ja että jompikumpi tai molemmat rakastuivat uudelleen. Itse hän oli nuoruusvuosinaan rakastunut hyvin helposti. Niin tapahtui myöhemminkin hänen elämässään. Kiihkeästi eletty rakkaussuhde saattoi viilentyä ja välit katketa lopullisesti. Se oli aina tuskallista, ratkaisua seurasivat aina yksinäisten öiden kyyneleet, mutta jonkin ajan kuluttua, Aleksandra Kollontay on jossakin yhteydessä lausunut, hän tunsi kevennystä ja vapautumisen tunnetta.

Nyt työ saisi kaiken hänen aikansa ja kaiken hänen intohimonsa voiman. Hän työskenteli sellaisina kausina harvinaisen tehokkaasti ja rakkaus oli pannaanjulistettu.

Naisen täytyy tuntea itsensä vapaaksi rakkaudessaan, vapaaksi suhteessaan mieheen. Rakkaussuhteen pitää jatkua niin kauan kuin rakkautta kestää, mutta ei kauempaa. Mutta tämä vaatimus törmäsi yhtä mittaa porvarillisten yhteiskunta- ja omaisuussuhteiden ahtaita aitauksia vastaan.

Tutkiessaan Marxin oppeja ja erikoisesti Engelsin teosta »Perheen alkuperästä» ja Bebelin »Nainen ja sosialismi»-teosta hänen mielessään kypsyi se käsitys, jota hän myöhemmin kehitteli useissa huomiotaherättäneissä ja merkityksellisissä teoksissaan.

Aleksandra Kollontay erottautui senvuoksi jo aikaisin porvarillisista »naisasianaisista». Hän syytti heitä siitä, että he »naiviudessaan siirsivät taistelun naisen tasa-arvoisuudesta ja yhtäläisistä oikeuksista luokkaolosuhteiden lujalta perustalta taisteluksi sukupuolten välillä.» Hän on todennut, että myöskin työläisnaisella on orjantappuratiensä vaellettavanaan, ennen

kuin työväenluokka tunnustaa hänet jäsenekseen, jolla on samat oikeudet kuin miehelläkin.»

Enemmän kuin 20 vuotta myöhemmin hän sitten antoi laajalti tunnetuissa luennoissaan Sverdlov-yliopistossa Leningradissa yleiskatsauksellisen historiallisen analyysin »Naisen asemasta taloudellisessa yhteiskuntakehityksessä.» Näissä luennoissa hän käsitteli myöskin naisliikettä ja sen silloista asemaa toisaalta Neuvostoliitossa, toisaalta porvarillisissa maissa. Terävin sanoin hän puolusti mielipidettään, että naisen todellinen vapauttaminen on mahdoton kapitalismin vallitessa ja että se daan saavuttaa vain sosialistisen yhteiskuntajärjestyksen avulla.

»Vaatimus sama palkka samasta työstä on nyt tullut yleisesti käytäntöön, kaikkein maltillisimmatkin työväenpuolueet tukevat nyttemmin vaatimusta äitiyssuojelusta sekä naisten ja lasten työn suojaamisesta erikoisilla laeilla. Mutta jokainen tajuaa, että olivatpa nämä vaatimukset kuinka pitkälle meneviä tahansa, ei mikään todellinen naisen ja miehen välinen tasaarvoisuus ja naisen vapauttaminen voi tulla kysymykseen kapitalismin vallitessa. Naiskysymyksen ratkaisu voidaan toteuttaa ainoastaan siirtymällä sellaiseen tuotantojärjestelmään, jonka puitteissa naisesta tulee tunnustettu ja hyödyllinen työntekijä, joka ei työskentele perheen, vaan koko työyhteiskunnan hyväksi.

Naisen todellinen ja kaikinpuolinen vapauttaminen voidaan saada aikaan ainoastaan kommunismin avulla.»

Ylpeänä hän selostaa näissä luennoissaan, mitä oli jo voitettu vuoden 1917 lokakuun vallankumouksessa. Nainen tuli vedetyksi mukaan tuotantoprosessiin, ja hän sai saman palkan ja samat oikeudet kuin miehetkin. Neuvostovalta oli julistanut äitiyden yhteiskunnalliseksi tehtäväksi. Perustamalla tiheän verkoston lastenkoteja, lastentarhoja, keskuskeittiöitä j.n.e. yhteiskunta vapauttaisi naisen suorittamasta suuren määrän tuottamatonta työtä ja hän saisi siten aikaa omistautua yhteiskunnalliseen työhön.

»— Tosiasia on, että Venäjän vallankumous on laskenut perustan työtätekevän naisen ei vain muodolliselle, vaan myöskin käytännölliselle vapautumiselle. Mutta tämä ei vielä riitä. Neuvostoliitto on maailman ensimmäinen hallitus, joka sitäpaitsi on ottanut äidin ja lapsen suojelukseensa. Neuvostoliitto on luonut olosuhteet, joiden kautta on tullut mahdolliseksi päästä vapaaksi porvarillisen maailman häpeällisimmästä ilmiöstä, prostitutiosta. Työläistasavallassa on entisen perheen sijalle, jolla hengeltään oli orjuuden leima, syntynyt sukupuolten välille vapaampia, terveempiä ja joustavampia aviollisen yhteiselämän muotoja.

Suuresta Venäjän vallankumouksesta on tullut naisen vapauttaja.»

Sinä ajankohtana, jolloin nämä esitelmät pidettiin, oli vielä vaikeata todeta, kuinka tämä yhteiskuntajärjestyksen valtava mullistus tulisi muuttamaan miehen ja naisen välisiä suhteita. Aleksandra Kollontayn kirjailijatoiminnan näitä kysymyksiä koskeva karkea vääristely, jota usein on esiintynyt kirjallisuudessa ja sanomalehdistössä, on ennen kaikkea saanut alkunsa paljon kiistaa herättäneestä novellikokoelmasta »Työmehiläisen rakkaus», jonka hän kirjoitti vallankumouksen kaikkein dramaattisimpana ja sankarillisimpana aikakautena, jolloin joka päivä oli taistelua elämästä, jotta päästiin voitolle uhkaavasta nälästä ja monista vihollisista. Sellaisissa olosuhteissa oli hyvin tavallista, että nuorten ihmisten rakkaus saattoi muuttua yhtä kuumeiseksi ja palavaksi kuin aika itse.

Eräs kirjan nuorista tytöistä, eräs »työmuurahainen», vastaa häneen kohdistettuun moitteeseen:

»Teitä hämmästyttää eniten, että minulla on suhde miehiin siitä huolimatta, että ainoastaan pidän heistä, enkä odota siksi kunnes olisin rakastunut heihin. Katsokaahan, täytyy olla vapaa-aikoja voidakseen rakastua, olen lukenut monta romaania ja tiedän, kuinka paljon voimia ja aikaa vaaditaan rakastumiseen. Mutta minulla ei ole mitään vapaata aikaa. Me olemme tulleet nyt piirissä hyvin edesvastuullista työtä vaativaan

kauteen... Niin, milloin meillä kuluneina vuosina yleensä on ollut mitään vapaata aikaa? Aina meillä on kiire ja päämme on aina täynnä ajatuksia... Luonnollisesti sattuu sellaisiakin aikoja, jolloin meillä ei ole niin tavattomasti tehtäviä. Mutta juuri silloin huomaamme, että pidämme jostakusta... Mutta, ymmärrättehän, rakastumiseen meillä ei ole aikaa... On tuskin ehtinyt ymmärtää pitävänsä miehestä, ennen kuin hänet jo kutsutaan rintamalle tai siirretään toiseen kaupunkiin. Tai sitten itsellään on niin paljon työtä ja puuhaa, että unohtaa hänet... Silloin tahtoo myöskin ottaa vaarin niistä hetkistä, jotka saa viettää yhdessä ja molemmat tuntevat itsensä onnellisiksi.

Hän muistelee mielessään, millaista hänen äitinsä ja isoäitinsä elämä oli näiden nuoruudessa, kuinka he kärsivät ja kiusasivat toisiaan mustasukkaisuudessaan. Hän jatkaa mietteliäästi:

— Ei — en usko, että tahdon rakastaa siten kuin äiti on rakastanut... Milloin sitten tekisin työtä?»

Vanhoilliset moralistit länsi-Euroopassa ja Amerikassa lukivat näitä kuvauksia ja päivittelivät ja kauhistelivat. He olivat kauan väittäneet, että bolshevismi oli hajoittanut perhesiteet ja että nainen oli »sosialisoitu.» Aleksandra Kollontay esitettiin tämän kehityksen liikkeellepanevana voimana, valmiina »repimään alas kaiken, jota Euroopan ja Amerikan naiset olivat pitäneet pyhänä.»

Voi senvuoksi olla syytä tässä laajassa kertomuksessamme, jonka olemme käyttäneet kuvaamaan Aleksandra Kollontayn avioeroa, suorittaa lyhyt yhteenveto vallankumouksellisen mullistuksen eräistä tärkeimmistä tuloksista, uudesta lainsäädännöstä, joka suurelta osalta on Aleksadra Kollontayn aikaansaama.

Tämä lainsäädäntö takaisi naisen täydellisen tasa-arvoisuuden miehen rinnalla ja hänen oikeutensa työhön. Kaikki elämänurat ovat hänelle avoinna ja hän nauttii aivan samoin kuin mieskin palkkaa opiskeluaikana. Periaate sama palkka samasta työstä toteutettiin ensi hetkestä asti. Avioliiton solmiaminen tuli

nuorille ihmisille paljon helpommaksi, mutta avioeron saaminen tehtiin myöskin helpommaksi, silloin kun he eivät enää sopineet elämään yhdessä. Miehen yhteisvastuu lapsista taloudellisessa suhteessa tuli tarkasti määritellyksi. Naisen työtä tuotannon palveluksessa helpotettiin kaikella tavalla. Tunnetuista syistä täytyi raskaan teollisuuden rakentaminen asettaa ensi sijalle eikä Neuvostoliitolla ole ollut mahdollisuutta rakentaa riittävästi uudenaikaisia, terveydellisesti moitteettomia asuntoja, lastenseimiä, lastentarhoja ja muita kollektiivisia laitoksia, mutta siellä ollaan hyvällä alulla tähän päämäärään pyrittäessä.

Neuvostoliiton hallitusmuodon 122 artiklassa säädetään:

»Neuvostoliitossa tunnustetaan naiselle samat oikeudet kuin miehellekin taloudellisen, valtiollisen, sivistyksellisen ja yhteiskunnallispoliittisen elämän kaikilla aloilla.

Näiden naisen oikeuksien toteuttamismahdollisuudet taataan siten, että nainen saa saman oikeuden työntekoon kuin mieskin, hänellä on samat oikeudet työpalkkaan, lepoon, sosiaalivakuutukseen ja sivistykseen siten, että valtio suojelee äidin ja lapsen etuja, siten, että nainen raskauden aikana saa lomaa täysin palkkaeduin, siten että valtion toimesta on perustettu laaja verkosto synnytyslaitoksia, lastenseimiä ja leikkikouluja.»

Keskellä toista maailmansotaa on kuitenkin ollut mahdollista toteuttaa niin laajakantoinen uudistus kuin lapsiavustuksia koskeva lainsäädäntö, jonka mukaan sosialistinen yhteiskunta ottaa kannettavakseen taloudellisen vastuun kasvavasta sukupolvesta. Suuret apurahat ja palkkiot, jotka tulevat niin hyvin naineiden kuin aviottomienkin äitien osaksi, merkitsevät erään toisen Aleksandra Kollontayn pääperiaatteen toteutumista: että äitiyden pitää olla yhteiskunnallinen tehtävä ja että edesvastuu lapsesta kuuluu koko yhteiskuntakollektiiville. Naisen pitää tuntea iloa äitiydestään ja yhdessäolosta lasten kanssa, mutta hänet on vapautettava tekemästä tuottamatonta työtä ja kantamasta raskaita taloudellisia taakkoja.

Onko kaikki tämä vaikuttanut »hajoittavasti perhe-elämään?»

Se tekee lopun vanhoillisesta porvarillisesta perheestä, jossa nainen kaikissa suhteissa on miehestään riippuvainen ja sidottu talousaskareihinsa. Nainen on tullut vapaaksi työssään ja vapaaksi rakkaudessaan, suhteessaan mieheen. Molemmat tekevät työtä eikä mikään muu kuin rakkaus, toveruus ja yhteinen kiintymys lapsiin sido heitä toisiinsa. Kaikki puolueettomat tarkkailijat tunnustavat, että tämä on ollut onnellista perhe-elämälle. He toteavat useinkin hämmästyneinä, ettei missään muualla näe niin paljon uskollisia, koko elämänajan jatkuvia avioliittoja ja niin rakkaudenleimaamaa ja sydämellistä perhe-elämää kuin Neuvostoliitossa.

Vallankumouksellinen lainsäädäntö, jonka perusteita Aleksandra Kollontay on ollut mukana muotoamassa, lakkautti porvarillisen perheen, missä nainen oli kaikkea muuta kuin vapaa ja riippumaton, mutta loi sen sijaan sosialistisen perheen, missä aviollinen yhdyselämä ja toveruus miehen ja naisen välillä rakentuvat vapaalle perustalle.

Marx-opintoja Zürichissä

Tehtyämme tämän poikkeuksen asiain aikajärjestyksestä palaamme takaisin 26-vuotiaaseen Aleksandra Kollontayhin, joka elokuussa 1898 matkusti Zürichiin opiskellakseen marxismia. Hän saapui parhaiksi sen suuren teoreettisen taistelun alkaessa, joka aina meidän päiviimme asti on lyönyt leimansa keskusteluihin ja kiistoihin kansainvälisen työväenliikkeen ohjelmasta, strategiasta ja taktiikasta, nimittäin taistelun alkaessa Marxin kannattajien ja revisionistien välillä.

Tammikuussa 1899 saksalainen Eduard Bernstein julkaisi kirjan, josta tuli revisionistien ja opportunistien suuri lähdekirja, »Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät.» Jo aikaisemmin, 90-luvun puolivälissä, hän oli »Neue Zeit»-lehdessä julkaissut luonnoksen »Marxin oppien tarkistamiseksi.» Marxin ja Engelsin laajakantoisiin tieteellisiin tutkimuksiin perustuvia teoksia vastaan, jotka koskevat kapitalismin kehityslakeja, luokkataistelua ja yhteiskunnallista vallankumousta, Bernstein puolusti sitä kantaa, että luokkavastakohdat olivat tasaantumassa, että pienteollisuus, käsityöläiset ja pienviljelys hyvin kestivät kilpailussa suurpääoman kanssa, että työtätekevien elinehdot olivat muka alituisesti paranemassa ja että yhteiskunnallinen vallankumous oli tarpeeton, koska työväenluokka lisääntyneen parlamenttaarisen vaikutusvaltansa ja ammattiyhdistysten avulla oli »vähitellen kasvamassa sosialismiin.» Bernsteinin teoriat muodostavat yhä vielä

sosialidemokraattisen ideologian perustan. Niinpä on esimerkiksi professori Herbert Tingsténin teos Ruotsin sosialidemokratian aatekehityksestä Eduard Bernsteinin perustelujen suoranainen kopio.

Karl Kautsky, Plehanov ja kansainvälisen sosialidekmokratian muut suuret nimet arvostelivat alussa ankarasti revisionismia, mutta perääntyivät myöhemmin ja hyväksyivät oleellisissa kohdissa sen julistuksen. Lenin ja venäläiset bolsheviikit puolustivat tieteellisellä perinpohjaisuudella ja loogillisella terävyydellä vallankumouksellista marxismia ja ryhtyivät vastahyökkäykseen bernsteinilaisten julistusta vastaan. Taistelu, joka yhä enemmän kärjistyi, kun Toinen internationaali 1914 hylkäsi ja petti sitoumuksensa taistelusta sotaa vastaan, johti myöhemmin työväenliikkeen hajautumiseen, kun ne, jotka uskoivat luokkien väliseen yhteistyöhön, luokkien sovintoon ja vähittäiseen sosialismiin ja ne, jotka pysyivät vallankumouksellisen marxilaisuuden kannalla, lähtivät kulkemaan kumpikin omaa tietään.

Professori Herkner, jonka maine marxilaisena luennoitsijana oli tuonut Aleksandra Kollontayn Zürichiin, oli hänen yliopistoon saapumisensa aikoihin täyttä vauhtia pakenemassa pois marxilaisuudesta. Hänestä tuli bernsteinilaisen revisionismin kaikkein tarmokkaimpia kannattajia. Hänen työväenliikettä koskevan teoksensa viidennestä painoksesta tuli taistelukirjoitus marxilaisuutta vastaan. Nuori venäläinen ylioppilas, joka hänen johdollaan syventyi poliittiseen taloustieteeseen ja sosialismin teoriaan, päätyi päinvastaiseen käsitykseen. Rosa Luxemburgin artikkelit ja erikoisesti Bernsteinia vastaan suunnattu lentokirjanen »Yhteiskunnallinen vallankumous ja yhteiskunnalliset uudistukset» muodostui vastamyrkyksi revisionisteja vastaan. Kun hän tutki Marxin oppeja revisionistien hyökkäysten ristitulessa, hänestä kehittyi yhä vakaumuksellisempi »oikeaoppinen marxilainen.» Professori ja ylioppilas lähtivät kulkemaan kumpikin omaa tietään.

Muuten ei ole paljoakaan kerrottavaa näistä ensimmäisistä

opiskeluvuosista Zürichissä. Kaikki se, mikä aikaisemmin oli täytynyt laiminlyödä, täytyi nyt ottaa takaisin ja sen, mikä oli ollut kahlehdittuna, piti nyt saada vapaasti purkautua. Ahkeran opiskelun lamppu paloi Alexandra Kollontayn vaatimattoman kirjoituspöydän yllä. Hän asui ja nautti ateriansa yksinkertaisessa täysihoitolassa ja tuhlasi harvoin aikaansa mihinkään, mikä ei ollut yhteydessä opiskelun kanssa. Hän seurusteli vain kirjojensa parissa ja käytti aikansa niin pikkumaimaisen tarkasti opiskeluun, että se läheni jo pedanttisuutta.

Jonkin kerran hän sentään luvuiltaan varasti aikaa seurustellakseen venäläisten sosialististen pakolaisten toveripiirissä. Kaksi tulevista mensheviikkijohtajista, Axelrod ja Martynov, asui Zürichissä. Keskustelun aallot kävivät korkeina ja vaahtopäisinä maanpakolaisten piirissä. Joskus hän matkusti Genéveen, missä Plehanov asui. Tämä kiinnostui suuresti tästä venäläisen yläluokan tiedonhaluisesta nuoresta naisesta ja teki kaikkensa voimistuttaakseen hänen kirjallista kunnianhimoaan ja luomisintoaan.

Professori Herkner, joka johti hänen opiskeluaan, oli yhtä kiinnostunut, mutta hän oli sitä mieltä, että oppilas oli päätynyt väärälle tielle. Hän tahtoi mielellään käännyttää hänet revisionismiin ja neuvoi häntä matkustamaan Lontooseen tutkiakseen englantilaista työväenliikettä. Hän lähti matkalle mukanaan professori Herknerin suosituskirje Englannin ammattiyhdistysliikkeen historiankirjoittaja-puolisoille, Sydney ja Beatrice Webbille. »Jo ensimmäisen keskustelun jälkeen ymmärsin, että puhuimme eri kieltä», Aleksandra Kollontay kirjoittaa niissä omaelämäkerrallisissa muistiinpanoissa, jotka ilmestyivät 1921 venäjänkielellä:

»Aloin tutkia Englannin työväenliikettä ilman heidän (Webbpuolisoiden) apuaan. Tämä opiskelu johti päinvastaiseen tulokseen kuin mitä professori oli toivonut. Näin Englannissa vallalla olevat tavattoman jyrkät luokkavastakohdat ja revisionistien kykenemättömyyden niiden poistamiseen ammattiyhdistystaktiikan tai 'settlementtien' avulla. Jätin Englannin

vakuuttuneempana kuin koskaan aikaisemmin Marxin oppien oikeudesta. En matkustanut takaisin Zürichiin, vaan Venäjälle. Olin solminut suhteita maanalaisina työskenteleviin venäläisiin tovereihin ja paloin halusta tarjota apuani heille jokapäiväisessä työssä, saada osallistua taisteluun.»

Päivittäinen seurustelu sellaisten työväenjohtajien kuin Tom Mannin ja Ben Tilletin kanssa antoi suurempaa hyötyä ja iloa. Heidän neuvojensa ja ohjeittensa mukaan hän jatkoi omin päinsä Englannin työväenliikkeen tutkimista 4—5 kuukauden ajan.

Suomen työtätekevän kansan puolesta

Kotimatka Venäjälle suuntautui Suomen kautta. Suomen kansan taistelu itsenäisyytensä puolesta oli tehostunut ja saanut konkreettisempia muotoja hänen poissaolonsa aikana.

Syksyllä 1898 tsaari nimitti Bobrikovin Suomen kenraalikuvernööriksi. Sitten seurasi toinen toisensa jälkeen sarja toimenpiteitä, jotka rajoittivat Suomen oikeuksia. Uudella asevelvollisuuslailla piti Suomen armeija lakkautettaman ja venäläisten sotilaslakien piti astua voimaan myöskin Suomessa. Tsaarin manifestilla helmikuun 15 pnä 1899 siirrettiin lakiasäätävä valta Suomessa venäläisille viranomaisille. Suomen kansa asettui vastarintaan sekä parlamenttaaristen lähetystöjen että joukkotoimenpiteiden muodossa, kun taas monet maan mahtavista mielellään sopeutuivat tsaarihallituksen vaatimusten mukaan. Taistelua käytiin kasvavalla voimalla ja kiihkeydellä vuosiin 1904—05 asti, jolloin Bobrikov kaatui Eugen Schaumanin kuulasta ja tsaarivallan oli pakko venäläis-japanilaisen sodan vaikeuksien ja ensimmäisen vallankumouksen vuoksi perääntyä.

Ei vain Venäjän vallankumouksellinen liike, vaan myöskin vapaamieliset piirit asettuivat tässä taistelussa Suomen puolelle. Myötätunnonosoitukset Suomea kohtaan olivat eräs muoto taistelusta lahoavaa itsevaltiutta vastaan.

Syntyperänsä ja Kuusassa vietettyjen lapsuuden onnellisten kesien muistojen vuoksi Aleksandra Kollontay tunsi olevansa

lujin sitein sidottu tähän Suomen vapautustaisteluun. Mutta eniten häntä kiinnosti kuitenkin suomalaisten työläisten, porvareiden ja pienviljelijäin taistelu sekä tsaarinvaltaa että »omaa» yläluokkaansa vastaan. Annamme hänen itsensä puhua:

»Olin alituisessa kosketuksessa Suomeen. Suomen kansa eli juuri silloin mustimman taantumuksen aikaa, Bobrikovin valtakautta, jolloin tsaristisen hallituksen julmuus ja sorto saivat vapaan vallan temmeltää. Maan valtiosääntö, lait ja itsenäisyys syrjäytettiin raa'alla tavalla. Alkoi taistelu elämästä ja kuolemasta Suomen kansan ja venäläisen itsevaltiuden välillä. En ainoastaan järjen pakottamana, vaan koko sydämestäni, kaikilla aisteillani, seisoin Suomen kansan puolella. Näin teollisuustyöväen kasvavan voiman, jonka siihen aikaan vain harvat ihmiset ottivat laskuissaan huomioon. Huomasin merkkejä eri kansanluokkien lisääntyvästä vastakohtaisuudesta Suomessa ja uuden työläis-Suomen luomisen, vastakohtana porvarillisille kansallisille ruotsalaiselle, suomettarelaiselle ja nuorsuomalaiselle puolueelle. Kiirehdin suomalaisten tovereitteni avuksi ja tuin heitä heidän järjestäessään ensimmäisiä lakkokassojaan.»

Kun hän kotimatkalla Englannista kulki Turun kautta, hän tapasi siellä erään Suomen työväenliikkeen perustajista, Nils af Ursinin, joka johdatti hänet suomalaisten tovereiden pariin. Ursin johti juuri silloin — vuosisadan vaihteessa — kutomatyöläisten lakkoa Turussa. Aleksandra Kollontay, joka oli ollut mukana kutomatyöläisten lakoissa aikaisemminkin, tuli kaupunkiin juuri parhaiksi kesken lakkoa. Kun hän Nils af Ursinin avulla oli perehtynyt tilanteeseen, hän matkusti Pietariin mobilisoidakseen kaikki vasemmistolaiset Suomen ystävät työhön turkulaisten lakossa olevien kutomatyöläisten asian auttamiseksi.

Ystävättärensä Zoja apulaisenaan hän viipymättä järjesti Pietarissa suomalaisen konsertin »hyväntekeväisyystarkoituksia varten.» Julkisesti ei voitu mainita, että hyväntekeväisyystarkoitus tässä tapauksessa oli suomalaisten kutomatyöläisten lakkokassan kartuttaminen.

*

Aleksandra Kollontay oli ennättänyt olla kotona vain lyhyen ajan, kun hänen äitinsä kuoli vuoden 1900 alussa. Isku ei tullut odottamatta. Äiti oli jo kauan kärsinyt vaikeasta sydäntaudista, jonka lopputulos oli ollut selvä.

Isän odottamaton kuolema halvauskohtauksen jälkeen syksyllä 1901 koski Aleksandra Kollontayhin vielä raskaammin. Isä ei suinkaan ollut mikään sosialisti tai vallankumouksellinen eikä hän tuntenut tyttärensä aatemaailmaa, mutta hän suhtautui hyvin suurella ymmärtämyksellä tämän itsenäisyyspyrkimyksiin. Hän oli hyvin ylpeä tyttären suuren älyn ja lujan luonteen vuoksi ja luotti hänen arvostelukykyynsä. Isä rahoitti hänen opintomatkansa ulkomaille ja Venäjän etäisiin seutuihin ja hänellä oli aina ystävällinen neuvo tarjottavanaan. Tytär oli hänen ainoa lapsensa ja he olivat erittäin hyviä ystäviä.

Kun hän Sveitsistä ja Englannista palattuaan heittäytyi mukaan vallankumoukselliseen liikkeeseen, hän valitsi isän huoneen lentolehtisten ja kielletyn kirjallisuuden kätköpaikaksi. Ohrana ei ensimmäiseksi etsisi laittomia lentolehtisiä vanhan kenraalin luota, joka oli johtanut tsaarin joukkoja venäläis-turkkilaisessa sodassa ja jota oli aiottu Bulgarian sotaministeriksi. Kätköpaikka oli ensiluokkainen.

Kesällä 1901 Aleksandra Kollontay oli isänsä mukana matkalla tämän rakkaassa Ukrainassa. Isä tunsi ehkä loppunsa lähestyvän ja tahtoi vielä kerran nähdä sen lakeudet ja kukkulat. Hänen kotiseutunsa oli Tshernykovin läheisyydessä. Ukrainasta Aleksandra Kollontay matkusti edelleen lyhyelle ulkomaanmatkalle. Tällä matkalla hän tutustui Karl Kautskyyn, Lafargue-puolisoihin Pariisissa ja Rosa Luxemburgiin. Hän julkaisi artikkeleja Suomen taistelusta tsaarinvallan sortoa vastaan »Iskrassa» (Kipinä), aikakauslehti »Sarjassa» (Aamurusko), johon myöskin Lenin kirjoitti, sekä Karl Kautskyn johtamassa »Neue Zeit» (Uusi Aika)-lehdessä. Viimeksimainittuun julkai-

suun hän kirjoitti nimellä Helene Molin, nimimerkki, jota hän välistä käytti Suomea koskevissa kirjoitelmissaan. Aikaisemmin hän oli julkaissut samantapaisia artikkeleja aikakauslehti »Social Praxis» ja »Kasvatus», vieläpä »Ruskoje Bogatstvo» (Venäjän rikkaus)-nimisessä narodnikkien lehdessä.

Kohta hänen Venäjälle paluunsa jälkeen sattui isän äkillinen kuolema.

Kun tytär oli toipunut isän kuoleman aiheuttamasta ankarasta iskusta, hänen täytyi järjestää omansa ja pikku poikansa elämä uudella tavalla. Koti Srednaja Podshatsheskaja 5:ssä, jossa hän oli syntynyt, hajoitettiin, ja kaikki huonekalut ja muu irtaimisto myytiin huutokaupalla. Äiti oli testamentissaan määrännyt Kuusan Hovin, lapsuuden suomalaisen leikkipaikan, hänen sisarpuolilleen ja velipuolelleen. Äiti nimittäin syytti itseään siitä, että hän oli jättänyt heidän isänsä ja tahtoi jollakin tavalla hyvittää, mitä hän katsoi rikkoneensa kun hän oli tahtonut seurata sitä miestä, jota hän rakasti.

Alexandra Kollontay ei välittänyt vanhasta kodistaan ja perheen omaisuudesta. Mutta hänenkin osalleen tuli pieni summa, joka soi määrätyn taloudellisen tuen, kun hän ystävättärensä Zojan kanssa vuokrasi pienen asunnon ja alkoi uuden elämäntaipaleensa.

Annushka oli vanhoilla päivillään mennyt naimisiin erään lyhyttavarakauppiaan kanssa ja eli tämän pienessä myymälässä. Aleksandra Kollontayn täytyi etsiä itselleen uusi kotiapulainen, kun hän yhdessä Zojan kanssa muutti uuteen kolmen huoneen asuntoonsa Baseshnajassa.

Nuori Misha, joka tällä välin oli ehtinyt kouluikään, pantiin Pietarin uudenaikaisimpaan yksityiskouluun, tunnettuun Tenisshevin kouluun. Myöhemmin hän seurasi äitiään salaisiin tai puolivirallisiin kokouksiin, joissa hän oppi vallankumouksellisten lauluja, etenkin »Internationaalen» ja »Varsshavjankan.» Kotiin palattuaan hän koetti opettaa uusia säveleitä keittäjälle, mutta epäonnistui. Hän uskoi sitten äidilleen, että keittäjä oli huono vallankumouksellinen.

Bolsheviikkeja ja mensheviikkeja

Vaikea taloudellinen lamakausi 1900—03 aiheutti voimakkaan noususuunnan työväenliikkeessä, joka kehittyi nopeasti vallankumoukselliseen suuntaan. Toukokuussa 1901 Obushovin tehtailla Pietarissa sattunut lakko johti verisiin yhteenottoihin sotaväenosastojen ja lakkolaisten välillä. Lakkoliike levisi yli koko maan ja talonpojatkin tarttuivat aseisiin vihattavia kartanonomistajia vastaan ja polttivat tiloja. Viranomaisten lähettämät rangaistusretkikunnat ampuivat tai pidättivät kapinoivat talonpojat. Myöskin ylioppilaat lakkoilivat talvella 1901—02.

Lenin ja hänen kannattajansa olivat sitä mieltä, että tilanne vaati lujasti yhteenliittynyttä marxilaista puoluetta, josta voisi sitten tulla johtava voima vallankumouksellisessa taistelussa. Rajalinja narodnikkeja vastaan oli määritelty ja raivattu jo aikaisemmin ja n.s. lailliset marxilaiset olivat siirtyneet porvarillisen liberalismin riveihin. Mutta Venäjän sosialidemokratian keskuudessa esiintyi nyt selvästi opportunistinen suunta, »ekonomistit», joka korosti päätehtävänään ammatillis-taloudellista taistelua ja halusi siirtää poliittiset taistelutehtävät vapaamieliselle porvaristolle. Tämä ryhmä puolusti revisionistien aatteita taistelussa marxilaisuutta vastaan.

Lenin ja tulevat mensheviikit, Plehanov, Martov, Axelrod y.m. olivat yhdessä käyneet taistelua ekonomisteja vastaan marxilaisessa »Iskra» lehdessä.

Kun Lenin lentokirjasessaan »Mitä on tehtävä?» ja muissa ar-

tikkeleissaan puolusti yhden puolueen välttämättömyyttä, puolueen, joka luopuisi käsityöläismäisyydestä, tekisi lopun uskosta spontaaniseen, kuin itsestään oikeaan suuntaan tapahtuvaan kehitykseen ja luopuisi kerta kaikkiaan »häntätaktiikasta», nimittäin taipumuksesta seurata joukkojen jäljessä, sensijaan että johtaisi ja kasvattaisi niitä vallankumoukselliseen taisteluun, Venäjän sosialidemokratia jakaantui kahteen osaan, vallankumoukselliseen enemmistösuuntaan, bolsheviikkeihin (sana merkitsee enemmistöä) ja opportunistiseen vähemmistösuuntaan, mensheviikkeihin, vähemmistöön. Lenin taisteli saadakseen luoduksi lujan, johtavan järjestön, jonka muodostaisivat »ammattivallankumoukselliset» ja jota pitäisivät koossa marxilaisuuden vallankumoukselliset teoriat ja yhtenäinen proletaarinen kuri. Menshevikkisuunta taisteli löyhempien järjestömuotojen puolesta ja se liukui yhä enemmän ekonomistien ja bernsteinilaisten linjoille.

Toisessa puoluekongressissa, joka pidettiin Lontoossa heinäkuussa 1903, Leninin suunnalla oli niukka ja epävarma enemmistö ja se painoi suurin piirtein leimansa päätöksiin. Ekonomisteista saavutettiin lopullinen voitto, mutta kongressin jälkeen taistelu bolsheviikkien ja mensheviikkien välillä kärjistyi. Viimemainittujen onnistui vallata itselleen »Iskra»-lehti ja he julistivat nyt Martovin suulla »kansannousua leninismiä vastaan.»

Kun Aleksandra Kollontay vuosisadan vaihteessa palasi opintovuosiensa jälkeen ulkomailta, hän joutui kotimaassakin keskelle Bernsteinin kannattajien ja marxilaisten välillä riehuvaa taistelua. Huomatuin bernsteinilaisten keskuudessa oli »laillisten marxilaisten» johtaja Struve, joka siihen aikaan valmisteli siirtymistään työväenliikkeestä vapaamielisen porvariston riveihin, missä hänestä pian tuli eräs oikeistosiiven johtaja. Struve oli sitä mieltä, että Venäjällä sosialismi oli utopia, haavekuva. Revisionisteja tervehdittiin haltioituneina ennen kaikkea määrätyissä älymystön piireissä, joissa aikaisemmin oli keikaroitu kiilloitetulla laillisella salonki-marxilaisuudella.

Aleksandra Kollontay on kuvannut, kuinka hän heti kotiintulonsa jälkeen sattui joutumaan erääseen tuollaiseen älymystön muodostamaan nurkkakuntaan.

»Muistan kuin eilisen päivän vielä erään illanvieton Stassovan isän luona poliittisen 'Punaisen Ristin' hyväksi. Struve puhui Bernsteinista. Yleisö oli erikoisen valittua. Joitakin maanalaisina työskenteleviäkin oli läsnä, mutta Struven raportti otettiin kuitenkin vastaan ilmeisen hyväksyvästi. Ainoastaan Avilov, eräs Leninin oppilaista, käytti puheenvuoroa esitelmöitsijää vastaan, kun taas kaikki 'kuuluisuudet' kannattivat Struvea. Pyysin puheenvuoroa, mutta sitä oli vaikea saada, koska en vielä ollut tuttu seurassa. Minun verrattain kiihkeässä äänilajissa suorittamani 'oikeaoppisen' vallankumouksellisen marxilaisuuden puolustukseni otettiin joka taholla vastaan paheksuen, vieläpä närkästynein olankohautuksin. Joku oli sitä mieltä, että oli ennenkuulumatonta häpeämättömyyttä ryhtyä väittelemään sellaisia miehiä kuin Struvea ja professori Tugan-Baranovskia vastaan, joita kaikki pitivät auktoriteetteina. Toinen katsoi taas sellaisten puheiden hyödyttävän vain taantumusta, kolmas julisti, että 'iskulauseiden' ja 'fraasien aika' oli jo ohi ja että nyt oli kysymyksessä tasapainopolitiikan läpivieminen.»

Aleksandra Kollontay otti aktiivisesti osaa taisteluun ekonomisteja ja laillisia marxilaisia vastaan, mutta bolsheviikkien ja mensheviikkien välisessä ristiriidassa hän aluksi asettui keskitielle tahtomatta vielä ehdottomasti liittyä kumpaankaan ryhmään. Hänellä oli useita ystäviä kummassakin leirissä. Hänen Marxin oppeihin kohdistuneet opintonsa ja hänen vallankumouksellinen vakaumuksensa vetivät häntä bolshevistisen ryhmän puoleen, mutta hänen Plehanovin suuria tietoja ja henkilökohtaista viehätysvoimaa kohtaan tuntemansa ihailu esti häntä lopullisesti katkaisemasta välejään mensheviikkien kanssa. Molemmat suunnat kuuluivat vielä yhteiseen puolueeseen, Venäjän sosialidemokraattiseen työväenpuolueeseen, ja rajat saattoivat vaihdella taistelevien ryhmäkuntien piirissä.

Tieteellinen mainetyö

Pitkien vuosien aikana Aleksandra Kollontay oli jo kerännyt aineistoa ensimmäistä suurta tieteellistä työtään varten. Opiskeluaikanaan Zürichissä hän oli oppinut suorittamaan tilastollisia selvityksiä ja laatimaan valaisevia taulukoita sekä muutenkin tieteellisen järjestelmällisesti käsittelemään sitä arvokasta aineistoa, minkä hän oli kerännyt. Ensimmäisen sysäyksen tähän työhön antoivat muistikuvat Kuusan Hovin ympärillä elävien torpparien ja torpparienlasten köyhästä elämästä, eikä hän koskaan luopunut tästä aiheesta. Kosketus Suomen työväenliikkeeseen oli vielä edelleen rikastuttanut hänen tuntemustaan Suomen työtätekevän kansan elämästä.

Se oli suurisuuntainen teos ja valmistui vuonna 1903. Sensuurin vuoksi se täytyi julkaista verrattain viattomalla nimellä »Suomalaisten työläisten elämää.» Se oli marxilaisten metoodien mukaan laadittu tutkimus, mutta niin täpö täynnä tilastoja ja niin ankarasti tieteellinen, etteivät sensuurin tarkastusmiehet ymmärtäneet, että se kuului niihin kirjoihin, jotka heidän tehtävänsä mukaisesti olisi ollut kiellettävä. Se ilmestyi aivan laillisesti painosta ja herätti ihastusta ja innostusta maanalaisena työskentelevän vallankumouksellisen liikkeen piirissä, kun taas opportunistit näyttivät hapanta naamaa. Se ei sopinut heidän piirustuksiinsa.

Vielä tänäkin päivänä tämä Aleksandra Kollontayn teos on paras lähdekirja niille tutkijoille, jotka haluavat saada selvyyttä suomalaisten työläisten ja talonpoikien elinehdoista sinä ajankohtana, jolloin teos kirjoitettiin. Pienen Suomen kohdalla sillä on ollut sama merkitys kuin Friedrich Engelsin kirjalla »Työtätekevien luokkien asema Englannissa» suurelle saarivaltakunnalle.

Kun hän eräänä päivänä ilmestyi kustantajan luo mukanaan joitakin korjausvedoksia, ja oli tehtävä muutamia korjauksia, kustantaja sanoi rakastettavasti:

— Eikö olisi parasta, että pappa tulisi itse tänne keskustelemaan asiasta?

Shuran täytyi aloittaa hyvin laajakantoinen taloudellinen keskustelu, ennen kuin kustantaja saattoi käsittää, ettei kaunis, nuori ja hyvin pukeutunut hienostonainen ollut tullut tuomaan korjausvedoksia isänsä puolesta, vaan että hän todellakin oli itse aivan yksinään kirjoittanut tämän suuren tieteellisen teoksen.

Mutta hän ei puuhaillut vain tämän yhteiskuntatieteellisen työnsä parissa, hän otti myös aktiivisesti osaa maanalaiseen taisteluun. Hän ryhtyi uudelleen vanhaan opintokerhotyöhönsä työläisten parissa. Muodollisesti oli kysymys maantieteellisistä luennoista, mutta tosiasiallisesti työläiset saivat oppia paljon muuta lisäksi. Noin 25—30 työläistä oli nyt mukana hänen kerhossaan. Sitäpaitsi hän oli mukana työläisten kokouksissa esikaupungeissa, hän järjesti lentolehtisiä ja kehoituksia ja kirjoitti erinomaisen lentokirjasen »Luokkataistelu», joka ei kuitenkaan voinut ilmestyä ennenkuin kahta vuotta myöhemmin, vallankumousvuonna 1905, ja silloinkin oli saatavissa vain lyhyen ajan, ennen kuin se takavarikoitiin.

Tammikuun 12 pnä 1902 Aleksandra Kollontay ensi kerran puhui julkisesti suuressa kokouksessa, jonka ylioppilaat olivat järjestäneet. Puhe oli marxilaisen käsityksen selvittelyä ja sen vastustajia vastaan suuntautuvaa polemiikkia. Kesällä 1903 hän matkusti taas ulkomaille. Taistelu mensheviikkien ja bolsheviikkien välillä raivosi vielä kiihkeämpänä maanpaossa olevien venäläisten keskuudessa.

Lenin, joka 1900 vapautettiin karkoituspaikastaan Shushenskojen kylästä Siperiassa, oli taas kohta saman vuoden syksyllä olosuhteiden pakosta saanut lähteä maanpakoon. Hän oleskeli vuoroin Pariisissa, Genèvessä ja Lontoossa. Aleksandra Kollontay oli seurannut hänen poliittista ja kirjallista toimintaansa, mutta kesti vielä joitakin vuosia, ennen kuin hän joutui tekemään henkilökohtaisesti tuttavuutta Leninin kanssa.

Vuoden 1903 loppuajat ja vuosi 1904 olivat venäläisen liberalismin kukoistuskautta. Se oli, Aleksandra Kollontay kirjoittaa, »loisteliaiden ja kuuluisien juhlien, esitelmätilaisuuksien, kirjallisten ja poliittisten kokousten ja poliittisten salonkien aikaa.» Se oli »kadettipuolueen kuherruskuukautta.»

Tammikuussa 1904 puhkesi venäläis-japanilainen sota. Tsaarinvallan kannattajat toivoivat, että sota »yhdistäisi kansakunnan» ja karkoittaisi vallankumouksen vaaran, mutta kävikin päinvastoin. Sota paljasti vallassaolevan hallitusmuodon pohjattoman mädännäisyyden ja rappion. Japanilaisten suorittama Port Arthurin valtaus, venäläisten tappio Mudkenin luona ja Itämeren laivaston tuhoutuminen Tsushiman salmessa lisäsivät vihaa itsevaltiutta vastaan ja sisäinen kriisi kärjistyi murtumisrajalle asti.

»Sitä mukaa kuin vallankumouksen tulva-aalto lähestyi, tulivat suhteeni bolshevikkeihin yhä voimakkaammiksi, vaikka en vielä ollut katkaissut henkilökohtaisia suhteitani Plehanovin kanssa», Aleksandra Kollontay kirjoittaa.

Marraskuussa 1904 pidettyjen suurten ylioppilasmielenosoitusten jälkeen hän kuului niihin naisryhmiin, jotka m.m. keittivät ruokaa — tavallisesti jotakin keittoa — paljaan taivaan alla esikaupungeissa vangituille tovereille. Poliisit antoivat heidän nimittäin ottaa vastaan ruokaa, jos ilmoitettiin, että se tuli omaisilta. Porvarillisten ryhmien mielenosoitusten vastapainoksi bolsheviikit järjestivät kokouksen fysiikan luentosalissa, jolloin m.m. Aleksandra Kollontay puhui. Kaikki puhujat esiintyivät tekaistujn nimin ja monet olivat muuttaneet ulkomuotoaankin johtaakseen poliisin harhaan.

Kun Suomea koskenut suuri työ oli valmistunut, hän omisti enimmän tarmonsa työläisnaisten järjestäytymisen aikaansaamiseen. Siihen mennessä oli hyvin harvoin sattunut, että työläisnaiset osallistuivat työläisten kokouksiin ja jos he sinne tulivatkin, he katosivat taas hyvin pian. Hän koetti nyt kiihkeästi etsiä uusia työmuotoja saadakseen naiset mukaan vallankumoukselliseen liikkeeseen.

Maanalaisen taistelun ohessa hän jatkoi poliittista kirjailijatoimintaansa. Vuonna 1904 on ilmestynyt hänen kynästään artikkeleja maatalouskysymyksestä, Suomen kysymyksestä, työväensuojelusta sekä yhteiskuntatieteellinen ja filosofinen tutkielma »Moraaliprobleema positiiviselta kannalta katsottuna», vastaus Berdshajevin ja Boulgakovin filosofiseen kokoomateokseen.

Hän säilytti entisen kosketuksensa kutomatyöläisnaisiin, mutta varsinaisen puoluetyönsä hän suoritti Semjanikovin verstaiden työläisten keskuudessa Aleksander Nevskin kaupunginosassa. Hänen opintokerhoissaan käyvät työläisetkin olivat näiden verstaiden työväestöön kuuluvia.

Verinen sunnuntai

Aleksandra Kollontay kuuluu niihin harvoihin vielä elossa oleviin ihmisiin, jotka voivat sanoa: »Minä olin mukana Talvipalatsin edessä verisenä sunnuntaina.»

Tämän päivän tapaukset lienevät hyvin yleisesti tunnetut. Joukkoliikehtiminen tsaarinvaltaa vastaan kasvoi koko maassa. Stalinin johtama suuri ja hyvin organisoitu Bakun lakko joulukuussa 1904 tuli lähtömerkiksi vallankumouksellisille tapahtumille vuoden 1905 alussa. Poliisi koetti provosoimalla ja verisillä hyökkäyksillä herättää pelkoa työläisissä saadakseen heidät luopumaan vallankumouksellisesta toiminnasta.

Pappi Gapon, joka myöhemmin paljastettiin poliisin provokaattoriksi ja jonka vallankumoukselliset ampuivat, oli muodostanut Pietarissa oman järjestön, jota nimitettiin »Venäläisten tehdas- ja verstastyöläisten yhdistykseksi.» Kun suuri lakko Putilovin tehtailla puhkesi, Gapon ehdotti rauhallista jättiläismielenosoitusta, jonka yhteydessä Pietarin työläiset jättäisivät anomuskirjelmän tsaarille.

Bolsheviikit varoittivat provokatiosta ja työskentelivät Gaponin aikomusta vastaan. Tsaarinvaltaa ei pitänyt kumarrella alamaisin rukouksin, vaan se oli voitettava suurten joukkojen vallankumouksellisen taistelun avulla. He varoittivat työläisiä ja valmistivat heitä siihen, että tsaarin joukot tulisivat ampumaan heitä. Mutta varoitukset kaikuivat enimmäkseen kuuroille korville, sillä Gaponin yritys oli saanut aikaan todellisen

massaliikehtimisen. Bolsheviikkien vaikutuksesta lisättiin anomuskirjelmään vielä vaatimus maan demokratisoimisesta, 8 tunnin työajasta ja maan luovuttamisesta talonpojille. Mutta johdannosta tuli hurskas ja alamainen. Pietarin työläisten enemmistö uskoi vielä »pikku isään» ja seurasi provokaattori Gaponia. Johdanto kuului:

»Me Pietarin kaupungin työläiset, meidän vaimomme, lapsemme ja avuttomat, iäkkäät vanhempamme olemme tulleet sinun luoksesi, hallitsija, etsiäksemme totuutta ja puolustusta. Me olemme rutiköyhiä, sorrettuja ja näännymme hirvittävän raskaan työtaakan alla, meitä häväistään eikä meitä tunnusteta edes ihmisiksi... Me olemme kestäneet kaiken, mutta meitä ajetaan yhä kauemmas ja kauemmas kurjuuden kuiluun, oikeudettomuus ja tietämättömyys, despotismi ja mielivalta tukahduttavat meidät... Meidän kärsivällisyytemme on saavuttanut rajansa. Me olemme tulleet siihen vaikeaan hetkeen, jolloin kuolema on parempi kuin sietämättömien tuskien jatkaminen...»

Siitä tuli erikoislaatuinen mielenosoitus. Työläiset eivät tulleet punaisten lippujen ja luokkataistelutunnusten kanssa, vaan kirkkostandaareja, pyhimystenkuvia ja tsaari Nikolai II:n kuvia kantaen eivätkä he laulaneet Internationalea vaan virsiä. Kulkueessa olevat työläiset olivat rauhallisia, hurskaita ja aseettomia. Kulkue oli saanut valtavat mittasuhteet.

Puoluekomitea oli varoittanut provokatioista, mutta Nevskin alueella olevien Semjanikovin tehtaiden työläiset olivat kuitenkin päättäneet mennä mukaan ja Alexandra Kollontay katsoi, että hänen paikkansa oli heidän joukossaan.

»Kuva sotilasjoukoista, jotka ampuivat aseettomia työläisiä, on lähtemättömästi syöpynyt muistiini», Aleksandra Kollontay kirjoittaa. »Veriläikät valkoisella lumella, tsaarin santarmien solmupiiskat, kuolleet, haavoittuneet, murhatut lapset.»

Annamme hänen itsensä kertoa verisestä sunnuntaista tammikuun 9 pnä 1905:

»Oli ihmeellisen kirkas ja aurinkoinen tammikuun päivä,

kaduilla oli paljon lunta. Suuret ihmismassat odottivat kärsivällisesti vuoroaan saadakseen marssia eteenpäin. Suunnattomia ihmisjoukkoja oli kokoontunut paikalle. Ne työläisjoukot, joiden mukana minä marssin, olivat jo ehtineet perille ja olivat osa tiheään sulloutuneesta ihmismassasta avoimella paikalla Talvipalatsin edustalla, kun se tapahtui.

Huomasin, että ratsujoukkoja seisoi asemissa Talvipalatsin edustalla, mutta kaikki uskoivat, että se oli vain ulos komennettu vartiojoukko, joka ei merkinnyt mitään erikoista. Kaikki työläiset olivat rauhallisia ja odottivat hartaasti tilaisuuden alkamista. He odottivat, että itse tsaari tai joku hänen korkeimmista, eniten kullalla koristelluista ministereistään olisi astunut esiin kaiken kansan eteen ja ottanut vastaan alamaisen kirjelmän.

Pikkupojat olivat kavunneet suuren avoimen paikan ympärillä kasvaviin puihin ja riippuivat nyt niissä kuin tertut oksissa nähdäkseen paremmin. Kaikki oli hiljaista, ilma väreili odotusta ja jännitystä.

Silloin kuului lyhyt, terävä signaali. Kaikki kuuntelivat, mutta kukaan ei tiennyt, mitä se voisi tarkoittaa.

Uusi terävä merkinanto, komentohuuto ja sitten kajahtivat laukaukset. Yhteislaukaus! Suuri kokoontunut sotilasjoukko ampui suoraan kokoonsulloutuneeseen ihmismereen!

Ensimmäinen seikka, jonka huomasin, oli että osuman saaneet lapset putosivat alas puista. Mutta en ollut oikein vielä tajunnut, mitä oli tapahtumassa. Näin kauhun kuvastuvan tovereitteni kasvoilla, koetin rohkaista heitä.

— Rohkeutta, toverit, ne ovat vain varoituslaukauksia!

Mutta silloin näin aivan vieressäni, kuinka veri pulppusi eräästä toveristani, johon oli osunut! Ne eivät olleet mitään tyhjiä varoituslaukauksia, ja he jatkoivat ammuntaa.

Nyt kuului kavionkopsetta. Kasakat ratsastivat suoraan väkijoukkoon ja iskivät miekoillaan kuin mielettömät. Syntyi kauhistuttava sekasorto.

Minulla ei ole mitään selvää käsitystä siitä, mitä sitten tapahtui. Se oli sanoin kuvaamatonta. En edes tiedä, kuinka itse pääsin pois tuolta avoimelta paikalta. Mutta kuulun niihin, joiden onnistui selviytyä joutumasta ammutuiksi tai kumoontallatuiksi kasakoiden hevosten jaloissa.

Hyökkäystä jatkui vielä edelleen, varsinkin suurella Narvaan johtavalla maantiellä, missä työläiset asettuivat vastarintaan ja missä käytiin verisiä taisteluja.

Verinen sunnuntai ansaitsee nimensä. Rauhalliset, aseettomat työläisjoukot menettivät 1.000 kuollutta ja 2.000 haavoittunutta.»

Aalto nousee

Usko tsaariin oli nyt ammuttu hajalle. Lakkoja ja muita joukkoliikkeitä kasvoi esiin lumivyöryä muistuttavalla nopeudella. Tammikuun lopussa oli jo 440.000 venäläistä työläistä mukana lakossa. Tilanne oli vallankumouksellinen. Poliisi täytti vankilat pidätetyillä, mutta mikään ei voinut murskata tätä joukkoliikehtimistä.

Jo tammikuun 9 pvän iltana Pietarin työläiset alkoivat esikaupungeissa rakentaa barrikaadeja. Samana iltana Aleksandra Kollontay oli mukana kokouksessa, joka älymystön toimesta oli järjestetty Kansantaloudellisessa seurassa. Gapon, joka yhä esiintyi työläisten miehenä, oli läsnä. Hän oli nyt leikannut pitkän tukkansa ja muuttanut ulkomuotoaan antaakseen sen vaikutulman, että poliisi ajoi häntä takaa.

Kokouksen pääpuhuja ei ollut kukaan vähäisempi kuin Maxim Gorki. Hän totesi, etteivät työläiset voineet ryhtyä mihinkään tyhmempään kuin mennä aseettomina tsaarin valiojoukkoja vastaan. Työläisten täytyi aseistautua.

Seuraavana päivänä pidettiin poliisin toiminnasta huolimatta useita kokouksia. Eräässä niistä Aleksandra Kollontay puhui sittemmin niin kuuluisaksi tulleen historioitsija Eugen Tarlen kanssa, joka m.m. tunnetaan suuren Napoleonia käsittelevän teoksen kirjoittajana.

Niiden joukossa, jotka näinä päivinä pidätettiin, oli myöskin Aleksandra Kollontay. Ensimmäisestä vankilavierailusta

tuli lyhyt, ainoastaan parin päivän retki. Poliisi oli vanginnut aivan liian monta ja otti yhä uusia vankeja, joille täytyi valmistaa tilaa. Kunnollisiin kuulusteluihin ei ollut aikaa. Seuraavien kuukausien aikana tuli useampia samanlaisia lyhyitä vankilavierailuja.

Aleksandra Kollontay oli tällä välin puoluetyössään kohonnut Leningradin komitean rahastonhoitajaksi. Tämä työ ei kuulunut helpoimpiin, sillä puolue kärsi alituista toiminnan tukemiseen tarvittavien rahavarojen puutetta. Puolue tarvitsi siis hyvin suuressa määrin hänen aloitekykyään tällä alalla. Kirjanpidosta sensijaan ei ollut suurta vaivaa. Puoluehan oli laiton ja niin vähän kuin mahdollista oli pantava paperille näkyviin. Hänen asuntonsa täytyi aina olla »puhdas» kaikista epäluuloa herättävistä papereista, siltä varalta että sattuisi tulemaan kotitarkastus.

Mutta tämä ei ollut niinkään helppoa. Ystävätär Zoja, joka tosin oli hankkinut itselleen toisen asunnon saadakseen siten toisen osoitteen, asui kuitenkin useimmiten yhdessä hänen kanssaan. Zoja elätti itsensä erään sanomalehden pakinoitsijana ja välistä taas laulajattarena, mutta sitäpaitsi hänellä oli puolueessa tärkeitä tehtäviä hoidettavanaan. Hän oli kaikkein taitavimpia, kun oli kysymyksessä niiden aseiden hankinta, joita työläiset tarvitsivat. Suhteittensa avulla hän löysi henkilöitä, jotka olivat halukkaita luovuttamaan aseita pois sellaisista paikoista, joissa niitä oli runsaasti, nimittäin tsaarihallituksen asevarastoista. Mutta nämä aseet täytyi nopeasti kuljettaa turvaan ja kätkeä hyvin, sillä kotitarkastuksia esiintyi hyvin tiheään.

Zoja ja hänen ystävänsä ottivat käytännöllisesti osaa tähän työhön. Naiset eivät voineet kätkeä kiväärejä vaatteittensa alle, mutta revolvereja ja ammuksia, jotka oli vietävä tilapäisiin määräpaikkoihin, he sensijaan saattoivat kuljettaa sangen hyvin. Välistä oli vaikea tehdä eroa molempien ystävättärien maanalaisen työn välillä. Toinen keräsi aseita, toinen oli Pie-

tarin puoluejärjestön salainen rahastonhoitaja ja he tapasivat toisensa yhtä mittaa.

Mutta Aleksandra Kollontay ehti paljon muutakin. Hän oli mukana toimittamassa puolueen lehteä. Lehti oli tullut laillisekseksi kohoavan vallankumouksellisen aallon lyödessä korkealle. Hän kirjoitti sitäpaitsi joukon julistuksia ja lentolehtisiä, joista julistus semstvoneuvostoa vastaan tuli merkityksellisemmäksi. Hän osallistui myöskin suomalaisten ja venäläisten puolueiden yhteistyön järjestämiseen taistelussa yhteistä vihollista, tsaarinvaltaa vastaan.

Porvarillinen naisliike alkoi elpyä ja epäpoliittiset »naiskerhot» muuttuivat poliittisiksi tänä yleisen heräämisen aikakautena. Sosiaalivallankumoukselliset ja mensheviikkeihin kuuluvat naiset yhtyivät porvarillisten naisten kanssa vaatimaan naisen aseman korjaamista ja hyväksyivät täysin naisasianaisten taistelutunnukset. Vapaamielisten johdolla perustettiin liitto, jonka tarkoituksena oli hankkia naisille samanlaiset yhteiskunnalliset oikeudet kuin miehilläkin oli. Sen kokouksissa kävi verrattain paljon yleisöä.

Huhtikuussa 1905 järjestettiin suuri kokous naisasiain merkeissä. Porvarillisten naisjärjestöjen piti yhdistyä yhteisellä vapaamielisellä pohjalla ja myöskin mensheviikkien naiset osallistuivat kokoukseen. Aleksandra Kollontay kertoo:

»Silloin heittäydyin väittelyyn porvarillisia naisiasianaisia vastaan. 'Työläisten paikka ei ole porvarillisten naisasianaisten, vaan bolshevistisen puolueen riveissä.' Selitin niin selvästi kuin mahdollista, miten väärin oli uskoa sellaiseen idylliseen ajatukseen, että työläisnaisten ja porvarillisten naisasianaisten yhteistyö olisi mahdollinen. Kun puhuin tuossa naisten kokouksessa, minut otettiin vastaan kiihkein ja suuttunein huudahduksin. Minulle huudettiin, että esiinnyin vanhoillisten etupyrkimysten asianajajana, että bolshevistisilla teorioillani 'päästin valloilleen työtätekevien massojen alhaisimmat vaistot.'

Samalla kun korostin sitä seikkaa, ettei venäläisten työläisten pitänyt taistella yhteistyössä naisasialiikkeen kanssa, joka

pohjimmaltaan vain toivoi Venäjällä aikaansaatavan sellaisia uudistuksia, jotka antoivat vallan suurpääomanomistajille ja suurteollisuuden harjoittajille ja joilla ei senvuoksi ollut mitään hyvää tarjottavana työläisille, koetin puolueen piirissä suunnata huomiota työtätekevien naisten etupyrkimyksiin. He elivät kaksinkertaisessa orjuudessa. Venäjän lait eivät tunnustaneet naiselle minkäänlaisia oikeuksia, ei sen paremmin kansalaisena, vaimona kuin äitinäkään.»

Vallankumouksen aalto kohosi taukoamatta koko vuoden 1905 aikana. Lakkoliike kasvoi ja vappumielenosoitusten yhteydessä syntyi monella taholla aseellisia yhteenottoja työläisten ja tsaarin joukkojen välillä. Joukkoliikkeen painon vaikuttaessa lisääntyivät vallankumouksellisten mahdollisuudet työskennellä laillisesti. Puolueen vaikutus kasvoi. Maaseudulla talonpojat polttivat kartanonomistajien tiloja ja linnoja ja jakoivat heidän viljavarastonsa nälkäänäkeville. Kapinahenki levisi myöskin armeijan ja laivaston keskuuteen. Kesäkuussa puhkesi kapina panssariristeilijä Potemkinilla Odessan suurlakon yhteydessä. Myöskin Viaporin linnoituksessa syntyi kapina. Ivanov-Vosnessensk-tehtaiden lakon aikana, joka kesti toukokuusta elokuuhun, muodostettiin Venäjällä ensimmäiset työläisneuvostot (sovjetit). Lokakuun 26 pnä valitsivat työläiset kaikissa Pietarin tehtaissa ja verstaissa edustajansa sovjetteihin (neuvostoihin). Työväestön vallankumouksen valtiomuodon perusteet alkoivat kasvaa esiin porvarillisen demokraattisen vallankumouksen aikana.

Pietarin neuvosto näytteli huomattavaa osaa suurlakossa, mutta se vastusti aseistettuun kapinaan ryhtymistä. Trotski ja muut mensheviikit olivat silloin johdossa.

Lakkoliike levisi maan kaikille rautateille ja Pietarissa, Moskovassa, Pultavassa, Kurskissa, Harkovissa y.m. kaupungeissa puhkesi suurlakko.

Aleksandra Kollontay on kuvannut tunnelmaa Pietarissa suurlakon päivinä:

»Muistan ennenkaikkea sysipimeyden ja hiljaisuuden, jonka

vain kavioidenkapse ja laukaukset keskeyttivät. Komea Pietari oli öiseen aikaan vaipunut täydellisen pimeyden valtaan. Autioilla kaduilla loimusivat vahtivalkeat, joiden ääressä sotilasvartiostot koettivat saada edes hiukan lämpöä. Talvi 1905 oli tavattoman kylmä.

Autioilla kaduilla katkaisivat hiljaisuuden välistä santarmien hevosten kavioiden kopse, kiväärinlaukaukset ja valitushuudot. Toverit taistelivat ja kaatuivat jossakin siellä pimeydessä. Mutta vaikka kadut olivat autiot, jatkettiin kokoontumista kuitenkin iltaisin, välistä 'Taloudellisen seuran' huoneistossa, välistä insinöörien talossa, välistä tunnettujen vapaamielisten luona. Tarkkaavainen poliisi mursi välistä oven ja pidätti ne, jotka olivat kerääntyneet pöydän ympärille samovaarin ääreen. Mutta yleensä meidät vapautettiin muutaman päivän kuluttua, sitten kun paperimme oli tarkastettu.

Työskentelin silloin kutomatyöläisnaisten keskuudessa. Kutomatyöntekijättäret juuri veivät minut erääseen Pietarin työläisneuvoston ensimmäiseen kokoukseen. Alussa neuvoston tehtävä oli aivan vaatimaton, sen tehtävänä oli hankkia aineellista apua suurlakon aikana. Meidän puolueemme ymmärsi tämän uuden järjestön merkityksen ja teki kaikkensa saadakseen vaikutuspiiriinsä ne puolueeseen kuulumattomat työläiset, jotka muodostivat enemmistön Pietarin ensimmäisessä neuvostossa.»

Suurlakkoon ja lakkoliikkeeseen vuoden lopussa osallistui lähes puolitoista miljoonaa työläistä ja virkamiestä kaikkialla Venäjän valtakunnassa.

Tsaarinvalta huomasi olevansa pakotettu perääntymään, tekemään tilapäisiä myönnytyksiä voittaakseen aikaa. Lokakuun 17 (30) pnä 1905 tsaari antoi manifestin, jossa hän takasi persoonallisen koskemattomuuden, omantunnon-, lausunto-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauden. Lakiasäätävä duuma (valtiopäivät) kutsuttaisiin koolle ja kaikki yhteiskuntaluokat saisivat osallistua vaaleihin. Se oli pakottamalla pakotettu sitoumus, jonka tsaari aikoi peruuttaa niin pian kuin joukkoliike

voitaisiin tukahduttaa. Jo seuraavana päivänä poliisipäällikkö Trepov antoi käskyn, ettei »patruunoita pitänyt säästää.» Poliisi ampuikin ihmisjoukkoja Teknologisen laitoksen edustalla Pietarissa.

Neljä päivää lokakuun manifestin jälkeen tsaari antoi rajoitetun amnestian. Monet maanpaossa olleet vallankumoukselliset, heidän joukossaan Lenin, saivat laillisen mahdollisuuden palata takaisin kotimaahansa.

Rouva Kollontay tapaa ensi kerran Leninin.

Venäjän sosialidemokratia oli hajanaisuuden tilassa näiden vallankumouksellisten taistelujen aikana. Bolsheviikit ja mensheviikit kuuluivat tosin edelleen samaan, yhteiseen puolueeseen, mutta tosiasiallisesti he työskentelivät kahtena puolueena.

He olivat yksimielisiä siitä, että vuoden 1905 vallankumous oli porvarillinen demokraattinen vallankumous. Mensheviikit olivat sitä mieltä, että vapaamielisen porvariston piti olla tämän vallankumouksen johdossa, ja että työläisten piti vain rajoittua tukemaan vapaamielisiä. Heidän piti olla hyvin maltillisia, etteivät säikyttäisi porvaristoa liian pitkälle menevillä vaatimuksilla. Työläisten ei myöskään pitäisi mennä mukaan hallitukseen.

Lenin ja bolsheviikit taas olivat sillä kannalla, että vallankumous ei silloisena ajankohtana voinut mennä yli niistä demokraattisista vaatimuksista, jotka voitiin saavuttaa kapitalismin puitteissa, mutta he vaativat voimakkaasti, että työväenluokan piti ottaa johto käsiinsä myöskin porvarillisessa demokraattisessa vallankumouksessa, muuten ei olisi mahdollista viedä sitä täydelliseen voittoon. Työläisten luonnollinen liittolainen ei bolsheviikien mielipiteen mukaan ollut vapaamielinen porvaristo, joka pelkäsi vallankumousta ja tahtoi vain saada aikaan kompromissin tsaarinvallan kanssa, vaan suuret talonpoikien joukot.

Vain liittymällä yhteiseen taisteluun työläisten kanssa vallankumouksen täydelliseksi voitoksi talonpojat voivat saada haltuunsa tilanomistajien maan. Vain työläisten ja talonpoikien kiinteän yhteenliittyminen tekisi mahdolliseksi nostattaa kapina kansan keskuudessa sellaiseen voimaan ja laajuuteen, että voitaisiin muodostaa tilapäinen vallankumouksellinen hallitus, jossa myöskin työläiset olisivat edustettuina, niin että vastavallankumous sitten voitaisiin kukistaa ja kutsua koolle kansan valitsema perustuslakia säätävä kokous. Tämän tilapäisen hallituksen, totesi Lenin, jonka tehtävänä on turvata ratkaiseva voitto tsaarivallasta, täytyy nojautua kansannousuun, aseistettuihin joukkoihin, »eikä voi olla muuta kuin työväenluokan tai talonpoikien vallankumouksellista demokraattista diktatuuria.»

Lenin määritteli jo silloin teoriansa porvarillisen demokraattisen vallankumouksen kehittymisestä sosialistiseksi vallankumoukseksi, joka teoria johti bolsheviikejä myöskin vuonna 1917.

Siihen asti Lenin oli voinut seurata vallankumouksen tapahtumia ja johtaa bolshevikien taistelua ainoastaan ulkomailta käsin. Venäjän vallankumouksen pääesikunta oli siihen asti sijainnut rauhallisessa pikkuporvareiden kaupungissa Genévessä Sveitsissä, kaukana tapahtumien polttopisteestä. Armahdusjulistuksen jälkeen Lenin saattoi palata kotimaahan ja marraskuussa 1905 hän tuli Pietariin. Hänen täytyi kuitenkin pysytellä piilossa poissa santarmien näkyvistä, mutta hän puhui puolueen lehden »Novaja Shisnin» (Uusi elämä) palstoilla.

Tähän aikaan Aleksandra Kollontay näki Leninin ensi kerran. Selostamme tässä hänen omilla sanoillaan ensimmäistä henkilökohtaista vaikutelmaa siitä miehestä, joka on merkinnyt niin paljon hänen vallankumoukselliselle kehitykselleen:

»Tutkimme ahneesti kaikkea, mitä hän kirjoitti. Vuosikausia olimme kuunnelleet hänen ääntään, joka tuli milloin vankilasta, milloin maanpaosta, Siperiasta tai Euroopasta, jossa hän oli elänyt emigranttina viime vuodet.

Molemmat puoluesuunnat kutsuivat usein koolle laittomia

kokouksia, joissa keskustelun aallot kävivät korkeina bolshe-viikkien ja mensheviikkien välillä. Sellaisessa kokouksessa eräällä kansakoululla tapasin Leninin ensi kerran.

Hän oli keskimittainen, voimakasrakenteinen mies, jolla oli kaunis pää ja ajattelijan ulkomuoto. Piirre, joka teki minuun suurimman vaikutuksen, olivat hänen silmänsä, hänen syvä, tarkkaavainen katseensa. Tuntui kuin hän olisi pystynyt näkemään ihmisen läpi. Olisi ollut mahdotonta valehdella Leninille. Hän olisi tuntenut sen heti paikalla. Hänen katseensa saattoi olla kova ja terävä, hyväntahtoinen ja hymyilevä, usein irooninen. Hänen äänensä oli selvä ja miellyttävä, mutta hän puhui hiukan sorahtaen. Ranskalaiset toverit tapasivat sanoa: 'Leninillä on pariisilainen korostus.' Hänen tapansa puhua ei vähääkään muistuttanut kokouspuhujan puhetapaa. Hän puhui yksinkertaisesti, selvästi, tavattoman konkreettisesti, kouraantuntuvasti. Hän ei koettanut tyrkyttää mielipiteitään kenellekään. Tuntui siltä kuin hän olisi tahtonut saada meidät kaikki vakuutetuiksi tavattomalla johdonmukaisuudellaan. Ennen kuin tutustuin henkilökohtaisesti Leniniin, tunsin erikoista myötätuntoa mensheviikkien johtajaa Martovia kohtaan. Mutta kuinka pieneltä ja merkityksettömältä Martov minusta tuntuikaan, sitten kun Leninin nero oli perusteellisesti repinyt rikki hänen pitkät korulauseensa.»

Rouva Kollontay on myöskin kuvannut myöhempää tapaamista Leninin kanssa, juuri ennenkuin tämän taas oli pakko lähteä maanpakoon:

»Minun piti jättää hänelle eräs tiedoitus. Etsin häntä erään bolsheviikkien sanomalehden toimituksesta. Suuressa, niukasti kalustetussa huoneessa Lenin keskusteli erään toverin kanssa. Kun Lenin huomasi minun tulevan sisään, hän kysyi:

— Mitä te etsitte? Mitä haluatte?

— Minulla on henkilökohtainen tiedonanto teille.

— Jättäkää se Nadesha Konstantinovnalle (Krupskaja). Hän on toisessa huoneessa.

Lenin ryhtyi taas jatkamaan matalaäänistä keskusteluaan

toverin kanssa. Menin toiseen huoneeseen, joka oli täpösen täynnä sanomalehtipinoja. Vaikka Nadesha Konstantinovna tunsi minut, mainitsin kuitenkin hänelle tunnussanan. Hän vastasi lausumalla päivän tunnussanan. Vasta sen jälkeen jätin hänelle kiireellisen tiedonannon, jonka sisällys ennusti hyvää.

— Odottakaa täällä, Nadeshda Konstantinovna sanoi, jätän tiedoituksenne Vladimir-Iljitshille.

Istuuduin ainoalle vapaalle tuolille. Olin onnellinen voidessani jättää iloisen tiedonannon Leninille. Me nuoret emme kuuluneet puolueen johtoon. Me suoritimme teknillisen työn eikä meillä ollut paljoakaan tekemistä propagandan kanssa.

Nadeshda Konstantinovna ja Lenin tulivat huoneeseen.

— Teitte oikein tuodessanne tänne tuon tiedon. Mutta meidän täytyy olla hyvin varovaisia. Älkää koskaan kuljettako kirjoitettua paperia mukananne! Jos on ehdottoman välttämätöntä tuoda kirjoitettu teksti, niin käyttäkää mahdollisimman ohutta paperia. Jos sitten vaara uhkaa, voitte aina nielaista sen. Mutta minun ei tarvitse opettaa teitä. Te olette varmasti usein niellyt lunttilappuja koulussa.

Pieni hyväntahtoinen hymy kasvoillaan, niin tunnusmerkillinen hänelle, Lenin sanoi hyvästi.»

Tappio. Työläisnaisten klubi

Joulukuussa 1905 tuli ensimmäisen vallankumouksen ratkaiseva kuukausi.

Työläiset olivat seuranneet bolsheviikkien kehoituksia ja jossain määrin hankkineet itselleen aseita. Uusi kapina oli puhjennut Mustanmeren laivastossa ja tsaarin joukot alkoivat tulla epäluotettaviksi. Bolsheviikkien Moskovankomitea julisti poliittisen yleislakon joulukuun 7 (20) pnä ja ryhtyi aseelliseen kapinaan. Heillä oli hyvät suhteet Moskovan varuskuntaan ja heillä oli mielestään perusteltu syy uskoa, että sotajoukot asettuisivat heidän puolelleen. Mutta tsaarinvalta, joka nyt oli kerännyt voimansa lyödäkseen vallankumouksen, siirsi kaartinrykmentin Pietarista Moskovaan ja varmoja joukkoja muistakin sotilaspiireistä ja niiden avulla sen onnistui tukahduttaa kapinanaikeet varuskunnan keskuudessa.

Työläiset rakensivat barrikaadeja Moskovan kaduille, mutta he taistelivat moninkertaisesti ylivoimaista vihollista vastaan. Yhdeksän päivää katutaistelut riehuivat. Urhoollisimmat vallankumoukselliset suljettiin Krasnaja Presnan kaupunginosaan, jota tsaarin tykistö tulitti. Kapina tukahdutettiin lopulta verisesti.

Plehanov kirjoitti, ettei olisi pitänyt tarttua aseisiin. Päinvastoin, Lenin vastasi, olisi pitänyt tarttua aseisiin päättäväisemmin, tarmokkaammin ja hyökkäävämmin.

Vuoden 1905 vallankumous oli Moskovan kapinassa saavut-

tanut huippukohtansa. Työläiset olivat perääntymässä ja tsaarin joukot ja rangaistusretkikunnat puuttuivat asiaan armottomalla kovuudella. Vankilat täyttyivät ja tsaarin pyöveleillä oli paljon työtä.

Huhtikuussa 1906 puolue kokoontui neljänteen kongressiinsa Tukholman työväentalolla. Bolshevististen edustajien joukossa Ruotsin pääkaupungissa huomattiin Lenin, Stalin ja Voroshilov. Kokouksesta muodostui muodollisesti sovintokongressi molempien puolueiden välillä, mutta todellisuudessa ne jatkoivat työskentelyään kahtena puolueena.

Juuri sitä ennen Aleksandra Kollontay oli hänen ja bolsheviikkien välillä sattuneen mielipide-eroavaisuuden vuoksi lähentynyt menshevististä suuntausta ja hänet laskettiin siihen kuuluvaksi muutamien seuraavien vuosien aikana. Riita bolsheviikkien kanssa koski heidän boikottiaan ensimmäisen duuman (valtiopäivät) vaaleja vastaan. He olivat harjoittaneet boikottia sekä neuvoa-antavaa (Bulyginin) että ensimmäistä (Wittin) duumaa vastaan, jotka oli luvattu kutsua koolle lokakuun manifestissa 1905, senvuoksi että tilanne oli vallankumouksellinen ja tsaarinvalta tahtoi luoda kansan keskuuteen hallitusmuotoa koskevia illusioneja ja johdattaa suuret työläisjoukot pois vallankumouksellisesta taistelusta. Vaalitapa oli lisäksi sellainen, että työläisillä ja talonpojilla oli hyvin pienet mahdollisuudet. Bolsheviikit sitävastoin ottivat osaa toiseen duuman vaaleihin 1907, jolloin poliittinen tilanne oli toisenlainen. Tsaari oli hajoittanut ensimmäisen, koska eivät edes porvarilliset vapaamieliset olleet tarpeeksi mukautuvaisia.

Syksyllä 1906 Rosa Luxemburg tuli Suomeen. Hän oli osallistunut vallankumouksellisiin taisteluihin Puolassa ja tsaarin poliisit ajoivat nyt häntä takaa. Oli helppoa kätkeytyä senaikaiseen Suomeen, jota tosin kutsuttiin Venäjän suuriruhtinaskunnaksi, mutta jonka oli onnistunut säilyttää oma hallituksensa. Rosa Luxemburg, Aleksandra Kollontay ja eräs toinen Venäjän vallankumouksen suurista naisista, Plehanovin taistelutoveri, Vera Sasulitsh, joka oli palannut 27 vuotta kestä-

neestä maanpaosta, tapasivat toisensa pienessä suomalaisessa Kuokkalan asemayhdyskunnassa, lähellä Venäjän rajaa. Yhdessäolo Vera Sasulitshin kanssa ei muodostunut erikoisen antoisaksi, mutta sitä merkityksellisemmäksi tuli henkilökohtainen tuttavuus Rosa Luxemburgin kanssa, joka jo 1898 oli auttanut Aleksandra Kollontayta löytämään tien marxilaisuuteen. Rosa Luxemburg taivutti hänet matkustamaan Saksan sosialidemokratian puoluekongressiin Mannheimiin saadakseen siellä uusia herätteitä.

Aleksandra Kollontay taisteli duuman vaaleja vastaan tapahtuvaa boikottausta vastaan, mutta hän ei osallistunut paljoakaan suuntariitoihin, koska hän tänä aikana erikoisesti omistautui ennen kaikkea valitsemaansa erikoistehtävään, nimittäin työhön työläisnaisten järjestäytymisen aikaansaamiseksi. Hän oli saanut molemmat suunnat omistamaan suurempaa huomiota naiskysymyksille.

Nyt hän oli myöskin löytänyt sen järjestömuodon, jota hän oli etsinyt. Syksyllä 1907 perustettiin Pietarissa Työläisnaisten klubi, ensimmäinen tämänlaatuinen naisten klubi.

Tämä tapahtui ensimmäisenä taantumuskautena, jolloin tsaarin santarmit iskivät kaikkeen, joka osoitti pienintäkään merkkiä oppositiosta. Vallankumouksellinen liike oli jo kauan sitten uudelleen muuttunut maanalaiseksi. Klubin, joka tahtoi kääntyä työläisnaisten puoleen, täytyi alituisesti löytää uusia muotoja voidakseen esiintyä ainakin puolilaillisena. Naamioimistaito kehitettiin tällöin mestaruuteen asti.

Eräs niistä huoneistoista, jonka vuokraamiseen klubin toisinaan onnistui saada lupa, oli Nobeltalossa Pietarissa oleva kokoushuoneisto, joka asetettiin vain taatusti epäpoliittisten yhteenliittymien käytettäväksi. Aleksandra Kollontayn naisklubikin, joka oli perustettu puhtaasti poliittisia tarkoitusperiä varten, sai alituisesti keksiä uusia verhoja todellista tarkoitustaan peittääkseen. Se järjesti kansantajuistieteellisiä tai suurta yleisöä kiinnostavia esitelmiä ja musiikki-iltoja, jotka osaltaan houkuttelivat naisia sen tilaisuuksiin ja osaksi toimivat sen poliittisen valistuksen suojaverhona, jota illan kuluessa oli tarkoitus antaa.

Erikoisen pidetty ja ahkerasti käytetty naamioimisaihe oli »Kureliivin vahingollisuus naiselle puolisona ja äitinä», jolloin nuori naislääkäri toimi esitelmänpitäjänä. Ei aina ollut niinkään helppoa keksiä riittävän viattomia, mutta samalla houkuttelevia aiheita.

Poliisilla oli joka tapauksessa epäilyksensä ja jokaista tilaisuutta tapasi poliisiupseeri kunnioittaa läsnäolollaan. Muutamat nuorimmista ja kauneimmista puoluetovereista saivat senvuoksi hyvin vähän miellyttävän, mutta välttämättömän tehtävän koettaa johtaa hänen tarkkaavaisuuttaan muualle hiljaisen flirtin avulla. Eräässä erikoisen tärkeässä kokouksessa seurasi nuori ja kaunis puolueen jäsen, Valentine, poliisiupseeria ulos, kun tämä lähti puhelimeen. He viipyivät poissa hetkisen ja kun he tulivat takaisin, oli kokoukselle annettu poliittinen tiedoitus ja tärkeä päätöslauselma hyväksytty.

Monista tämän klubin naisista tuli myöhemmin vallankumouksellisen taistelun johtajia. Eräs heistä oli Klaudia Ivanovna Nikolajeva, josta sittemmin tuli Neuvostoliiton korkeimman neuvoston jäsen ja eräs venäläisen ammattiyhdistysliikkeen edustajista siinä lähetystössä, joka sodan aikana matkusti Englantiin. Hän kuoli juuri vuoden 1944 päättyessä.

*

Aleksandra Kollontayn täytyi näiden tsaarinvallan vainovuosien aikana viettää hyvin harkittua kaksoiselämää naamioidakseen vallankumouksellista toimintaansa. Uudenaikainen asunto Baseshnajan varrella oli kylttinä ulospäin. Hän eli näkyväistä elämäänsä kuten kaikki muutkin tässä hienossa talossa. Hän vieraili sukulaistensa ja vanhempiensa ystävien luona, jotta poliisi laskisi hänet näihin piireihin kuuluvaksi. Muutamat ottivat ystävällisesti vastaan kenraali Domontoivtshin tyttären, mutta monet sulkivat ovensa hänen nenänsä

edestä, kun he olivat kuulleet, että hän oli poliittisesti epäilyttävä ja koska he eivät halunneet tulla millään tavalla merkityiksi. Vieläpä hänen oma sisarensa Adéle katkaisi kaikki suhteensa sisareensa, jotta hän ei vaarantanut miehensä virkauraa.

Aleksandra Kollontay ei ollut vielä kokonaan käyttänyt isänperintöään ja hänen avustajatoimintansa laillisen lehdistön palveluksessa tuotti sangen hyvät tulot. Hän kirjoitti lehtiin naisasiasta, väestökysymyksestä, perheen historiasta j.n.e.

Tsaarin poliisin harhaanjohtamiseksi järjestetyn kaksoiselämän eräänä osana täytyy mainita edelleen, että hän alkoi pukeutua valikoidun hienosti ja kauniisti. Hän käytti Pietarin muotiompelijatarta, jonka oli saattanut maineeseen suuri näyttelijätär Vera Komisarjevskaja. Tämä ompelijatar oli mestari valmistamaan yksinkertaisen hienoja ja persoonallisia pukuja.

Tällä naamioimisella oli kuitenkin omat haittansa. Porvarilliset naiset pitivät kyseenalaisena, saattoiko tällä hyvinpuetulla naisella olla mitään todellista harrastusta työväestöä kohtaan. Mutta tärkeintä oli kuitenkin, että kauniit vaatteet tekivät tarkoitetun vaikutuksen poliisiin.

Vuonna 1907 Aleksandra Kollontay pidätettiin erään ulkomaanmatkan jälkeen. Kuulustelun johtaja tahtoi tietää, mitä hän oli tehnyt ulkomailla.

— Olitteko te ulkomailla valmistelemassa veristä vallankumousta vai hankkiaksenne kauniita vaatteita?

Vastaus oli tietenkin selvä:

— Minun oli yksinkertaisesti pakko hankkia itselleni viimeiset Pariisin muotiuutuudet.

Pietarissa 1907. Upeasti pukeutuneen seurapiirinaisen asu naamioi maanalaista työtä.

Maanpakoon Suomea koskevan lentolehtisen vuoksi

Mainittu matka johtui todellisuudessa Toisen Internationaalen kongressista, joka pidettiin Stuttgartissa 1907. Aleksandra Kollontay näytteli huomattavaa osaa siinä naisten konferenssissa, joka pidettiin kongressin yhteydessä. Vaikka hänet tuona aikana lähinnä luettiin mensheviikkeihin kuuluvaksi, hän esiintyi konferenssissa Bernsteinin revisionismia vastaan. Tältä aikana lähinnä luettiin mensheviikkeihin kuuluvaksi, hän esiin-Liebknechtin kanssa, joka oli ihastunut hänen esiintymiseensä opportunisteja vastaan. Liebknecht esiintyi Stuttgartissa uuden nuorisointernationaalen huomatuimpana johtajana. Siellä hän piti sittemmin niin tunnetun puheensa militarismista ja antimilitarismista. Aleksandra Kollontay ei siis ollut lakannut taistelemasta revisionismia vastaan. Hänen taipumuksensa kallistua menshevikkien suuntaan tuona aikana lienee osittain riippunut Saksan sosialidemokratian vaikutuksesta ja osittain johtunut hänen pelostaan, että läheinen liittyminen bolsheviikkien järjestöön, joka työskenteli ankarasti maanalaisena pienissä ryhmissä, tekisi mahdottomaksi sen suuriin joukkoihin kohdistuvan työn, jonka hän oli alkanut naisten keskuudessa.

Kotimaahan palattuaan hänet toisen duuman menshevistisen suunnan toimesta valittiin asiantuntijaksi äitiyssuojelua koskevaa kysymystä käsiteltäessä. Sitä suunnatonta ainehistoa, jonka hän silloin keräsi koko Euroopasta ja Austraaliasta, hän

käytti hyväkseen muutamia vuosia myöhemmin teoksessaan »Äitiys ja yhteiskunta.» Vuonna 1908 hän kirjoitti kirjan »Naiskysymyksen perusteet», porvarillisia naisasianaisia vastaan suunnattua väittelyä sisältävän teoksensa. Maxim Gorki oli hyvin kiinnostunut tästä kirjasta ja julkaisi sen kustannusliikkeessään, mutta teknillisten vaikeuksien vuoksi se ilmestyi vasta naisasianaisten kongressin jälkeen 1908.

Sekä mensheviikit että bolsheviikit olivat päättäneet, että tätä kongressia on käytettävä hyväksi, jotta saataisiin selvitetyksi puolueen käsityskanta, että naisen täydellinen vapautuminen voitaisiin saavuttaa vain vallankumouksen ja uuden sosialistisen järjestelmän avulla. Hän työskenteli innokkaasti valmentaakseen sitä pientä, 45 työläisnaisen muodostamaa ryhmää, jonka piti esittää nämä näkökohdat kongressille. Puolue vastusti erikoisesti naisjärjestöjen perustamista ja korosti, että työläisnaisten oli marssittava luokkansa mukana.

Eräänä aamuna hän syleili kuten tavallisesti poikaansa Mikaelia ja lähti tapaamaan tovereitaan. Hän ei tiennyt, että hän silloin ainaiseksi sanoi jäähyväiset pienelle asunnolleen Baseshnajan varrella. Iltapäivällä hän sai eräiltä tovereiltaan tietää, että poliisi paraikaa piti siellä kotitarkastusta ja ettei hänen sopinut palata kotiin. Hän ei saanut koskaan enää nähdä tätä kaunista kotiaan ja lapsuudenkodin ja vanhempienkodin muistoja, joita siellä säilytettiin. Hänen täytyi lakata elämästä siihenastista kaksoiselämäänsä, siitä huolimatta että naisten konferenssin vaatimat valmistelutyöt juuri olivat kiireimmillään.

Kotitarkastus oli yhteydessä sen oikeudenkäynnin kanssa, johon tsaarinvallan viranomaiset olivat ryhtyneet hänen uuden lentolehtisensä »Suomi ja sosialismi» johdosta. Kuten aina häntä kiinnostivat suomalaiset työläiset ja pienviljelijät, eivätkä suinkaan porvarilliset kansankiihkoilijat. Alussa ei oikeudenkäynti näyttänyt niin pahalta. Mutta asiat pahenivat. Syyttäjä alkoi väittää, että hän oli lentolehtisessä kehoittanut aseelliseen taisteluun tsaarinvallan viranomaisia vastaan. Tämä

syytös aiheutti rangaistusvaatimuksen ankaramman pykälän mukaan, joka määräsi rangaistukseksi usean vuoden pakkotyön tai maastakarkoituksen.

Oikeudenkäynnin aikaisemmassa vaiheessa hänet oli pidätetty kuulusteluja varten, mutta vapautettu 3.000 ruplan takuuta vastaan. Maxim Gorki oli auttanut häntä hankkimaan tämän suuren summan. Kotitarkastus oli varoitusmerkki, joka osoitti, että hän voi odottaa vangitsemista minä päivänä tahansa, kun poliisi vain saisi hänet käsiinsä.

Suuren naisten kongressin päivä lähestyi. Hänen tarkoituksensa oli viipyä maassa kongressin ajan ja koettaa sitten päästä rajan yli, koska ei ollut mitään järkeä vapaaehtoisesti odottaa rangaistusta, jonka tuomioistuin voisi sanella. Elettiin pahinta taantumuskautta ja vankilat ja karkoituspaikat olivat jo vanhastaan täpö täynnä vallankumouksellisia taistelijoita. Lähimpien viikkojen aikana hänen täytyi uhmata poliisia ja pysytellä näkymättömissä alituisesti vaihtamalla oleskelupaikkaa.

»Minulla ei ollut mitään vakinaista asuntoa, vaan minun oli pakko vaihtaa majapaikkaa joka yö, jotta en olisi joutunut poliisin käsiin. Ystäväni ottivat minut ilolla vastaan, mutta eivät liian usein halunneet antautua vaaraan. Tapahtui myös monta kertaa, että portinvartia tuli isäntäväeltäni kysymään keskellä yötä, tulisiko heidän vieraansa — siis minä — viipymään talossa yli yön. Silloin minun oli pakko heti paikalla lähteä sieltä. Sellaisissa tapauksissa menin ystäväni Tanja Shepkinan luo. Hän oli hyvin suosittu kirjailijatar, jonka puoliso, Polinov, oli yhtä tunnettu asianajaja, joka tapasi toimia niiden asianajajana, joita syytettiin poliittisista rikoksista. He elivät oikeata boheemielämää. Heidän kotinsa oli läpi vuorokauden täynnä taiteilijoita, tunnettuja kirjailijoita ja henkilöitä, joita vieläpä portinvartijakin tervehti hyvin kunnioittavasti. Tatjanan luo mentiin teatterin jälkeen syömään kylmää illallista ja viivyttiin siellä päivänkoittoon asti. Livahdin taloon jonkin vierasjoukon mukana. Väsyneenä pitkän päivätyön jälkeen menin suoraa päätä huoneeseen, joka aina oli valmiina vieraita var-

ten. Päivisin työskentelin ystävieni työläisnaisten kanssa tai sitten lähdin tapaamaan vanhaa naista, joka tuli tuomaan pukujani ja alusvaatteitani, kun halusin vaihtaa niitä. Siellä kirjoitin »Naiskysymyksen perusteita.»

Erään tehtaantyöntekijättärien kokouksen yhteydessä, joka pidettiin itse tehtaassa, poliisi oli piirittänyt rakennuksen. Ketään ei päästetty ulos ilman henkilöllisyyskorttia, joka osoitti, että asianomainen oli työssä tehtaassa. Aleksandra Kollontaylla ei tietenkään ollut mitään sellaista, mutta eräs tehtaantyöntekijätär kietoi nopeasti shaalin hänen päänsä ympärille ja antoi hänelle oman henkilöllisyyskorttinsa. Poliisi antoi tilapäisen kutomatyöntekijättären vapaasti poistua.

Joulukuun alussa kongressi sitten alkoi. Naisasianaisten johtajat koettivat ennen sen avaamista taivuttaa sosialidemokraattiset naiset ajamaan kanssaan yhteistä ohjelmaa. Opportunistit tahtoivat hävittää sosialidemokraattisten naisten ja liberaalien välisen rajan. Ehdotus kuitenkin torjuttiin.

Kongressi, johon oli kerääntynyt kerrassaan 700 porvarillista edustajaa 45 työläisedustajan rinnalle, pidettiin Teknillisen seuran suuressa salissa. Poliisi oli hyvin tarkkavainen, erikoisesti kun Klaudia Nikolajeva, Bornikova tai joku muu työläisnaisten klubin edustaja esiintyi. Aleksandra Kollontay oli mukana huoneistossa, mutta tavallinen alkeellinen varovaisuus kielsi häntä esiintymästä. Keskustelu muodostui kuitenkin hyvin kiihkeäksi, eikä hän malttanut olla sekaantumatta siihen:

»Unohtaen kaikki varovaisuustoimenpiteet pyysin puheenvuoron toisella nimellä puolustaakseni meidän näkökantaamme ja ehdottamiani ponsia, jotka työläisnainen Volkova luki kokoukselle. Poliisi sulki salin ovet ja tarkasti perinpohjin kaikkien niiden paperit, jotka poistuivat sieltä. Mutta muutamien insinöörien avulla, jotka tunsivat varauloskäytävät, onnistuin pääsemään ulos kongressitalosta palaamatta sinne enää takaisin. Olin jo kauan sitä ennen hankkinut itselleni sopivan passin ulkomaanmatkaa varten ja seuraavana päivänä lähdin pikajunalla Eurooppaan.

Muistan kylmän talviyön, lumen ja pakkasen Vershbolovon raja-asemalla sen sietämättömän pitkän tunnin aikana, jolloin passien tarkastusta toimitettiin. Pää syvälle turkiskaulukseni sisään vedettynä kuljin edestakaisin asemasillalla, aivoissani vain yksi ainoa piinallinen ajatus: päästävätkö he minut läpi vai pidättävätkö minut?

»Kuuntelin jännittyneenä kannusten kilinää, joka välistä tuli lähemmäksi, välistä taas etääntyi. Tahtomattani heräsi mielessäni kysymys: Milloin ja millaisissa olosuhteissa saan jälleen nähdä Venäjän? Silloin oli mahdotonta ajatella ja uskoa, että palaisin Venäjälle vasta yhdeksän vuoden kuluttua, 1917, että palaisin takaisin toisen rajan yli vallankumouksen myrskyihin elettyäni sitä ennen maailmaa järkyttäneen tragedian, maailmansodan... Tuona yönä, jolloin kuljin sata askelta eteenpäin ja sata askelta takaisin Vershbolovon asemasillalla, vallankumous tuntui minusta välistä olevan lähellä, välistä taas hyvin kaukana.»

MAANPAOSSA

Emigranttina Berliinissä

Rajavartiosto päästi hänet läpi. Se passi, jota hän näytti, ei nimittäin ollut hänen omansa. Nyt hänen oli rakennettava koko olemassaolonsa uusille perusteille vieraassa maassa. Hän ei enää tullut ylioppilaana tai kongressiedustajana, vaan jäädäkseen maahan kunnes kävisi mahdolliseksi taas palata Venäjälle. Matka suuntautui ensiksi Berliiniin. Siellä hän asettui asumaan Grünewaldin esikaupunkiin, josta tuli keskipiste hänen vaeltelevassa elämässään ensimmäistä maailmansotaa edeltäneinä vuosina. Siellä hän kirjoitti valmiiksi myös muutamat suurimmista teoksistaan.

»Maanpakolaisuuteni alkuaikoina tunsin itseni yksinäiseksi ja hylätyksi. Zoja oli kaukana ja poikani oli ystävieni luona Pietarissa. Myöhemmin onnistuin järjestämään niin, että poikani voi matkustaa ulkomaille ja viettää kesälomansa luonani. Hän oli minun luonani Lontoossa, Pariisissa, Sveitsissä ja Saksassa. Pikku poikani oli etevä ja tottunut matkailija, joka selviytyi erinomaisesti omin päin ja tiesi tarkalleen, kuinka hänen piti matkustaa. Minulle oli suuri ilo nähdä jälleen hänen ruusuiset kasvonsa koululakin alla ja hänen pieni matkalaukkunsa, jonka hän ylpeänä kantoi asemasillalle, kun tulin häntä vastaan jossakin Euroopan suurkaupungissa.»

Pian Aleksandra Kollontaylle tuli niin paljon työtä suoritettavaksi, ettei hän enää ennättänyt tuntea itseään yksinäiseksi. Useimpien Euroopan maiden sosialidemokraattiset puolueet ja

naisjärjestöt alkoivat käyttää hyväkseen hänen tunnettuja puhujalahjojaan. Aleksandra Kollontay ei kuulunut puolueen johtoon ennen vuotta 1917, mutta hänet luettiin puolueen etevimpiin kirjallisiin kykyihin kuuluvaksi. Hän oli puolueen asiantuntijana naiskysymyksissä, mutta ennen kaikkea hänet tunnettiin harvinaisen viehättävänä ja mukaansatempaavana puhujana, joka osasi saada puolelleen kaikkein vastahakoisimmankin kuulijakunnan.

Koska hän oli esiintynyt opportunisteja vastaan kansainvälisissä kongresseissa, kansainvälisen sosialidemokratian vasemmistosiipi oli usein aloitteentekijänä noita hänen puhujamatkojansa järjestettäessä.

Euroopan työläiset tahtoivat kernaasti saada tietoja venäläisten työläisten vallankumouksellisista menettelytavoista vuoden 1905 vallankumouksen aikana sekä yleensä työväenluokan asemasta Venäjällä. Pian tuli tunnetuksi, että he voivat saada nämä kaipaamansa tiedot loistavan puhujakyvyn suusta, joka sitäpaitsi ilman vähintäkään vaikeutta puhui kaikkia Euroopan johtavia kieliä. Matkoillaan hän samalla käytti tilaisuutta hyväkseen järjestääkseen tapaamis- ja neuvottelutilaisuuksia venäläisten pakolaissiirtokuntien ja ylioppilaiden kanssa niissä maissa, joissa hän liikkui.

Maanpaossa olevat venäläiset elivät taloudellisessa ahdingossa ja alituisten huolten painamina. Poliittista toimintaansa ja ylläpitoaan varten he tarvitsivat taloudellista apua niistä maista, joissa työväenliike sai toimia laillisena. Niin suosittu ja paljonkäytetty puhuja kuin Aleksandra Kollontay oli korvaamattoman arvokas maanpaossa eläville tovereilleen, sillä hänen kauttaan he pääsivät kosketuksiin eri piireihin kuuluvien henkilöiden kanssa ja voivat saada mahdollisuuksia taloudellisen avun järjestämiseen. Pariisissa toimi Tshitsherin (Ornatsky), Neuvostoliiton tuleva ulkoministeri, venäläisten pakolaisten avustusjärjestön sihteerinä. Yhteisymmärryksessä veljespuolueiden johtoelimien ja piirijohtajien kanssa hän koetti pitää Aleksandra Kollontayn alituisesti työssä. Puhujamatkat tuottivat tavallisesti jonkinlaisen ylijäämän avustusrahastoa varten, sillä työläiset antoivat mielellään markan tai frangin pääsymaksuna päästäkseen kuulemaan esitelmää Venäjän vallankumouksesta 1905, talonpoikaiskysymyksestä Venäjällä, väestökysymyksistä tai perheen kehityksestä. Tshitsherin oli avustustoiminnan väsymätön organisoija ja ankara työnantaja. Aleksandra Kollontay on kirjoittanut kauniin muistokirjoituksen hänen ainutlaatuisesta työkyvystään ja avuliaisuudestaan.

Oli myöskin välttämätöntä, että hän pysyi alituisesti kosketuksissa puolueen johtavien voimien kanssa, mikä aiheutti yhtämittaisia matkoja Sveitsiin ja Pariisiin.

Aleksandra Kollontay oli myöskin aloitteentekijänä siinä taistelussa, johon Saksan älymystö ja saksalaiset kansanedustajat ryhtyivät pelastaakseen toiseen duumaan kuuluneet puolueen edustajat, jotka nyt olivat tulleet karkoitetuiksi.

Esitelmämatkoillaan eri osissa Eurooppaa vuosina 1909—11 saamansa vaikutelmat Aleksandra Kollontay on kerännyt viehättävään matkakuvaukseen »Työläisten Euroopassa», joka vuonna 1912, jolloin sensuuri ei enää ollut niin ankara kuin aikaisemmin, saattoi laillisesti ilmestyä painosta Venäjällä. Keväällä 1912 Pravda alkoi laillisesti ilmestyä Pietarissa Stalin toimittajanaan, ja puolue voi rajoitetussa määrässä julkaista työväen kirjallisuutta. Kirja valmistui talvella 1911—1912, jolloin kirjailijatar eli Passyssa Ranskassa, jossa hän usein seurusteli Paul Lafarguen ja hänen vaimonsa Laura Marx-Lafarguen, Karl Marxin tyttären kanssa, jotka asuivat Praveilissä. Tämä seurapiiri oli erittäin miellyttävä ja viihtyisä. Molemmat veteraanit oikein »räiskyivät henkevyyttä, tietoja ja älykkyyttä, ja ne illat, jotka vietin heidän kanssaan, ovat ainaiseksi syöpyneet muistiini. Heidän kuolemansa samana vuonna oli minulle henkilökohtainen menetys», Aleksandra Kollontay kirjoittaa eräässä muistoartikkelissa.

Vaikka »Työläisten Euroopassa»-teoksessa huomaakin jälkiä siitä varovaisuudesta, joka täytyi ottaa huomioon ennen kaik-

kea silloin, kun oli tsaarinvallan arvostelemisesta kysymys, niin ettei sensuuri kieltäisi koko teoksen julkaisemista, se ei anna valaisevaa läpileikkausta hänen poliittisesta toiminnastaan noina vuosina. Se sisältää samalla teräviä huomioita työtätekevän kansan asemasta ja työväenliikkeen kehityksestä ja sisäisistä pulmakysymyksistä sen ajan Euroopassa. Emme voi saada parempaa opasta kuin Aleksandra Kollontayn, jos haluamme saada yleiskuvan Saksan, Englannin ja Ranskan työväenliikkeistä ennen ensimmäistä maailmansotaa. Hän tutkii sitä sisältäpäin, mutta samalla ulkopuolisena, venäläisenä vallankumouksellisena, joka on löytöretkillä maissa, joissa työväenliike ulkonaisesti, järjestöllisesti katsoen oli päässyt paljon pitemmälle kuin Venäjällä. Vallankumouksellisen kokemuksensa ja terävän katseensa ansiosta, joka oli bolsheviikkien ja mensheviikkien välisissä kiistoissa tottunut huomioimaan teoreettiset rajalinjat, hän näki selvästi ne poikkeamiset Marxin opeista ja sen hairahtumisen porvarilliseen suuntaan, joka niin selvästi esiintyi niin hyvin Saksan kuin muittenkin maitten sosialidemokratiassa. Revisionistiset piirit Saksan sosialidemokratian johdossa ottivatkin kirjan kaikkea muuta kuin armollisesti vastaan.

Puhujamatkalla Pfalzissa

»Työläisten Euroopassa»-teos antaa meille sitäpaitsi elävän kuvan Aleksandra Kollontayn persoonallisuudesta ja hänen toiminnastaan kansainvälisenä agitaattorina. Otamme senvuoksi vapauden esittää verrattain laajoja lainauksia, ja aloitamme ensimmäisen 20-päiväisen Pfalziin suuntautuneen puhujamatkan vaikutelmista. Se alkoi Ludwigshafenissa. Ensin hän antaa kuvan tuossa länsi-Saksan teollisuuskaupungissa vallitsevasta ilmapiiristä:

»Tyypillinen teollisuuskaupunki. Täynnä nokea joka puolella, tehtaanpiippujen metsä, ikäviä, yksitoikkoisia, harmaita katuja, liikkeitä, joissa näkyy vain halpaa rihkamaa. Ei yhtään puuta, huolestuneita jalankulkijoita, rämiseviä ajoneuvoja, taukoamatta killiseviä raitiovaununkelloja. Vieläpä Reinkin muuttuu likaisen harmaaksi, kun se hitaasti ja vitkaan virtaa kasarmimaisen Ludvigshafenin ohi.

Toisella puolella — eloisa, siisti, huvinvoipa Mannheim komeine liikepalatseineen, suurine kahviloineen, uudenaikaisine huviloineen. Minkä vastakohdan se muodostaakaan harmaalle, nokiselle Ludvigshafenille!

Sataa. Vesilammikot muuttuvat liejuisiksi ja vesikouruissa juoksee nokimusta vési. Kuljen rakentamattomien tonttien ohi — mustaa maata, jossa ei näy pienintäkään elävöittävän vihreyden merkkiä. Muutamat lapset leikkivät paikalla, mutta he leikkivät niin kummallisen hiljaisina. Pieni 2—3-vuotias resu-

pekka ontuu avuttomasti toisten joukossa pienillä, väärillä säärillään, hän kompastuu, kaatuu kumoon, mutta ei itke. On kuin hän jo käsittäisi, ettei asia tule helpommaksi valittamalla, ettei auta, vaikka huutaisikin apua vierailta. Sydämestä tekee pahaa katsella noita lapsia, jotka leikkivät hitain liikkein, äänettöminä.»

Sosialidemokraattisen puolueen talossa ovat häntä vastaanottamassa Pfalzische Postin toimittaja ja puoluejärjestön sihteeri. Edellinen on »oikeaoppinen marxilainen» ja jälkimmäinen revisionisti, eivätkä he senvuoksi osaa vetää yhtä köyttä. Toimittaja selostaa puhujamatkaa varten tehtyä suunnitelmaa:

— Tehän kirjoititte, että teillä on kolme viikkoa aikaa? Ohjelma on laadittu — teidän on matkustettava ympäri Pfalzia puhumassa eri työläispaikkakunnilla. Palkkioksi tulee 20 markkaa esitelmältä matkakulujen peittämiseksi. Oikeastaan me maksamme vähemmän tavallisissa tapauksissa, 10—15 markkaa, mutta kun nyt on erikoiset olosuhteet kysymyksessä ja te niin sanoakseni toimitte »vetolaastarina», komitea on päättänyt korottaa palkkiota.

Hermot tuntevat illalla odottavan koetuksen: ensimmäinen kokous, jossa kuulijakunnan muodostaa toisen maan työläisyleisö:

»Valtava sali parvekkeineen, johon mahtuu noin 800 henkeä, on ääriään myöten täynnä. Työläiset muodostavat yleisön. Useimmat ovat ennättäneet pukeutua parempiinsa, mutta muutamat tulevat työvaatteissaan. Huoneen täyttää satojen äänten sorina. Tarjoilijat huutelevat tilauksiaan: 'Schnitt Münchener', 'Ein Pfälzer', Zwei Dunkle'.

Koko johtomiehistö on jo kerääntynyt lavalle. Minut esitellään lihavalle, vanhahkolle herralle — maapäivien jäsenelle.

— Puhujatar tulee ensi kerran esiintymään saksankielellä, toimittaja sanoo ikäänkuin pyydellen jo etukäteen anteeksi kaikkien mahdollisuuksien varalta. Maapäivien jäsen nyökkää, katsoo minuun — uteliaasti, epäillen. Puolueen paikalliset johtomiehet ovat ylipäänsä rauhattomia, kun he puhuvat minulle,

he ovat pidättyväisiä ja virallisia kuin he pelkäisivät jakelevansa kohteliaisuuksia luotolla. Kuiskaillaan.

Rauhattomuuteni kasvaa. Ajatella, jos he eivät olekaan tyytyväisiä minuun! Katselen yli salin. Koetan löytää vastakaikua. Yleisö juttelee, juo olutta, odottaa kärsivällisesti, välinpitämättömänä. Etsin silmilläni naisia. Siellä on useita. Mutta en huomaa mitään myötätuntoa heidän kasvoillaan, en mitään hyväksyttävää mielenkiintoa — he tarkastelevat luultavasti minua puhtaasti naisellisella uteliaisuudella, johon aina on sekoittunut määrätty määrä epäystävällisyyttä 'sitä uutta' kohtaan, tai sitten he ovat kylmän välinpitämättömiä. On kuin kukaan tässä salissa ei odottaisi minulta mitään... Sydämeni tykyttää. Eikö tästä tuskallisesta odotuksesta koskaan tule loppua? Onnellisia kaikki ne, joiden ei tänä iltana tarvitse pitää puhetta. Pääni tuntuu tyhjältä, ikäänkuin siellä ei olisi yhtään ainoata ajatusta jäljellä. Tuntuu siltä kuin en voisi edes muistaa, mistä aiheesta tarkoitukseni on puhua.

Puheenjohtaja-maapäivien edustaja nousee ylös. Hänen tehtävänään on pitää johdantopuhe. Kuuntelen. Kun hän puhuu, tapahtuu minussa tavallinen muutos. Pelko ja tuska katoavat ja antavat sijaa kuumeiselle 'sanojen janolle.' Maapäivien jäsen puhuu kauan ja kuolleella, ikävällä tavalla, mutta kuitenkin kaikki kuuntelevat häntä tarkkaavaisina ja kiinnostuneina. Tarkkaavainen korva huomaa epäonnistuneen käänteen, sopimattoman vertauksen. Yleisö ei kuule tai ei huomaa sitä, se vain kuuntelee. Kunpa minun vuoroni tulisi pian...

— Luovutan puheenvuoron päivän puhujalle, venäläiselle toverillemme Kollontaylle...

Seison puhujalavan vieressä. Puhujakoroke on tiellä, en voi puhua, kun tuo puuseinä erottaa minut kuulijoistani. Tahdon tulla heitä lähemmäksi.

— Genossen und Genossinnen...

Ensimmäiset sanat ovat sinkoutuneet saliin, mutta pääni ei vieläkään tunnu selvältä, ajatukset eivät juokse rauhallisena, tasaisena virtana, ne hyppivät ja lepattavat... Vieras kieli on

tiellä. Vasta kun valtavat suosionosoitukset keskeyttävät minut, saan kokonaan takaisin itshehillintäni. Nyt ei ääneni enää ole omavaltainen herrani, nyt voin saada siihen oman tahtoni mukaan väriä, voimaa ja vaihtelua. Aivoni työskentelevät: ideoita, esimerkkejä, vertauksia nousee tajuntaani mielikuvituksellisella nopeudella. Minun täytyy vain pitää huolta siitä, etten kadota otettani pääkohdista.

Yleisö on tarkkaavainen. Äänekkäät 'pfui'-huudot — vastalause niille, jotka käyttävät työntekijättärien hädänalaista tilaa hyväkseen ja ajavat heidät prostitution tielle — keskeyttävät puheeni. 'Sehr richtig' kuuluu salista, kun samaistan Preussin ja Venäjän politiikan. Sydämellinen nauru osoittaa, että yleisö on käsittänyt kertomani kaskun. Nyt pitäisi koettaa kohottaa tunnelmaa vielä korkeammalle, tehdä tilaisuudesta juhla... Tuntuu kuin nämä sadat silmät, jotka ovat minuun suunnatut, odottaisivat jotakin 'oleellista' sanaa, 'ihmettä.' Mistä minä löydän tuon sanan ?

Viimeiset sanani ovat kajahtaneet salissa ja ne on otettu vastaan myötätunnolla. Puheenjohtaja, toimittaja ja kassanhoitaja puristavat kättäni.

— Ei voisi mitenkään uskoa, että tämä oli ensimmäinen kerta, jolloin julkisesti puhuitte saksaksi!»

Saksalaiset kokoustavat eroavat huomattavasti pohjoismaalaisista ja venäläisistä. Hitlerin uusi järjestys on muuttanut kuuluisan saksalaisen oluen vesilatkuksi ja vanhimmat ja kaikkein kihdinköyristämimmätkin viinurit on mobilisoitu totaaliseen sodankäyntiin, mutta ennen Hitleriä ja toista maailmansotaa oli bierkneipen, oluttupa, Saksan työläisten rakkain kokoontumispaikka. Niin hyvin työläisten kuin porvarillisten puolueidenkin kokoukset pidettiin tavallisesti suurissa oluthalleissa ja puhujien sanoja säestivät suurien tuoppien tömähdykset pöytiä vasten. Sellaisessa oluthallissa Ludvigshafenissa Aleksandra Kollontay oli kunnialla selviytynyt saksalaisesta neitsytpuheestaan. Saksalaiseen kokousjärjestykseen kuului myöskin, että puhuja sekä paikalliset puoluepamput rouvineen

kerääntyivät kokouksen jälkeen iloiseen yhdessäolotilaisuuteen puoluevåen suosikkikrouviin. Kollontay, joka muisti venäläisten naisten sankarillisen panoksen vallankumouksellisessa liikkeessä, oli ennenkaikkea kiinnostunut Saksan sosialidemokraattisten naisten yhteiskunnallisia ongelmia koskevista mielipiteistä. Kosketus ei antanut paljoakaan iloa.

»Minut esitellään toimittajan, puheenjohtajan, kassanhoitajan, 'akateemikon' rouville. Värittömiä kasvoja, kireälle nyöritettyjä korsetteja, kirjavia hattuja, kirjavia puseroita — he ovat laittautuneet hienoiksi. He katselevat minua kiinnostuneina.

Koetan vetää heitä mukaan keskusteluun.

— Mitä täällä teillä on tehty äitiyssuojelun järjestämiseksi?

— Äitiyssuojelun? He katsovat avuttomina toisiinsa, pyytävät apua miehiltään. Artur, sinun kai se pitäisi tietää...

— Ettekö te ole mukana puoluetyössä?

— Kuinka me ehtisimme! Meillä on neljä lasta... Tänäänkin tulin liian myöhään kuulemaan teidän esitelmäänne, meillä oli pyykkipäivä. Mutta minä en ole koskaan ennen nähnyt venäläistä naista ja tulin senvuoksi.

— Ajatelkaa, hän ei ole koskaan nähnyt venäläistä naista! Minä olen väsynyt niihin, huudahtaa kassanhoitajan vaimo, meillä niitä juoksee yhtenään... Minä olen väsynyt niihin. Likaisia ihmisiä... Ne heittelevät roskia lattialle ja asettuvat taloksi meidän luoksemme aivan kuin olisivat kotonaan. Ja kerran päästin sisälle venäläisen, kun mieheni ei ollut kotona. Hän tahtoi ehdottomasti odottaa miestäni. Eikä minulla tietenkään ollut aikaa istua hänen seuranaan. Menin keittiöön ja sillä aikaa hän avasi kaapin...

— Mutta, Anna! huudahtaa kassanhoitaja terävästi, nyt sinä olet tuhma.

Vaimo nolostuu ja vaikenee.

Keskustelu liikkuu kaikenlaisissa pikkuasioissa. Koetan ottaa puheeksi poliittisia asioita, koetan puhua tulevista vaaleista piirissä, mutta huomaan, ettei sellainen ole sopivaa. Seurue on

päättänyt 'pitää hauskaa.' Kassanhoitaja kertoo juttuja, rouvat rohkaisevat häntä kovaäänisillä naurunpyrskähdyksillä, miehet nauravat laseihinsä.

— Miksi te ette juo? Eikö viini ole mainiota. Siitä tulee kymmentä vuotta nuoremmaksi, kassanhoitaja sanoo.

— Päänsärkyä? Mitä turhia. Päänsärkyä saa vain huonosta, halvasta viinistä, mutta tämä maksaa 75 pfenningiä lasi.

Kolmannen lasin jälkeen hänen silmänsä tulevat sameiksi ja hänen juttunsa saavat varsin selvän kaksimielisten vitsien luonteen.»

Akateemikko tahtoo puhua politiikkaa. Hän kertoo Ludwigshafenin suurista kemiallisista tehtaista, joissa sadottain työläisiä kuolee myrkytykseen ja melkein kaikki sairastavat vesirokkoa. Hän ja Kollontay muodostavat keskenään keskustelukerhon. Mies tarjoutuu tulemaan hänen oppaakseen, kun tehdään kiertokäynti noihin tehtaisiin.

— Luonnollisesti minä haluan.

Sovimme jo päivästä. Mutta yhtäkkiä huomaan vaimon ilkeät, onnettomat, mustasukkaiset silmäykset, läikät poskilla...

Jumala, mikä tyhmyys!

Hetken epäröintiä, pettymyksen tunne. Torjun miehen tarjouksen. Vaimo huokaa helpotuksesta.»

Seuraavassa paikassa, »R:n teollisuuskaupungissa», on myöskin kemiallinen teollisuus vallitsevana. Hän puhuu puoluesihteerin kanssa yleisölle, jota on vain puoli salia.

»Ihmiset istuvat hiljaisina, apaattisina, he juovat oluttaan pää painuksissa. He ehkä nukkuvat?...

— Köyhiä ja hätääkärsiviä ihmisiä. Näillä pikku paikkakunnilla olot ovat aina huonommat kuin suuremmissa yhdyskunnissa. Työehdot ovat huonommat, palkat nälkäpalkkoja. Näiden ihmisten saaminen mukaan liikkeeseen käy kovin hitaasti.

— Mistä nämä kaikki ukot tulevat? Missä on nuoriso?

— Ukot? Luuletteko te, että nämä ovat ukkoja? Heidän ammattinsa vaikuttaa sen, että he näyttävät ukoilta — 40-vuotias näyttää jo täällä voimattomalta vanhalta ukolta. Vaarallinen

ammatti. Kaikki täällä olevat työskentelevät kemiallisessa teollisuudessa. Muita asukkaita tuskin R:ssä onkaan. Katsokaa tuota naista. Hän on vain 20-vuotias, mutta kuinka vanhalta hän mielestänne näyttää?

Kuolemankalpeat kasvot, turvonneet silmäluomet, koukistunut selkä ja riippuva vatsa...»

Matkan jatkuessa vaihtelevat »heränneet» teollisuusseudut vilkkaine työväenliikkeineen sellaisten seutujen kanssa, joissa elämä on tympeätä ja turtunutta. Ihmisten poliittinen mielenkiinto lisääntyy, vaaliaika lähestyy. Puhujan saapuessa kaupunkiin vastaanotto tapahtuu kaikkialla saman ohjelman mukaan.

»Jo kaupunkia lähestyessämme katselen vaunun ikkunasta hiukan levottomana: kunpa tässä kaupungissa ei olisi mitään vanhaa linnaa vuorella, joitakin raunioita, linnoituksen jäännöksiä tai yksinkertaista näkötornia. Niistä en pääse millään eroon, silloin ei auta mitkään tekosyyt tai väsymyksen syyttelеminen. 'Isännät' tahtovat näyttää kaupunkinsa sen koko loistossa, minun täytyy nähdä nähtävyydet ja minun täytyy nauttia niistä... Jokainen heistä puhuu määrätyllä halveksunnalla naapurikaupungista, josta juuri olen saapunut ja osoittaa, että hänen oma kaupunkinsa on ehdottomasti kaikin puolin parempi.»

Z:n kaupungissa työntekijättäret ovat lakossa niissä tehtaissa, jotka valmistavat Auer-valaisimia. Omistaja on kerta toisensa perästä vähentänyt niitä palkkioita, jotka muodostavat enemmän kuin kolmannen osan heidän tuloistaan. Eräs lakossaolevista tulee hänen luokseen, pieni, laiha nainen musta liinanen päässään. Hän kertoo lakosta. Tilanne on kriitillinen. He ovat lakossa jo viidettä päivää. Rahaa ei ole enää kenelläkään. Tehtaan henkilökunta on siihen asti ollut ammattiyhdistysliikkeen ulkopuolella. Ainoastaan kymmenkunta naista on ollut järjestyneitä. He olivat kääntyneet paikkakunnan puoluejärjestön puoleen, mutta sieltä heidän oli neuvottu pyytämään apua metallityöväen ammattiosastolta, joka ei halunnut ryhtyä mihin-

kään toimenpiteisiin, koska he eivät olleet järjestäytyneet aikaisemmin. Hän pyytää minun apuani. Puoluekomitea ei tahdo tehdä mitään asiassa.

— Juuri nyt vaalien edellähän täytyisi käyttää hyväkseen tunnelmaa. Se olisi tavattoman tärkeätä. Eihän meitä saa jättää oman onnemme nojaan vain sen vuoksi, ettemme ole olleet niin luokkatietoisia, senvuoksi että meidät on unohdettu — pieni nainen puhuu niin vakuuttavasti kuin hän keskustelisi jonkun näkymättömän vastaväittäjän kanssa.

— Toveri! Teidän täytyy auttaa meitä. Tulkaa, niin menemme heti puolueneuvoston puheille.

»Ymmärrän, että asioihin puuttuminen minun puoleltani olisi hyvin 'tahditonta', mutta tuon pikku naisen rukoukset ovat aivan liian itsepäisiä. En voi kieltäytyä.

— Kaksikymmentäkaksi vuotta olen työskennellyt siinä kirotussa tehtaassa. Koko elämäni on kulunut siellä — mitään muuta en ole nähnyt. Minulla ei ole perhettä, ei ystäviä. Minulla ei ole ollut aikaa katsella ympärilleni. Kysykää omistajalta, kuinka minä olen tehnyt työtä. Ja nyt, nyt he tahtovat heittää minut kadulle... Niin he tekevät, nämä verenimijät! Ensin ne imevät kaiken veren ihmisestä, ja sitten saa mennä mökin nurkan taakse kuolemaan.

Mutta paikkakunnan puoluejohto ei pidä kiirettä. He saavat odottaa kauan. Kun heidät vihdoin otetaan vastaan, he joutuvat melko alentavan kohtelun alaisiksi. Ainoa, mitä he saavat aikaan, on muutamien naisten kokousten järjestäminen, mutta sitäkin kysymystä on vielä edelleen harkittava. Nainen odottaa jatkuvaa viivyttelyä.»

Seuraavassa kaupungissa Aleksandra Kollontay sai tietää, että lakko oli päättynyt tappioon ja että monet olivat tulleet erotetuiksi.

Viimeisessä kokouksessa Pfalzissa, täpötäydessä huoneistossa Grünstedtissä hän puhuu ensi kerran saksalaisille talonpojille. Se on uusi kokemus. He ovat asiallisia ja hiljaisia, mutta jälkeenpäin he tahtovat mielellään keskustella venäläisten talon-

poikien taistelusta kartanonomistajia vastaan. Se on ajankohtainen ongelma myöskin Pfalzissa. He puhuvat hitaasti omasta hädästään.

— Minä esimerkiksi olen nyt kolmekymmentä vuotta vuokralaisena viljellyt maatani. Aikaisemmin sitä ei ollut ollenkaan viljelty. Mutta katsokaa, millaista meillä nyt on! Tulkaa vain katsomaan minun luumujani, jotka ovat suuria kuin siniset ranskalaiset... Talo on komea ja ulkorakennukset... Ja kaiken olen tehnyt omilla käsilläni. Mutta herra parooni vain korottaa vuokraa, niin pian kuin vain ehtii. Viime kerralla hän tahtoi liittää vuokrasopimukseen sellaisia kohtia, että ajattelin jo lähteä ja jättää kaiken. Antaa kaiken mennä rappiolle! Mutta silloin eukkoni sanoi: Meidän täytyy kestää se. Olisi vielä pahempaa vanhoilla päivillään joutua taivasalle...

— Minulla on viinitarha vuokramaalla... Ja viini — se on niin tuoksuvaa kuin orvokit! Minä myyn viiniä... Mutta luuletteko te, että olen voinut saada mitään säästöön pahempien päivien varalle? Kaiken, minkä ansaitsen, olen pakotettu maksamaan vuokrana, aivan päivälleen — muuten joudun käräjiin, valittaa toinen.

Mutta he suhtautuvat arvostellen Saksan sosialidemokraattisen puolueen talonpoikaispolitiikkaan. Teollisuustyöläisten lähettämät puhujat pitävät ääntä vain korkeista lihanhinnoista ja kahdeksantunnin työpäivästä, kun talonpojat saavat tehdä kaksitoista tuntisia päiviä. He ovat myöskin taipuvaisia korostamaan eroa heidän ja teollisuustyöväestön välillä.

Kun he illalla vihdoin eroavat, käy selville, että useimmilla talonpojilla on kotiinsa tunnin tai kahden matka.

Puhujan psyke

»Työläisten Euroopassa»-teoksen eräässä luvussa, »Puhujan psyke», Aleksandra Kollontay kuvaa sitä tuskaa, jota hän puhujana tuntee ennen tärkeätä esitelmää.

»Olen saanut kirjeen kotoa ja mieleni on täynnä kiihtymystä ja levottomuutta. Kaikki täällä oleva, kaikki ulkomainen vaikuttaa yht'äkkiä jollakin tavalla vieraalta, tarpeettomalta... Toivoisin voivani yksinomaan tahtoni voimalla siirtyä kotiin... Tartun kynään kirjoittaakseni, kirjoittaakseni kotiin... Mutta minähän en missään tapauksessa voi sanoa kaikkea. Ja koska saan vastauksen, jota jo niin hartaasti kaipaan?

Mutta tunnit, armottomat tunnit kiitävät... Kello on kohta kuusi. Kello kahdeksan alkaa kokous, eikä minulla ole vielä yhtään ainoata ajatusta, ei kerrassaan mitään ainehistoa koossa.

Hermostunut, väsyttävä työ alkaa. Heittäydyn kiihkeästi silmäilemään kirjoja, ainehistoa, etsin, selailen... Mutta lauseet eivät tartu muistiin, ajatukset askartelevat kokonaan toisenlaisissa asioissa. On aivan samanlaista kuin tutkinnossa: sama turha ponnistus harhailevien ajatusten keräämiseksi. Huulet kuiskaavat koneellisesti: »Chemnitzissä kuolee vuosittain niin ja niin monta lasta 1—3 vuoden iässä...» Lyijykynä alleviivaa määrättyjä sanoja kaksinkertaisin, kolminkertaisin alleviivauksin, mutta mitä se auttaa. Ajatukset harhailevat ja tarkkaavaisuus on poissa.

Yhtäkkiä tulen tietoiseksi eräästä asiasta: tunnin kuluttua sinun täytyy puhua. Veri syöksyy päähän, ohimot tykyttävät. Kädet ovat jääkylmät ja tuntee itsensä niin avuttomaksi, että tekisi mieli puhjeta itkuun.

»Köyhissä työläiskaupunginosissa kuolee vuosittain niin ja niin suuri prosentti lapsia ja pienokaisia»... Huulet kuiskaavat ja aivot koettavat turhaan pitää kiinni pakenevista luvuista. En voi keskittää tarkkaavaisuuttani... Miten tämä tulee päättymään? Minähän en voi esiintyä ilman numeroita, ilman konkreettista, kouriintuntuvaa materiaalia, ilman keskitettyjä ajatuksia. Täpötäysi kokoushuone odottaa tarkkaavaisesti kuunnellen. Asiasta kiinnostuneita naisia, jotka odottavat... Minulla ei ole mitään heille annettavaa? Ihmisille, joille jokainen kokous, jokainen puhuja on suuri tapahtuma?

Käsittämättömällä voimainponnistuksella pääsen oman itseni herraksi. Nyt ajatukset kulkevat oikeita raiteita. Tarkkaavaisuus on keskittynyt vain työhöni. Lyijykynä työskentelee nopeasti, kiitäen. Luvut ovat pian muistiinkirjoitetut, tosiasiallinen ainehisto on selvänä, puheen runko on valmiina paperilla. Koti, rakkaat siellä kaukana ovat taas poissa tajunnasta, unohdettuja. Kädet sipaisevat automaattisesti hiuksia, järjestävät vaatetusta ja samalla aivot valmistelevat puhetta, ajatus etsii sopivia lauseita, vertauksia...

Kun saksalainen toveri kolkuttaa oveen saattaakseen minut kokoukseen, olen valmis, 'taittamaan peistä'»...

Vähän myöhemmin hän alkoi uuden esitelmämatkan, tällä kertaa Hessen—Darmstadtissa. Siltä matkalta hän on huolellisesti pannut muistiin revisionistien mielipiteitä, sellaisina kuin ne esitti eräs paikallinen toimihenkilö, puolueen offenbachilaisen lehden toimittaja. Mies on hyvin arvosteleva kaikkia niitä kohtaan, jotka uskovat yhteiskunnalliseen vallankumoukseen.

— Me emme ole vallankumouksellisia, me saksalaiset. Mutta me seisomme sensijaan vakavasti, meillä ei ole mitään puujalkoja, kuten ranskalaisilla... Mutta sitten aloin epäillä... Me ponnistelemme eteenpäin yhden askeleen kerrallaan, mutta siellä teillä: yksi—kaksi—kolme! ja teillä oli työväenliike ja

heti tuli toinen voitto toisensa jälkeen — kahdeksantunnin työpäivä, palkkojen korottaminen 30 %:lla, joukkotyöehtosopimukset — ihmeellistä! Ja sitten tuo 250.000 ihmisen liittyminen yhden vuoden aikana ammatillisiin järjestöihin, joista ei ennen ollut tietoakaan... Sehän on sellaista, että se saattaa viedä kenen tahansa pään pyörälle. On vain yksi asia, jota me emme voi käsittää: teillä oli sellainen voima, sellainen tunnelma — ja sitten tuli yhtäkkiä taantumuksen riemuvoitto, duuma hajoitettiin, seurasi vainoja. Luonnollisesti — yhteiskunnan jyrkkä luokkajako, työväenluokan eristäytyneisyys, taloudellinen pula ja kaikki tuo. Mutta joka tapauksessa — muutamia voittoja — ja sitten täydellinen tappio. — Ei, toveri Luxemburg, sanoin hänelle jo Mannheimissa, teidän kaavassanne on jotakin, joka ei pidä paikkaansa. Mutta hän tietenkin sanoi minulle päin silmiä, että minä olen revisionisti...

— Ei, toveri Luxemburg oli väärässä sillä kertaa, jolloin hän kalisutti sapeliaan. Yhteiskunnallisen kehityksen lait ovat mahtavampia kuin ne taikasauvat, joiden avulla hän kuvittelee voivansa luoda tyhjästä mahtavan työläisjärjestön. Niin, valitettavasti se ei käy niin nopeasti kuin toivoisi. On vielä olemassa monta vastakohtaisuutta, jotka meidän täytyy voittaa, ennenkuin löydämme oikean tien. Nyt meillä esimerkiksi on omalaatuinen tilanne täällä Offenbachissa: meillä on enemmistö kaupunginvaltuustossa, mutta — voin kertoa teille siitä luottamuksellisesti — seuraavissa vaaleissa emme tule työskentelemään itseämme hengiltä säilyttääksemme enemmistömme... Vaikka minä olen »revisionisti» ja pidän sangen suuressa arvossa meidän osanottoamme kunnalliseen elämään ja meidän vaikutustamme paikalliseen hallintoon, on kapitalistisessa yhteiskunnassa joka tapauksessa raja, jonka yli ei kaikista ponnistuksista huolimatta voi päästä... Meidän asemamme enemmistönä on tavattoman epäedullinen. Me saamme kantaa vastuun kaikesta, joka ei ole hyvin ja puolueen arvonanto kärsii siitä. Ihmiset eivät käsitä, ettemme me ole kaikkivoipia, että valta nytkin tosiasiallisesti on »herrojen» käsissä.

Ylpeänä hän näyttelee työläisten puutarhatilkkuja ja siirtolapuutarhamaita ja puhuu työläisistä, jotka luopuvat tavallisesta olutlasistaan hankkiakseen itselleen edes pienenkin palasen maata. Vihannesmaan ja pienen hedelmäpuutarhan yläpuolelle liehuu lippu, jossa on kirjoitus: »Mit uns der Sieg». (Meidän kansamme voitto.)

Englantilaisten suffragettien parissa

Aleksandra Kollontay ei ole näille päiväkirjansa lehdille vanginnut kuvia vain Saksasta ja sen työväenliikkeestä ennen maailmansotaa. Tapaamme siellä myös Englannin tuona samana aikana, sinä aikana, jolloin suffragettien taistelu naisten äänioikeuden puolesta raivosi kiihkeimmillään. Kollontay oli matkustanut maahan osallistuakseen kansainväliseen naisten konferenssiin keväällä 1909. Hän käy katsomassa mrs Montefioren historiallista taloa, missä tämä innokas suffragetti oli kestänyt kuusi viikkoa poliisien piiritystä kieltäydyttyään maksamasta verojaan, ennenkuin hän oli saanut äänioikeuden. Ystävät kuljettivat hänelle ruokaa ja muita välttämättömiä tarvikkeita salaa puutarhamuurin yli ja sanomalehtimiehet ja valokuvaajat osallistuivat omalla tavallaan piiritykseen. Hänen omaisuutensa myytiin sillä aikaa huutokaupalla.

Mrs Montefiorella, joka rouva Kollontayn käynnin aikoihin jo oli jättänyt suffragetit ja liittynyt Labour Partyn jäseneksi, oli samanaikaisesti toinenkin tunnettu vieras, Saksan työväenliikkeen suuri naisten kansantribuuni Clara Zetkin.

Sosiaalidemokraattisten naisten, jotka vaativat yleistä äänioikeutta, tarkoituksena oli järjestää vastalausekokouksia sitä kansainvälistä naisten äänioikeuskongressia vastaan, jonka pian piti alkaa Lontoossa, ja joka ohjelmassaan vaati vain rajoitettua äänioikeutta. Jos naiset olisivat saaneet äänioikeuden samojen sääntöjen mukaan kuin miehetkin sen ajan Englannissa, olisi 13 miljoonasta naisesta 11 miljoonaa jäänyt ilman äänioikeutta. Senvuoksi täytyi yleisen äänioikeuden vaatimus asettaa etualalle. Senvuoksi juuri Aleksandra Kollontay ja Clara Zetkin oli kutsuttu sinne. Lounaalla Clara Zetkin puhui suffragettien linjaa vastaan:

— Ilman meitä heillä ei ole mitään voimaa, ilman meitä heidän asiansa on menetetty. Suffragetit tulevat saamaan äänioikeuden vain työväenluokan avulla. Ei millään muulla tavalla. Vasta kun työväenluokka panee käyntiin suunnitelmanmukaisen taistelun Britannian hallitusta vastaan — proletariaatti, suuret työläisjoukot, eikä korkeampien yhteiskuntaluokkien »daamit», kuinka paljon heitä onkin — vasta kun lordit joka puolella näkevät ja tuntevat nyrkit, jotka uhkaavasti ovat kohotettuina heitä vastaan, vasta silloin heidän on pakko kuunnella suffragetteja. Heidän on pakko tehdä silloin enemmänkin. Tarvitaan vain, että työläiset piirittävät parlamenttirakennuksen ja esittävät vaatimuksensa yleisestä äänioikeudesta, jotta hallitus ilolla heittää suffrageteille almuna »rajoitetun äänioikeuden»... Kuka nyt vaatii uudistusta? Hienostonaiset, ei kansa. Hallitus viittaa kintaalla noille hienohelmoille. Ja siinä se tekee oikein! Siihen sillä on täysi syy! Hienostonaiset — heidän joukkonsa ei ole vielä mikään poliittinen voimatekijä.

Kun Aleksandra Kollontay puhuu illalla, hän tuntee tapaavansa uudenlaisen yleisön, englantilaisen. Kokoushuoneistossa on »herroja paidanrintamus kiiluen lumivalkoisena, hienoja neitejä, jotka näyttävät nukeilta, laihoja työläisnaisia, joiden selän työ on painanut kumaraan, yllään kauhtuneet puserot ja kuluneet hameet ja työläisiä, joilla on kaulansa ympärillä huivi kauluksen asemesta». Niin ihmeellisistä aineksista muodostunutta kokousyleisöä hän ei ole tavannut mannermaalla. Se ei lainkaan muistuta saksalaista yleisöä:

»Yleisö on herkkä kuin viulunkieli. En milloinkaan ennen ole tuntenut niin selvästi, millä diktaattorisella mahdilla se vaikuttaa minuun puhuessani kuin täällä Englannissa. Yleinen

mielipide on rajaton hallitsija täällä, ja jokaisen puhujan, vaikka hän puhuisi kadulla ihmisjoukolle, täytyy alistua sen tahtoon. Jos hän tahtoo puhua omasta kannastaan, kulkea vastavirtaan, silloin hänen täytyy olla valmis kohtaamaan vastarinnn muurin, joka ei salli puhujan kuljettaa kuulijoita mukaansa vastoin heidän omaa tahtoaan. Kuulijakunnan »valtaamiseen» ei Englannissa riitä, että »tuntee samoin» kuulijoidensa kanssa kuten Saksassa. Täällä täytyy vedota heidän älyynsä, osoittaa vakuuttavasti kantansa paikkansapitäväisyys, iskeä vastarinta murskaksi logiikan keinoilla... Senvuoksi englantilaiset itse ovat puheissaan niin muodollisia ja kuivia ja pitävät kiinni vain tosiasioista. Mutta jos puhujalla on johdonmukainen ajattelu puolellaan, silloin englantilainen kuulijakunta on kuin vahaa hänen käsissään, kuin pehmeätä, taipuvaista vahaa, joka halukkaasti antautuu puhujan muovailtavaksi.»

Englantilaiset työläiset ovat haltioissaan kuultuaan Aleksandra Kollontayn puhuvan ja tahtovan saada hänet puhujaksi kokonaiseen propagandrakokousten sarjaan. Mutta hänen täytyy kieltäytyä, henkilökohtaisista syistä hänen täytyy heti kohta palata takaisin Saksaan.

Suurimmassa kokouksessa puhujaluettelo on hyvin edustava. Eräs hieno, ylhäinen lady, kuninkaan sukulainen, kokonaisen kreivikunnan valtijatar, joka »on astunut alas» köyhien luo, on illan sankaritar. Hän »tekee sen vaikutuksen, kuin hän olisi noussut jonkin englantilaisen romaanin lehdiltä». Vaatetus on harkitun yksinkertainen, mutta hänellä on säihkyviä jalokiviä korvarenkaissaan.

Ensimmäinen puhuja on englantilaisen työväenliikkeen ensimmäisiä miehiä, Hyndman. Sitten seuraa äänioikeusuudistuksen liberaalinen kannattaja, sitten lady Warwich, sitten yksinkertainen työläisnainen, senjälkeen »irlantilainen Sh., yleisön suosikki», ja viimeksi Aleksandra Kollontay. Puhe otetaan sangen suosiollisesti vastaan, mutta keskusteluissa hän jälkeenpäin hämmästyy uudelleen, miten Englannin eturivin poliitikot

tietävät niin vähän ja että heillä on niin hullunkurisia mielikuvia Venäjän vallankumouksesta. — Silloin oli kysymys vain vuoden 1905 vallankumouksesta. He luulivat, että »oli kauheata asua sellaisen kansan keskuudessa, joka eli niin alhaisella kehitystasolla».

Rouva Kollontay tapaa suositun irlantilaisen

Tähän kokoukseen ei ollut saapunut paljon yleisöä. Miksi kokouksessa on niin vähän työläisiä? Rouva Kollontay suuntaa tämän kysymyksen suositulle irlantilaiselle Sh:lle. Hän ei mainitse koskaan koko nimeä. Voi olla kysymys Bernard Shaw'sta, kirjailijasta ja tulevasta Nobelpalkinnon saajasta, mutta yhtä hyvin hän voi tarkoittaa jotakuta muuta irlantilaista kirjailijaa.

— Tulkaa, niin menemme ammattiyhdistyksiin. Siellä tapaatte todellisia englantilaisia työläisiä. Tämä täällä — sehän on vain hienostonaisen keksintöä, sanokaa te mitä tahansa.

— Ja te sanotte sillä tavalla, vaikka olette aktiivinen. ASS:n jäsen?

— Kuka ajatteleva demokraatti ei olisi ASS:n aatteiden kannattaja? Mutta aate on toinen asia ja sen käytännöllinen ajaminen toinen. Voin vakuuttaa teille, etteivät ketkään briljanttikoristeiset hienostonaiset uskalla astua puhujalavalle ammattiyhdistysten kokouksissa. Hänen silmänsä salamoivat vihasta tuota romanttista kaunotarta, kreivitärtä kohtaan, jonka ylle livrépukuinen lakeija juuri auttaa päällysvaatteita.

— Minä pidän teistä venäläisistä juuri teidän kärsimättömyytenne tähden, sen vuoksi, että te ette tee kompromisseja, senvuoksi että te, jotka olette kasvatetut solmuruoskan iskujen alla, olette oppineet vihaamaan niitä, jotka pitelevät piiskaa... Tahtoisin jutella teidän kanssanne. Milloin voisimme tavata?

He sopivat ajasta ja paikasta ja eroavat ystävinä.

Aleksandra Kollontay jatkaa sillä välin luokkavastakohtien tutkimistaan Englannissa. Hän ei voi nähdä mitään selvää rajaa West Endin ja Eeast Endin välillä:

»Voi poiketa mille tahansa poikkikadulle Oxford streetillä tai Fleetstreetiltä ja näky on kaikkialla tyypillisen lontoolainen: kapea, ahdas katu, nokisia, rappeutuneita ja likaisia taloja. Kuvaamaton sekamelska kaikenlaisia mahdollisia talouskaluja ja romuja, jotka jostakin syystä on heitetty ulos kadulle. Likaisella katukäytävällä ryömivät lapset joka puolella — risaisia, pesemättömiä, kampaamattomia, riisitautisia lapsia. Naapurivaimot kirkuvat toisilleen. He ovat pukeutuneet mitä mielikuvituksellisimpiin, melkein oopperamaisiin rääsyihin. Mutta tästä teatteria muistuttavasta vaatekoreudesta pistävät esiin laihtuneet, kiusaantuneet kasvot ja vihaa tulvillaan olevat, nälkäiset silmät...

Ja kahden askeleen päässä sieltä: leveitä, ajoneuvoja viliseviä katuja, loistavia kahviloita, jalosukuisia naisia Viktorianaikaisissa vaunuissaan, ilkeästi töötöttäviä autoja, jotka kuljettavat liikemiehiä Cityyn. Tämä on todella vastakohtien kaupunki.»

Hän kertoo vaikutelmistaan irlantilaiselle Sh:lle, kun hän tapaa tämän sovittuna aikana. Hän saa temperamenttia todistavan vastauksen:

— Onko se teidän mielestänne kurjuutta — se, minkä te näette East Endissä? Jos te tahdotte nähdä todellista kurjuutta, silloin meidän täytyy mennä sinne, missä tokat sijaitsevat. Siellä on koko joukko nähtävää. Isiä, jotka hoipertelevat nälästä, ja tarjoavat 8—9 vuotiaita tyttäriään parista pencestä... Vanhoja eukkoja, jotka näyttävät paholaisen isoäidiltä ja jotka keskellä kirkasta päivää ahdistavat miehiä ja tarjoavat heille »aavistamattomia huvituksia» kahdella pencellä... Tappeluja, jotka päättyvät siihen, että joku isketään kuoliaaksi, ja lapsia, jotka keskellä päivää hyökkäävät »kunniallisen» naisen kimppuun, joka jostakin syystä on eksynyt sinne... Mutta näistä Lontoon kauheuksista on jo kirjoitettu kylliksi. Uskon, että te

tunnette kai enemmän kuin me. Meidän hieno yleisömme levittää hämmästyksestä silmänsä, jos te alatte kertoa heille Lontoosta ja elämästä täällä. He tulevat innokkaasti selittämään teille, että sellaista oli kyllä Dickensin ja Thackerayn aikana, mutta että tarmokas Englannin hallitus yhteistyössä kilttien kirkkoherrojen ja anteliaiden hienostonaisten kanssa, jotka järjestävät niin paljon hyväntekeväisyysmyyjäisiä »köyhien hyväksi», että koko Lontoo on pian vararikon partaalla senvuoksi, on tehnyt lopun näistä kauheuksista. Nyt on jokaisella köyhällä puhtaat lakanat sängyssään, hän syö joka päivä suuren palan paahtopihviä suuren olutlasin kera ja sunnuntaina hän saa syödä luumuvanukastakin... Jos sattuu, ettei jollakulla ole tätä kaikkea, niin hän on laiskiainen ja epäkelpo heittiö ja on vain oikein hänelle, että hän kuolee nälkään kadulle.

— Jospa te tietäisitte, kuinka itsetyytyväisiä nämä englantilaiset ovat! Me irlantilaiset — veri kiehuu meidän suonissamme — me olemme syntyneet kirous huulillamme ja tämä kirous auttaa meitä taistelussa leipäpalasen puolesta. Englantilaiset — he ovat herroja ja hallitsijoita, heidän itsekkyydellään ja itsetyytyväisyydellään ei ole mitään rajoja.

— Minun on vaikea hengittää, kun olen yhdessä meikäläistenkin sosialistien kanssa. Uskokaa minua tai älkää, mutta välistä en voi sietää tätä ilmapiiriä. Juoksen tieheni, juoksen alas tokille, tuohon helvettiin, jossa vilisee rikollisia, jossa sattuu kaikenlaisia mahdollisia kauheita asioita, mutta jossa joka tapauksessa näen eläviä ihmisiä, ihmisiä kaikkine intohimoineen, vihan ja haltioituneen rakkauden ilmauksineen. Siellä on ilma täynnä kirouksia — ja millaisia kirouksia! — meidän raakalaismaista sivistystämme vastaan. Siellä voin hengittää keveämmin.

Sh. kulkee nopeasti, hermostunein askelin edestakaisin salongissa ja sivelee silloin tällöin otsalle valahtivia Byroninkiharoitaan ylöspäin.

— Mutta siellä olen myöskin nähnyt uhrautuvaisuuden ja sellaisen humaanisuuden, sellaisen inhimillisyyden ihmeitä, joita ei koskaan voi odottaa meidän sivistyneiltä gentlemanneiltamme ja lady-hienottariltamme. Keuhkotautinen prostituoitu nainen elättää ansioillaan hänelle kokonaan vierasta vanhaa ukkoa, joka on nälkään kuolemaisillaan. Hän hoitaa häntä liikuttavalla hellyydellä. Juopporatti huolehtii pienestä lapsesta, jonka hän on löytänyt kadulta, lämmittää sitä risoillaan, luopuu whiskystään saadakseen ruokaa lapselle. Siellä ja vain siellä voin kerätä voimia, siellä kerään aineistoa, eläviä esimerkkejä agitatiotyötäni varten. Tulen sieltä takaisin uutena ihmisenä. Sen vuoksi välistä tapaan hävitä ihmisten ilmoilta viikkokausiksi.

Irlantilainen Sh. uskoo hänelle käsityksensä olevan, että englantilaisen työväenliikkeen johto on rämettynyt, myöskin riippumattomat johtajat:

— Koko heidän toimintansa suuntautuu lähentymiseen liberaalien kanssa, yritykseen hävittää jokainen eroavaisuus heidän ja meidän väliltämme. Puolueen lipussa on, sensijaan että vaadittaisiin yhteiskunnallisia uudistuksia, ainoastaan yksi sana: »Lehmänkauppa!»

— Ei, tulevaisuus ei kuulu sellaiselle puolueelle. Nyt meillä täytyisi olla terve ja voimakas sosialistinen järjestö, joka seisoo voimakkaasti molemmilla jaloillaan maassa, mutta samanaikaisesti pitää kiinni sosialistisista ihanteista. Luokkatietoisuus on voimakas meissä, mutta puuttuu yhtenäisyyttä, poliittista yhtenäisyyttä... Mutta se tulee, sen täytyy tulla... Muuten Englannin kansa joutuu perikatoon.

Englantilaisia työläisnaisia

Muutamia päiviä myöhemmin Clara Zetkin ja Aleksandra Kollontay puhuvat eräässä kokouksessa riippumattomien huoneistossa, salissa, johon mahtuu 200 kuulijaa, seinät ovat likaiset, kaikkialla musteläiskiä ja sinne tänne heiteltyjä sanomalehtiä. Yleisön muodostavat pääasiassa nuoret työläisnaiset.

»Mikä kiitollinen yleisö ja kuinka se kuunteleekaan! Tahtoisi antaa näille ihmisille, joita elämä ei koskaan ole hemmotellut, jotakin lämmintä, ilahduttavaa ja toivoa-antavaa. Kaikki me kidutamme heitä kertomalla kauheasta todellisuudesta. Minä tahtoisin mennä alas heidän luokseen palmunoksa kädessäni, antaa heidän tuntea, että ranta on lähellä... Mutta ranta on vielä sangen kaukana, kaikkialla vallitsee myrsky kapitalistisella valtamerellä, joka nielee tuhansia ja taas tuhansia näitä nuoria, kaipaavia, luottavaisia, etsiviä ihmisiä...

Miksi kuulijoiden silmiin kohosi kyyneleitä, kun puhuin? Miksi saan yhtäkkiä sellaisen pakottavan halun syleillä kaikkia nuoria olentoja?

— Niin, täällä eivät asiat ole yhtään sen paremmin kuin teilläkään, he sanovat väliajalla. Luuletteko, että me olemme turvassa senvuoksi vain, että meillä on ammattiyhdistyksiä?... Kuinka te luulette, että kunniallinen tyttö voi elää 6 shillingillä 6 pencellä viikossa? Minä olen puseronompelija enkä aina ansaitse edes niinkään paljon.

— Meillä nappitehtaassa ei kunniallisen tytön kannata edes

alkaa tehdä työtä. Silloin voi joten kuten tulla toimeen, jos sekä vaimo että mies käyvät työssä. Kuten minä ja Jackini. Mutta minulla oli pienokainen, oikea pieni enkeli... Hänen silmänsä muistuttivat niin isänsä silmiä... Minä jätin hänet eräälle kiltille naiselle, naapurit kiittelivät häntä ja sanoivat, että lapsella oli hänen luonaan parempi olla kuin minun luonani. Mutta lapsi kuoli. Hän oli tuskin kahta vuotta vanha.

— Ei, meillä eivät asiat ole paremmin kuin teillä, vaan vielä huonommin. Teillä on vain hallitus epäoikeudenmukainen kansaa kohtaan, mutta meillä ulvovat kaikki susien mukana. Kukaan ei auta toista... Tiedättekö, millaista on olla työtön? Niin, kuinka te voisittekaan tietää sitä, te, joka olette hieno nainen... Mutta minä kuljin kaduilla puolitoista vuotta ja elämäni oli kurjempaa kuin huonoimman rakkikoiran... Nukuin missä sattui. Välistä en nukkunut lainkaan... Kävelen vain koko yön, nojaudun välistä jotakin seinää vasten, nukahdan hetkiseksi ja jatkan sitten taas vaeltamistani, niin ettei poliisi huomaa mitään... Minä varastin... niin, minä varastin leipää, vihanneksia, rahaa, kaikkea, mitä vain sain käsiini... Te sanotte ehkä: se on synti, jumala rankaisee teitä siitä. Mutta entä jos en usko teidän jumalaanne? Jos en voi kuvitella, että isä jumala, joka näkee kaiken ja tietää kaiken, sallii lapsensa kärsiä niin? Minä en usko teidän jumalaanne, minulla ei enää ole mitään uskontoa! Minä en enää koskaan mene kirkkoon, puhukoot siellä mitä tahansa. Äitini kuoli keuhkotautiin ja tohtori sanoi, että jos hän olisi ollut hienostonainen, hän olisi voinut elää 60 vuotiaaksi... Taivaallista oikeudenmukaisuutta! Ja sitten tulevat nämä aatelisnaiset ja sanovat meille: sisaret, tulkaa ja kulkekaamme yhdessä. Sisaret! Haha! Sisaret, joilla on suuret linnansa... Ajatella, kuinka monta kertaa raahasinkaan itseäni eteenpäin yönpimeillä kaduilla. Ajatelkaa, kuinka usein silloin toivoinkaan, että olisin voinut sytyttää tuleen kaikki heidän linnansa...

Hermostuneita liikkeitä, suuret katkeroituneet, tummat sil-

mät, sisäänpainuneet posket... Kuinka paljon tragiikkaa onkaan tuossa katseessa ja kuinka se viiltääkään sydäntä...»

Tänäkin päivänä hän saa tutustua vastakohtiin, luokkavastakohtiin. Myöhemmin joku kuljettaa hänet mukaansa Grill-ravintolaan, hienon Lontoon muotipaikaksi muuttamaan loistoravintolaan:

»Vuokra-auto kuljettaa meidät komean talon eteen. Yksinomaan sisäänkäytävä... ajatella, mitä se olikaan maksanut. Arvokas kehys kaikille noille ilmaville puvuille. Loputtomasti valoa, peilejä, kukkia... Viinurit liukuvat äänettömästi eteenpäin paksuilla matoilla. Jossakin taustalla soittaa orkesteri. Hajuvesien tuoksua, naurua, juttelua, lasien kilinää, paljaita olkapäitä, smokingeja, frackeja... Tuoksuvaa teetä, voileipiä... Hillittyä musiikkia. Kaikki tämä sen jälkeen, mitä juuri olin kuullut hädän ja kurjuuden lasten luona? Minun on vaikea niellä voileipääni. Tahtoisin huutaa kaikille näille hienoille, muodikkaille, suruttomille ihmisille, mitä kurjuutta, mikä suunnaton köyhyys ja hätä vallitseekaan vain muutaman askeleen päässä täältä...

Miksi ei minun »yhteiskunnallinen omatuntoni» herännyt Saksassa samalla tavalla? Miksi minä voin siellä työläiskaupunginosassa pidetyn kokouksen jälkeen rauhassa mennä »Reingoldiin», juoda tummaa oluttani, ilman että minua olisi ällöttänyt sämpylän syöminen, jossa oli kinkkua päällä?... Täällä on kaikki liian suuremmoista, liian välinpitämätöntä, itsekästä ja ahnetta... Minä en tahdo olla mukana sellaisessa elämässä! Teeni saa jäädä juomatta. Tahdon kotiin, kotiin niin pian kuin mahdollista.»

Eräänä päivänä hän oli kävelyllä ihmisvilinässä Lontoon kaduilla, jolloin ankara ukonilma ja sitä seuraanut kaatosade yllättivät hänet. Ensimmäinen vastaantuleva aurinkokatos saa kelvata suojaksi. Pari työtöntä on hakeutunut samaan suojaan ja pian he ovat joutuneet vilkkaaseen keskusteluun:

»Mehän olimme »onnettomuustovereita» ja sen vuoksi gentlemannini katsoivat täysin sopivaksi katkaista ikävän hiljaisuuden.

— Minä lyön vetoa, että te ette ole englantilainen.

— Se pitää paikkansa, minä olen venäläinen.

— Venäläinen? Te ette ollenkaan näytä siltä. Minä tunnen ne. East Endissä on enemmän venäläisiä kuin brittejä. Mutta ne ovat mustia. Ja kuinka kurjissa oloissa ne elävät... Ne eivät näe yhtään sen vähemmän nälkää kuin mekään. Mutta kuka te olette: oletteko matkustanut tänne huviksenne, kesälomalle? Kuninkaallisiin hovitanssiaisiin? He hymyilevät pilkallisesti.

— Ei, minulla on asioita hoidettavana täällä.

— Asioita! He venyttävät sanaa puhuessaan. — Mitä asioita ne ovat, jotka panevat venäläisen hienon neidin matkustelemaan ympäri maailmaa?

Pitäisikö minun kertoa heille? Epäröin. Mutta miksi en kertoisi?

— Minä olen agitatiomatkalla. Vapunpäivänä puhun Hyde Parkissa, tulkaa silloin kuulemaan.

— Jumala varjelkoon, siellä puhutaan niin paljon. Kaikki on vain petkutusta. Ne lupaavat, että minun sieluni pelastuu parempaan maailmaan ja löytää rauhan... Mutta ruumis? Missä ja koska se löytää rauhan? Mutta mitä on sielun väliä, miksi surra sen kohtaloa, kun vatsa kurisee ja koko sielu huutaa ruokaa täällä maan päällä... Siellä oli eräs ulkomaalainen, ehkä hän oli venäläinen — en tiedä. Hän haukkui papit oikein kunnollisesti ja sanoi: Miksi te huolehditte niin kovin sielusta? Huolehtikaa ruumiista ja jättäkää sielu herran huomaan. Jos hän on luonut sielun, on myöskin hänen asiansa huolehtia siitä. Ettekö te ole samaa mieltä? Kaikki sanottiin ilkeän ärsyttävään sävyyn.

— Päinvastoin. Minun tarkoitukseni ei ole opettaa teille, kuinka teidän pitää pelastaa sielunne. Minä en aio puhua jumalisesti, vaan yhteiskunnallisesta aiheesta...

— Tahtoo sanoa, että olette suffragetti? Pthyi... Keskustelutoverini huulilta kuului halveksiva vihellys.

— Suffragetit ovat tehneet paljon hyvää, puuttui nyt puheeseen toinen onnettomuustoverini. — Ja poliisit ovat saaneet päihinsä. He eivät pelkää — ja he tekevät koko joukon hyvää, suffragetit.

— Äsh, mitä ne voivat tehdä pollareille? Ärsyttää heitä ehkä. Se on tyhmää kaikki tyyni. Naiset ovat naisia, eivätkä he koskaan voi muuksi muuttua.

— Pidä suusi kiinni! Lady tässä on myöskin suffragetti ja »sotainen»... Se voi riittää meille. He vetivät suunsa hymyyn ja tahtoivat ilmeisestikin ärsyttää minua.

Minä koetin selvittää heille eron suffragettien vaatimusten ja »Adult Suffrage Societyn» tehtävien välillä, mutta sanani sinkoutuivat takaisin täydellisen välinpitämättömyyden muurista.

— No, mitä eroa siinä nyt on? Sehän on sama asia. Hameväkeä siellä ja hameväkeä täällä. Työläisnaisia? Olisivatko he viisaampia sen vuoksi? Järki on samanlainen kaikilla naisilla, olivatpa he mitä hyvänsä.

— Mutta me emme vaadi äänioikeutta vain naisille, vaan kaikille Englannin kansalaisille, vaikka he olisivat täysin varattomia, vaikkapa heillä ei olisi vakinaista asuntoakaan. Teillä ei ole esimerkiksi nykyisen lainsäädännön mukaan äänioikeutta, mutta me vaadiimme, että jokaisella täysikasvuisella ihmisellä pitää olla oikeus äänestää edustajia parlamenttiin.

— Mitä se nyt minua liikuttaa, olkaa hyvä ja sanokaa se! Tulenko minä siitä ehkä kylläiseksi? Voinko saada mitään työtä sen vuoksi? Mitä? En ollenkaan. Se on itsestään selvää. Te puhutte kaikki sielun pelastamisesta, kaikki tyyni on »jumalista»... Mutta siitä ei kukaan sure ja huolehdi, että ihmiset kulkevat ja näkevät nälkää ja öisin nukkuvat silmä kerrallaan ja toisella tähyävät, etteivät joudu suoraan päätä poliisikytän syliin. Ja kaikki papit ovat syyllisiä siihen, kaikki.

— Jos tulee työttömäksi, niin sanotaan, että on laiska ja lurjus, lisäsi toinen gentlemanni hiljaisena, ikäänkuin hän olisi pelännyt, että joku kuulisi sen.

— Mutta miksi ne eivät järjestä rekisterikonttoria työttömiä

varten, jossa jokainen saisi apua? Se, joka ilmoittautuisi siellä, saisi apua. Ilman piinallisia kuulusteluja, ilman nöyryytystä ja ilman liehakoimista... Luuletteko, että kukaan, jolla on työtä, viitsisi mennä sinne? Kenen te luulette mielikseen kerjäävän? Jokaisella on ylpeytensä... Ihmisen täytyy ensin nähdä nälkää, ennenkuin hän menee sellaiseen paikkaan.

— Kääntykää niiden toisten pirujen puoleen! Nyt ne ovat asettuneet Työväentalolle... Minä tunnen heidät. Ei, minua he eivät petä... Kaikki tuo on vanhaa ja tuttua.

— Mutta miten te elätte? Mitä te teette? Kysymys livahti huuliltani tahtomattani.

— Mistä me elämme! Liikeasioista. Irooninen hymy kulkee hänen kasvojensa yli. Ettekö te usko minua? Katsokaa tänne! Hän vetää toisesta housuntaskustaan pahvilaatikon, joka on täynnä töhryisiä kengännauhoja. — Ehkä tahdotte ostaa parin?

Ojensin hänelle kiireesti lantin.

— Mutta tavara? Ettekö halua sitä, hän lisäsi todellisen kauppamiehen itsepäisyydellä.

— Minun oli pakko ottaa nauhat, tunsin, että muuten olisin loukannut häntä.

Toinen »herrasmies» nojautui vaieten seinään ja veti hartioitaan kyyryyn. En uskaltanut kysellä häneltä hänen leipäpuustaan mitään, mutta hän oli ilmeisesti vain tilapäisesti koditon ja työhön. Tahdoin, mutta en uskaltanut antaa hänelle mitään.

— Eikö teillä ole mitään liikeasioita? Tyhmä ja avuton kysymys.

Vastaukseksi tuli kuiva, yskähtävä »ei».

— Sallitteko...?

— En ole mikään kerjäläinen.

Lyhytsanaista kieltä. Hänen vasemmalla puolella oleva naapurinsa alkoi taas keskustelun sielun pelastamisesta. Me keskustelimme myös vapunpäivään liittyvistä kysymyksistä.

Oli lakannut satamasta. Voimme jättää tilapäisen suojamme.

— Tahtoisin lainata teille sateenvarjoni, mutta olen unohta-

nut sen autooni, »kauppias» laski leikkiä, kun hän huomasi, että aion jatkaa matkaani. — So long ensi kertaan asti!

— Hyvästi.

— Minä tulen kuuntelemaan teitä vapunpäivänä, huudahti odottamattani jälkeeni toinen onnettomuustoverini, kun lähdin liikkeelle.»

Vapunpäivä Hyde Parkissa

Muutamia päiviä myöhemmin on vapunpäivä. Aleksandra Kollontayn kuvaus tästä Lontoon toukokuun 1 päivän mielenosoituksesta ja omasta esiintymisestään tilapäisellä puhujalavalla kuuluu kaikkein värikkäimpiin kuviin sen ajan eurooppalaisesta työväenliikkeestä.

Kokouksen piti olla rantalaiturilla Westminsterin läheisyydessä. Jo aamuvarhaisella paikka on täynnä kansaa.

»Vain Lontoossa voi nähdä sellaisen kirjavan ihmisjoukon, sellaisia vastakohtia. Siellä seisoo joku herrasmies moitteettomassa päällystakissaan ja sylinteri päässään ja hänen vieressään rääsyläinen puettuna johonkin epämääräiseen, joka kai kerran on ollut puku. Pieni miss hienosti taivuteltuine kiharoineen ja uusine kävelypukuineen ja hänen vieressään ryppyinen, vanha nainen shaali harteillaan. Tyypillisiä proletaareja, keltaisenkalpeine sisäänpainuneine kasvoineen, joita mannermaalla näkee vain vanhoissa tehdasyhdyskunnissa.»

Mielenosoituskulkueessa on mukana loputon määrä eri ammattiyhdistysten lippuja ja välillä siinä nähdään kukkasin koristeltuja vaunuja, jotka ovat täynnä lapsia. Kulkue on vähintäin kaksi englanninpeninkulmaa pitkä. Poliisi on valmis toimintaan, mutta ihmisjoukot eivät myöskään jätä sitä vastausta velkaa. Hyde Parkin portilla Aleksandra Kollontay tapaa Clara Zetkinin ja muutamia muita ystäviä. Mrs Montefiore on aivan lamaantunut ensin harmiteltuaan aikansa. Labour Party ja

ammattiyhdistykset ovat järjestäneet mielenosoituksen. Riippumattomat eivät ole taktillisista syistä järjestäneet mitään erikoiskokousta. Mutta mielenosoituksen järjestäjät ovat kieltäytyneet varaamasti ASS:lle, puolueen keskuudessa toimivalle naisjärjestölle, omaa erikoista puhujalavaa.

Kaikki ovat kiihtyneitä ja loukkaantuneita.

— Se on epäkansanvaltaista, se on epätoverillista. Miksi he tahtovat jarruttaa meidän työtämme?

Hyde Parkilla on omat erikoiset traditionsa. Mikä lahkolainen tahansa voi asettua seisomaan saippualaatikolle ja koetella kykyään yleisön keräämiseksi. Täällä ei pitäisi sosialidemokraattisilla naisilla olla mitään vaikeuksia, jos he vain alusta asti saisivat kerätyksi väkijoukon puhujalavansa ympärille.

Kätevien miestovereiden avulla saadaan pöydistä ja tuolista kokoon jonkinlainen puhujalava. Se on epämukava ja huojuu arvelluttavasti, mutta nyt on kiire. Yleisöä ei puutu. Satunnaisia katselijoita ja erikoisesti Lontoon suulaita katupoikia vetää vastustamattomasti tuon tilapäisen puhujalavan luo. He ovat tottuneet väittelemään puhujien kanssa Hyde Parkissa. Suunsoittaja, joka osaa heittää nasevia välihuudahduksia saa heti yleisön puolelleen ja häntä yllytetään äänekkäillä naurunremahduksilla. Se ei ole mikään ihanteellinen tribuuni sellaisille puhujille, joilla on tärkeitä tietoja esitettävänään. Mrs Montefiore alkaa:

»Hänen puheensa on kouraantuntuvan asiallinen, perusteellinen, hyvin ajateltu. Mutta yleisö ei ole tunnelmassa mukana. Poikarakkarit eivät osoita mitään armeliaisuutta. Kuta kauemmin hän jatkaa, sitä pahemmaksi asia tulee. Tarvitaan vain yksi varomaton sentimentaalinen sana. »Penni jokaisesta kyyneleestä», huutavat katupojat ja yleisö nauraa täyttä kurkkua. Eräs toinen puhuja on hiukan hermostunut ja ääni on liioitellun kimeä. »Oletko sinä ottanut tunteja hylkeeltä eläintarhassa?» rääkyvät pojat.

Kuulijakunta tulee yhä suuremmaksi ja vaikeammaksi hallita. Se on mahdotonta, kun on sellainen kuulijakunta edessään.

Eikö ole parasta lopettaa? Ei edes Clara Zetkin, eräs Saksan etevimmistä puhujista, jaksa pitää poikia kurissa, sillä vieras kieli tekee hänelle haittaa. Kun pojat hälisivät ja häiritsivät tilaisuutta kaikkein pahimmin, tuli Aleksandra Kollontayn vuoro.

»Silloin kadotin lopunkin rohkeuteni. Voi tuskin olla enemmän peloissaan teloituspenkille astuessaan, kuin minä olin silloin astuessani tuolle huojuvalle puhujalavalle. Kohtaan heidän lapsensilmänsä, jotka loistavat intoa ja vahingoniloa. Nyt oli voitettava heidät heti paikalla tai ei koskaan. Aloitin:

— Täytyykö teidän ehdottomasti nauraa tänään? Naurakaamme sitten yhdessä.

He kuuntelevat. Teen leikillisen huomautuksen, saan vastauksen ja heitän puolestani vastarepliikin. Nyt saan naurua, mutta myöskin suosionosoituksia vastaukseksi. Katupojat osoittavat innokkaimmin suosiotaan.

He antautuivat. Jatkoin edelleen hyväntuulisen tunnelman vallitessa niinkauan kuin ääneni kesti. Se kesti kymmenen minuuttia tällaisen yleisön edessä. Sitten olin täysin käheä. Kun astuin alas tuolilta ja pöydiltä, syleilivät pehmeät käsivarret minua. Se oli Clara Zetkin.

Yhdessä kiiruhdimme seitsemännelle puhujakorokkeelle, sillä nyt olimme saaneet virallisen luvan esiintyä. Se oli siisti ja juuri sellainen kuin sen piti ollakin. Useamman eri kansakunnan edustajat olivat puhuneet jo ennen meitä. Kaikkialla ympärillä näkyy ihmispäiden muodostama meri. Näkee paljon ulkomaalaisia, hyvin paljon venäläisiä, mutta juutalaiset näyttävät olevan enemmistönä. Yleisön ja puhujalavan välillä seisoo tiheä poliisiketju. Täällä ei ole lainkaan katupoikia.»

Clara Zetkin puhuu saksaksi Lontoossa oleville maanmiehilleen. Sitten tulee eräs hollantilainen ja senjälkeen Aleksandra Kollontay, joka nyt saa puhua venäjäksi.

»Kun puhun omaa kieltäni ja näen maanmiesteni tutut tyypilliset kasvot, on kuin puhuisin Nobeltalossa siellä kotona ja kuin seuraava puhuja olisi toveri Natasha tai toveri Antonov. Mutta minä en ole nyt samassa tunnelmassa kuin äsken ASS:n

tilapäisellä puhujalavalla. On kuin olisin kuluttanut loppuun kaiken energiani. Sanat ovat tallella, mutta elävä henki puuttuu.»

Hän kysyy puheenjohtajalta, miksi naisille ei oltu varattu mitään puhujalavaa. Puheenjohtaja, vakaa ammattiyhdistysjohtaja, vastaa:

— Se ei ollut tahallista. Työläisnaisten äänioikeusvaatimukselle ei vain annettu kerrassaan mitään merkitystä. Se oli »naisten touhua», jolle kukaan vakava ammattiyhdistysmies ei)mista mitään huomiota.

Kun Aleksandra Kollontay oli poistumassa puistosta, seisoi .uluneella tuolilla puhuja, jolla oli oma erikoisjulistuksensa.

»Jos tahdotte pelastaa hermonne, säästää voimianne, lisätä työvoimaanne, jos tahdotte, että kiihtynyt tunnelmanne muuttuu iloksi ja toiveikkuudeksi, että pessimisminne muuttuu tahdoksi koko maailmaa kohtaan ja jos tahdotte nukkua hyvin ja rauhallisesti ja jos tahdotte, että vatsanne toimii säännöllisesti, niin — syökää pähkinöitä! Vain pähkinöitä! Te voitte syödä niitä raakoina tai paahdettuina, te voitte...

Niin heelposti ihminen voi hankkia sielunrauhan ja päästä pessimismistään.»

Brikettityöläiset lakossa

Palattuaan Saksaan suffragettitaisteluiden Englannista Aleksandra Kollontay kiinnitettiin heti pitkähkölle esitelmämatkalle Saksissa. Eri kaupunkien työväenliike kulkee silmiemme editse kuin vilkas revyy hänen perinpohjaisessa kuvauksessaan teoksessa »Työläisten Euroopassa». Lainaamme tähän eloisan lakkokuvauksen Dresdenin ympäristössä sijaitsivilta hiilibrikettitehtailta.

»Asemalla vaikuttaa rauhattomalta — poliisikypäröitä, huolestunutta asemahenkilökuntaa. Aitauksen takana, missä yleisö odottaa, on mustanaan väkeä — yksinomaan työläisiä. He tuijottavat jännittyneinä meidän junaamme kohti. Sen vauhti hiljenee, se pysähtyy. Noin viisikymmentä henkeä nousee eräästä junan neljännen luokan vaunusta selkäreput selässä ja paketit kainalossa. Heidän yllään on kuluneet, haalistuneet vaatteet, ja heidän auringonpaahtamilla kasvoillaan on pelokas, huolestunut ilme. He vaikuttavat säikähtyneiltä ja nöyriltä ja katselevat avuttomina ympärilleen. Yleisö huutaa ja viheltää ja voittaa melullaan kaikki muut äänet. Ei voi erottaa yksityisiä sanoja. Nyrkkiin puristetut kädet, vakavat, kiihtyneet kasvot ja uhkaavat liikkeet ilmaisevat, että jostakin tärkeästä asiasta on kysymys. Poliisit kiiltävine kypäröineen muodostavat ketjun vastatulleiden ympärille ja koettavat johtaa heitä uloskäytävän luo.

— Älkää ruvetko pettureiksi! Älkää lähtekö verenimijäin asialle!

Nyt kuulee jo selvästi toiselta puolen aitausta tulevat huudot. Vastatulleet pysähtyvät eivätkä näytä tietävän, mitä heidän pitäisi tehdä.

— Onko brikettitehtaalla lakko? Milloin se alkoi?

Muut junan matkustajat kyselevät kiihtyneinä ja innokkaina ja koettavat tunkeilla portille.

— Eteenpäin! — huutavat kiiltäväkypäräiset miehet ja asettuvat aitauksen eteen.

— Älkää antako pettää itseänne, toverit! Ette kai te ajattele tehdä työtä 7 markan 50 pfenningin nälkäpalkalla?

— Seitsemän markkaa 50 pfenningiä! Meillu luvattiin 21 markkaa!

— Ha, ha! Kyllä ne osaavat luvata! Niin paljoa ei saa edes konttorihenkilökunta! Ja te uskoitte siihen! Aaseja te olette ettekä mitään muuta.

— Ne sanoivat, että tehdasta laajennettaisiin... Me emme tienneet, että täällä oli lakko...

— Älkää turmelko meidän asiaamme. Me pidämme kiinni vaatimuksistamme, me vaadiimme 10 markkaa 50 pfennigiä viikossa... Ylityökorvausta... Olkaa solidaarisia!

— Ei saa pysähtyä: Älkää keskustelko:

Poliisi tunkeutuu ihmisjoukkoon ja tuuppii vastatulleita sivuovea kohti.

Mutta liekki on jo sytyttänyt heidät, kalterin toiselta puolelta tullut liekki. Nyt he eivät enää ole alistuvaista laumaa, joka nöyrästi antaa taluttaa itsensä lakonrikkureiksi, vaan he ovat tovereita, jotka vihamielisesti suhtautuvat kaikkeen, joka ei ole tekemisissä oman, proletaarisen maailman kanssa...

Aseman edessä he kohtaavat odottavat toverit, jotka juoksevat heidän luokseen. Rautatieläinen, jonka pitäisi ottaa minun lippuni, on niin kiinnostunut asioista, että hän unohtaa kaikki ja juoksee joukon jälkeen.

Torilla aseman edustalla väkijoukko kasvaa yhä. Ikkunoita avataan, ihmisiä virtaa läheisiltä kaduilta, heitä syöksyy ulos myymälöistä. Melu tulee yhä voimakkaammaksi.

Kiiltävät kypärät ympäröivät vastatulleet ja muodostavat tiheän ketjun heidän ympärilleen. He koettavat johtaa miehiä eräälle sivukadulle. Mutta molemmat ryhmät, poliisiketjun ulkopuolella oleva ja se ryhmä, joka on ketjun sisäpuolella, huutavat, koettavat murtaa ketjun. Poliisien kasvot punoittavat ponnistuksesta ja kiukusta. Työläiset puhuvat kiihtyneinä ja uhkaavaasti. Kyynärpäitä ja nyrkkejä käytellään ankarasti.

— Kirottu roskaväki! Verikoirat! Verenimijöitten suojelijat. Huuto, ja kypärä lentää erään poliisin päästä. Kaksi suurikokoista poliisia heittäytyy tuon uhkarohkean kimppuun... Mutta poliisiketju ei voi enää kestää paineen edessä. Se murtuu ja molemmat ryhmät yhtyvät. Kuuluu iloisia huutoja. Terävä vihellys halkoo ilmaa... Ja yhtäkkiä, aivan odottamatta, ilmestyvät santarmit. He syöksyvät esiin, tunkevat työläiset yhteen kasaan pieneen piiriin, ajavat kaikki uteliaat tiehensä, pakottavat yleisön pakokauhun vallassa syöksymään joka taholle. Kuuluu naisten kirkunaa, läpitunkevaa lapsen itkua, vihellyksiä, ähkymistä.

Missä minä olen? Kuva tuntuu minusta niin tutulta. Seison aseman seinää vasten painautuneena. Toinen matkustaja, joka kouristuksenomaisesti pitää kiinni matkalaukustaan, syöksyy asemarakennukseen.

Poliisit alkavat työskennellä varmasti ja tarmokkaasti tietoisina siitä, että ovat saaneet vahvistusta. He tunkeutuvat työläisrivien läpi, jotka ovat sulloutuneet tiiviisti toisiaan vastaan. Pidätykset alkavat... Tori tyhjenee... uteliaille tulee kiire hävitä paikalta, he kätkeytyvät ympärillä oleviin taloihin. Santarmit ovat paikan valtiaina.

Lähden kulkemaan tyhjille kaduille. Kaikki tapahtunut on kuin painajaisunta. Pysähdyn ja etsin erästä osoitetta muistikirjastani.

— Toveri K.

Nuori mies, jonka hattu on vinossa ja jonka kasvot punoittavat ponnistuksesta, saavuttaa minut.

— Ymmärsin, että te olette toveri K... Ajattelin tulla vas-

taan. Niin, tässä saitte nyt nähdä, millainen järjestys meillä on... Aivan samanlainen kuin Venäjällä? Eikö totta?

Minä kyselen, mistä oikein on kysymys. Hän kertoo.

— Hiilibrikettitehtaalla on lakko. Kaikki työläiset ovat luokkatietoisia ja kaikki meni hyvin. Sitten eilisiltana työläset saivat kuulla, että tehtaan johto aikoi hankkia lakonrikkureita Itä-Preussista. Luonnollisesti johtaja oli narrannut työläisiä, luvannut heille kultaa ja kunniaa... Nyt työläiset saivat nähdä, mistä on kysymys. Muutamat heistä seurasivat poliisien mukana tuonne tehtaille asti. Mutta heitä on liian vähän. Tehdasta ei voida panna käyntiin vain heidän avullaan. Monta miestä on pidätetty. Nyt koko kaupunki tietää, kuinka »järjestyksen valvojat» esiintyvät. Mitä sikoja ne ovatkaan! Mutta kyllä ne saivat selkäänsäkin!

Olemme puolueen huoneiston luona, menemme sisään kapeita portaita ja tulemme sihteeristön huoneeseen.

— Missä? Kuinka? Me olemme ensimmäiset taistelutantereelta saapuneet silminnäkijät ja kaikki läsnäolevat piirittävät meidät.

Nyt soi jo puhelinkin. Ammattiyhdistysten keskuksesta ilmoitetaan, mitä on tapahtunut. Meidän jälkeemme tulee muita, jotka ovat nähneet koko näytelmän. Huone on pian täynnä väkeä. Kiihtyneitä kysymyksiä ja vastauksia.

— Kaikki menivät ammattiyhdistykseen, joku selittää ylpeänä.

— Eivät varmastikaan, koska viisi meni poliisien mukana tehtaan konttoriin.

— Ei, ne kääntyivät puolitiessä takaisin.

— Mutta minä sanon, että itse näin heidän menevän sisään.

— Sensijaan kaikki muut tulivat meidän puolellemme... Hetken kuluttua meillä on ylimääräinen ammattiosaston kokous. Kaikki vastatulleet ovat siellä... Heille täytyy hankkia asunnot.

Kaikki ovat kiihtyneitä sen johdosta, mitä on tapahtunut. Minut on unohdettu kokonaan. Mutta minun täytyy saada selville, pidetäänkö kokous tänään vai ei. Menen paikkakunnan puoluesihteerin luokse.

— Miksi ei pidettäisi? Se onnistuu vain sitäkin paremmin. Nyt on juuri oikea tunnelma olemassa kokousta varten. Meidän täytyy vain valita esitelmäänne varten toinen teema. Ettekö voisi puhua jotakin poliisin laittomasta esiintymisestä? Tiedättekö muuten, toverit, että Mendelkin pidätettiin? Hän on teidän maanmiehenne, venäläinen. Hän on työskennellyt puoli vuotta meidän luonaamme, tehtaalla. Pelkään, että hänet nyt karkoitetaan... Heidänhän täytyy vain keksiä joku veruke, tekosyy. Häntä on sääli, hän on hyvä toveri, sellainen toveri, jolta ei puutu temperamenttia...

— Ketkä muut pidätettiin?

Luetellaan nimiä. Suurin osa läsnäolijoista kiiruhtaa ammattiosaston kokoukseen. Äskeinen ystäväni saattaa minut hotelliin. Kokouksen pitäisi alkaa klo 9.

Mutta illalla oveeni kolkutetaan. Minua pyydetään menemään halliin ja keskustelemaan erään herran kanssa. Hän on puoluekomitean edustaja.

— Tulen kertomaan teille, ettei teidän kokoustanne voida pitää tänä iltana. Kaksi teidän maanmiestänne on pidätetty... Se pakottaa meidät suurempaan varovaisuuteen... Voi tulla kaikenlaisia selkkauksia, tehän olette venäläinen. Te joudutte vaaraan tulla maasta karkoitetuksi. Me selitämme, että olette äkkiä sairastunut ja sitten käytämme teidän kokoustanne harjoittaaksemme agitatiota sen johdosta, mitä tänään on tapahtunut. Onko teillä mitään sitä vastaan?

— Siinä tapauksessa tahtoisin olla mukana kokouksessa. Kukaan ei täällä tunne minua.

— Ei, siitä voi tulla ikävyyksiä. Ajatella, jos joku kuitenkin tuntisi teidät! Parasta olisi, jos matkustaisitte pois täältä jo tänä iltana.»

Naisten kongressi Kööpenhaminassa

Elokuussa 1910 Aleksandra Kollontay matkusti Kööpenhaminaan venäläisten edustajana Kansainväliseen sosialististen naisten kongressiin ja Toisen Internationaalen kongressiin. Naisten kongressin piti alkaa ensin, ja hän saapui kaupunkiin niin hyvissä ajoin, että hänelle jäi kaksi päivää aikaa verestääkseen uudelleen vanhoja tuttavuussuhteita ja solmiakseen uusia. Uusien joukossa oli Ruotsin työväenliikkeessä hyvin tuttu nimi. Lainaamme taas »Työläisten Euroopassa»-teoksen kuvausta:

»Tutustun pieneen, lihavaan, harmaatukkaiseen ruotsalaiseen, Kata Dahlströmiin. Kauniit, kalpeat kasvot, joista loistavat nuoret, eloisat silmät. Hän on Ruotsin sosialistisen työväenliikkeen kaikkein tarmokkaimpia agitaattoreita. Hän on juuri palannut maaseudulta agitatiomatkalta ja on täynnä rohkaisevia vaikutelmia. Sosialistisia naisyhdistyksiä nousee kuin sieniä sateella, ajatus, että työläisnaisten on järjestäydyttävä sosialismin lipun alle, leviää kaikkialle maahan... Vieläpä vanhat mummotkin tulevat mukaan liikkeeseen. Hän lukeutuu itsekin heihin: hänellä on täysikasvuisia lapsia, hänen miehensä on kuollut, jos hän ei olisi työskennellyt puolueessa, hän olisi aivan yksinäinen ja hylätty. Nyt hänellä on perhettä kaikkialla, jokaisessa kylässä hänellä on heimolaisia.

Ilmapiiri oli jännittynyt ennen kongressin alkua, sillä odotettiin syntyvän kiistoja englantilaisen valtuuskunnan ja muiden kongressiedustajain välillä. Englannin sosialistinen nais-

Toisen Internationaalen kongressi Kööpenhaminassa 1910. Etualalla Aleksandra Kollontay vaaleassa puvussa esittäen venäläis-amerikkalaista »sisarsuhdetta» Luela Twinningin kanssa. Heidän edessään amerikkalainen työväenjohtaja Morris Hillquit.

liike oli nimittäin saanut voimakkaita vaikutteita porvarillisten naisasianaisten näkökohdista. Edelleen olivat tanskalainen ja ruotsalainen valtuuskunta vaatineet sen päätöslauselman hylkäämistä, joka vaati naisten yötyön kieltämistä. Heidän etevin edustajansa, neiti Kron Tanskasta, kirjapainotyöläinen, oli sitä mieltä, että naisia syrjäytettäisiin ja heitä suljettaisiin pois työpaikoista, jos heitä varten säädettäisiin erikoisia suojelulakeja. Varsin kiihkeän keskustelun jälkeen hylättiin ruotsalais-tanskalainen ehdotus.

Englantilainen valtuuskunta oli hyvin herkkätuntoinen ja lopulta se mielenosoituksellisesti jättikin salin. Clara Zetkin, joka oli kongressin puheenjohtajana, ei aina käsitellyt vastustajiaan niin kovin diplomaattisesti. Aleksandra Kollontay kuvaa, miten vanha veteraani Emma Ihren, eräs Saksan naisliikkeen perustajista, moitti Clara Zetkiniä kuin tämä olisi ollut koulutyttö, tuor puuttuvan diplomaattisen esiintymisen vuoksi:

— Voi, Clara, Clara! Sinusta ei sitten koskaan tule mitään kuin nollista.

*

Keskellä kiihkeitä keskusteluja pidettiin suuri yleinen kokous, jossa kongressin koko kerma oli läsnä ja etevimmät edustajat, niiden joukossa Aleksandra Kollontay, puhuivat kööpenhaminalaisille. Hän saapui tilaisuuteen myöhästyneenä noiden keskustelujen vuoksi, kokousta oli jatkunut jo hyvän aikaa ja hän saattoi tuskin tunkeutua sisään suureen, ääriään myöten täynnä olevaan huoneistoon. Pian olikin hänen vuoronsa. Hän kuvaa omaa osuuttaan vaatimattomin, melkein ujoin sanoin:

»Niiden historiallisten myrskyjen muisto, jotka ovat kulkeneet Venäjän yli, on vielä aivan liian tuore. Jo yksin Venäjän nimikin on romanttisen sädekehän ympäröimä. Kun puhuu sen nimissä ja tästä maasta, suhtautuvat ihmiset heti puhujaan myötätuntoisesti jo, ennenkuin on alkanut puhuakaan. He muistavat kertomukset valoisista ja synkistä tapauksista, jotka eivät vielä ole kovinkaan kaukana menneisyydessä, rivi sankarinimiä vilahtaa ohi... Yleisö rientää tervehtimään sitä, joka

puhuu Venäjän nimissä, taistelevan veljesluokan edustajana tuosta käsittämättömästä maasta, joka on täynnä kauheita ja romanttisia tapahtumia.

Seuraa useita puheita, mutta sen korkean tunnelman jälkeen, jossa äsken oltiin, salissa tuntuu tukahduttavan kuumalta, tahtoisi lähteä ulos, päästä hiljaisuuteen...

Mikä tähtikirkas syysyö, täynnä rauhaa!... Kuljemme tyhjillä kaduilla. Sydän ei ole vielä ennättänyt rauhoittua. Hengitän kiihkeästi raikasta iltailmaa. Tunnen mieleni niin keveäksi, niin keveäksi...»

Meidän täytyy turvautua muihin lähteisiin kuin Aleksandra Kollontayn matkakirjaan, jos haluamme päästä selville, minkä vaikutuksen hänen puheensa teki kööpenhaminalaisyleisöön, jonka joukossa sillä hetkellä oli runsas joukko Euroopan johtavia sosialistisia naisia.

Valitsemme tanskalaisen Politikenin selostajan.

Hän kiinnittää Clara Zetkinin huomiota hänen »intohimonsa ja germaanisen hengenlentonsa vuoksi», kun taas seuraavat puhujat sivuutetaan mainitsemalla »kunnollisesta perheviihdytyksestä monine tanskalaisille naisille suunnattuine kohteliaisuuksineen.» Ruth Gustafsson ja Anna Sterky puhuivat ruotsalaisten naisten puolesta. Selostaja mainitsee aioastaan, että »he panivat luottamuksensa siihen vanhaan sanontatapaan, että mitä nainen tahtoo, sitä tahtoo jumalakin». Mutta sitten selostajan kynään tulee hehkua:

»Hento sveitsiläinen nainen, joka ulkomuodoltaan näytti kirjailijalta, puhui runollisia sanoja isänmaastaan, jossa »kotkat leijailivat vuoren huippujen yllä», ja sitten seisoi mademoiselle Kollontay Pietarista puhujalavalla, solakkana, tummana, kasvoilla kivenkova vakavuus, jonka vallankumouksen kauhut ovat niille painaneet. Vain silmät paloivat, niin että ne vangitsivat kaikkien katseet. Käsivarren liike — ja sitten leimahtivat vallankumouksellisen innoituksen liekit sanoiksi, jotka syöpyivät kaikkien mieliin hänen liikuttavan päätöksensä, hänen suunnattoman elinvoimansa ja säkenöivän intohimonsa vuoksi.

»Meidän liikkeemme on syntynyt vallankumouksen liekeistä: Naiset lähtivät mukaan, kun heitä tarvittiin! Meidän huutomme kaikui barrikaadeilta. Ylioppilaat eivät enää taistelleet yksin tsaarivaltaa vastaan, jonka täytyy kukistua, ennenkuin voitto on meidän. Me, me naiset seisoimme heidän rinnallaan.»

Kun hän lakkasi puhumasta, seurasivat niin voimakkaat suosionosoitukset, kuin niiden valtava pauhu olisi jo aiheutunut koko tsaarinistuimen luhistumisesta. Nuoren naisen kasvoilla, jotka nyt hehkuivat haltioitumisesta, välähti hymy, niin ihmeellisen sädehtivä hymy kuin se vapauden aurinko, jonka puolesta Venäjän kansa vuodattaa vertaan ja jonka saavuttaakseen se taistelee.

Tämän huumaavan kaunopuheisuuden jälkeen vaikuttivat saksalaisen rouva Friedländerin, galizialaisen Mueckan ja leveän, rauhallisen hollantilaisen neiti Ankerschmidtin esitelmät kalpeilta ja värittömiltä...

Aika oli häipynyt kuin lyhyet hetket. M:lle Kollontay oli tehnyt ne unohtumattomiksi.»

Ruotsalaisen kirjeenvaihtajan E-a D-n malmöläisessä sosialidemokraattisessa »Arbetet»-lehdessä on yhtä ihastunut selostuksessaan. Nimimerkki kuuluu, kuten myöhemmin voimme todeta, Emma Sundkvist-Danielssonille, Ruotsin työväenliikkeessä jo legendamaisen hohteen ympäröimän Axel Danielsonin leskelle.

»Hienojäseninen, mustassa, ruumiinmukaisessa, yhtäjaksoisessa puvussaan esiintyvä joustava venakko, jonka kauneus on hurmannut sanomalehdistön, ei ole vain kaunis koristus kongresseissa täällä, vaan hän tuntuu olevan nuori älymystöläinen, joka edukseen eroaa muista naisista ja hallitsee maailmankielet, on perillä sosialismista ja nauttii täysin maanmiestensä luottamusta. Voisi uskoa, että hän on suorittanut jonkin urotyön vallankumouksen pyhässä palveluksessa tai että hän tulee sen tekemään. Voisin myöskin uskoa, että hän päättää päivänsä marttyyrinä, hirsipuussa kotona pikkuisän luona... Silmät kyyneltyivät, koko olemus värisi ja vihloi, kun mademoi-

selle Kollontay valtavalla paatoksella sinkosi ilmoille suunnilleen seuraavaa:

»Meidän liikkeemme on syntynyt vallankumouksen liekeissä. Meidän huutomme kaikuu barrikaadeilta. Ennen meillä oli yksinäisiä, kauniita sankarihahmoja, jotka taistelivat tsaarivaltaa vastaan, heidän joukossaan monta ylioppilasta ja naisylioppilasta... Pakolaisina heidän on täytynyt jättää maansa. Nyt voimme rakentaa suurten joukkojen sankaruuden varaan, emmekä me taistele vain Venäjän puolesta vaan koko proletariaatin, ja me, me naiset, käymme mukana taistelussa jakaen vaarat ja kuoleman...

Suosionosoitusten myrsky vavisutti taloa, vaimeni, yltyi taas uudelleen monta kertaa. Tahdottiin saada hänet ylös puhujalavalle takaisin. Mutta Aleksandra Kollontay hävisi hetken kuluttua ulos ovesta. Eräs toinen venäläinen nainen, juutalainen, sai puheenvuoron, puhuen maanmiestensä asiasta, mutta ei hän sen paremmin kuin pari seuraavaakaan puhujaa tehnyt enää kokoukseen erikoista vaikutusta.»

Naisten kongressin jälkeen alkoi Toisen Internationaalen Kööpenhaminan kongressi, jossa Lenin oli eräs venäläisistä edustajista ja jossa juhlallisesti päätettiin, että sosialidemokraatit äänestäisivät kaikkien maiden parlamenteissa sotilasmäärärahoja vastaan. Tämä tapahtui kaksi vuotta ennen ensimmäistä maailmansotaa.

Kiistat revisionistien ja oikeaoppisten marxilaisten välillä veivät suuren osan kongressin ajasta.

Saksalaisten suuret nimet, Bebel, Singer ja Kautsky eivät olleet mukana. Mutta Jaurés, Vandervelde ja Branting olivat omien maittensa edustajaryhmien johtajina paikalla.

Kongressissa ei ollut paljoakaan naisedustajia. Naisten kongressin edustajat, jotka nyt olivat siirtyneet istumaan omien maittensa edustajien rinnalle, »hukkuivat melkein mustien takkien suureen joukkoon».

Tanskalaiset järjestivät erittäin valtavan ja vaikuttavan mielenosoituksen ja joukon yleisiä kokouksia kongressin yhteydessä. Aleksandra Kollontay kuului näiden kokousten kaikkein halutuimpiin ja suosituimpiin puhujiin ja erään juuri päättyneen esitelmän jälkeen hänet ryösti nuorisojoukko, joka välttämättä tahtoi saada hänet puhujaksi johonkin toiseen ääriään myöten täynnä olevaan kokoushuoneistoon.

Vierailu Malmössä

Näiden Kööpenhaminassa koettujen menetysten jälkeen Aleksandra Kollontay ei voinut välttää joutumasta puhujamatkalle läheiseen Malmöhön. Annamme hänen itsensä kertoa:

»Kokoushuoneiston ovella minua puhuttelee kaksi tuntematonta henkilöä, syvässä surupuvussa oleva nainen, aito pohjoismainen tyyppi, ja herra, joka näyttää huolestuneelta.

— Toveri Kollontay. Käännymme puoleenne ruotsalaisen valtuuskunnan nimissä. Tahtoisimme pyytää teitä osallistumaan kokoukseen, jonka järjestämme sunnuntaina Malmössä. Jaurés, Vandervelde, Keir Hardie ja Anselier tulevat myöskin puhumaan...

En todellakaan tiedä, mitä minun pitäisi vastata, ja pyydän miettimisaikaa.

— Olen Malmön sosialidemokraattisen lehden toimittaja. Tässä on käyntikorttini. Pyydän teitä antamaan lopullisen vastauksenne viimeistään aikaisin huomisaamuna.

Toimittaja menee, mutta surupukuinen nainen tarttuu käteeni ja katsoo minua sinisillä pohjoismaisilla silmillään, jotka ilmaisevat surua hymyillessäänkin, kuten meidän hiljaiset, syvät pohjolan järvemme.

— Minä pidin teistä heti, toveri Kollontay, heti ensimmäisen puheenne jälkeen. Pidän teistä senvuoksi, että te tulette maasta, missä meikäläiset kärsivät niin kovin, mutta missä he eivät kuitenkaan antaudu... Ja kun kuulin teidän puhuvan, itkin, en niitä, jotka jo ovat kaatuneet, vaan niiden nuorten ihmisten

henkien vuoksi, jotka vastaisuudessa joudutaan uhraamaan suuren, kauniin aatteemme vuoksi... Mutta hyvä Jumala — kuinka monta uhria vaatiikaan meidän suuri päämäärämme. Ja millaisia uhreja... Minä olen Axel Danielssonin leski.

Nimi oli tuttu minulle — eräs Ruotsin sosialistisen liikkeen perustajia.

— Me rakastimme toisiamme, toveri, niin kuin ainoastaan kaksi ihmistä voi toistaan rakastaa... Kahdeksan vuotta työskentelimme käsi kädessä, kuten toverit, kuten samoin ajattelevat, kuten parhaimmat ystävät... Sen vuoksi, että rakastimme toisiamme niin syvästi... Kuinka paljon saimmekaan kärsiä... Kuinka monta raskasta pettymystä... Hänen vuokseen jätin perheeni, vanhan isäni... Hän oli kirkkoherra ja suhtautui luonnollisesti vihamielisesti sosialisteihin ja kaikki ystäväni... Me elimme vain toisillemme ja aatteellemme... Perustimme sosialistisen lehden, järjestimme talon puolueelle. Me saimme kärsiä kaikki vaikeudet, joita työ auraamattomalla maalla aiheuttaa... Kuinka hän tekikään työtä, mieheni, minun Axel Danielssonini. Sattui usein yöllä, että hän heräsi ja hypähti ylös kirjoittaakseen muistiin ajatuksiaan. Mutta ihmisellähän ei ole ehtymätöntä voimien varastoa käytettävissään. Mieheni työskenteli itsensä kuoliaaksi. Hän oli jo sairas, mutta ei voinut levätä... Axel, sanoin minä, sinä olet liikarasittunut, sinä olet sairas, minä pyydän, lepää nyt, niin että tulet taas terveeksi. Ei, Emma, hän vastasi, sinä tiedät, ettei meidän asiamme nyt juuri salli mitään lepoa. Ensin minun on autettava uusi järjestö jaloilleen. Sitten sinä ja minä matkustamme Italiaan...

Me emme koskaan matkustaneet Italiaan... Samana keväänä hän kuoli. Se tapahtui kymmenen vuotta sitten, toveri Kollontay... Tahdoin kuolla yhdessä hänen kanssaan, mutta en saanut hänen tähtensä. Minusta tuntuu aina, kuin hän olisi kuollut eilen...

Puhetoverini ei itke. Mutta minulle olisi helpompaa, jos hän tekisi niin... Kun vain tuo suru ja kaipaus katoaisi hänen sinisistä, pohjoismaisista silmistään...

— Tulkaa meidän luoksemme, tulkaa Malmöhön sunnuntaina, hän sanoo. Silloin näytän teille kaiken, mitä minun Axel Danielssonini on tehnyt...»

Aleksandra Kollontay lupasi tulla Malmöhön. Laivassa hänen matkaseuranaan olivat Jaurés ja Vandervelde, jotka olivat ylimielisiä ja suhtautuivat arvostellen Venäjän työväenliikkeeseen.

— Venäjänhän täytyy viimeinkin mennä todellisen joukkoliikkeen tielle. Kaikki nämä ilotulitukset eivät tee muuta kuin häikäisevät. Niistä ei jää jäljelle muuta kuin rikinhajua.

— Se on anarkiaa, Jaurés nyökkää, venäläisessä sosialidemokratiassa on koko joukko anarkiaa. Mutta sinänsä kai se on väistämätön tosiasia sellaisen kansan keskuudessa, joka on niin vähän sivistynyt.

Keskustelu siirtyy eri sosialististen puolueiden taktiikkaan. Jaurés ja Vandervelde toteavat molemmat tyydytyksellä, että »niin sanottu revisionismi» voittaa kautta linjan. Oikeaoppisten viimeinen voitto tapahtui Amsterdamissa.

Malmö ottaa kansainvälisen työväenliikkeen eturivin hahmot vastaan tyhjinä kadut ja rankkasateen valuessa. Emma Danielsson oli epätoivoissaan. Työväentalolla pidettävä kokous näytti selvästi epäonnistuvan.

Mutta pilvet hajautuivat. Sää oli ennättänyt muuttua ihanteelliseksi sinä hetkenä, kun kokous alkoi. Kokonainen ihmismeri lainehti Malmön Kansanpuiston esityslavan edessä. Se näyttää loppumattomalta. Kuinka monta tuhatta siinä saattoi olla? Valkoisia lakkeja hohtaa tummien vaatteiden keskellä. Ne ovat Lundin ylioppilaita, rouva Danielsson sanoo.

Branting alkaa »Euroopan sosialidemokratian kaunopuheisuuden kukan» esiintymisen. Vandervelde »puhuu valituin sanoin, mutta hiukan teeskennellen». Keir Hardie, joka edustaa Englantia, puhuu yksinkertaisesti ja lyhyesti. Hänen sanansa »tuntuvat alussa aivan liian alkeellisen yksinkertaisilta puhujalavalta lausuttaviksi, mutta kuta enemmän sanoja ja aatteita punoutuu yhteen, sitä selvempänä näkee sen kuvan, jonka hän

tahtoo loihtia esiin ja johtopäätökset syntyvät kuin itsestään. Sydän tulee yhtäkkiä niin keveäksi, sen vuoksi että tämä mies ymmärsi antaa yhteenvedon kaikkein parhaimmasta ja valoisammasta sosialismissa.»

Saksalaisen puoluesihteeri Molkenburgin puhe on sullottu täyteen ammatillisia asiatietoja. Belgialaisen Anslierin panos illan ohjelmaan on tarkoitettu huvittamaan yleisöä, hänen puheensa on leikillinen, elävä ja helppotajuinen. Hänen jälkeensä puhujalavalle astuu Euroopan suuri kaunopuhuja Jean Jaurés. Hän puhuu militarismista ja nykyisten hallitusten luokkapolitiikasta, luokkataistelun kehityksestä ja »la lutte finalesta» (viimeisestä taistelusta). joka lähestyy.

»Hänen jälkeensä on minun vuoroni puhua. Se on julmaa. Kuin kuolemaantuomittu laahaudun eteenpäin pitkää, mielestäni loputonta lankkusiltaa, joka esityskorokkeelta johtaa puhujalavalle keskellä ihmisjoukkoa. Kuva lapsuusajoiltani vilahtaa mielessäni. Samanlainen liukas lankkusilta johti uimahuoneesta veteen. Silloin tahtoi hypätä suoraan päätä veteen, mutta samalla oli kuolettavasti peloissaan, että vesi olisi kylmää. Kulki hitaammin. Koetti lykätä veteenhyppäämistä niin kauas kuin mahdollista. Tuolla on puhujalava. Pitemmälle en valitettavasti voi mennä. Tarkkaavaisia, rohkaisevia silmiä kaikkialla ympärilläni. Minä alan.»

Selostus osoittaa, että hän valloitti malmölaisyleisön väkirynnäköllä.

Ruotsalainen vieraanvaraisuus ja into näytellä kaupunkia saattavat vieraat puolittain epätoivoon. Jaurés panee vastalauseensa.

— Jos aamiaista jatkuu vielä kauemmin, me kaadumme kuoliaina maahan tässä paikassa, ilman että saamme olla mukana »la lutte finalessa».

Hjalmar Branting vie Aleksandra Kollontayn pöytään. Hän valittaa väsymystään. Hän ei ollut saanut nukkua hiukkaakaan Kööpenhaminassa kaikkien kulissientakaisten taisteluiden vuoksi.

— Toistaiseksi olemme vielä huonoja sosialisteja. Toveruuden periaate on vielä vain abstraktinen käsite. Se ei ole saanut sijaa meidän sydämessämme. Me emme ole vielä täysikasvuisi. .

Malmöläiset puoluetoverit ovat väsymättömiä järjestäessään retkiä erilaisia nähtävyyksiä katsomaan. Kollontay ajaa samoilla ajurinrattailla kuin Jaurés ja Vandervelde ja keskustelee Kööpenhaminan kongressin tuloksista. Rouva Kollontay huomauttaa erikoisesti teoreettisten voimien puutteesta, mikä oli erikoisen huomattava valiokunnissa. Jaurés ja Vandervelde koettavat sysätä syyn »oikeaoppisten niskoille, jotka tukahduttavat uudet, etsivät aatteet». »He joutuivat jonkin verran hämilleen, kun pyysin heitä luettelemaan revisionistisen leirin teoreetikkoja — siinä luettelossa tulee pysähdys paljon nopeammin kuin oikeaoppisten marxilaisten joukossa.»

Jaurés on kuohuksissaan nähtävyyksien esittämisestä, joka ei lopu koskaan. »Kaikella kohteliaisuudella täytyy olla rajansa.» Eräs uusi kansakoulurakennus saavuttaa suuren menestyksen ulkomaalaisten vieraiden keskuudessa. Voimistelusali herättää kansainvälisissä työväenjohtajissa lapsellisen halun koetella voimiaan ja lihaksiaan. He kiipeilevät köysissä, koettelevat tasapainokäyntiä ja hyppäävät pukkihyppyä, yhtä juhlallisina kuin jos he olisivat valmistelemassa vakavaa julkilausumaa.

Tämä on kulttuuria, Jaurés sanoo, kun hän näkee kylpyhuoneet ja suihkut. Ranskassa ei meillä ole mitään tähän verattavaa, ei edes lyseoissa.

Yhtäkkiä hänen kasvonsa synkistyvät ja hän kääntyy ruotsalaisten puoleen sanoen moittivalla äänellä:

— Mitä teillä oikeastaan on täällä? Raamattu? Raamattu tällaisessa esimerkillisessä koulussa!

— Meillä ei kirkkoa vielä ole erotettu valtiosta.

Jaurés innostuu ja kiihtyy.

— Mutta te sallitte, että teidän lastenne päähän ajetaan tyhmyyksiä. Sivistyksellisessä suhteessa Ranska on ehtinyt hevosenmitan edelle teitä kaikkia.

Malmön matka päätetään suurilla jäähyväispäivällisillä, joilla Jaurés ja Vanderwelde keskustelevat Böcklinistä ja Botticellista, kun taas Lindhagen puhuu naiskysymyksistä ja esperantosta. Senjälkeen aletaan paluumatka Kööpenhaminan kautta Berliiniin.

Suuri rakkaus

Tähän asti olemme yksinomaan viipyneet Aleksandra Kollontayn poliittisessa toiminnassa ensimmäisten maanpakolaisvuosien aikana. Millaista oli hänen arkielämänsä puhujamatkojen ja kongressien väliajoilla? Eräässä lyhyessä omaelämäkerrallisessa palasessaan hän on itse vastannut tähän kysymykseen:

»Elin hyvin ankaraa elämää opiskellen ja tehden työtä. Minulla oli vielä vähän rahoja, setäni lähetti niitä säännöllisin väliajoin. Summa ei ollut suuri, mutta se antoi minulle mahdollisuuden elää siedettävästi maanpakolaisuuteni ensimmäisten vuosien aikana. Ansaitsin jatkuvasti joukon rahaa niillä artikkeleilla, joita kirjoitin sanomalehtiin ja aikakausikirjoihin sekä Venäjällä että ulkomailla ja saatoin näillä rahoilla maksaa pojastani, joka kävi yhä yksityiskoulua, jossa sovellettiin uudenaikaisia pedagogisia aatteita. Leponi ja virkistykseni oli siinä, että istuuduin lukemaan hyvää kirjaa tai lähdin kävelyretkelle kaupungin ulkopuolelle. Mitä tulee teattereihin ja konsertteihin, minulta puuttui kaksi asiaa: rahaa ja aikaa.

Kokouksia oli yhtä mittaa, ja tovereita piti tavata usein. Keskustelimme suurista pulmakysymyksistä ja päivän tapahtumista. Autoimme toisiamme moraalisesti ja rahallisesti. Olin usein harmissani, kun toverit tulivat ja varastivat kallista aikaani. Olihan olemassa niin monta kysymystä, joita en ollut ennättänyt tutkia. Sitäpaitsi minulla oli aina käsillä jokin venäjän, saksan tai englanninkielen artikkeli, jonka piti olla valmiina määrättynä päivänä. Sen vuoksi en lähtenyt kahviloihin ja oluttupiin niin usein kuin toverini. He käsittivät eristäytyneisyyteni usein jonkinlaiseksi keikaroimiseksi.

Minulla oli tänä aikana myös omat pienet henkilökohtaiset kärsimykseni. Siihen aikaan ne eivät mielestäni olleet lainkaan pieniä, vaan erittäin vakavia. Näitä henkilökohtaisia kärsimyksiä, jotka olivat romanttista laatua, olen sittemmin kuvannut kirjassa, joka ilmestyi Amerikassa, »A great love», The Vanguard Press, New York 1929.»

Tämä pieni lause johtaa meidät tekemään lähempiä tutkimuksia.

»A great love» (Suuri rakkaus)-teoksen pitäisi antaa vastaus.

Tähän aikaan oli kulunut kymmenen vuotta Aleksandra Kollontayn ensimmäisestä avioerosta. Kymmenen vuotta myöhemmin, kohta lokakuun vallankumouksen jälkeen hän solmi uuden avioliiton ensimmäiseen neuvostohallitukseen kuuluneen työtoverinsa, silloisen laivaston kansankomissaarin Dybjenkon kanssa. Erään kurinpidollisen ristiriidan jälkeen puoliso siirtyi armeijaan ja johti monta taistelua valkoisia vastaan. Avioliitto kesti muutamia vuosia ja purkautui avioeroon.

Elämäkerrallisissa muistiinpanoissa kajastaa noiden tapausten väliaikana jokin lyhytaikaisempi rakastuminen. Sen elämyksen, jota romanttisoidussa muodossa kuvataan »Suuri rakkaus»-teoksessa, voimme ajallisesti sijoittaa ensimmäisiin maanpakolaisvuosiin 1909—1911. Jos hän itse on jossakin määrin ollut kirjan Natashan mallina, kuka on silloin Semjon Semjonovitsh?

Hän oli tunnettu venäläinen tiedemies ja eräs menshevistisen suunnan etevimmistä teoreetikoista maatalouskysymyksen alalla. Lenin on usein esittänyt vastaväitteitä hänen käsitystään vastaan. Hän tuntuu olleen enemmän tiedemies kuin politiikko. Ensimmäisen maailmansodan aikana hänestä tuli isänmaanpuolustuksen kannattaja ja hän taisteli Leninin oman maan hallituksen tappiota ennustavia iskulauseita vastaan. Vallankumouksen jälkeen hän ei enää esiintynyt poliittisesti. Hänestä tuli Neuvostoliiton tiedeakatemian jäsen. Käyttäkäämme hä-

nestä »Suuren rakkauden» Semjon (Senja) Semjonovitshin salanimeä.

He olivat aikaisemmin tavanneet Venäjällä. Maanpaossa he jatkoivat poliittista yhteistyötään. Matkalla erääseen puoluekonferenssiin he täpötäydessä kolmannen luokan vaunussa pääsivät selville toistensa tunteista. Lainaamme »A great Love»-teoksen sanontaa:

»Hänen tunnustuksensa tulee kuin intohimon äkillinen purkaus. Hän ei ollut koskaan ollut onnellinen Anjutan kanssa, hän oli aina enemmän säälinyt kuin rakastanut häntä. Anjuta oli sairaalloinen, sietämättömän mustasukkainen eikä hän ollut koskaan ymmärtänyt miestään. Tämä oli aina ollut yksin ajatuksineen ja tunteineen. Silloin kun Natasha tuli, oli kaikki muuttunut toisenlaiseksi. Elämä oli tullut keveäksi ja valoisaksi eikä hän enää ollut yksin. Natasha oli ehdottoman välttämätön hänen onnelleen. Hänen rakkautensa oli käynyt läpi onnen ja tuskan esteet, mutta hän oli tuskin uskaltanut toivoa, että tämä välittäisi hänestä. Hän oli vavissut tytön edessä kuin rakastunut koulupoika. Hän oli kärsinyt tämän suhteesta siihen mieheen, joka kerran oli esitellyt heidät toisilleen ja riemuinnut välien katkeamisesta. Sen jälkeen hän oli rakastanut tyttöä vuosikausia, hellästi ja toivottomasti.

Natasha oli humaltunut ilosta, hän tahtoi nauraa, olla toisten joukossa, jotka olivat yhtä onnellisia kuin hän, hän toivoi, ettei loistava päivä milloinkaan päättyisi. Myöhemmin elämä muuttuisi toisenlaiseksi — tänään hän oli onnellinen. Hän saisi kärsiä rakkautensa vuoksi.»

Aleksandra Kollontay kuvaa Semjonin ja Natashan intohimoista rakastumista rikasvivahteisesti ja eloisasti. He tapaavat toisensa usein etelämaisen luonnon keskellä, jossa akaasiapuut kukkivat, mutta harvoin yksin. Arvaa, että hän tarkoittaa Ranskaa ja Sveitsiä. He jättävät toisensa pitkähköiksi ajoiksi, mutta tapaavat toisensa taas matkoilla läheisiin kaupunkeihin. Mutta pian tulee Natashan kohdalla esiin vanha pulmakysymys. Hä-

nelle rakkaus ei »ollut vain fyysillinen toive ja liekehtivä intohimo». Hän vaati jotakin enemmän.

Hänelle oli toveruus, henkinen yhteenkuuluvaisuus oleellisinta. Kun hän eräänä päivänä lyhyen yhdessäolon aikana eräässä yliopistokaupungissa huomaa, että toinen kiinnittää suurempaa huomiota professorin arvosteluihin ja neuvoihin hänen uuden työnsä suhteen kuin hänen, Natashan, hän tulee mustasukkaiseksi ensi kerran elämässään. Hän ei koskaan ollut tuntenut mustasukkaisuutta Anjutaa kohtaan, joka eli yhdessä Semjonin kanssa. Hän tunsi päinvastoin rehellistä mielenkiintoa sairasta ja onnetonta naista kohtaan. Mutta tämä professori, jota hän ei ollut koskaan tavannut eikä tulisi koskaan tapaamaankaan, herätti »sokean ja kiduttavan mustasukkaisuuden hänen sydämessään. Hän hyökkäsi kiihkeästi niitä mielipiteitä vastaan, joita Semjon puolusti ja tunsi mielensä yhä enemmän haavoittuvan, kun Semjon pysyi kannassaan eikä kiinnittänyt mitään suurempaa huomiota hänen arvosteluihinsa. Natasha meni niin pitkälle mustasukkaisuudessaan, että hän koetti herättää toisessa varovaisuutta ja epäluuloa professoria kohtaan. Hän viittaili, että professori ehkä vain osoitti täten harrastustaan hankkiakseen sitten itselleen Semjonin työn avulla tieteellistä kunniaa.

Natasha asettaa koko suhteensa Semjoniin koetukselle. Oliko kenties tämän mielenkiinto hänen töitään kohtaan ja tämä aikaisempi ilo hänen osoittamastaan harrastuksesta niitä asioita kohtaan, joiden parissa mies työskenteli, vain ilmausta hänen sukupuolisesta kiinnostuksestaan Natashaa kohtaan naisena?

»Tällaista ei ollut tapahtunut hänelle koskaan ennen eikä hän myös koskaan unohtaisi tai antaisi anteeksi tätä nöyryytystä. Miehen vakuutukset, että hän ymmärsi ja antoi arvoa hänen arvosteluilleen, että hän tunsi objektiivista mielenkiintoa hänen työtään kohtaan ja piti arvossa hänen mielipiteitään, oli auttanut häntä kärsivällisesti sietämään arvostelua, epäonnistumisia ja hyökkäyksiä. Oliko mahdollista, että mies oli vain teeskennellyt harrastusta hänen työtään kohtaan yksin sen vuoksi.

että hän oli nainen, joka vetosi hänessä olevaan mieheen? Olisiko tämä osoittanut häntä kohtaan samaa harrasta mielenkiintoa, jos hän olisi ollut mahdoton nukke tai olisiko hän silloin johtanut keskustelua pois hänen vastaväitteistään, kuten hän oli tehnyt tänä iltana?»

Kun mies eräänä päivänä pysyy näkymättömissä ja myöhemmin käy ilmi, että hän on äkkiä sairastunut ja otettu hoiviin professorin asuntoon, hän on sairas rauhattomuudesta ja epätoivosta. Mutta kun mies jälleen toipuu ja he taas tapaavat, mm. retkellä erääseen toiseen kaupunkiin, vanhat haavat revitään auki ja vastakohtaisuudet tuntuvat hänestä ratkaisemattomilta. Pian Natasha voi katsella suhdettaan Semjoniin ikäänkuin se koskisi kahta vierasta ihmistä, joita hän katselee etäämpää. Silloin vasta mies alkaa huomata, että heidän välilleen on tullut jotakin sellaista, jota hän ei oikein ymmärrä. Hän tekee epätoivoisia ponnistuksia saadakseen kaiken taas hyväksi ja hän tunnustaa, että ilman Natashaa hän tulee tuntemaan itsensä »avuttomaksi kuin pieni lapsi, jonka äiti on jättänyt yksin pimeään metsään.» Hän rauhoittaa Semjonia sillä kertaa, mutta sisimmässään hän tuntee samalla kerralla: kuinka onnelliseksi olisinkaan tullut noista sanoista muutama kuukausi sitten! Mutta nyt se on liian myöhäistä.

Kun he sanovat toisilleen jäähyväiset vanhanaikaisessa Sveitsin kaupungissa viettämiensä muutamien onnellisten päivien jälkeen, Natasha tuntee, että ne ovat lopulliset jäähyväiset. Ehkä hän tulee tapaamaan ystävänsä muutamien vuosien kuluttua ja ehkä he työskentelevät joskus vielä yhdessä, mutta heidän rakkaussuhteensa on peruuttamattomasti ohi.

»Junassa hänen ajatuksensa jo olivat kaukana poissa Senjasta ja siitä rakkaudesta, jonka hän oli lahjoittanut tälle. Hänen päänsä oli huolista raskas. Täällä olivat hänen paperinsa. Hänen pitäisi heti käydä ne läpi, tuhota osa niistä, siirtää osa salakielelle ja säästää toiset tulevia tarpeita varten...

Hän oli taas palannut takaisin työhönsä. Kauan, kauan sitten hän oli elänyt suuren, ihmeellisen ja kauniin rakkauden —

mutta se oli ohi. Se oli tihkunut pois hänen sydämestään niistä lukemattomista pienistä haavoista, joita Senja oli aiheuttanut hänelle, koska häneltä kuten miehiltä niin usein puuttui kyky ymmärtää.»

Emme voi tietenkään ratkaista, missä kulkee raja itse eletyn ja kirjallisen runoilun välillä. Toisaalta tiedämme, että kirjan Semjon teki kaikkensa voittaakseen hänet takaisin. Eräänä päivänä hän tuli ilosta loistaen ja kertoi, että hän ja vaimo olivat päättäneet ottaa avioeron. Rouva saisi hoitoonsa kolme lasta, mutta kaksi pojista seuraisi hänen mukanaan uuteen avioliittoon.

Aleksandra Kollontay joutui aivan suunniltaan kuullessaan tiedon, että hänen tehtäväkseen tulisi pitää huolta kahdesta kasvavasta lapsesta. Välien katkeaminen oli jo aikaisemmin hänen puoleltaan ehdoton. Hän sähkötti, että hän matkustaisi Pariisiin, missä perheenemännät olivat ryhtyneet lakkoon, ja ettei entisen ystävän pitäisi tulla hänen perässään.

Perheenemäntien lakko

Tämä lakko, joka puhkesi syksyllä 1911, oli aluksi välitön vastalause korkeita elintarvikkeiden hintoja vastaan. Lakkotaistelua käytiin todella pontevasti. Määrättyjen elintarvikkeiden hinnat, etenkin Argentiinasta tuotetun jäädytetyn lihan sekä maidon hinnat olivat jo kauan kiihoittaneet yleistä mielipidettä. Perheenemännät ottivat torilta tavaroita maksamatta niitä ja lähtivät mieluummin kotiin kassit tyhjinä kuin maksoivat hävyttömän korkeiksi nostettuja hintoja. Poliisi puuttui asioihin suorittaen pidätyksiä. Naiset vastasivat järjestämällä väkivaltaisia mielenosoituksia ja yhä suurempia kokouksia.

Aleksandra Kollontay oli Midissä, kun lakko puhkesi. Hän palasi heti paikalla Pariisiin asettuakseen lakkoliikkeen käytettäväksi ja kuvatakseen sitä kansainväliselle työväenlehdistölle. Häntä käytettiin ahkerasti puhujana.

»Joka päivä järjestettiin kokouksia toreilla, julkisilla paikoilla, suurissa kokoushuoneistoissa ja pienissä, pimeissä ravintoloissa, joissa naiset istuivat kuin toisiinsa liimautuneina. Lakossa olevien perheenemäntien taistelumoraali oli loistava. Ihmettelin heidän voimaansa ja tarmoaan. Muutamat heistä osoittivat puheenlahjoja, joista heillä itselläänkään ei aikaisemmin ollut aavistustakaan. Työläiset tukivat liikettä ja julistivat omalla tahollaan myötätuntoisuuslakkoja. Pariisista lakko levisi eräisiin muihinkin pohjois-Ranskan kaupunkeihin.

Perheenemännät voittivat lakon avulla osavoiton. Hallituksen täytyi ryhtyä hintasäännöstelyyn kuntien välityksellä.

Aleksandra Kollontay viipyi Pariisissa tammikuuhun 1912 asti ja osallistui kokoustaisteluun kolmivuotista asevelvollisuutta vastaan.

Kaksi kertaa hän tänä aikana matkusti Belgiaan järjestääkseen Tshitsherinin toimeksiannosta konferensseja venäläisten emigranttiryhmien kanssa ja puhuakseen agitatiomatkoilla, jotka Belgian sosialidemokraattinen puolue oli järjestänyt. Taistelu kirkollisia voimia vastaan oli parhaillaan käynnissä Belgiassa. Aleksandra Kollontayn tehtäväksi uskottiin erikoisesti järjestely- ja propagandatyön suorittaminen Borinage-piirissä, Belgian suurimmassa hiilikaivoskeskuksessa, jossa hän osallistui sen suuren lakon valmistelutöihin, joka johti merkitykselliseen voittoon. Kuilu Belgian työväenluokan ja sen porvarillisten johtajien välillä ilmenee terävänä ja selvänä eräässä tältä ajalta peräisin olevassa matkakuvauksessa:

»Olin juuri tullut Brüsseliin oleskeltuani useampia päiviä pienissä teollisuuskeskuksissa, joissa kahlattiin syvällä syksyisessä loassa ja matkustettiin likaisissa junissa. Minun täytyi ehdottomasti mennä Vandervelden luo erään poliittisen asian vuoksi. Minut otti vastaan livrepukuinen lakeija, joka empi kauan, ennenkuin hän suostui ilmoittamaan minut tuolle Belgian sosialidemokratian johtajalle. Suuresti empien ja vain sormenpäillään koskettaen hän auttoi yltäni takin, jossa oli selviä merkkejä hiilenpölystä ja maantienloasta. Kysyin mielessäni: Millaisin tuntein belgialaiset työläiset katselevat johtajaansa, kuinka hän kohtelee heitä? Missä oli veljellinen johto?»

Terävänä varjokuvana johtajan ylellisen elämän rinnalla kuvastuu työläisten köyhyys ja vieraanvaraisuus vierasta agitaattoria kohtaan:

»Eräänä päivänä Tourcoingissa, missä työttömyys oli tuntuva ja missä työläisperheet eivät koskaan saaneet syödä itseään kylläisiksi, työläiset tulivat minua junalle saattaessaan suuren säkin kanssa, jonka minun piti ottaa mukaani matkaeväiksi. He olivat ostaneet sen sisällön rahoilla, jotka he olivat saaneet keräämällä kokoon. Eräällä toisella paikkakunnalla

joku oli anastanut kalossini esitelmän aikana. Asemalle oli matkaa kaksi kilometriä loassa ja vedessä. Toverit olivat kovin harmissaan tapahtuneesta. Muutamia päiviä myöhemmin sain Brüsselistä viisi frangia ja kirjeen noilta nälkäpalkalla työtä tekeviltä. He olivat keränneet rahat, jotta minä voisin ostaa itselleni uudet kalossit.»

Hän antautuu taas todellisen suuren rakkautensa valtaan: työhön sosialistisen liikkeen hyväksi. Toinen »suuri rakkaus» oli voitettu, mikä seikka tuotti hänelle onnea ja sopusointua. Toisessa, viisitoista vuotta myöhemmin kirjoitetussa katkelmassa hän väläyttää jotakin elämänkatsomuksestaan:

»Minulla oli lapsena ja on yhä edelleenkin hyvin optimistinen luonteenlaatu. Kaipasin aina onnea ja kykenin myöskin helposti »löytämään onnen». Siihen ei tarvittu niin paljon. Saatoin ja voin tulla onnelliseksi vähäpätöisestä pikku asiasta: auringonlaskusta, suuren kaupungin iltavalaistuksesta, voin olla onnellinen niinä tunteina, jolloin odotan »häntä» (voin olla onnellisempikin silloin kuin sillä hetkellä, jolloin todella tapaan hänet), ja sen suuren onnen vuoksi, jota tuntee, kun on kirjoittanut viimeiset sanat käsikirjoitukseen, jonka juuri pitää mennä painoon. Välistä voin kokea onnentunnetta vain siitä, että tiedän pöydälläni olevan kirjan, jota voin lukea yön hiljaisuudessa, kun kova työ on ohi.

Elämäni oli rikasta sellaisista onnen mahdollisuuksista.

Mutta elämäni oli myöskin tuskaa ja huolia. Minulla on ollut suuria vaikeuksia, henkilökohtaisia ja poliittisia. Minä tiedän, mitä rakkauden tragediat ovat. Mutta mikään tragedia ei ole murtanut uskoani elämän kauneuteen ja ihmiskunnan kehitykseen.

Minä rakastan elämää. Minä en ole koskaan pelännyt elämää.»

Vapunpäivä Gärdetillä

Kööpenhaminan kongressin aikana Aleksandra Kollontay oli tutustunut useaan Ruotsin työväenliikkeen johtajaan. Muisto hänen tulisesta puhetaidostaan ja tietoisuus siitä, että hän kuului Internationaalen vasemmistoon olivat kai lähimpänä syynä, että hänet vuonna 1912 hankittiin vappupuhujaksi Tukholmaan.

Se tapahtui suuren panssarilaivakeskustelun aikana ja Sven Hedinin loistopäivinä. Sisäpoliittiset kiistat ja keskustelut Ruotsissa olivat silloin terävämpiä kuin pitkään aikaan ja kuvitelmaa, että Venäjä oli Ruotsin ikuinen perivihollinen, viljeltiin ahkerasti niissä piireissä, jotka vaativat varustusten lisäämistä. Tämä oli ehkä myöskin lisäsyynä siihen, että Tukholman sosialidemokraatit tahtoivat saada tunnetun venäläisen vallankumouksellisen puhujalavalleen toukokuun ensimmmäisenä päivänä.

Osanotto mielenosoitukseen paisui suureksi. Kansan poliittinen mielenkiinto oli huipussaan. Mielenosoittajat ja kuulijat jakautuivat perille saavuttua neljän puhujalavan juurelle, sillä silloin ei vielä eletty kovapuhujien aikakautta. Ensimmäiseltä puhui Hjalmar Branting ja luottamusmies J. P. Jensen Kööpenhaminasta, toiselta Aleksandra Konllontay Hannes Sköldin tulkitsemana, kolmannella puhujalavalla taas pormestari Carl Lindhagen ja ammattijärjestön puheenjohtaja Herman Lindqvist ja neljännellä valtiopäivämies Ernest Söderberg ja toimittaja Olov Sundström.

Tukholman lehdistön mielenkiinto keskittyi ensi sijassa

Hjalmar Brantingiin ja Aleksandra Kollontayhin, joka puhui aiheesta »Internationaale». Social-Demokratenin selostuksessa sanotaan:

»Tänään työväenluokan suurena päivänä, puhuja alkoi, koko maailman proletariaatti kerääntyy kansainvälisen sosialismin nimessä ja taistelua käydään edelleeen kahden kansakunnan: riistettyjen massojen ja riistäjien välillä. Puhuja iloitsi saadessaan tänä päivänä Ruotsin proletariaatille esittää vallankumouksellisen Venäjän tervehdyksen.

Ruotsin vallanpitäjät uhkaavat tavallisen kapitalistisen menettelytavan mukaisesti Venäjällä, kun he tahtovat lisätä militarismia. Japanin kanssa käydyn sodan jälkeen Venäjä on saanut liian paljon asioita korjattavakseen lähteäkseen sellaisiin seikkailuihin ja sitäpaitsi Englanti ja Saksa seisovat Ruotsin takana. Saksa on valtavalla viennillään — kaksisataa miljoonaa vuodessa — kapitalistisesti katsoen jo valloittanut Ruotsin. Ja sodan takana meidän päivinämme vaanii aina »punainen aave» yhteiskunnallinen vallankumous.

Stockholms-Tidningenissä on paras selostus puheen jatkosta:

»Vapunpäivänä tapahtuu proletariaatin koeliikennekannallepano ja silloin osoitamme, että olemme valmiit taisteluun. Sosialismi ei tunnusta, että yhteiskunnassa tapahtuisi mitään sisältä päin kasvavaa paranemista ja tervehtymistä, kuten kapitalistit ja porvarit sanovat. Ei todista mitään sisältä päin tapahtuvaa kasvua yhteiskunnassa se, että Saksassa on enemmän kuin 500.000 työtöntä tai että Lontoon köyhäinkortteleissa kuolee vuosittain yli kaksi miljoonaa ihmistä. Valitettavasti taantumus oli liian voimakas Venäjän vallankumouksessa, mutta »punainen aave» lensi Ruotsiin ja ilmeni suurlakossa, joka osoitti kansainväliselle proletariaatille, mitä suurlakko on ja mitä se sisältää. Tämä ilmiö on sitten vuosien kuluessa toistunut, eikä maailma kai koskaan aikaisemmin ole nähnyt, että kaksi miljoonaa työläistä yhtaikaa lopettaa työnsä, kuten oli asian laita Englannin kivihiilityöläisten lakossa. Mutta jos porvaristo tulee ja peloittelee meitä sodalla, niin me huudamme: Alas sota! Eläköön yhteiskunnallinen vallankumous.»

Mielenosoitus oli rauhallinen ja arvokas, lehdistö toteaa samalla. Poliisi takavarikoi erään mielenosoitusstandaarin Norra Bantorgetilla. Siinä oli kehoitus: »Taisteluun Sukellusvenekärpästä vastaan! Vapaamieliset helpottavat sotilasmäärärahojen taakkaa liikekannallepanolla!»

Illalla puoluetoverit kerääntyivät venäläisen toverin kuniaksi järjestettyyn illanviettoon Eteläiselle työväentalolle Ratapihankadun varrella. Illasta tuli erikoisen juhlava, iloinen ja hyvin onnistunut, Social-Demokraten kirjoittaa:

»Rouva Kollontay kuvasi reippain vedoin Sosialidemokraattisten naisten taistelua Venäjällä, Englannissa, Saksassa, sekä mainitsi myös jotakin taisteluista meidän maassamme. Puhuttaessa sosialidemokraattisten naisten asenteesta porvarillisiin naisyhdistyksiin puhuja vastusti erikoisen voimakkaasti kaikkea yhteistyötä niiden miesten vaimojen kanssa, jotka riistävät työläisiä. Lopuksi puhujatar kuvasi tulevaa sosialidemokraattista naistenpäivää Saksassa ja Itävallassa toukokuun 12 päivänä ja korosti sen seikan merkitystä, että tämä työläisnaisten asian julistaminen erikoisena juhlapäivänä sai yhä suuremmat kansainväliset mittasuhteet. Puhetta, joka tulkittiin ruotsiksi, tervehdittiin haltioitunein suosionosoituksin.

Yhdessäoloa jatkui aamuvarhaiseen asti mitä toverillisimman tunnelman vallitessa.»

Vappupuheen yhteydessä Ruotsin sosialidemokraattinen nuorisoliitto oli kiinnittänyt hänet puhujakseen kokouskiertueelle, joka ulottui kautta etelä- ja keski-Ruotsin aina eteläiseen Norrlantiin asti. Teemana oli useimmilla paikkakunnilla »Koti ja prostitutio». Huolimatta kauniista kevät- ja alkukesän säästä, joka houkutteli ihmisiä ulkosalle, oli kokousten yleisömenestys kaikkialla suuremmoinen, kertoo tulkkina mukana seurannut Hannes Sköld eräässä matkakirjeessään. Laajat selostukset useissa Ruotsin sanomalehdissä antavat meille mahdollisuuden

muodostaa kuvan noista esitelmistä. Boråspostenin selostuksessa sanotaan m.m.:

»Oi, kuinka hän on pieni, kuiskaa joku yleisön joukosta.

Niin, hän ei ollut suurikasvuinen, miesmäinen nainen, joita on totuttu näkemään puhujalavoilla, vaan sievä, hieno ja siro olento, jonka kauniit ja eloisat silmät loistivat innostusta ja älykkyyttä.

Niin pian kuin hän nousi puhujalavalle, hän myöskin kiinnitti kaikkien mielenkiinnon itseensä. Useimmat eivät ymmärtäneet hänen kieltään, mutta minkä kaikki ymmärsivät, oli sen innoituksen aitous ja rehellisyys, joka kuvastui hänen eloisilla kasvoillaan, pehmeässä, taipuisassa äänessään ja ilmeikkäissä liikkeissään.

Perhe-elämän alalla on meidän päivinämme tapahtumassa vallankumous, puhuja sanoi. Avioliittojen lukumäärä vähenee huomattavasti kaikissa sivistysmaissa ja avioerojen luku kasvaa. Työväenluokan keskuudessa, jossa avioliitto aikaisemmin solmittiin 20 ikävuoden vaiheilla, ei sellaista nykyisin useinkaan solmita ennenkuin 30 vuotta täytettyä. Mutta rakkaus ei anna odottaa. Kun avioliittoa ei voitu solmia ajoissa, syntyi »vapaita suhteita», jotka eivät olisi niin vaarallisia, jollei koko taakkaa usein sälytettäisi naisen kannettavaksi. Omaiset alkoivat hylkiä häntä ja häntä ruvettiin halveksimaan. Tämä yleinen käsityskanta ajoi monet tytöt tekemään lapsenmurhan...»

Puhuja kuvasi edelleen, miten taloudellinen sorto ja painostus luo moraalista rappiota. Suurkaupunkien prostituoidut tulevat pääasiassa alipalkattujen tehtaantyöntekijättärien, liikeapulaisten ja palvelustyttöjen keskuudesta. Ammattiyhdistysliikkeen taistelu korkeampien palkkojen puolesta on tuonut mukanaan prostitution alenemisen:

»Nykyinen avioliittomoraali oli tyypillisesti porvarillinen ja mukautui taloudelliseen kehitykseen. Tämän mukaisesti oli syntynyt toinen moraali miehiä ja toinen moraali naisia varten. Työväenluokan uuden moraalin on tungettava tieltään tämä kaksoismoraali. Miehen ja naisen on elettävä avioliitossa rakkauden luomalla pohjalla eikä porvarillisen yhteiskunnan kaksinaiskäsityksen varassa, joka tuhoaa avioliiton.

Kodissa ja avioliitossa nykyisin vallitsevien epäkohtien poisraivaamiseksi tarvitaan uudistuksia. Meillä täytyy olla äitiysvakuutus, lastensuojelutoimintaa, meidän täytyy saada parempia asuntoja sekä koteihin kaasuliedet, sähkövaloja ja keskuslämmitys. Siten työläisten kotielämän viihtyisyys saadaan kohoamaan ja vastustetaan prostitutiota.

Nykyisessä yhteiskunnassa tapahtuvista uudistuksista tulee kuitenkin vain tilapäisapua, vasta yhteiskunnan sosialisoimisesta voi syntyä kestävä ja pysyväinen parannus.»

Esitelmän jälkeen, joka otettiin vastaan voimakkain suosionosoituksin, hyväksyttiin voimakas vastalause »tsaarinvallan veristä, julmaa politiikkaa vastaan, jota vakoojat ja provokaattorit tukevat» ja »epäoikeudenmukaista, barbaarista tuomiota vastaan, joka on kohdannut toisen duuman sosialistisia edustajia». Julkilausuma päättyy solidaarisuuden vakuutukseen taistelevia venäläisiä sosialisteja kohtaan.

Ny Tid-lehden selostus Göteborgissa pidetystä esitelmästä täydentää edellistä:

»Naiset on vedetty mukaan teollisuuden palvelukseen, ja lasten kuolleisuudessa on olemassa hyvin suuri ero työläisperheiden ja yläluokan perheiden välillä.

Berliinissä kuolee rikkaitten asumissa kortteleissa 1.000 asukasta kohti 89 lasta ensimmäisellä ikävuodellaan, keskiluokan kaupunginosissa 189 ja työläiskortteleissa 305. Kutomateollisuuden, tupakka- ja lyijyteollisuuden työntekijättärien keskuudessa tämä luku on vielä korkeampi.

Porvarilliset piirit puhuvat pyhästä äidinvelvollisuudesta ja sanovat, etteivät työläisnaiset osaa kasvattaa lapsiaan, mutta kuinka he voisivat, kun nälkä ja puute alituisesti ovat ovella? Työläisnaisella on kaksinkertainen työtaakka — tehtaassa sama työaika kuin miehillä, mutta sitäpaitsi hänen on täytettävä perheenäidin velvollisuutensa...

Illalla työstä tultuaan mies voi mennä kokouksiin, lukea sa-

nomalehteään y.m., mutta silloin alkaa naisen työ kodissa ja sitä jatkuu myöhäiseen yöhön asti. Porvarillinen yhteiskunta riistää miehiä, se on totta, mutta he riistävät vuorostaan naisia suuressa määrässä — olosuhteiden pakosta.»

Skånska Dagbladet on oikein lyyrillinen erään Hälsinborgissa pidetyn kokouksen jälkeen:

»Rouva Kollontay, Venäjän vallankumouksen sankaritar, ymmärsi levittää sekä valoa että toivoa paleleviin sieluinhin.» Pitkäaikaisten suosionosoitusten jälkeen herra G. Möller — Ruotsin nykyinen sosiaaliministeri — lopetti kokouksen kohottamalla innostuneen eläköönhuudon Venäjän kansan vapaustaistelulle.

Göteborgin kokousta selostaa myöskin oikeiston äänenkannattaja »Göteborgs Aftonblad»:

»Kokouksessa oli sangen runsaasti yleisöä — huomattavan suuri joukko nuoria, kauniita ja tyylikkään keväisesti pukeutuneita naisia — niin paljon naisellista suloutta ja viehkeyttä näkee harvoin yhteiskunnallisissa kokouksissa, tuskin edes FKPR:n tilaisuuksissa.

Olimme odottaneet näkevämme rouva Kollontayssä jonkin vanhan marakatin sitä hirvittävää tyyppiä, josta sanomalehdet välistä julkaisivat kuvia venäläisten nihilistinaisten nimellä Mutta hän oli nuori, hoikka, notkea ja siro, kauniine lapsenkasvoineen ja suurine, kauniine sinisine lapsensilmineen. Huomaa koko hänen esiintymisestään ja tavoistaan, että hän on yläluokan lapsi ja on saanut yläluokan kasvatuksen. Esitelmä pidettiin saksankielellä ja sen tulkitsi oikein hyvin nuori mies, jolla oli tuuhea harja ja otsatukka.

Otsatukkainen mies, kielinero ja runoilija Hannes Sköld antoi Stormklockan-lehdessä muutamia välähdyksiä puhujamatkalta, joka alkoi karslronasta:

»Sieltä Ystadiin, jossa esitelmän jälkeen ensi kerran saimme kokea kelpo tovereiden kanssa vietetyn yhdessäolon päätteeksi skånelaisen vieraanvaraisuuden kauhistuttavinta puolta: sen ihmisen vatsan kestettäväksi asettamat tavattomat vaatimukset.

Helsingborgissa jatkui sama asia Möllerin ja Rosenbergin perheiden tottuneella johdolla.

Halmstadissa ja Varbergissa hyvät kokoukset ja hyvä työläisyleisö. Göteborgin kohdalla on merkittävä muistiin, että siellä on ainakin yksi henkilö, joka tulee mukaan Kollontayn muistelmiin. Hän koetti vakuuttaa häntä siitä, että Ruotsi on kasvamassa sosialismiin ja rouva Kollontay piti sitä hupaisena, taikka tosin ihan toisessa merkityksessä kuin puhetoveri varmaan luuli.

Boråk löysi aivan erikoisen armon rouva Kollontayn silmissä. Hänen vanha rakkautensa ovat kutomatyöntekijättäret, joiden järjestön Pietarissa hän on perustanut. Kun hän kuuli, kuinka pieni prosentti Boråsin kutomatehtaiden työläisistä on järjestyneitä, hän sanoi toivovansa että voisi tulla takaisin, oppisi ruotsinkielen ja saisi meillä Ruotsissa suorittaa saman työn, jonka Venäjällä on suorittanut kutomatyöntekijättärien järjestämiseksi.

Lervikin kokoukseen puhujatar saapuu vasta kaksi ja puoli tuntia myöhästyneenä. Juna saapui Söderhamniin myöhemmin kuin oli laskettu.

Yleisö, joka oli väsynyt ja mennyt koteihinsa, kerättiin kaduilta ja kujilta, kunnes vihdoin huomattava kulkue marssi ajopelien jäljessä.»

Tukholmasta lähdön hetkellä oli suuri joukko nais- ja nuorisoliikkeen jäseniä kerääntynyt hyvästelemään ja he jättivät jäähyväiset Aleksandra Kollontaylle ojentamalla hänelle kokonaisen sylillisen punaisia ruusuja ja kohottamalla hänen kunniakseen nelinkertaisen ruotsalaisen eläköön-huudon. Liitto toivoi saavansa hänet uudelle puhujamatkalle vielä saman vuoden syksynä.

Ristiriita saksalaisten kanssa

Aleksandra Kollontayn palattua takaisin Ruotsista syntyi hänen ja Saksan sosialidemokratian johtoon kuuluvien revisionistien välillä varsin vakava ristiriita. Hänen hyökkäyksensä Bernsteinin kannattajia ja opportunisteja vastaan »Työläisten Euroopassa»-teoksessa otettiin keskustelun alaisiksi hyvin epäsuosiollisessa sävyssä niiden taholta, jotka tunsivat kalikan sattuneen omaan nilkkaansa. Kollontay oli arvostellut heille pyhiä asioita, nimittäin kasvavaa byrokratiaa Saksan sosialidemokratian keskuudessa sekä johtajien omavaltaisuutta ja itsetyytyväisyyttä. Oppertunistit nimittivät kirjaa häväistyskirjoitukseksi, joka hyödytti vain työväenluokan vihollisia. Vanha Karl Kautsky, joka aikaisemmin oli mielellään nähnyt Aleksandra Kollontayn päivällispöydässään sunnuntaisin, kirjoitti kirjeen, joka oli yhtä ainoata pitkää moraalisaarnaa, ja lopetti siten henkilökohtaisen tuttavuuden kokonaan.

Melkein koko Saksan työväenliikkeen johto oli kapinassa röyhkeää emigranttia vastaan, joka oli uskaltanut arvostella heitä. Oli myös olemassa venäläisiä pakolaisia, jotka olivat sitä mieltä, että kirjan sävy oli röyhkeä ja koppava Saksan sosialidemokratiaa kohtaan, Toisen Internationaalen suurinta ja voimakkainta puoluetta kohtaan. Ei ollut sopivaa esiintyä niin arvostelevasti puoluetta kohtaan, joka saneli sosialidemokraattisen internationaalen politiikan ja menettelytavat.

Saksan sosialidemokraattinen lehdistö kirjoitti, että puolue

oli elätellyt käärmettä povellaan. Emigrantti Aleksandra Kollontay oli saanut tilaisuuden päästä sen kaikkiin piilopaikkoihin ja komeroihin, mutta kiitokseksi tästä vieraanvaraisuudesta ja auliudesta tuli kirja täynnä solvauksia, jotka Saksan ammattijärjestön lehden mukaan saattoivat olla lähtöisin vain »vannoutuneen luopion» kynästä. Ammattijärjestön johtajat Karl Legien ja Scheidemann menivät niin pitkälle, että he vaativat Preussin viranomaisia karkoittamaan Aleksandra Kollontayn.

Karl Liebknecht, joka itse oli oppositiossa samaa johtoa vastaan, esiintyi voimakkaasti ja lämpimästi hänen puolustajanaan.

— Sinä luulet, että se on hyökkäys, joka on kohdistettu sinuun henkilökohtaisesti. Politiikassa ei ole mitään henkilökohtaisia kysymyksiä. Etsi aina periaatteellisia mielipide-eroavaisuuksia. Ne ovat myös tämän jutun todellisena syynä.

Liebknecht kirjoitti itse laajan vastineen Ammattijärjestön lehteen, joka toimenpide puhdisti ilmaa. Vasemmisto-opposition jäsenet lähettivät ystävällisiä kirjeitä ja hyväksyivät vastalauseita Scheidemannin hyökkäyksiä vastaan.

Aleksandra Kollontay tunsi itsensä hyvin masentuneeksi tämän taistelun aikana. Kun se raivosi pahimmillaan, Zoja tuli häntä tervehtimään. Taistelusta oli kantautunut kaikuja kotimaahan asti, ja Zoja tunsi, että hänen paikkansa oli ystävättären rinnalla. Hän oli senvuoksi hankkinut itselleen työtä Saksassa ja kirjoitti Kievin ja Pietarin lehtiin teatteri- ja taidekatsauksia.

— Miksi sinä olet niin onneton? hän kysyi. Oletko sitä mieltä, että saksalaiset ovat oikeassa?

— En, tuhat kertaa en. En peruuta sanaakaan siitä, mitä olen kirjoittanut heidän opportunismistaan ja kiihkoisänmaallisuudestaan.

— Silloin he eivät ole sinun oikeita tovereitasi. Teillä ei ole enää samoja mielipiteitä. Joskus he tulevat huomaamaan, kuinka oikeassa sinä olit. Pysy vain rohkeana ja kulje omaa tietäsi.

Nyt loppuivat hänen osaltaan puhujamatkat Saksassa. Pahin vahinko, sillä nyt hän sai aikaa työhön, jonka valmistamista hän oli kauan haaveillut. Jo vuosina 1907—08, jolloin hän oli ollut duuman menshevistisen ryhmän asiantuntijana naiskysymyksissä, hän oli alkanut kerätä ainehistoa suurta äitiyskysymystä käsittelevää työtä varten. Koko senjälkeisen ajan hän oli tutkinut eri maissa säädettyjä äitiys- ja lastensuojelulakeja ja muodostanut oman käsityksensä siitä, miten tämä suojelu olisi järjestettävä.

Keskellä epätoivoa, jonka hänen mielessään herättivät niiden hyökkäykset, jotka olivat olleet hänen tovereitaan ja ystäviään, hän alkoi valmistella suurinta yhteiskuntatieteellistä työtään »Äitiys ja yhteiskunta», teosta, joka käsittää noin 600 sivua. Ne periaatteet, joita hän siinä esitti yhteiskunnan edesvastuusta äitejä ja lapsia kohtaan ja äitiydestä yhteiskunnallisena tehtävänä, tulivat myöhemmin ohjenuoraksi, kun hän nuoren neuvostotasavallan ensimmäisenä sosiaaliministerinä ja naisliikkeen etevimpänä voimana johti äitiyssuojelu- ja lastensuojelulainsäädännön laatimista Neuvostoliitossa.

Syyskuussa 1912 hän sai englantilaisilta tovereilta kutsun saapua lähestyvään ammattiyhdistykongressiin. Kutsu oli tervetullut, sillä hänen täytyi täydentää äitiyskysymystä koskevaa ainehistoaan tutkimalla Englannin oloja ja englantilaisia kirjastoja. Oleskellessaan Englannissa 1912 hän käytti aikaansa m.m. tutkiakseen naisten osuutta osuustoimintaliikkeessä. Hän oppi tuntemaan Margaret Bondsfieldin ja solmi suhteita työläisnuorisoon sosialistisissa työläisyliopistoissa. Opetus näissä korkeakouluissa noudatti yleensä marxilaisia linjoja, mutta määrättyjä syndikalistisia piirteitä oli huomattavissa nuorten ylioppilaiden keskuudessa. Tästä huolimatta hän totesi heissä vallankumouksellista rohkeutta ja päättäväisyyttä, mitä ei ollut löydettävissä vanhoissa ammatiyhdistysjohtajissa.

Ammattiyhdistyskongresissa hän tapasi taas taistelun työväenliikkeen oikeiston ja vasemmiston välillä. Vasemmisto-oppositio vaati selvää luokkapolitiikkaa työtätekevien suurten

joukkojen aktiivisuuden tukemana. Aleksandra Kollontay heittäytyi heti mukaan keskusteluun vasemmistolinjan puolesta ja taisteli jo valmistavissa komiteoissa vanhoja ammattiyhdistyspamppuja vastaan. Henderson, joka silloin oli Labour Partyn sihteerinä, koetti sen vuoksi kaikin keinoin viivyttää hänen kongressiedustajaoikeutensa tunnustamista. Veteraani Tom Mann ja muutamat muut vasemmiston edustajat onnistuivat kuitenkin pakottamaan sen hyväksymisen.

Marraskuussa kokoontui Toisen Internationaalen historiallinen ylimääräinen kongressi Baselissa. Balkanin sotaa käytiin parhaillaan ja kaikki tunsivat, että suurvaltapoliittiset vastakohdat pian purkautuisivat sodaksi, jos ei työväenliike onnistuisi mobilisoimaan kaikkia voimiaan estämään sen puhkeamista. Siitä tuli vanhan Toisen Internationaalen viimeinen suuri kongressi. Läpimurtovuosien kaikki suuret persoonallisuudet olivat siellä mukana. Jean Jaurés piti kuuluisan, loistavan puheensa Baselin tuomiokirkossa. Keir Hardie, Vandervelde ja Saksan sosiaalidemokratian johtavat miehet osallistuivat myöskin kongressiin. Lenin taisteli kuin leijona vallankumouksellisen taistelulinjan puolesta imperialismia ja sotaa vastaan ja häntä kannattivat m.m. Karl Liebknecht ja Rosa Luxemburg. Opportunisteilla oli kuitenkin johtoasema kongressissa, vaikka tosin vasemmiston tarmokas esiintyminen painoi määrättyjä merkkejä hyväksyttyyn päätöslauselmaan.

Aleksandra Kollontay edusti Baselin kongressissa venäläisten kutomatyöntekijättärien ammattiyhdistystä. Venäläinen sosialidemokratia oli pirstoutuneena kahteen ryhmään. Ainoastaan yksi edustaja kustakin maasta sai osallistua keskusteluun. Venäläisten keskuudessa heräsi niin ollen suuri keskustelu: Kuka käyttäisi puheenvuoron puolueen nimissä?

— Aleksandra Kollontay puhukoon, Lenin vaati tiukasti, sillä hän osaa saada massat vakuuttuneiksi asiansa oikeudesta.

Niin tapahtuikin. Hän puhui samalta lavalta kuin Hjalmar Brantingkin, mutta taisteli täysin vastakkaisten näkökohtien puolesta. Brantingkin puhui Saksan sosialidemokratian passii-

visuuslinjan puolesta, kun taas Aleksandra Kollontay esitti Leninin katsantokantoja.

Toisen Internationaalen Baselin manifesti, jonka Lenin määrittelee »muistomerkiksi, joka paljastaa Toisen Internationaalen sankarien koko häpeällisen luhistumisen, koko heidän rappionsa», sisälsi lähestyvän sodan arvioinnin ja selvän kehoituksen sosialidemokraattisille puolueille estää lähestyvä sota vallankumouksellisen taistelun avulla. Johdannossa muistutetaan niistä periaatteista, joista oli päätetty jo Stuttgartin ja Kööpenhaminan kongresseissa:

»Jos sodan puhkeaminen uhkaa, ovat työtätekevät luokat ja heidän edustajansa parlamentissa osaaottavissa maissa velvolliset tekemään kaiken voitavansa Kansainvälisen sosialistisen byroon yhdistyneen toiminnan tutkemina estääkseen sodan puhkeamisen käyttäen kaikkia niitä keinoja, jotka niiden mielestä näyttävät tehokkaimmilta ja jotka luonnollisesti muuttuvat sen mukaan, kuin luokkataistelu ja yleinen poliittinen tilanne kärjistyvät.

Jos sota kuitenkin puhkeaisi, on velvollisuus taistella sen pikaiseksi päättymiseksi ja on kaikin voimin pyrittävä siihen, että sitä taloudellista ja poliittista kriisiä, jonka sota aiheuttaa, käytetään kansan herättämiseksi ja samalla kapitalistisen luokkavallan lopettamisen kiirehtimiseksi!»

Baselin julistuksessa sanotaan edelleen:

»Hallitukset eivät saa unohtaa, että ne ne eivät Euroopan nykyisessä tilanteessa ja työväenluokan keskuudessa vallitsevan tunnelman huomioonottaen ilman omaa itseään uhkaavaa vaaraa voi päästää sotaa valloilleen. Niiden pitää muistaa, että saksalais-venäläisen sodan seurauksena oli Kommuunin vallankumouksellinen puhkeaminen, että venäläis-japanilainen sota saattoi vallankumoukselliset voimat liikkeeseen Venäjän valtakunnan kansojen keskuudessa, että sotilaalliset ja merisotilaalliset kilpavarustelut tavattomassa määrässä kärjistivät luokkavastakohtia Englannissa ja Euroopan mantereella sekä ovat loihtineet esiin valtavia lakkoja. Olisi mieletöntä, jolleivat

hallitukset käisittäisi, että jo ajatuksen sodan puhkeamisesta täytyy herättää työväenluokassa harmia ja katkeruutta. Työväenluokan jäsenet tuntevat rikokseksi ampua toisiaan kapitalistien voittojen, ruhtinashuoneiden kunnianhimon hyväksi tai salaisten diplomaattisten sopimusten kunnian vuoksi.»

Toisen Internationaalen eturivin miehiä

Opiskelu- ja pakolaisvuosinaan Euroopassa Aleksandra Kollontay oppi tuntemaan sosiaalidemokraattisen internationaalen ja kansainvälisen ammattiyhdistysliikkeen kaikki huomattavimmat johtajat. Suuri osa heistä kuului hänen henkilökohtaisiin ystäviinsä. Hän antaa teoksissaan usein ohimennen luonnekuvan tai pikapiirroksen näistä johtajahahmoista. Muutamia näistä arvioinneista on esitetty jo edellisissä luvuissa. Esitämme hänen teoksistaan vielä lisäksi muutamia lyhyitä Toisen Internationaalen suurten nimien esittelyjä.

Länsi-Euroopan työläisjohtajista Karl Liebknechtillä oli suurin merkitys Aleksandra Kollontayn poliittisen kehityksen kannalta. Aina Stuttgartin konferenssista lähtien 1907, jolloin he yhdessä taistelivat Toisen Internationaalen oikeistosuuntaa vastaan, hän kuului Liebknechtin perheen lähimpään ystäväpiiriin. Kirjoissaan ja artikkeleissaan hän puhuu usein Karl Liebknechtin poliittisesta selvänäköisyydestä, hänen lujasta luonteestaan ja hänen suuruudestaan poliitikkona ja ihmisenä. Kun Karl Liebknecht ja Rosa Luxemburg murhattiin vuoden 1919 alussa, Aleksandra Kollontay kirjoitti lentokirjasen Saksan työläisten etevimmistä vallankumouksellisista johtajista ja heidän poliittisesta toiminnastaan.

Rosa Luxemburgin teoreettinen kirjailijatoiminta ohjasi Kollontayta, kun hän Zürichissä ryhtyi taisteluun revisionismia vastaan. Vuonna 1906 he tapasivat toisensa Karjalassa ja heidän ystävyytensä kesti Rosa Luxemburgin kuolemaan asti.

Tämä oli kuten tunnettua Puolan juutalaisia eikä hänellä aina ollut niinkään helppoa Saksan sosialidemokratian silloisten johtomiesten parissa. Aleksandra Kollontay ihaili häntä hänen rohkeutensa ja lujuutensa vuoksi, hänen loistavan lahjakkuutensa ja hänen teoreettisen kirjailijatoimintansa ja tutkijatyönsä tähden.

Clara Zetkin kuului myös Aleksandra Kollontayn parhaisiin ystäviin. Hän toimi säännöllisesti tämän lehden »Die Gleichheit»in avustajana. Aleksandra Kollontay kiintyi häneen eniten »hänen suuren, palavan sydämensä, hänen kylmän ja viisaan älynsä ja hänen taipumattoman johdonmukaisuutensa» vuoksi.

Karl Kaustkyllä, Saksan sosialidemokratian sen ajan etevimmällä teoreetikolla, oli patriarkaalisia tapoja. Hän kutsui usein Aleksandra Kollontayn tavanmukaiselle sunnuntaipäivälliselle, jolloin hän toimi isäntänä ja johti puhetta perheensä ja päivän kunniaksi kutsuttujen vieraiden piirissä.

August Bebel, vuosisadan vaihteen jälkeisen ajan etevin johtaja ja kansantribuuni Saksan sosialidemokratian piirissä, oli toiminut hänen opastajanaan ja saanut hänet ihastuksen valtaan suurella teoksellaan »Nainen ja sosialismi». Kun Aleksandra Kollontay myöhemmin tutustui häneen ja usein vieraili hänen kodissaan, hän tunsi pettymystä, kun se mies, joka oli kirjoittanut niin suuremmoisen kirjan naisesta, näyttikin olevan melkoinen kotityranni omassa kodissaan. Rouva Bebel oli aktiivinen puolueen jäsen, ja hän olisi merkinnyt paljon, jos hän olisi saanut kehittää mahdollisuuksiaan ja esiintyä poliittisessa elämässä, mutta sellaisesta ei koskaan ollut puhettakaan. Hänen täytyi tyytyä »keittämään kahvia ja parsimaan sukkia suurelle Augustilleen» ja hän mukautui siihen, **mitä** seikkaa Aleksandra Kollontay ei kyennyt ymmärtämään.

Jean Jaurésta hän oli aina ihaillut tämän loistavan gallialaisen puhetaidon vuoksi, mutta tämäkin tuntuu menettäneen lähemmin tutustuttaessa, aivan samoin kuin Belgian sosialidemokraattien suuri johtaja Vandervelde. Vandervelden rikkaassa ja loisteliaassa kodissa saattoi tavata kaikki Belgian huomatta-

vat henkilöt, mikäli oli kysymyksessä taide, kirjallisuus ja tieteet. Tämä hienouden ja korkean sivistyksen ilmapiiri oli jyrkässä ristiriidassa suurten kansanjoukkojen kurjien elinehtojen kanssa. Muistutamme tuosta tapauksesta, jolloin Aleksandra Kollontay tuli suoraan puhujamatkalta vaatteet kaivoskaupunkien teiden loan likaamina ja jolloin hänet otti vastaan univormupukuinen lakeija, joka epäröi ollenkaan ilmoittaa häntä Vanderveldelle.

Englantilaisesta työväenjohtajasta Keir Hardiesta hän puhuu aina kunnioittavasti ja ihaillen. Hän puhui yksinkertaisesti ja selvästi ja hänen sanansa osuivat suoraan työläisten sydämiin.

Kansainvälisten kongressien aikana hän oli tutustunut Hjalmar Brantingiin. Tämä taisteli tarmokkaasti ja rohkeasti hänen asiansa puolesta, kun hänet myöhemmin karkoitettiin Ruotsista. Eräässä teoksessaan hän kuvaa, miten Hjalmar Branting aina tuli hänen avukseen, kun hän vuosina 1914—18 joutui vaikeuksiin ruotsalaisten viranomaisten kanssa. »Pidin Hjalmar Brantingista. Hän oli voimakas ja hyvin viehättävä persoonallisuus, mutta hänen poliittinen linjansa oli tähän aikaan sellainen, ettemme me bolsheviikit mitenkään voineet sitä hyväksyä.»

*

Vuonna 1913 tuli Sveitsin sosialidemokraattisen vasemmiston johtajalta Fritz Plattenilta tarjous, joka koski pitkähköä propagandamatkaa ja joka tarjosi rouva Kollontaylle tilaisuuden osallistua kansainvälisen naistenpäivän juhlimiseen. Hän iloitsi erikoisesti siitä, että hänen työnsä maanpakolaisuuden eristäytyneisyydessä oli onnistunut niin hyvin, että kansainvälistä naisten päivää tuona vuonna, maaliskuun 8 pn: 1913, ensi kerran voitiin viettää hänen kotimaassaan Venäjällä. Sieltä tulevat uutiset olivat muutenkin hyviä. Lena-joen kultakentillä sattuneiden tapausten jälkeen vallankumouksellinen liike oli kehittynyt hyvin voimakkaasti ja se oli taistellen saavuttanut määrätyn laillisuuden. Työväenliike oli voittanut pahimpia vainoaikoja seuranneen masennuksen, ja lakkoliike alkoi saada

uutta vauhtia. Aivan erikoisesti häntä ilahdutti, että puolue oli alkanut julkaista erikoista työläisnaisille tarkoitettua lehteä. Samanaikaisesti kärjistivät mansheviikkien ja bolsheviikkien väliset vastakohtaisuudet.

Vuonna 1913 Aleksandra Kollontay kirjoitti teoksensa »Työväenluokka ja uusi moraali» tai »Uusi nainen», kuten sitä nimitetään muutamissa maissa. Se käännettiin nimittäin heti tärkeimmille kielille ja se herätti suurta huomiota kaikkialla. Ranskalaisen painoksen alkulauseessa Marcelle Capy kirjoittaa:

»Välttämättömyys ei sano enää:
— Minä ja lähimpäni, vaan
— Minä ja kaikki.

Tällöin, tässä välttämättömässä uuden tasapainon etsimisessä minän ja ei-minän välillä, joka ulottuu omasta perheestä koko ihmissuvun käsittäväksi, tässä etsimisessä luodaan uusi nainen — ja myös uusi mies.

Se seikka, että ymmärrämme nykyisen ajan suuruuden ja uuden maailman luomisen, molemminpuolisen ymmärtämyksen miesten ja naisten välillä, jotka ovat kiinteästi liittyneet toisiinsa yhteisessä työssä — muodostaa minun käsitykseni mukaan sen pyrkimyksen todelliseen veljeyteen, joka on välttämätön toisaalta rikkirepimisen tuskan helpottamiseksi ja jota toisaalta tarvitaan tulevaisuuden synnyttämisen auttamiseksi.

Sen vuoksi tällainen kirja ilmestyy oikealla hetkellä. Ottamalla keskustelun alaisiksi joukon kysymyksiä ja aatteita se auttaa meitä näkemään ja ymmärtämään.»

Tässä teoksessa, joka ilmestyi 1926 ruotsinkielellä, Aleksandra Kollontay osoittaa, kuinka uusi nainen astuu esiin teollistumisen aikakaudella sekä elämässä että kirjallisuudessa ja luo omalla työllään uuden asemansa yhteiskunnassa. Hän vapauttaa itsensä entisestä riippuvaisuussuhteestaan mieheen taloudellisessa suhteessa, orjuudestaan porvarillisessa perheessä ja samanaikaisesti tekee kapinan sukupuolista kaksinaismoraalia vastaan.

Kesällä 1913 Aleksandra Kollontay matkusta taas Lontooseen. Beilis-juttu herätti siihen aikaan huomiota kautta maailman. Siinä oli kysymys vaivaista Venäjän juutalaista Beilisiä vastaan suunnatusta oikeudenkäynnistä, jolloin häntä syytettiin rituaalimurhasta pääsiäisen vieton yhteydessä. Sillä kerralla tsaari-Venäjä koetti johtaa tyytymättömyyden huonoa hallitusta ja lahjottavuutta ja kaikkea mädännäisyyttä vastaan panemalla toimeen juutalaisvainoja. Sosialistit vastasivat koko maailman käsittävällä taistelulla tsaarivallan juutalaisiin kohdistettuja hirmutekoja vastaan. Kollontayta käytettiin usein puhujana näissä tilaisuuksissa.

»Kun muistelen tuota aikaa, näen itseni nojautuneena Trafalgar Squarella olevan suunnattoman muistomerkin jalustaan, kun puhuin sunnattomalle lontoolaisjoukolle. Muistan, että kaikki olivat aukaisseet sateenvarjonsa. Satoiko Lontoossa todellakin niin paljon?»

Aleksandra Kollontayn palatessa Berliniin Zoja odotit häntä siellä. Hän oli parasaikaa laatimassa lentokirjasta lasten työstä teollisuudessa. Vihamielinen tunnelma oli melkein kadonnut. Clara Zetkin kutsui kirjeessään Kollontayn konferenssiin, jonka piti valmistella suurta kansainvälistä naisten kongressia, joka olisi pidetty Wienissä elokuussa 1914, jollei ensimmäinen maailmansota olisi tullut väliin.

Koko kevään 1914 »tunsi, miten poliittinen ilmapiiri tuli yhä jännittyneemmäksi. Tunsi ruudinhajua.»

Valtiopäivien parvekkeella romahduksen tapahtuessa

Venäläiset bolsheviikit eivät jättäneet mitään sattuman varaan. He taistelivat saadakseen aikaan voimakkaan kansainvälisen toiminnan sotaa vastaan Baselin päätöksen mukaisesti, mutta he näkivät samanaikaisesti, millaisia Euroopan työväenliikkeen johtajat olivat. Jos imperialismin onnistuisi työväen vastarinnasta huolimatta saada verilöyly alkamaan, täytyisi työläisten vallankumouksellisen toiminnan jatkua sodan olosuhteissa. Keväällä ja kesällä 1914 venäläinen puoluejohto suoritti tarmokasta ja tehokasta valmistelutyötä suhteiden vahvistamiseksi sodan puhkeamisen varalta. Aleksandra Kollontay vedettiin mukaan tähän työhön ja hän liittyi siten läheisemmin Leninin ympärillä olevaan piiriin.

Kun sota syttyi, hän oleskeli pienessä Kohlgrübin kylässä Tyrolissa, jossa hän valmisteli kansainvälistä naisten kongressia. Ensimmäisen sodanjulistuksen jälkeen hän matkusti päätä pahkaa Berliiniin, missä hän totesi, että hänen poikansa Misha, joka oli maassa tavanmukaisella kesälomamatkallaan, oli muutamien muiden venäläisten kanssa viety erääseen keskitysleiriin.

Ajattelematta ollenkaan, että hän oli Venäjän kansalainen, hän syöksyi Saksan valtiopäivätaloon, jossa hän oli tottunut tapaamaan sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluvia ystäviään. Hän eli vielä sen kuvitelman vallassa, että mahtavien

joukkotoimenpiteiden avulla saataisiin sota estetyksi, että Baselin lupaukset tällä tavalla lunastettaisiin. Hän saapui juuri parahiksi ollakseen silminnäkijänä sosialidemokraattisen internationaalen romahduksen tapahtuessa. Hän on kuvannut päiväkirjassaan iskua, jonka hän sai Saksan sosialidemokraattisen ryhmän melkein yksimielisesti äänestäessä Vilhelm II:n hallituksen ja sotalainojen puolesta. Hänen kaikessa kiireessä tekemänsä muistiinpanot tuona historiallisena elokuun päivänä 1914 julkaistiin 14 vuotta myöhemmin Saksan työväenlehdistössä. Voimme sen vuoksi esittää ne kokonaisuudessaan.

»Berliini, 4 pnä elokuuta.

Valtiopäivätalon käytävät tuntuvat tyhjiltä ja kuolleilta. Tapasin Kautskyn. Kuinka vanhalta ja levottomalta hän näyttääkään...

Hänen molemmat poikansa on komennettu Itävallan armeijaan. Hänen vaimonsa on Italiassa.

Kysyin häneltä, mitä hän ajatteli tapahtumista. — Mitä tapahtuu vastaisuudessa?

Silloin tuli äkkiä odottamaton vastaus. Se tuntui sovinnaiselta korulauseelta:

— Tällaisena kauheana aikana täytyy jokaisen kantaa oma ristinsä.

Ristinsä?

Onko vanha mies menettänyt järkensä?

Göhre tulee luoksemme. Hän on täynnä kaikkein lapsellisinta isänmaallisuutta.

Kuuntelen enkä tahdo jaksaa uskoa korviani: ovatko he kaikki menettäneet järkensä, vai enkö minä itse enää ole normaalikunnossa? Molemminpuolisen ymmärtämättömyyden muuri kohoaa yhä korkeammaksi ja ylipääsemättömämmäksi.

— Ajatelkaahan, kuka olisi uskonut, että meidän sosialidemokraattien keskuudessa on niin paljon isänmaallisuutta ja innostusta. Monet ovat vieläpä ilmoittautuneet vapaaehtoisiksi. Niin, Saksa on meille kaikille rakas... He ovat hyökänneet

meidän kimppuumme ja me tulemme osoittamaan, että sosialidemokraatitkin osaavat kuolla isänmaan puolesta.

Göhren tyttäret tahtovat lähteä rintamalle sairaanhoitajattariksi niin pian kuin mahdollista. Väkivallanteoista venäläisiä kohtaan he eivät ole kuulleet eivätkä myöskään niihin usko. Jos niin olisikin — ovatko asiat ehkä paremmin Venäjällä?

— On aivan yksinkertaisesti kauheata ajatella meidän maanmiesraukkojemme kohtaloa Venäjällä.

— Maanmiesten? Keitä ovat sitten nämä maanmiehet? Jokainen kauppias, jokainen kauppamatkustaja, jokainen yrittäjä... Heidänkö kohtalonsa on niin lähellä Göhren sydäntä?

— Me taistelemme tsaarivaltaa vastaan... Me autamme teitä venäläisiä vapautumaan väkivallasta ja sorrosta.

— Miekan ja yleisesikunnan avulla?

Stadthagen on kiihtynyt ja hermostunut... Hän vetää minut syrjään.

Hän kertoo minulle luottamuksellisesti »ennenkuulumattomasta erimielisyydestä ja hajanaisuudesta, jonka vertaista ei koskaan ennen ole esiintynyt» valtiopäiväryhmän keskuudessa. Eilisessä kokouksessa oli vähältä tulla tappelu. On muodostettu vähemmistö, johon kuuluu 14 toveria, heidän joukossaan Haase ja Liebknecht. Nämä vastustivat enemmistön päätöstä äänestää sotabudgetin hyväksymisen puolesta.

— Mitä. — Ajattelevatko he äänestää budgetin puolesta?

En usko korviani.

— Se on selvä. Eikä siitä olekaan kysymys... Ei voitu päästä yksimielisyyteen sanamuodosta... Tämän asian perustelu on väärä ja mahdoton hyväksyä. Perustelun laati komitea, jonka muodostivat Kautsky, David ja muutamat muut. Mutta Kautskyllä ja Davidilla oli kummallakin oma sanamuotonsa. Kautskyn perustelu ei tullut hyväksytyksi. Hän sai tyytyä tekemään muutamia pieniä korjauksia Davidin perusteluihin.

Ryhmän kokous ei ollut täysilukuinen. Stadthagenin mielipiteen mukaan on vähemmistön katsantokanta nykyisessä tilanteessa »lapsellisuuksia». Sota on tosiasia. Jos sosialidemokraatit

kieltäytyisivät äänestämästä, johtaisi se vain siihen, että he menettäisivät vaikutusvaltansa suuriin joukkoihin. Heidät leimattaisiin isänmaan vihollisiksi ja tämä seikka vaikuttaisi epäedullisesti puolueen tulevaisuuteen. Suuret työläisjoukot ovat sodan kannalla. Saksan täytyy »aseistautua».

Stadthagenin mielipiteen mukaan Saksaa ei uhkaa vain Venäjä ja Ranska, vaan myöskin Englanti.

— Jos rosvot hyökkäisivät kotiini, olisin pähkähullu, jos alkaisin filosofoida »ihmisyydestä», sen sijaan että aivan yksinkertaisesti panisin heidät maahan!

— Entä työväenluokan kansainvälinen solidaarisuus?

— Sillä ei ole mitään tämän asian kanssa tekemistä. Työläiset eivät vielä toistaiseksi kykene estämään sotaa.

Tunnen itseni niin sanomattoman katkeraksi ja vieraaksi.

Käytävissä on edelleen tyhjää. Tutut vahtimestarit eivät enää ole siellä — heidät on kaikki kutsuttu aseisiin. Vain vanhimmat ovat jäljellä.

Frank, David ja Wendel lähestyvät. Kuulen Wendelin sanovan:

— Jos Vorwärtsin toimitus ei vieläkään käsitä, mikä on meidän velvollisuutemme, pitäisi koko toimitus lähettää hullujenhuoneeseen! ... Sellaisella hetkellä, jolloin eletään maailmaa mullistavia tapahtumia, he tulevat ja tyrkyttävät kirjanoppejaan. Sellaisille ihmisille tosiasiat ovat tarpeettomia ... Heidän kohdallaan täytyy vain muistuttaa, että nyt ratkaisevat kuulat kaiken.

Wendel, nuorin valtiopäivämies, lahjakas Wendel, on myöskin isänmaanystävä?

— Minä lähden rintamalle ... Siellä tarvitaan väkeä paremmin kuin toimituksessa.

Frank aikoo lähteä rintamalle vapaaehtoisena. Kaikki rientävät hänen luokseen ja puristavat hänen kättään.

— Minä anon, että pääsen suoraan rintamalle. En yksinkertaisesti käsitä, kuinka voi istua rauhassa ja turvallisena rintaman takana, kun toverit seisovat keskellä kuulasadetta.

Minusta tuntuu, että Frankin esiintyminen vaikuttaa teennäiseltä. Mutta on myöskin toisia, naurettavan aitoja patriootteja.

Tapaan Haasen. On tosin kiusallista vaivata häntä henkilökohtaisilla asioilla sellaisena hetkenä. Eihän ole kysymys vain kansojen, vaan sosialidemokratian kohtalosta. Mutta Haase on ystävällinen ja avulias.

— Tänään kokouksen jälkeen puhun Bethmann-Hollwegin kanssa pidätetyistä venäläisistä. Oi, nykyään me olemme suosittuja henkilöitä hallituksen luona!

Mitä tämä merkitsee? — Eikö Haase enää vastustakaan sosialidemokraattien äänestämistä sotabudgetin puolesta? Mitä oikeastaan on tapahtunut?

Mutta nyt ei ole aikaa kyselemiseen. Istunto alkaa. Minulla on kortti kuuntelijaparvekkeille, joka antaa minulle tilaisuuden päästä istuntosaliin. Koko istunnon aika kuluu ministerin puheeseen. Kaikkialla jännittynyttä tarkkaavaisuutta. Kaikki valtiopäivämiehet ovat paikoillaan. Parvekkeet ovat täpö täynnä. Yleisö on pelkkänä korvana. Valtakunnankanslerin puhe on asiallinen ja selvä. Hyvin valmistettu. Hän esittää syytöksiä, että Venäjä ensin sytytti sodan soihdun. Tämä kohta nostattaa voimakkaat suosionosoitukset salissa ja kuulijain keskuudessa. Suosionosoitukset keskeyttävät usein kanslerin puheen, vasemmiston penkeiltäkin niitä kuuluu. Mutta kun Bethmann-Hollweg puhuu mahdollisesta tai jo suoritetusta marssista Belgiaan, on salissa kuolemanhiljaista. Vasemmiston penkeillä vain on hiukan rauhatonta — sitten kaikki taas kuuntelevat jännittyneinä.

Väliaika. Istuntoa jatketaan tunnin kuluttua.

Kiiruhdan alas eteiseen.

Salissa on useita sotilashenkilöitä. Muutamat valtiopäivämiehet ovat jo pukeutuneet univormuun. Tapaan Liebknechtin ja kysyn, millaista oli eilisessä kokouksessa.

— Toivotonta. He ovat huumautuneet isänmaanrakkauden humalasta. Ei voi tehdä yhtään mitään ... Julistus annetaan tänään.

— Ja vähemmistö?

— Vähemmistö ei voi tehdä muuta kuin alistua »puoluekuriin». Mutta kauheata on, että julkilausuman lukee Haase, sama Haase, joka vastustaa luottoja.

Liebknecht tuomitsee ankarasti ne toverit, jotka lähtevät vapaaehtoisina rintamalle. Sitä ei voida puolustaa.

Näiden suurten ja tärkeiden kysymysten aiheuttamien huolien ohella Liebknecht on kuitenkin valmis kuten aina ottamaan osaa minun henkilökohtaisiin huoliini ja rauhattomuuteni poikani kohtalon vuoksi. Hän itse on kovin huolissaan pidätettyjen tovereiden kohtalosta ja ehdottaa, että lähtisimme tauon aikana pääesikuntaan ottaaksemme selvää asiasta.

Minusta tuntuu kuin itse oleskelu valtiopäivätalossa painaisi häntä. Hänen omat toverinsa osoittavat hänelle avoimesti paheksumistaan, kun hän on tuominnut sodan ja arvostellut julkilausumaa.

Lähdemme matkaan täpötäydessä omnibussissa.

— Tänään olemme lyöneet hajalle internationaalen... Proletariaatti ei tule koskaan antamaan Saksan sosialidemokratialle anteeksi tätä menettelyä. Tulee kulumaan vuosikymmeniä, ennen kuin tämä päivä unohdetaan.

Niin kovasti kuin hän kärsiikin maailmantapahtumista, häneltä riittää kuitenkin aikaa ja voimia auttaa venäläisiä tovereita ja kiinnostua minun henkilökohtaisista suruistani. Kuitenkin me olemme nyt »vihollisia», hänen apunsa tullaan leimaamaan rikokseksi.

Niin paljon laupiasta inhimillisyyttä ja auttamisen alttiutta on tässä miehessä! Sellainen pitää todellisen sosialistin olla.

Pääesikunnassa saamme odottaa etuhuoneessa kauan aikaa. Liebknecht hermostuu. Muuten niin vaikuttava »valtiopäivien edustaja» ei merkitse tänään mitään. Mitä merkitsee valtiopäivämies näille typerille, univormupukuisille olioille, jotka tayttävät ylhäältä saamansa määräykset yhtä ajatuksettomasti kuin koneet.

— Katso oikealle! Siellä valmistetaan yleinen mielipide ja tarut, kuinka Saksan kimppuun on hyökätty. Liebknecht osoittaa ovea, jossa on kirjoitus »Sanomalehtiosasto». Täällä tuotetaan sähkösanomat meidän voitoistamme ja vakoojajutuista... Seuraavana päivänä ne peruutetaan — mutta niin huomaamattomasti, ettei kukaan sitä näe.

Liebknecht menee pöydän luo, jonka ääressä istuu eräs upseeri, ja aikoo ottaa tuolin.

— Ei askeltakaan kauemmaksi, jyrisee vahdissa olevan upseerin ääni.

Liebknecht punastuu keveästi kiihtymyksestä.

Vihdoinkin hänet saatetaan Kesselin adjutantin puheille.

Hän ei saanut selville mitään uutta. Täytyi odottaa, kunnes luettelot ehdittäisiin laatia. Siihen tarvitaan vähintään kaksi, kolme päivää, ehkä muutamia viikkoja. Asian kiirehtimiseksi voin jättää sisään anomuksen saadakseni puhua poikani kanssa ja lähettääkseni hänelle hänen tavaransa.

Menemme komendantinvirastoon, mutta sielläkään ei tiedetä mitään.

Kun jälleen tulemme Unter den Lindenille, näen miten Karliin tarttuu jälleen hänen vanha toimintatarmonsa... Hän on täynnä suunnitelmia, miten venäläiset toverit vapautetaan vankilasta, kuinka heitä on autettava, niin kauan kuin he vielä istuvat vangittuina.

Kiiruhdimme valtiopäivätaloon.

Nyt tulevat ratkaisevat hetket... En vieläkään voi uskoa, että sosialidemokraatit menevät muiden mukana. Minusta tuntuu, kuin ryhmä päättäisi jotakin muuta nyt, viime hetkessä.

Istuntoa jatketaan kello kolmelta. Yleisöä virtaa taas parvekkeille. Mutta aamuinen jännitys on poissa. Ihmiset näyttävät nyt rauhallisilta, vieläpä tyytyväisiltä — lasketaan leikkiä.

Haase lukee sosialidemokraattisen ryhmän selityksen. Koko salista kuuluu vilkkaita suosionosoituksia, yksinpä vasemmiston penkeiltäkin. Innostus kohoaa, kun hän lukee: Sosialidemokratia ei jätä isänmaata pulaan vaaran hetkellä!

Minusta tuntuu sillä hetkellä kuin syöksyisimme suoraan päätä pohjattomaan syvyyteen.

— Kaikki ne perustelut huomioon ottaen, jotka olemme esittäneet, sosialidemokraattinen ryhmä äänestää sotamäärärahojen puolesta.

Sellaista näytelmää, joka nyt seuraa, eivät valtiopäivätalon seinät koskaan ole nähneet. Läsnäolijat nousevat tuoleille, huutavat, huitovat käsillään. Ei käytetä mitään äänestysmenetelmää. Varapresidentti Paache toteaa, että määrärahat on yksimielisesti hyväksytty. Huudot, melu ja isänmaalliset purkaukset alkavat uudelleen. Panen merkille, että isänmaallinen innostus on korkealla myöskin vasemmiston penkeillä.

Se on täytetty. En tahdo vieläkään uskoa sitä. Kiiruhdan alas eteiseen. Eihän ollut tapahtunut mitään äänestystä. Ehkei se olekaan lopullinen ratkaisu.

Siellä tapaan Wurmin.

— Kuinka te olette tullut tänne? Teillähän ei ole mitään oikeutta osallistua tällaiseen valtiopäivien istuntoon. Tehän olette venäläinen.

— Todellakin? Minä en ole ollenkaan ajatellut sitä seikkaa. Olen tullut tapaamaan tänne ystäviäni ja tovereitani. Mutta ymmärrän nyt, että olen kulkenut harhaan.

Liebknechtin ympärillä seisoo ryhmä, joka väittelee kiivaasti hänen kanssaan. Wendel mittailee Liebknechtia raivoisin katsein.

— Hullu haaveilija. Tuollaiset pitäisi panna lukkojen ja telkien taakse. Meidän täytyy vapautua kaikesta sentimenttaalisuudesta.

Tuntuu kuin he pitäisivät Liebknechtiä todellisena militaristisen isänmaansa pettäjänä. Muutamat valtiopäivämiesten rouvat, jotka tunnen vanhastaan, tulevat luokseni. He ovat tavattoman tyytyväisiä asioiden kulkuun. Rouvat olivat pelänneet »neljäntoista» vaikutusta.

— Jos he olisivat saaneet tahtonsa kuuluviin, olisi mieheni ammuttu valtiopetoksen tekijänä.

— Se olisi ollut loistavaa! olisin tahtonut huutaa heille.

— Niin, me saksalaiset osaamme olla yksimielisiä. Mikä ylevä ja juhlallinen hetki tuon yksimielisyyden ilmeneminen olikaan, sanoo E.

Yksimielisyys, mutta kenen kanssa? Kenraali Kesselin? Pääesikunnassa istuvan paksupäisen joukon kanssa? Oikeiston penkeillä istuvien valtiopäivämiesten kanssa?

Tuntuu kuin tukehtuisin voimattomasta katkeruudesta, epätoivosta, jota en kykene sanoin kuvaamaan.

Ja nyt on yö.

Valtiopäivämiehet ovat hajaantuneet kukin taholleen. He ovat sammuttaneet viimeisenkin hallituksen valvonnan kipinän, hallituksen, joka nojautuu pistimiin.

Yhdessä Liebknechtin kanssa jätimme rakennuksen ja vaellamme kauan Tiergartenin läpi. Raitiovaunut ovat harvinaisia ja omnibussit on takavarikoitu.

— Miten Internationaalen käy? Tänään se on tuhottu. Uuden, toisen sukupolven täytyy kasvaa rakentaakseen sen uudelleen. Maailman työväenluokka ei koskaan tule antamaan anteeksi meille, saksalaisille sosialidemokraateille sitä menettelyä, minkä tänään olemme tehneet.

Minusta tuntuu kuin olisin ollut läsnä teloituksessa. On kauheata, ettei ole olemassa mitään ulospääsyä tilanteesta.

Liebknechtin ääni tempaa minut uudelleen ylös epätoivon suosta ja kehoittaa minua toimintaan.

— Me emme saa tyytyä tähän asiantilaan. Nyt meidän täytyy alkaa toimia. Meidän täytyy toimia pikaisen rauhan puolesta. Täytyy paljastaa hallituksen viekastelu ja ulkokultaisuus. Meidän täytyy temmata naamio sen kasvoilta.»

Karl Liebknecht piti sanansa. Siitä huolimatta, että hän jäi mielipiteessään yksin suuressa sosialidemokraattisessa eduskuntaryhmässä hän ryhtyi taisteluun sotamäärärahoja vastaan. Hallitus vastasi rangaistusmääräyksellä ja kuritushuoneella. Liebknecht ja Rosa Luxemburg jatkoivat taisteluaan, kunnes Hitlerin pataljoonien edelläkävijät murhasivat heidät.

Liebknechtiä on kunnioitettu ainoana, joka Euroopan parlamenteissa uhmasi sotapsykoosia ja uskalsi taistella Internationaalen päätöksen mukaisen vakaumuksensa ja sosialistisen aatteensa puolesta. Mutta hän ei ollut ainoa. Viisi bolsheviikkiä seisoi Venäjän duumassa yhtä järkkymättä Internationaalen päätöksen takana ja kieltäytyi tukemasta tsaarihallitusta imperialistisessa sodassa. Heidät karkoitettiin Siperiaan.

Muutamia päiviä historiallisen valtiopäiväistunnon jälkeen tulivat Aleksandra Kollontay ja muut sosialistiset pakolaiset toisenlaisen huomaavaisuuden kohteiksi. Yhtäkkiä tuli paljon helpommaksi päästä yhteyteen vankilassa olevan Mishan kanssa. Kohta sen jälkeen hänet vapautettiin ja hän pääsi lähtemään Saksasta. Saksan hallituksella oli ehkä erityinen tarkoitus tämän suopeuden ja hyväntahtoisuuden takana.

Ne sosialidemokraattiset valtiopäivämiehet, jotka olivat äänestäneet sotamäärärahojen puolesta, muuttuivat silmiinpistävän huomaavaisiksi ja palvelushaluisiksi. Pian he sitten esittivät ehdotuksia, jotka aivan selvästi olivat peräisin hallituksen ja pääesikunnan taholta.

Nyt oli venäläisten vallankumouksellisten suuri hetki tullut. Tsaarinvalta voitaisiin kukistaa Saksan avulla. Saksalaiset viranomaiset olivat valmiita auttamaan vallankumoukselliset rintamien läpi ja rajojen yli.

Kollontay otti heidän toistetut viittauksensa vastaan jyrkästi torjuen ja viileästi. Taistelu rappeutunutta tsaarivaltaa vastaan oli hänen elämänsä innoittava tehtävä. Mutta hän ei halunnut saada Saksan keisaria Venäjän tsaarin tilalle. Venäjän työläisten ja talonpoikien täytyi itse vapauttaa itsensä. He eivät ottaneet vastaan mitään »apua» Saksan imperialismilta.

Äskettäin niin ahkerasti terveyskäyntejä tehneet puoluetoverit tulivat yhtäkkiä vähemmän ystävällisiksi. Jos hän ei tahtonut ryhtyä yhteistyöhön, ei hänen läsnäolonsa Saksassa ollut toivottava. Eräänä päivänä poliisi tuli noutamaan häntä.

Tuomiota ei tarvinnut odotella kauan. Aleksandra Kollontay

karkoitettiin Saksasta. Keisarilliset viranomaiset tahtoivat tietää, mihin maahan hän halusi matkalipun.

Hänellä oli valittavanaan muutamia maita: Sveitsi, Tanska, Hollanti, Ruotsi. Aikaisempi yhteistyö ja kirjeenvaihto Leninin kanssa teki valinnan helpoksi. Matka suunnattiin siihen maahan, missä Leninin puolue tarvitsi häntä eniten. Syyskuun 13 pnä, puolitoista kuukautta sodan puhkeamisen jälkeen, hän saapui vuoden 1915 Ruotsin valtiopäivien pöytäkirjan mukaan Tukholmaan.

Leninin kuriireja. Uusi karkoitus

Maailmansodan rintamat olivat sulkeneet vanhat yhdystiet vallankumouksellisten venäläisten emigranttien ja kotimaan sosialistisen liikkeen välillä. Lenin ja muut bolsheviikit olivat julistaneet taistelun oman hallituksen tappion puolesta ja kehoittaneet muuttamaan imperialistisen sodan sisällissodaksi tsaarivallan kukistamiseksi. Niiden, jotka Venäjän maaperällä taistelivat tsaarinvaltaa vastaan, täytyi saada tietoonsa maanpaossa olevien johtajien päätökset ja kehoitukset ja nämä puolestaan tarvitsivat vuorostaan jatkuvia luottamuksellisia tietoja Venäjän sisäisestä tilanteesta. Tärkein etappitie kulki pohjoismaiden kautta.

Aleksandra Kollontay ja Shlapnikov olivat koko sodan ajan Skandinaavian kautta kulkevien yhdyslinjojen etevimmät järjestäjät. He vastasivat siitä, että yhteyttä ylläpidetään kotimaan ja maanpaossa elävien tovereiden välillä. Ei ollut aina helppoa löytää välttämättömiä kuriireja, mutta Aleksandra Kollontayn tapana oli selviytyä kunnialla tehtävistään.

Asioista perillä olevat voivat kertoa, että hänen kerran — jätämme kertomatta, oleskeliko hän silloin Ruotsissa vai Norjassa — onnistui saada eräs Ruotsin sosialidemokraattien oikeistosiiven johtavista nuorista voimista matkustamaan Pietariin erikoisen tärkeässä tehtävässä. Eräs Leninin tärkeimmistä tiedoituksista piti viedä perille puolueen tietoon.

Tsaarin poliisi oli erikoisen epäluuloinen sodan aikana,

mutta hyvin puettu ruotsalainen turisti sai kulkea vapaana kaikista epäluuloista. Tietoa ei kuljetettukaan missään kaksipohjaisessa matkalaukussa, vaan kuriirin toisen kengän korossa, joka oli suutarintaidon mestarinäyte.

Vähältä piti, ettei matkasta ollut seurauksena ikäviä selkkauksia. Maanalaisena toimiva vastaanottaja ei nimittäin ollut kotona. Asunnossa oli kuitenkin osoitteessa mainitun niminen mies, nimittäin oikean vastaanottajan isä. Oli käydä hullusti, mutta lopulta tiedoitus kuitenkin joutui oikeisiin käsiin. Bolshevistisella puolueella oli syytä tuntea kiitollisuutta Aleksandra Kollontaytä ja Leninin ruotsalaista kuriiria kohtaan.

Kuka hän oli? Se korkea asema, joka hänellä nykyisin on Ruotsin valtiossa, joka ankarasti rankaisee »luvattomasta tiedoitustoiminnasta», pakottaa meidät pitämään hänen nimensä salassa vieläkin 25 vuotta eteenpäin.

Nuori sosialidemokraatti oli vain yksi monista kuriireista. Useat silloisen ruotsalaisten, norjalaisten, tanskalaisten ja suomalaisten sosialidemokraattien johtavista miehistä, viimemainittujen joukossa Karl H. Wiik, tekivät venäläiselle puolueelle monta arvokasta palvelusta. Samoin Charles Lindley, Ruotsin kuljetustyöläisten grand old man. Leninin etappipalvelun täytyi löytää yhä uusia kuriireja, alituisesti uusia teitä. Hiihtäjät, jotka tunsivat pohjoiset erämaat, puikkelehtivat sota-ajan ankaran rajavartioinnin läpi ja kuljettivat Leninin kirjeet Ruotsin tai Norjan rajakylistä Suomen puoleisiin rajakyliin, jossa »kotirintaman» asiakirjat odottivat luotettavia vastaanottajia.

Niitä, jotka toisen maailmansodan aikana todettiin sellaisen toiminnan harjoittajiksi, odotti useamman vuoden pakkotyörangaistus. Toiminta ei tosin ole suunnattu Ruotsia vastaan, mutta se »aiheuttaa vahinkoa valtakunnan ystävällisille suhteille ulkovaltoihin.» Vuonna 1914, Hammarskjöldin linnanpihahallituksen aikana lait eivät olleet niin ankaria. Kun poliisi karkoitti Aleksandra Kollontayn, syntyi siitä suuri poliittinen kriisi, joka aiheutti kauan jälkikaikuja sanomalehdistössä ja valtiopäivillä.

Aleksandra Kollontay oli asettunut asumaan silloiseen Carlesonin täysihoitolaan, joka nyttemmin on nimeltään Hotell Clara Larson, Birger Jarlsgatanilla. Hänen huoneensa toimi sosialistisen liikkeen päämajana. Ruotsalaiset ja venäläiset ystävät ja apulaiset tulivat ja menivät. Vieraita kävi paljon ja keskustelut saattoivat olla kiivaita. »Oli tapana puhua ja neuvotella myöhäiseen yöhön asti», kirjoitti Nya Dagligt Allehanda myöhemmin.

Eräänä päivänä marraskuun puolivälissä klo kuusi aamulla — kansainvälinen poliisin aika pitää kotitarkastuksia — poliisi kolkutti hotellihuoneen ovelle. Poliisin tapa kolkuttaa on myöskin kansainvälinen. Aleksandra Kollontay ymmärsi heti, mistä oli kysymys. Nopeat suojelutoimenpiteet olivat välttämättömät. Tyynyn olla oli osoitteita ja muuta tärkeätä ainehistoa. Jos se joutuisi poliisin käsiin, voisi kuriiritoiminnassa tulla vakava pysähdys. Poliisi odotti, kunnes hän oli pukeutunut ja paperit kätkettiin vaatteisiin.

Poliisi tarkasti huoneen hyvin tarkoin. Erikoisesti se oli kiinnostunut seinällä riippuvista kartoista. Päämajassa täytyi nimittäin olla karttoja.

Sillä aikaa, kun Aleksandra Kollontay esitti vastalauseita hyökkäystä vastaan ja vaati, että Brantingille ja Lindhagenille oli ilmoitettava asiasta, hänen aivonsa työskentelivät kuumeisesti keksiäkseen, miten hän voisi vapautua asiakirjoista, ennenkuin hän joutuisi ruumiintarkastukseen. Se järjestyikin. Hän sai luvan käydä naistenhuoneessa. Mutta papereita ei mielellään saanut hävittää, vaan ne oli jollakin tavalla saatava tovereiden käsiin. Hän pisti ne vesiklosetin säiliön ja katon väliin. Kun hän oli lähdössä hotellista poliisien seurassa, tuli onneksi eräs toinen venäläinen eteisessä vastaan. Hän kuiskasi tälle nopeasti:

— Etsikää toiletista.

Mutta hän ei käyttänyt tavallista venäläistä sanaa — saattoihan sattua, että joku poliiseista hallitsi venäjänkieltä. Hän

käytti kansanomaista, repäisevää sanontaa, jonka hänen toverinsa heti tajusi.

Poliisit olivat raivoissaan.

— Te ette saa puhua venäjää.

Se ei enää ollutkaan tarpeellista. Hän oli ennättänyt sanoa sen, mikä oli tarpeen. Paperit haettiin esille, kun poliisit olivat menneet. Maanalainen työ Venäjän vallankumouksen hyväksi saattoi jatkua, huolimatta hänen poissaolostaan.

Kungholmenin vankilan portit sulkeutuivat Aleksandra Kollontayn jälkeen ja kuulustelut alkoivat. Hän esitti vastalauseensa tehtyä hyökkäystä ja poliisin uhkausta vastaan, että hänet karkoitettaisiin tsaari-Venäjälle.

Hjalmar Branting panee vastalauseensa

Pidätys ja karkoittaminen herättivät suurta huomiota sanomalehdistössä ja niistä tuli eräs suurista hyökkäyskohdista, joihin suunnattiin hallitukseen kohdistettu arvostelu vuoden 1915 lähetekeskustelussa. Social-Demokratenin ensimmäinen karkoitusta koskeva aktikkeli on Hjalmar Brantingin allekirjoittama. Selostettuaan lyhyesti itse tapahtumien kulkua ja poliisin esittämää pidätyksen perustelua Branting jatkaa:

»Onnistuimme myöhemmin saamaan tilaisuuden keskustella puoluetoverimme kanssa Kungsholmenin vankilassa. Hänellä ei itsellään ollut aavistustakaan, miksi hänet oli pidätetty. Aluksi lienee ollut aikomuksena viedä hänet Suomeen, mutta poliisi oli sitten hänen Venäjälle luovuttamista koskevan lauseittensa vuoksi myöntynyt siihen, että hän sai valita toisen rajan, jonka vuoksi hänet jo tämän päivän kuluessa siirrettiin Kööpenhaminaan.

Jos hallitus katsoi rouva Kollontayn yleisinhimillisten lausuntojen, jotka hän on kohdistanut nykyisin käynnissä olevaa joukkomurhaamista ja kaikissa maissa vallalla olevaa kiihkoisänmaallisuutta vastaan ja pikaisen rauhan puolesta, olevan niin sopimattomia, olisi se asia aivan varmasti voitu järjestää ilman että maalle tuotetaan häpeää tämänlaatuisen poliittisen karkoituksen vuoksi...»

Kaksi oikeiston lehteä, Nya Dagligt Allehanda ja Stockholms Dagblad, alkoi samaan aikaan kiivaan hyökkäyksen Aleksandra Kollontayta ja Hjalmar Brantingia vastaan, joka oli arvostellut karkoitusta. 1914 oli talonpoikaismarssin ja linnanpihakaappauksen vuosi Ruotsissa. Kun maailmansota puhkesi myöhemmin syksyllä, oikeisto kerskaili sillä, että se »oli nähnyt oikein», kun se taisteli varustusten lisäämisen puolesta. Allehanda oli erikoisesti riemuissaan ja alentuvainen poleemisessa sävyssään liberaaleja ja Hjalmar Brantingia vastaan. Nimimerkki »Silence» alkoi hyökkäyksen »Hjalmar Brantingia vastaan, jolla menneisyytensä huomioon ottaen enemmän kuin kenelläkään muulla näinä päivinä on syytä tekeytyä niin pieneksi kuin mahdollista.» Artikkelissa sanotaan edelleen:

»Kun ulkomaalainen, jolla on rouva Kollontayn entisyys — hän on karkoitettu sekä Venäjältä että Preussista — palkitsee sen vieraanvaraisuuden, jota hän nauttii vieraassa maassa, puuttumalla tämän maan sisäisiin kysymyksiin, on se kai niin röyhkeää menettelyä, että se hyvin antaa aihetta karkoituksen toimeenpanemiseen.

Mutta herra Brantingilla on otsaa esiintyä ja puolustaa tätä röyhkeyttä ja tyhmyyttä, ja herra Lindhagen lupaa »tehdä suuren jutun tästä karkoituksesta». Todellakin, nämä herrat ovat hyvin ansainneet sen kohtelun, mikä nykyään tapaa tulla herra Brantingin osaksi. Herra Brantingin pitäisi aivan erikoisesti tällaisina arkaluontoisina aikoina alentaa ääntään parilla asteella».

Hjalmar Branting vastasi sangen terävin sanoin otsikolla »Halpahintaista journalistiikkaa» varustetussa artikkelissaan:

»Meitä ei ole viime aikoina todellakaan hemmoiteltu millään turhantarkkuutta ja herkkusuisuutta osoittavalla tavalla, mitä tulee niihin keinoihin, joita Ljunglund- Bon Soir'n lehti pitää sopivina käyttää poliittisia vihollisiaan vastaan. Mutta kuitenkin ylittää se tapa, jolla rouva Kollontayn karkoitusta sillä taholla käytetään hyväksi salahyökkäyksen tekemiseen allekirjoittanutta vastaan, useimmat aikaisemmat ennätykset.

Ensin annetaan sellaisten lähteiden mukaan, jotka jo kaukaa tuoksahtavat Stendahlin hallituksen salapoliisimetoodeilta, kuvaus puoluetoverimme oleskelusta siinä täysihoitolassa Tuk-

holmassa, missä hän asui. Hän otti siellä vastaan lukuisten venäläisten puoluetovereiden vierailuja ja seinillä kuuluu olleen Ruotsin kartta, »mikä luultavasti oli mielenosoitusten kohteena» (;). Sillä »N.D.A.» koettaa häpeämättä karkoitettuun kohdistaa sen vastenmielisen epäluulon, että hän olisi vakooja, siitä huolimatta, että lehden on samaan hengenvetoon pakko selittää, ettei tämä millään ehdolla halunnut tulla lähetetyksi Venäjälle, sillä se olisi hänelle merkinnyt Siperiaa! Mutta jotta saataisiin silitetyksi pois jokaisen ajattelevan ihmisen tuollaisessa väitteessä tajuama mahdottomuus — muistetaanhan vielä, miten *todellinen* vakooja ja provokaattori Ornet aikoinaan, kun hänet vihdoin viimein *häpeän tähden* karkoitettiin, sensijaan mielellään valitsi Suomen karkoituspaikakseen sepitetään tarina tervehdyksestä, jonka rouva Kollontay on nimeltä mainitsemattoman henkilön kautta lähettänyt toiselle nimeltä mainitsemattomalle henkilölle, ettei hän »ole tehnyt mitään pahaa, vaan *isänmaatani* olen palvellut Ruotsissa oleskellessani». Jokainen, joka vähänkään tuntee rouva Kollontayta, ymmärtää ilman muuta, että sellainen tervehdys, jos se ylipäänsä on jollekulle jätetty eikä ole kokonaisuudessaan vain satua ja valhetta, voi olla vain *provokatioyritys*, jotta puoluetoverimme saataisiin epäilyksenalaiseksi ja hankittaisiin tukea niille, jotka koettavat päästä hänestä.

Miksi venäläiset vakoojat ja provokaattorit, joita tiettävästi on maassa ja jotka tälläkin hetkellä jatkavat toimintaansa koettaakseen kaikin tavoin vahingoittaa meidän venäläisiä puoluetovereitamme, ujostelisivat, kun he voivat laskea saavansa mitä palvelushaluisinta apua puuhassaan sellaiselta lehdeltä kuin «N.D.A.«? Rouva Kollontay on saatu karkoitetuksi, N.D.A:n artikkelista päätellen, *myöskin* tekemällä häpeällisellä tavalla meidän tunnettu puoluetoverimme epäilyksenalaiseksi sotilasvakoilusta sen hallituksen palveluksessa, jota vastaan hän äärimmäisyyteen asti taistelee.

Ei ole tiedossamme, kuka kunniallinen mies tai nainen venäläisten puoluetovereiden keskuudessa samalta taholta seuraavana leimataan vakoojaksi.»

Stormklockan-lehdessä Z. Höglund lainaa sitä artikkelia, jonka hallitus ja poliisi ovat ilmoittaneet Kollontayn karkoituksen syyksi. Artikkelissa sanotaan, että tulevaisuuden internationaalen velvollisuutena on päättää vallankumouksellisista toimintatavoista myöskin mikäli on kysymyksessä sodanvaara. Se päättyy sanoihin:

Keskellä verenhimoista yltiöisänmaallista huumausta, joka nyt vallitsee maailmassa, sosialistien täytyy kaksinkertaisella luottamuksella toistaa huutonsa: »Alas sota! Alas militaristinen henki! Alas kaikki ahdasmielinen yltiöisänmaallisuus! Eläkööt ja voittakoot kansainväliset virtaukset, jotka vievät työväenluokan lopulliseen voittoon.»

Näitä tosin suurella lämmöllä muotoiltuja, mutta yleisinä ja laillisina pidettyjä kehoituksia työhön pikaisen rauhan aikaansaamiseksi, kirjoitti Z. Höglund, puolueettomuutta vaativa hallitus on pitänyt niin sopimattomina, että ne täytyy rangaista maasta karkoittamisella. Mutta Sven Hedin saa rankaisematta harjoittaa provokatoorista sotakiihoitustaan. »Siivottomassa Nya Dagligt Allehandassa Kollontayn päälle syydetään »niin karkeiden ja halpa-arvoisten solvausten ja valheiden ryöppy, jollaista voi odottaa vain ruotsalaisten patrioottien taholta». »Karkoitus on naurettavaa ja tarkoitukseton, sillä rouva Kollontayhan voi aivan yhtä hyvin toimia Ruotsin sosialistisen lehdistön avustajana jostakin muusta maasta käsin. Ei saada aikaan mitään muuta kuin hiukan henkilökohtaista mielipahaa naiselle, joka jo aikaisemmin on kärsinyt vainoja ja vankeusrangaistuksia mielipiteittensä vuoksi». Karkoitus »on heikko uhritoimenpide niille isänmaallisille rääkyjille, jotka aseistariisumisessa ja kansojen välisessä veljeydessä näkevät pahimman esteen riistonsa ja poliittisen herruutensa jatkumiselle».

Aleksandra Kollontayn ystävät koettivat lieventää hänen olosuhteitaan vankilassa, mutta he eivät voineet pysähdyttää juriidisen koneiston kulkua. Erään poliisin seurassa hänen täytyi

lähteä matkalle Malmötä kohti. Neljä vuotta aikaisemmin hän oli puhunut Malmön Kansanpuistossa yhdessä kansainvälisen työväenliikkeen eturivin miesten kanssa. Nyt suunnattiin matka kaupungin vankilaan, missä hän sai ahtaan kopin, kunnes kaikki olisi selvää Tanskaan tapahtuvaa siirtymistä varten.

Sillä välin sosialidemokraattisen puolueen kongressi määräsi kantansa kysymykseen. Social-Demokraten selostaa:

»Molemmilta venäläisiltä sosialidemokraattisilta puolueilta oli saapunut kirjalliset tervehdykset. Niiden yhteydessä hra Branting ehdotti, että kongressi lausuisi jyrkän vastalauseensa rouva Kollontayn aiheetonta karkoitusta vastaan, sillä toimenpiteellä hallituksemme oli loukannut vieraanvaraisuuden lakia. Ehdotus hyväksyttiin voimakkain hyvä-huudoin.»

Rouva Kollontaylta saapui Mälmöstä seuraava sähkösanoma: »Vapautuneena Malmön vankilasta lähetän tervehdykseni kongressille.»

Aleksandra Kollontay.

Suuri kysymys lähetekeskustelussa 1915

Vuoden 1915 lähetekeskustelussa toisessa kamarissa — tammikuun 23 pnä — Aleksandra Kollontayn karkoitus oli eräs suurista kysymyksistä. Ensin sitä kosketteli pormestari Lindhagen, joka alkoi puhumalla Kollontaysta »korkeasti sivistyneenä ja hyvin rakastettavana henkilönä». Hän oli hakenut turvapaikkaa siitä maasta, joka nimitti itseään »vapauden syntypaikaksi maailmassa», herra Lindhagen jatkoi, mutta hänet oli karkoitettu, syytä ei hän sanonut ymmärtävänsä, koska rouva Kollontay vain oli lausunut oikeita ajatuksia tulevaisuudesta. »Olen sitä mieltä, ettei tämä ole mikään kunniakas piirre meidän maallemme».

Hammarsköldin hallituksen sisäministeri Oskar von Sydow ryhtyi välittömästi vastaamaan:

»Alan äsken mainittua karkoitustoimenpidettä koskevasta kysymyksestä. En voi olla muuta mieltä kuin että huomautus on epäoikeutettu, vaikka hyvin ymmärrän, että herra Lindhagen ja minä katselemme asiaa aivan eri silmälasien läpi. Mitä tulee puhtaasti asiallisiin seikkoihin, pyydän saada kamarille esittää seuraavaa:

Rouva Aleksandra Kollontay on Venäjän alamainen. Aikaisemmin hän oli vieraillut maassa ja pitänyt esitelmiä. Muistamani mukaan hän tuli Tukholmaan syyskuun 13 pnä lähinnä Kööpenhaminasta ja asettui asumaan Hotel de Posteen Vasagatanilla. Siellä hän viipyi kuitenkin vain pari päivää, syyskuun

15 päivään asti. Kun hän lähti tästä hotellista, hän ilmoitti aikomuksenaan olevan palata Venäjälle. Tätä aikomusta, jos se nyt oli hänen aikomuksensa, hän ei kuitenkaan toteuttanut, vaan asettui asumaan Carlesonin täysihoitolaan Berger Jarlsgatan varrella, johon hän jäi asumaan.

Sen mukaan kuin täysihoitolasta on ilmoitettu, hän sai runsaasti postia ja suuren määrän sähkösanomia ja hänen luonaan kävi päivittäin vierailulla osaksi ruotsalaisia, osaksi suuri määrä ulkomaalaisia, jotka olivat pääasiassa Venäjän alamaisia. Vähitellen näyttää tämän rouva Kollontayn ympärille muodostuneen pieni vallankumouksellinen klubi, joka muuten kaikesta päättäen näyttää olevan hyvin puoleensavetävä ihminen.

Marraskuussa tässä kaupungissa ilmestyi antimilitaristinen lehti, joka nimitti itseään »Försvarsnihilisten» (Puolustusnihilisti), Einar Ljungbergin toimittamana ja Axel Holmströmin kustannusliikkeen painattamana — nimethän ovat tunnettuja kysymyksessä olevan liikkeen piirissä. Julistuksessa, jolla lehti esittelee itsensä, sanotaan m.m.: »Kolminaisuus: kruunu, risti ja kivääri suojelee hullujenhuonetta muistuttavaa kapitalistista valtiota. Murskaamalla militarismi avataan tie sille vallankumoukselle, joka vapauttaa ihmiskunnan kaikista niistä taantumuksellisista laitoksista, jotka nyt sulkevat tien kansojen hyvinvointiin ja onneen.»

Sitten lehti esitteli avustajakuntansa, kokonaisen rivin nimiä, m.m. Aleksandra Kollontayn.

Hän on tähän lehteen, josta äsken mainittiin, kirjoittanut artikkelin, joka koskettelee »sotaa ja meidän lähimpi tehtäviämme» ja sisältää joukon asioita, joihin voi täysin yhtyä. Tässä artikkelissa hän sanoo kuitenkin m.m. seuraavaa: »Mutta nyt kun Saksan sosialidemokratia on mennyt Preussin junkkerivaltion virittämään ansaan ja omaksunut virheellisen menettelytavan tukea sotaa, on tullut selväksi, että tulevan Internationaalen velvollisuutena on ilmaista kantansa selvästi ja ilman kiertelyä tässä kysymyksessä ja päättää lujasta, selvästä vallankumouksellisesta taktiikasta myöskin sodanvaaraa koskevassa kysymyksessä». Lienee yleisesti tunnettu, että silloin oli kysymyksessä sodanvaara myöskin Ruotsin kohdalla.

Nyt saattaa olla hyvin paljon mahdollista, että rouva Kollontay oli nainen, joka intohimoisesti, kuten herra Lindgagen sanoi, taisteli oikeusperiaatteiden, taisteli korkeiden, joskin kaukaisten päämäärien hyväksi — ehkä hän toteutti myöskin muita tarkoitusperiä, siitä en tällä hetkellä uskalla lausua mitään tarkempaa. Joka tapauksessa hän oli Ruotsille vaarallisella hetkellä esiintynyt lehdessä, joka oli selvästi antimilitaristinen, ja siinä julistanut vallankumouksellisen menettelytavan omaksumista myöskin sodanvaaraan nähden. En olisi katsonut täyttäneeni velvollisuuttani — velvollisuutta pitää huolta siitä, ettei valtakunnan turvallisuutta vaaranneta — jollei olisi ryhtynyt toimenpiteisiin rouva Kollontayn karkoittamiseksi Ruotsista. Pidän epäoikeutettuna, että täällä puhutaan vieraanvaraisuuden loukkaamisesta — sillä käsitteellä on aivan liian kauniit perintätavat meidän maassamme. Minusta näyttää siltä, että kun rouva Kollontay, joka vallankumouksellisen entisyytensä vuoksi ilmoitti olevan mahdotonta hänen palata Venäjälle, oli täällä etsinyt turvapaikkaa, olisi myös ollut hänen velvollisuutensa noudattaa erikoista varovaisuutta elämässään ja menettelytavoissaan täällä, mitä hän ei kuitenkaan ole tehnyt».

Päämäärät eivät olleet niin kaukaiset kuin Ruotsin sisäministeri uskoi. Kaksi ja puoli vuotta myöhemmin puhkesi Venäjän vallankumous.

Z. Höglund torjui perinpohjin sisäministerin väitteet. Kysymyksessä oleva lehti ei sisältänyt mitään rikollista, sillä siinä tapauksessa se olisi takavarikoitu. Kollontayn artikkelit koskettelivat yksinomaan tulevan Internationaalen politiikkaa tulevaisuudessa esiintyvän sodanvaaran suhteen. Puhuja lopetti toistamalla Brantingin sanat Social-Demokraatenissa, että karkoitus oli häpeäksi maalle.

Hjalmar Branting piti myöskin sisäministerin selitystä epätyydyttävänä:

»Kun rouva Kollontay tuli tänne, oli hänen tarkoituksenaan todellakin voida pian palata takaisin Venäjälle. Herran sisäasiainministeri tuntuu antavan määrätyn merkityksen sille seikalle, ettei tätä aikomusta toteutettu. Selitys on kuitenkin tavattoman yksinkertainen. Oli monta venäläistä vallankumouksellista, monta Venäjän vapauden ystävää ja sen puolesta taistelijaa, jotka siihen aikaan, sodan alussa, matkasivat Venäjän rajoja kohti toivoen, että he voisivat niiden muuttuneiden olosuhteiden ansiosta, jotka sodan täytyi tuoda mukanaan, jälleen työskennellä isänmaassaan aatteensa hyväksi. Muutamat heistä odottivat täällä Ruotsissa, millaisiksi asiat muodostuisivat, tulisiko mitään suunnanmuutosta. Valitettavasti ei Venäjältä tapahtunut sellaista vastaavaa suunnan muutosta sisäisiin vapausliikkeisiin nähden kuin esim. Saksassa, jossa nähtiin hallituksen aikaisemmasta kokonaan poikkeavalla tavalla koettavan päästä määrättyyn yhteisymmärrykseen sosialidemokraattisen puolueen kanssa. Siitä syystä täytyi luopua mainitusta ajatuksesta, ja raja oli nyt yhtä järkähtämättömästi suljettu sellaiselta tunnetulta sosialidemokraatilta kuin rouva Kollontaylta».

Branting paljasti sitten ryöväritarinoiden »vallankumouksellisesta klubista olevan selvästikin oikeistosanomalehtimiehen laatimia, joka on kautta maan tunnettu vilkkaasta mielikuvituksestaan ja häikäilemättömästä kirjoitustavastaan, mutta ei todellakaan mistään turhantarkasta totuudenrakkaudestaan ja tietojensa tarkkuudesta — olen maininnut nimimerkin »Bon soir». »(Herman Seldener Nya Dagligt Allehanda-lehdessä). Hjalmar Branting jatkoi sitten terävää arvosteluaan karkoituksesta ja raa'asta uhkauksesta karkoittaa Kollontay Venäjälle. Hän ilmoitti lopuksi, että Aleksandra Kollontay oli saapunut Köpenhaminaan, »missä hän nyt kulkee vapaana ja missä viimeksi näin hänet käynnilläni pienessä konferenssissa, joka meillä oli äskettäin, ja jossa kenenkään ihmisen päähän ei pälkähdä, että hän on vaarallinen Tanskan turvallisuudelle».

Sosialidemokraattisten naisten lehti Morgonbris kirjoitti lähetekeskustelun jälkeen:

Hra Branting asetti samoin sisäasiainministerin täydellisesti häpeäpaaluun toteamalla, että tämän meidän maallemme niin häpeällisen karkoituksen oli viime kädessä toimeenpannut Nya Dagligt Allehandan huonossa huudossa oleva nimimerkki Bon Soir. Tämän lauseen kohdalla hra Brantingin esityksessä sisäministeri säpsähti ja heitti pitelemänsä kynän hermostuneella liikkeellä kädestään. Niin, onhan ymmärrettävää, että tuntuu epämukavalta ajella samassa reessä sellaisessa seurassa!

Hra Branting valitti edelleen, että sisäministeri oli ryhtynyt puolustamaan menettelyä, *jota ei voida puolustaa.* Omalta osaltamme emme voi myöskään muuta kuin yksimielisesti yhtyä Social-Demokratenin sanoihin, että tämä karkoitus on ja pysyy meidän maallemme häpeällisenä tekona.»

»Me työskentelemme uuden internationaalen luomiseksi»

Lyhyen oleskelunsa jälkeen Tanskan vankiloissa Aleksandra Kollontay sai turvapaikan Norjassa. Ei ole varmastikaan vain kohteliaisuutta, kun hän monta kertaa on vakuuttanut, ettei hän koskaan ole tuntenut olevansa niin kotonaan missään maassa kotimaansa ulkopuolella kuin Norjassa.

Jo 24 pnä helmikuuta 1915 hän on täydessä työssä Oslossa tai Kristianiassa, kuten sen nimi silloin kuului, suuressa vastalausekokouksessa sotaa ja Venäjän hallituksen raakuutta vastaan. Selostuksista ilmenee, että hän leimasi erikoisesti poltinmerkillä tsarismin juutalaisiin kohdistamat hirmuteot ja puolalaisten ja suomalaisten vainoamiset.

Maaliskuun 7 pnä hän puhui Kristianiassa Kansainvälisen naistenpäivän juhlassa. Toukokuun lopussa hän edusti venäläisiä puoluetovereitaan Norjan työväenpuolueen kongressissa. Tervehdyspuheessaan kongressissa hän esitti voimakkaasti ja loistavan kaunopuheisesti Leninin ja vallankumouksellisen marxilaisuuden näkökantoja:

»Me venäläiset sosialistit pidämme häpeällisenä, että sosialistit syyttävät toisiaan esittämällä väitteitä, jotka ovat peräisin diplomaattien valkoisista, sinisistä ja keltaisista kirjoista... Me emme toivo sen paremmin venäläisen, englantilaisen kuin ranskalaisen kapitalismin voittavan. Me toivomme vain sosialismin voittoa. Meidän näkemyksemme Internationaalen asemasta on, että jos se on sortunut, niin syynä on se, ettei se ollut rakennettu riittävän vallankumoukselliselle pohjalle ja ettei sitä ollut kannattamassa kansainvälinen henki. Sen vuoksi me venäläiset sosialistit teemme nyt työtä rakentaaksemme uuden Internationaalen, jonka päämäärä, jonka politiikka ja jonka järjestömuodot ovat elimellisesti rakennetut kansainväliselle pohjalle. Se päämäärä silmiensä edessä työskentelevät nyt meidän lehtemme, Sozialdemokrat Bernissä ja Nasje Slovo Pariisissa, joilta tuon erikoisen tervehdyksen. Me toivomme ja uskomme uuteen internationaaleen, joka harjoittaa voimakkaampaa vallankumouksellista politiikkaa ja noudattaa selvempää luokkataistelulinjaa. Jos emme voi voittaa vanhoja puolueita uuden politiikan puolelle, meidän täytyy rakentaa kokonaan uusi internationaale. Me tervehdimme Norjan työväenpuoluetta uuden rakennuksen välkkyvänä kivenä! Me toivotamme onnea työllenne sotaa ja militarismia vastaan ja sosialismin puolesta. Eläköön uusi Internationaale! Eläköön Norjan työväenpuolue! Eläköön sosialistinen vallankumous!»

Norja oli demokraattisempi kuin Ruotsi. Maan hallitus salli hänen matkustella ympäri maata ja pitää esitelmiä uudesta Internationaalesta ja taistelusta sotaa vastaan.

Ny Tid-lehden mainoksessa Tronhjemin esitelmän edellä lainataan englantilaisen Shaw Desmondin arvostelua Kollontaysta. Hän puhui tämän säteilevästä kauneudesta, hänen rehellisestä ja koko sydämen täyttävästä haltioitumisestaan vapauden asian puolesta ja silmien ainutlaatuisesta viehättävyydestä ja melkein lapsellisesta katseesta. Desmond, joka juuri vähäistä aikaisemmin oli käynyt Norjassa, todistaa olleen anteeksi annettavaa, eteti hän uskonut Kollontayta, kun tämä 1912 selitti Lontoossa, että hänellä oli 17-vuotias poika.

Suuri Trondhjemin kokous, jossa Aleksandra Kollontay ja Martin Tranmael puhuivat, eli läsnäolleiden mielessä kauan aikaa jälkeenpäin, kertoo eräs norjalainen lehtimies.

Mutta esitelmämatkoihin jäi harvoin aikaa. Lenin oli kaukana poissa, mutta hän oli vaativainen työnantaja. Yhdessä muutamien muiden venäläisten vallankumouksellisten kanssa, jotka olivat tulleet Norjaan, ja skandinaavisten tovereiden

avulla hän jatkuvasti vastasi siitä, että yhteydet säilyivät maanpaossa elävien ja kotimaan välillä. Puolueelle oli paljon hyötyä hänen järjestelykyvystään, hänen taidostaan osata voittaa ihmiset puolelleen ja ratkaista monimutkaisia tehtäviä.

Hän vuokrasi huoneen pienestä turistihotellista Holmenkollenilta, erään parantolan sivurakennuksesta. Hänen kirjallinen toimintansa ja ahkera lehtien ja aikakauskirjojen avustamisensa, joka ulottui koko yli maailman, antoi suhteellisen hyvät, mutta epävarmat tulot, mutta hän oli aina hyvin vaatimaton henkilökohtaisissa elämäntavoissaan. Huoneestaan ja hotellissa nauttimastaan aamiaisesta hän maksoi kruunun päivässä. Päivällisen syönti riippui aina siitä, miten hänen rahalliset lähteensä kulloinkin sallivat. Kun kirjoituspalkkiot saapuivat ajoissa, hän saattoi valita Holmenkollenin ravintolan. Välistä tuli kysymykseen kuppilatarjoilu Kansankeittiössä tai kuppi teetä Työväentalon kahvilassa.

Kirjojen ja käsikirjoitusten pinot täyttivät hänen yksinkertaisen huoneensa, mutta kokelmissa vallitsi pikkutarkka järjestys. Kirjoituspöytä todisti melkein koulumestarimaisesta järjestysaistista. Aleksanda Kollontay kirjoitti kaikki artikkelinsa lyijykynällä, sillä siten hän sai nopeammin valmista. Kirjoituskoneen aika ei ollut vielä tullut venäläisille vallankumouksellisille. Mutta kirjeet kirjoitettiin aina musteella. Kollontay kirjoitti suunnattoman määrän kirjeitä. Hän piti yllä kirjeenvaihtoa ystävien ja tovereiden kanssa kaikkialla maailmassa ja hän tunsi suorastaan intohimoa kirjeenkirjoittamiseen.

Mitä hyödyttää kerätä vaikutelmia matkoilla, hänen oli tapana sanoa, tavaten mielenkiintoisia ihmisiä ja elää ja kokea jotakin, jollei jälkeenpäin voi kertoa sitä kirjeessä hyvälle ystävälle tai kirjoittaa sitä päiväkirjaansa. Hänen suurin menoeränsä kuukausittain oli postimerkkien ostoon kuluva summa.

Norjalainen muotokuva

Nyttemmin kuollut norjalainen sanomalehtinainen, jonka äiti kuului Aleksandra Kollontayn läheisimpään ystäväpiiriin, on piirtänyt hänestä Norjassa oleskelun ajalta elävän, hienosti varjostetun kuvan. Tästä saamme tietää enemmän hänen elämäntavoistaan ja tottumuksistaan.

»Kollontayllä oli suuret, siniset, ilmehikkäät silmät. Kasvot kuvastivat hänen elinvoimaisuuttaan ja tunteitaan. Luonteenomaisin piirre olivat tummat, kaarevat kulmakarvat. Kulmakarvoihin karikatyyrinpiirtäjät aina ensimmäiseksi kiinnittivät huomiota.

Emigrantin elämä ei ole helppoa, mutta Aleksandra Kollontay oli aina ystävällinen, iloinen ja elämänhaluinen. Ne, joilla on ollut tilaisuus työskennellä hänen palveluksessaan, kaikkein vaatimattomimmillakin paikoilla, jumaloivat häntä. On paljon esimerkkejä hänen ystävällisestä huomaavaisuudestaan ja henkilökohtaisesta huolenpidostaan, joka kohdistui näihin henkilöihin ja heidän perheisiinsä. Hän rakasti työtään. Maanpakolaisuuden vuosien aikana Norjassa hän työskenteli väsymättömästi sosialismin voiton hyväksi koko maailmassa. Hän oli aina huomaavainen ja avulias, jos joku tuli kertomaan hänelle henkilökohtaisia surujaan. Hän kuunteli toisten ihmisten mielipiteitä pakottamatta heitä voimakkaalla persoonallisuudellaan, mutta tunsi koko ajan, ettei olisi helppoa murtaa hänen rautaista tahtoaan.

Hänen mielenkiintonsa erikoisia naisten pulmakysymyksiä kohtaan ei koskaan laimentunut. Kirjeet eri maiden aktiivisille naisille muodostivat oleellisen osan hänen suunnattomasta kirjeenvaihdostaan. Hän oli erikoisen aktiivinen taistelussa sukupuolista kaksinaismoraalia vastaan. Hän ymmärsi naisten psykologiaa ja sen vuoksi nämä usein vetosivat häneen saadakseen neuvoja ja apua. Hänen paras ystävänsä oli Zoja Shadurskaja ja heidän ystävyytensä kesti koko elämän ajan. Heidän työnsä saattoi erottaa heidät kuukausiksi tai vuosiksi, mutta he täyttivät väliajan kirjeenvaihdon avulla. Heidän kirjeensä muistuttivat eniten päiväkirjoja, joissa he uskoivat toisilleen toiveensa, ajatuksensa ja epäilyksensä.

Niin, Kollontay pani suurta arvoa ystävyydelle. Mutta jos työ vaati kaiken hänen aikansa ja tarmonsa, hän asetti työn aina etusijalle. Hänen naisia ja sukupuolikysymystä käsittelevissä kirjoissaan tapaa kerta toisensa perästä ajatelman: rakkaus ja intohimo ovat suuria asioita, mutta ne eivät koskaan saa muodostu naisen elämän oleellisimmaksi osaksi. Ystävyys oli hänelle elämän suuri lahja. Ystävyys on yhteiskunnallisempi tunne kuin sukupuolinen rakkaus, hän tapasi sanoa. Sinulla voi olla useita ystäviä samalla kertaa, sillä kosketus erilaisten ihmisten kanssa saa eri kielet meissä väräjämään.

Seurasin aina suurella ihmetyksellä ja ihailulla Kollontayn ja Shadurskajan tavattoman laajalle ulottuvaa harrastusta ja mielenkiintoa elämään ja inhimillisiin pulmakysymyksiin. Molemmat ystävykset seurasivat kiinteästi maailmanpolitiikan suuria tapahtumia, mutta heillä oli aikaa myös tieteen, kirjallisuuden ja taiteen alalla ilmenevää uutta varten. Heidän laajat tietonsa lukuisilla eri tieteen aloilla täytti minut hämmästyksellä. Historia, tähtitiede, yhteiskunnalliset tutkimukset ja mielipideilmaukset, kaikki herätti heidän mielenkiintoaan. Shadurskaja tunsi Norjan kirjallisuuden paremmin kuin monet alan asiantuntijat. Kun ajattelen Kollontayta ja Shadurskajaa, näen heidät aina kirja kainalossa tai sitten he haluavat minunkin lukevan uuden kirjan, joka juuri oli tullut heidän pöydälleen:

— Teillä nuorella sukupolvella, on intohimoinen harrastus urheiluun. Meillä, vanhemmalla sukupolvella on vuorostaan intohimoinen halu lukea. En voi koskaan nähdä kirjahyllyä toivomatta heti, että saisin tutkia sitä tarkastaakseni, onko siellä mahdollisesti jokin kirja, jota en vielä ole lukenut.

Kaikilla venäläisillä vallankumouksellisilla johtajilla oli sama intohimo, ei vähimmin Leninillä. Kollontay tapasi kertoa, että Leninillä oli aina makuuhuoneensa yöpöydällä kokonainen pino uusia, erikielisiä kirjoja.

Teatteri, elokuvat ja ravintolaelämä eivät näytelleet mitään huomattavaa osaa rouva Kollontayn elämässä. Siinä oli työtä, työtä ja jälleen työtä ja väliin joku rakkaustarina, johon hän aina suhtautui hyvin vakavasti ja joka aina päättyi surullisesti.

Kollontay rakasti puhumista suurelle kuulijakunnalle. Hänen ihmeellinen äänensä, joka ei tuntenut väsymystä, tuntui olevan kuin luotu puhujalavaa varten. Hänellä oli syvä ja sointuva ääni, joka ennen kovaäänisten aikakautta hyvin riitti 5—6.000 ihmistä käsittävälle kuulijakunnalle. Hän osasi taidon puhua suoraan yleisön ja ennen kaikkea naisten sydämiin. Yleisöä ei pakottanut kuuntelemaan eikä sitä temmannut mukaansa vain se, mitä hän sanoi, vaan myöskin hänen tapansa miten hän sanoi. Hänellä oli luonnollinen tapa korostaa sanojaan täsmällisin, ilmehikkäin liikkein. Hän puhui samalla helppoudella venäjää, saksaa, englantia ja ranskaa. Hän ei käyttänyt koskaan puhuessaan käsikirjoitusta, mutta puheet olivat hyvin huolellisesti etukäteen valmistettuja. Hän tapasi sanoa: voidakseen puhua vapaasti ja yksinkertaisesti täytyy tarkasti tietää, mitä aikoo sanoa ja mitä yleisö ymmärtää ja muistaa.

Huolimatta suuresta kokemuksestaan hän usein hermostui, kun hänen oli astuttava puhujalavalle. Tulin hyvin iloiseksi, hän sanoi kerran, kun huomasin, että myös Jean Jaurés saattoi olla hermostunut juuri ennen kuin hän alkoi ihmeelliset puheensa.

Kollontay ja Shadurskaja eivät todellakaan tunteneet mitään suurempaa harrastusta urheilua kohtaan. He puhuivat mielellään nuoruutensa ratsastusretkistä, mutta huolimatta monista Norjassa viettämistään vuosista ei Aleksandra Kollontay ei koskaan opetellut hiihtämään.

— Ainoa urheilu, jota minä rakastan, hänen oli tapana sanoa, ovat pitkät kävelyretket ja kaikkein eniten pidän uusista kävelyreiteistä. En koskaan tunne olevani kotonani millään paikkakunnalla, ennen kuin olen ehtinyt tutkia, mihin kaikki tiet ja polut johtavat.

Oletan, että Aleksandra Kollontay jätti Norrmarkenin sellaisin tuntein, että sinne oli vielä jäänyt häneltä tutkimatta ja tutustumatta monta pientä polkua, joiden päässä olisi voinut avautua odottamattomia näköaloja.

Pitkä kävelyretki Norrmarkenissa tekee elämän elämisen arvoiseksi, hänen oli tapana sanoa.

Aina ensimmäisistä lentokokeiluista asti Kollontay tunsi suurta harrastusta lentokoneen kehitystä kohtaan. Siihen aikaan, jolloin ei ollut montakaan henkilöä, jotka näkivät, että lentotaito on eräs ihmiskunnan suurista valloituksista, Kollontay sanoi usein:

—Jos olisin nuori, minusta tulisi ehdottomasti lentäjä.»

Tämä hänen kaipauksensa yläilmoihin on varmaankin ollut sen aloitteen takana, jonka hän on tehnyt ja kannustimena siinä työssä, mitä hän on uhrannut Moskova—Tukholma lentolinjan ja muiden lentoyhteyksien järjestämiseksi.

Kollontay on säilyttänyt sydämessään syvän tunteen Norjaa ja norjalaisia kohtaan. Norjassa hän vietti muutamia elämänsä onnellisimpia vuosia. Siellä hän kehitti läheistä ystävyyssuhdettaan Leniniin ja oppi hänen johdollaan tuntemaan, mitä leninismi todella on.

Lenin kirjoittaa kirjeitä

Lenin oli myöskin ahkera kirjeenvaihtaja. Tästä syystä voimme seurata Aleksandra Kollontayn toimintaa sotavuosina hänen Leninin kanssa käymästään laajasta kirjeenvaihdosta, jota nyt huolellisesti säilytetään Moskovan Lenin-instituutissa.

Työ oman puolueen hyväksi oli tavattoman tärkeätä, mutta kansainvälisiä tehtäviä ei myöskään saanut laiminlyödä. Toisen Internationaalen romahduksen jälkeen Lenin oli alituisessa työssä kerätäkseen kaikki vallankumoukselliset sosialistiset voimat taisteluun sotaa ja imperialismia vastaan ja valmistellakseen uuden internationaalen luomista. Keskellä riehuvaa sotaa heidän onnistui kerääntyä konferenssiin pieneen Zimmerwaldin kylään Sveitsissä syyskuussa 1915. Kokouksen edustajajoukko oli kuitenkin sekava ja tilanne oli vielä varsin epäselvä. Lenin ja bolsheviikit muodostivat tässä konferenssissa vasemmisto-oppositon. Ruotsin sosialidemokraattista oppositiota olivat edustamassa Z. Höglund ja Ture Nerman.

Skandinaavisten edustajien julkilausumat Zimmerwaldin ja Kienthalin konferensseille olivat laaditut etukäteen Aleksandra Kollontayn huoneessa Holmenkollenin turistihotellissa. Voimme olettaa, että Aleksandra Kollontay itse kirjoitti nämä julkilausumat. Hänen innostuksensa Leninin aatteita kohtaan oli hyvänä apuna, kun hän koetti voittaa norjalaisen ja ruotsalaisen työläisnuorison Zimmerwaldin konferenssin vasemmiston aatteiden puolelle. Eräs suurimmista esteistä oli skandinaavien

jyrkkä pasifismi. Venäläisessä kokoomateoksessa Leninskish Sbornik julkaistaan suuri osa niistä kirjeistä, jotka Lenin ja Krupskaja näiden vuosien aikana kirjoittivat Aleksandra Kollontaylle.

Leninin ensimmäinen kirje tässä kokelmassa on vuoden 1915 keväältä. Aleksandra Kollontay oli aikaisemmin kirjoittanut Leninille skandinaavisen vasemmisto-opposition itsepäisyydestä pitää kiinni varustenvähentämisen vaatimuksista ja iskulauseista. Sen ajan sosialidemokraattinen nuoriso kantoi takkinsa rintapielessä merkkiä, johon oli kuvattu katkaistu kivääri. Lenin muistuttaa, että hän jo Kööpenhaminan konferenssissa 1910, jolloin hän tapasi Z Höglundin, oli todennut aseistariisumisajatuksen kapitalismin vallitessa pikkuporvarilliseksi pasifismiksi, tyypilliseksi pikkuvaltioille, jotka uskovat elävänsä turvassa ja suojattuina rauhallisessa kolkassaan. Tätä pyrkimystä vastaan Lenin tehosti, että vallankumouksellisen proletariaatin täytyi olla valmis taistelemaan ase kädessä, jos se halusi voittaa kapitalismin. Kahdessa artikkelissa, jotka Lenin on kirjoittanut 1914 ja 1915 ja jotka on Ruotsissa julkaistu nimellä »Sosialismi ja maanpuolustus», hän on lähemmin kehitellyt sitä aihetta, jota hän lyhyesti käsittelee kirjeissään Kollontaylle. Olemme jättänyt pois muutamia kohtia, joissa on arviointeja henkilöistä ja asioista, mitkä eivät tässä yhteydessä kiinnosta.

»Rakas toveri!

Paljon kiitoksia kaikista vaivoistanne ja siitä avusta, josta kirjoititte viime kirjeessänne.

Teidän artikkelinne »Nasje Slovossa» ja aikakauslehti »Kommunistissa» Skandinaavian kysymyksistä on herättänyt minussa kysymyksen:

Eikö voi saada skandinaavisia vasemmistososialidemokraatteja, jotka eivät hyväksy kansan aseistamista, omaksumaan oikeata kantaa tässä asiassa? Kiistelin Höglundin kanssa tästä asiasta vuonna 1910 ja osoitin hänelle, ettei tämä ole mikään vasemmistolinja, ei mitään vallankumouksellista, vaan aivan yksinkertaisesti maaseutulaisten pikkuporvareiden poroporvarillisuutta. Nämä skandinaaviset pikkuporvarit kerääntyvät pienissä valtioissaan ylhäällä melkein pohjoisnavan luona ja ylpeilevät sillä, että vaikka ratsastaisi kolme vuotta, ei kuitenkaan olisi perillä. Kuinka voidaan sallia, että vallankumouksellinen luokka asettuu yhteiskunnallisen vallankumouksen ollessa näköpiirissä vastustamaan kansan aseistamista? Tämä ei ole taistelua militarismia vastaan, vaan heikkoa pyrkimystä sivuuttaa suuret kysymykset kapitalistisessa yhteiskunnassa. Kuinka voi »hyväksyä» luokkataistelun ymmärtämättä, että se määrättynä ajankohtana tulee muuttumaan sisällissodaksi?

Minusta tuntuu välttämättömältä kerätä ainehistoa tästä kysymyksestä ja käydä »Kommunistissa» päättäväisesti taisteluun sitä vastaan, ja samoin että te sitten annatte julkaista sen ruotsinkielellä j.n.e. skandinaavisten tovereiden tutkittavaksi.

Haluaisin mielelläni kuulla perinpohjin Teidän mielipiteenne tästä asiasta.

Onko Skandinaviassa havaittavissa mitään taistelua kahden suuntauksen välillä, suhtautumisessa sotaan? Eikö ole mahdollista kerätä luotettavaa ainehistoa, arvosteluja, arviointeja? Päätöslauselmia sekä tarkkoja yhteenvetoja tosiasioista, ottaen huomioon molempien suuntien keskuudessa ilmenevät pyrkimykset. Eivätkö tosiasiat vahvista (minun mielipiteeni mukaan ne tekevät sen), että opportunistit ovat — virtauksena tarkastellen — yltiöisänmaallisempia kuin vallankumoukselliset sosialidemokraatit? Luuletteko, että olisi mahdollista kerätä ja käsitellä sellaista ainehistoa?

Kädenpuristus ja parhaimmat onnentoivotukseni.

N. Lenin.»

Eräässä myöhemmässä kirjeessä, joka on kirjoitettu kesällä 1915, Lenin jatkaa polemiikkiaan skandinaavista pasifismia vastaan. Hän koettaa kärsivällisesti ja valaisevasti välittää Aleksandra Kollontayn avulla näkökantojaan Skandinavian maiden oppositiolle.

»Kunnioitettu Aleksandra Mihailovna!

Rahaa lähetämme teille huomenna. Paljon kiitoksia tiedoituksistanne Venäjältä. Periaatteessa meillä ei ole mitään sopimusta vastaan ja toivomme, että tulette olemaan kaksinkertaisesti varovainen.

Mitä tulee kansanarmeijan luomiseen tai vastaavasti aseistariisumiseen, näyttää minusta mahdottomalta muuttaa ohjelmaamme. Mikäli sana luokkataistelu ei ole vain korulause liberalistisessa hengessä (jollaiseksi se on muuttunut opportunisteilla Kautskyllä ja Plehanovilla), niin mitä voidaan väittää historiallista tosiasiaa vastaan — tämän taistelun muuttumista määrättyjen edellytysten vallitessa sisällissodaksi. Kuinka voi edelleen sorrettu luokka yleensä olla kansan aseistamista vastaan?

Jos kieltää tämän, silloin on omaksunut puolianarkistisen suhtautumisen imperialismiin: tämän huomion voi mielestäni tehdä jopa eräiden meidän vasemmistomiestenkin kohdalla. Jos se on imperialismia, silloin ei olisi välttämätöntä puhua sen paremmin kansojen itsemääräämisoikeudesta kuin kansan aseistamisestakaan! Tämä on kuohuttavan virheellinen käsitys. Juuri imperialismia vastaan sunnattavan sosialistisen vallankumouksen vuoksi on niin toinen kuin toinenkin välttämätön.

Voidaanko se »toteuttaa»? Sellainen tunnusmerkki on väärä. Ilman vallankumousta ei voida edes minimiohjelmaa toteuttaa. Toteuttaminen tulee sellaisissa olosuhteissa riippumaan pikkuporvaristosta.

Minä olen sitä mieltä, että tämä kysymys *(kuten kaikki* sosialidemokraattiset menettelytapakysymykset nykyisin) voidaan asettaa yhteyteen vain opportunismia koskevan arvioinnin kanssa ja ottamalla huomioon opportunismin. Ja on selvää, että »aseistariisuminen» taktillisena iskulauseena on opportunismia. Sitäpaitsi vanhanaikaista, se tuoksahtaa pikkuvaltiolta ja taistelusta etääntymiseltä, hedelmättömältä näkökannalta: »mökkini on aivan sivussa».

Lähetämme ehdotuksen kansainvälisen vasemmiston (yksilöllistä) julistusta varten. Pyydämme Teitä hartaasti suomentamaan sen ja jättämään sen Ruotsin ja Norjan vasemmistolle samalla kun otatte niihin yhteyden, niin että voimme tehokkaalla tavalla saavuttaa yhteisymmärryksen heidän kanssaan. Lähettäkää huomautuksenne, mahdolliset vastaehdotukset, ja *koettakaa saada* niitä myöskin Skandinavian vasemmistolta.

Parhaimmat tervehdykset.

Teidän *Lenin.*

Ja myöskin minulta. N. Krupskaja.

Olen juuri saanut tietää Aleksanderilta, että olemme teille velkaa enemmän kuin 120 kruunua. Lähetämme ne teille ja pyydämme anteeksi, ettei se ole tapahtunut aikaisemmin.«

Leninin mielestä eivät vain Skandinavian pikku valtiot ole ajankohtaisia. Hän palaa halusta saada näkökantansa ja mielipiteensä työväenliikkeen tietoon kaikissa maissa ja etsii alituisesti uusia yhteyksiä. Täytyyhän toki olla olemassa oppositiovoimia, jotka ovat tuskin tuntein ja pettyneinä nähneet Internationaalen romahduksen ja ovat valmiit alkamaan uuden rakentamisen. Vaikeinta on päästä yhteyteen anglosaksisten maiden kanssa. Hänellä on käytettävissään tavattoman etevä lähettiläs, Aleksandra Kollontay, loistava puhuja sosialistisen liikkeen ja naisliikkeen vainioilla, jota koko Eurooppa mielellään tahtoo kuunnella. Varmasti hän saa tiedusteluja Amerikasta asti. Miksi ei matkustaisi sinne — lähteehän Norjasta laivoja. Leninillä on pitkä luettelo häntä odottavista tehtävistä. Kollontayn tehtäväksi tulee etsiä kustantaja Leninin uudelle suurelle teoreettiselle työlle, hänen imperialistista sotaa käsittelevän analyysinsä perusajatukset sekä hänen sotaa koskevat näkökantansa. Kollontayn piti etsiä Amerikan työväenliikkeen piiristä kehityskykyisiä voimia ja koettaa päästä kosketuksiin Yhdysvalloissa olevien venäläisten kanssa. Sitäpaitsi Lenin toivoo, että hän voisi järjestää rahallista apua Amerikassa olevilta aateveljiltä.

Mutta siihen aikaan ei ollut niinkään helppoa päästä Amerikkaan, ei varsinkaan sosialistisen agitaattorin. Kirjeessään syyskuussa 1915 Lenin on hyvin levoton, että matkasta ei tulisikaan mitään.

»Syyskuussa 1915.

Kunnioitettu Aleksandra Mihailovna!

Olisi todella vahinko, jos teidän Amerikan matkanne lopullisesti menisi myttyyn. Me olemme rakentaneet hyvinkin suuria toiveita tähän matkaan ja Amerikassa julkaistavaan lentokirjassamme »Sosialismi ja sota», (jonka saatte näinä päivinä) ja yhteyteen kustantaja Charles Kerrin kanssa Chikagossa yleensä yleensä sekä vihdoin taloudelliseen apuun, joka on niin tavattoman välttämätöntä meille voidaksemme selviytyä kaikista juoksevista tehtävistä *Venäjällä,* joista Te kirjoitatte (ja aivan oikein alleviivaatte sen seikan välttämättömyyttä, että ne pidetään käynnissä samaan aikaan kuin on toivottavaa, että pidämme yllä mitä läheisintä kosketusta Venäjän kanssa: esteet tässä suhteessa ovat *ensi sijassa* rahallista laatua ja toisessa sijassa poliisitoimenpiteistä johtuvia: voiko vaaratta matkustaa...)

Jos teidän matkasuunnitelmanne lopullisesti ratkaistaisiin kielteiseen suuntaan, niin koettakaa ajatella, eikö Teidän olisi mahdollista (ottamalla yhteys Charles Kerriin ja samanmielisiin) auttaa meitä saamaan lentokirjasemme painetuksi englanninkielellä. Se on mahdollista *ainoastaan* Amerikassa. Lähetämme Teille lentokirjasen saksalaisen painoksen. Tehkää voitavanne saadaksenne sitä myydyksi Skandinaavian maissa (on hiton tärkeätä meille, että saamme takaisin edes osan sen vaatimista kustannuksista, sillä muuten emme saa tilaisuutta julkaista sitä ranskaksi.)

Kirjoittakaa *yksityiskohtaisesti,* kouraantuntuvasti ja entistä useammin (ellette matkusta Amerikkaan), miten konkreettiset kysymykset kehittyvät Venäjällä, kuka niitä johtaa, miten niitä toimeenpannaan, missä tapauksissa ja millaisissa olosuhteissa.

Kaikki tämä olisi tavattoman tärkeätä lentolehtisten julkaisemisen vuoksi, joka on alituisesti ajankohtainen kysymys, siinä olette oikeassa. Zimmerwaldin konferenssista (jossa pidimme sangen hyvin puolemme oppositiossa, joskin allekirjoitimme manifestin) tulee se lähetti, jonka lähetämme luoksenne, osaksi kertomaan ja osaksi kirjoitamme uudelleen asiasta myöhemmin.

(Ei mitään rahoja, ei mitään rahoja! Se on *pahin* puute!)

Parhaimmat tervehdykseni.

Teidän *Lenin.*

P.S. N.K. Krupskajalta.

Rakas A. M.! Kirjeen Social-Demokratenille kirjoitimme tänään. Venäjän sosialidemokraattisen puolueen keskuskomitea on ne tapaukset huomioon ottaen, mitä Venäjällä nyt näytellään, kiinnostunut siitä, että ulkomaalaiset toverit tulevat saamaan oikeat tiedot asioista. Henkilönä, jonka puoleen he voivat kääntyä lisätietoja saadakseen, suosittelemme A. M. Kollontayta.)

Nadesha Krupskaja.»

New Yorkista Los Angelesiin

Lenin oli suotta levoton. Aleksandra Kollontaylla oli määrätty tottumus selviytyä kaikista esteistä. Zimmerwaldin konferenssi jossa ajatus uuden Internationaalen perustamisesta ensi kerran esitettiin julkisuudessa, pidettiin kuten sanottu syyskuun alussa 1915. Saman kuukauden lopussa suuntasi S/S Bergenfjord kulkunsa Aleksandra Kollontay matkustajiensa joukossa Atlannin englantilaisten tarkistusalusten, saksalaisten vedenalaisten ja miinojen joukkoon. Lokakuun 8 pnä hän näki ensi kerran Vapaudenjumalattaren patsaan ja Manhattanin pilvenpiirtäjien sukeltavan esiin syksyisestä usvasta. Muutamia päiviä myöhemmin hän puhui täpötäysissä huoneistoissa New Yorkin eri osissa innostuneelle kuulijakunnalle.

Pitkä esitelmämatka oli järjestetty jo etukäteen. Se ulottui koko Amerikan mantereen yli Los Angelesiin ja San Franciscoon asti. Ehdot eivät olleet loistavat, kun otetaan huomioon kokousten suuremmoisuus. Kaksi dollaria matkakustannusten lisäksi, mutta asioiden täytyi sujua silläkin tavalla, kun kerran liikuttiin Leninin asioilla.

Amerikkalainen työväenlehdistö oli näinä kuukausina täynnä Aleksandra Kollontayn kokouksia koskevia selostuksia ja hänen selventäviä artikkeleitaan. Myöskin porvarillinen lehdistö osoitti hänelle suurta huomiota. Kun hän saapui uuteen kaupunkiin, oli vastassa tavallinen amerikkalaisten lehtimiesten kyseliäs ja huomaavainen joukko. New York Times ja muut

vaikutusvaltaiset lehdet julkaisivat hänen vaikutelmiaan sodanaikaisesta Saksasta ja hänen tsaarihallitukseen kohdistuvia teräviä arvostelujaan. Ne julkaisivat suurin otsikoin hänen sittemmin toteutuneen ennustuksensa, että vallankumous pyyhkäisisi pois sekä Venäjän että Saksan keisarikunnat, ennenkuin sota olisi lopussa.

Amerikkalaiset lehdet ampuivat toisinaan hiukan yli maalinkin, kuten niiden tapana on. Välistä hänestä tehtiin kansainvälisen naisliikkeen eturivin hahmo, siitä huolimatta, että hän aina oli taistellut sitä vastaan. Muutamissa tapauksissa hänestä tehtiin kreivitär Kollontay. »Charming russian socialist countess talked on Europe and effects of the world war» kuuluu eräs suuri otsikko Erie Evening Heraldissa. Tehtiinpä hänestä kerran prinsessa Aleksandra. »Exiled Princess to speak in City», sanottiin eräässä Indiana Daily Times-lehden otsakkeessa.

Oleskelu New Yorkissa ja Chicagossa muodostui verrattain pitkäaikaiseksi, sillä näissä kaupungeissa olivat ne kustantajat, joita hänen piti tavata, ja amerikkalaisen työväenliikkeen keskukset. Myöskin siellä oli julkisia kokouksia eri kaupungingeissa melkein joka ilta. Muuten hänen matkareitistään tuli kuin leveä pyyhkäisy yli Amerikan kartan. Mainitsemme muutamia niistä harvoista kaupungeista, joissa hän puhui: St. Louis, Philadelphia, San Francisco, Los Angeles, Minneapolis, Milwaukee, Denver, Cincinnati, Cleveland, New Jersey, Indiana. Kaikkein mieluimmin hän puhui »Uudesta Internationaalesta» ja »Maailmansodasta ja sosialistisen Internationaalen tulevaisuudesta». Sitä paitsi hän puhui aiheesta »Mitä naiset voivat tehdä taistelussa sotaa vastaan?» »Uudenaikainen nainen kirjallisuudessa ja taiteessa» j.n.e. Joka paikassa hän sai tilaisuuden selvittää ja tehdä tunnetuiksi Leninin ja sosialistisen vasemmiston katsantokantoja imperialismin ja imperialistisen sodan suhteen. Internationalismi, työväen kansainvälinen toiminta, ei ole kuollut, se elää, sanotaan välistä selostuksissa. Uuden internationaalin täytyy rakentaa todellisen kansainvälisyy-

den, tieteellisen marximilaisuuden ja vallankumouksellisen taktiikan perustalle.

Selostuksista ilmenee, että Aleksandra Kollontay alusta asti esiintyi varsin arvostelevasti sitä maata koskevia tavanomaisia käsityksiä vastaan, jossa hän vieraili. Lainaamme muutaman rivin Los Angelesissa julkaistusta selostuksesta:

»Mitä minä pidän Amerikasta? Minulle on näytetty teidän maanne parhaimmat puolet, mutta minä olen nähnyt myöskin paljon varjopuolia. Älkää olko niin ylpeitä Amerikasta! Ei ole niin suurta eroa teidän vapaan maanne ja vanhan Euroopan välillä, sillä teillä vallitsee sama kapitalismi. Te tiedätte yhtä vähän maanne tulevaisuudesta kuin eurooppalaiset omansa, sillä te ette kontrolloi tätä maata. Harvalukuinen ihmisjoukko tulee ratkaisemaan sen suuren kysymyksen, liittyykö Amerikka sotaan vai säilyttääkö se rauhan. Meillä oli Euroopassa »valmistuksia rauhaa varten». Minä pelkään, että te saatte käydä läpi samat kokemukset.

Mutta minä löydän myöskin Amerikassa vallankumouksen hengen yhtä voimakkaana kuin Euroopassa ja tämä tulee auttamaan meitä uuden Internationaalen rakentamisessa.

Teidän on Amerikassa käytävä ankaraa taistelua kapitalismia vastaan. Amerikkalainen poliisi muistuttaa paljon Venäjän poliisia tsaarivallan aikana. En voi nähdä mitään suurempaa eroa niiden välillä. Emme voi odottaa helppoa voittoa. Meillä täytyy olla enemmän uhrautumishalua suurten ihanteiden hyväksi.

On ajateltu, että pieni uudistus siellä ja täällä asteettain johtaisi meidät uuteen sosialistiseen valtioon. Ehkä se voi onnistua muutaman sadan vuoden kuluessa. Mutta sota osoittaa meille, että tämä on väärä ajatus.»

Luokkataistelu on tullut ankarammaksi ja vallankumouksellinen taistelu omaa porvaristoa vastaan on ainoa, joka antaa voiton, sanotaan esitelmissä usein. Samalla hän kääntyy jokaisessa kokouksessa työväenluokan naisten puoleen, joiden

täytyy kuulua aktiivisimpiin voimiin, kun työväenliikettä uudelleen rakennetaan.

Hän piti esitelmänsä välistä englanninkielellä, välistä saksaksi. Saksalainen sosialisinen työväenliike oli hyvin voimakas Yhdysvalloissa, ennen kuin maa lähti mukaan sotaan. Muutkin maan kieliryhmät kerääntyivät hänen kokouksiinsa. Lentolehtisiä kokouksia varten painettiin saksan, englannin, suomen, venäjän ja juutalaisten kielellä. Eri kieliryhmiä edustavat työläisten lähetystöt kävivät tervehdyskäynneillä venäläisen vieraan luona ja esitelmien yhteydessä pidettiin usein suuria tervetuliaisjuhlia, joissa suoritettiin taiteellista ohjelmaa.

— Me emme sano hyvästi, me annamme vain toverillemme kesäloman, eräs puhujista sanoi New Yorkissa suuressa jäähyväisjuhlassa, ennen kuin Bergensfjord helmikuun 19 pnä 1916 höyrysi Atlantille kannellaan kirjava seurue. Amerikka ja Norja olivat vielä puolueettomia ja laivalla oli mukana kaikkien sotaakäyvien maiden edustajia. Eräässä matkakirjeessään amerikkalaiselle lehdistölle Aleksandra Kollontay on kuvannut vaikutelmiaan matkalta Bergeniin.

Saksalainen torpeedo tai englantilainen tarkastuslaiva saattoi koska tahansa keskeyttää matkan, jolloin viime mainitussa tapuksessa laivalla olijoita olisi uhannut internoiminen. Laivalla oli myöskin tsaari-Venäjän edustajia. Kun jokin vaara uhkasi, syntyi erilaisten matkustajien keskuudessa suuri hätä ja tuska. Oliko lähenevässä laivassa ystäviä vai vihollisia, saksalaisia vai englantilaisia? »Minusta se oli niin herttaisen yhdentekevää», Aleksandra Kollontay kirjoittaa, »sillä minun liittolaisiani ne eivät voineet olla». Torpeedoista säästyttiin, mutta englantilaiset tulivat ja laiva vietiin Kirkwalliin hyvin perusteellista tarkastusta varten. Matkalla kuljettiin miinakentän ohi, jolloin useimmat matkustajat kävelivät kannella pelastusvyö ympärillään. Bergensfjord saattoi kuitenkin jatkaa matkaansa Norjaan.

Matka Yhdysvaltoihin on avartanut henkistä näköpiiriäni,

Aleksandra Kollontay kirjoitti eräässä toisessa matkakirjeessään:

»Olen tavannut suuren joukon hyviä ystäviä ja taistelutovereita, tulisia puhujia, kelpo organisoijia. Millainen määrä ihailtavan hyviä voimia! Kun Amerikan työväenliikkeellä on niin paljon arvokasta väkeä, en tahdo toistaa vanhaa valitusta, että kehitys Amerikan työväenliikkeen kohdalla käy hitaasti. Amerikka on voimakkaiden vastakohtien maa: Toisaalta valtava rikkauden ja loiston kasaantumista ja toisaalta köyhyyttä ja kurjuutta ja yhteiskunnallista ja taloudellista orjuutta. Amerikassa on maailman pisimmälle kehittynyt kapitalismi ja se on hyvä koulu eurooppalaisille sosialisteille. Amerikka murskaa monet haavekuvat, mutta osoittaa samalla lyhimmän tien parempaan yhteiskunnalliseen tulevaisuuteen.»

Siitä huolimatta että Yhdysvallat tänä aikana valmistautuivat ottamaan osaa maailmansotaan, hän ei ollut löytänyt Amerikan työväenliikkeen keskuudesta paljoakaan voimia, jotka olivat valmiit hyväksymään Leninin linjan. Huolimatta kaikista hänen ponnistuksistaan osoittautui vaikeaksi saada kustantajaa vallankumouksellisen vasemmiston kirjallisuudelle. Kollontay kirjoitti usein Leninille positiivisista tai negatiivisista tuloksista, sillä aikaa kun Lenin edelleen viipyi Sveitsissä ja oli raivoissaan sen vuoksi, että Ranskan sensuuri pidätti hänen vastauskirjeensä Kollontaylle.

Ainakin yksi Leninin kirje pääsi kuitenkin perille Amerikkaan asti. Se on päivätty marraskuun 9 pnä 1915:

»Kallis Aleksandra Mihailovna!

Vasta eilen saimme Teidän kirjeenne, jonka olette lähettänyt Milwauksesta lokakuun 18 pnä. Se on ollut hirvittävän kauan matkalla. Te ette ollut vielä siihen mennessä saanut minun kirjettäni Zimmerwaldista (ynnä Sosial-demokratin numeroita 45, 46 ja 47) ja kaikkia vastauksiani teidän tekemiinne kysymyksiin, vaikka tämä kirje on kirjoitettu enemmän kuin kuukausi sitten. Koettakaa jollakin tavalla arvioida missä tulette olemaan(noin puolentoista kuukauden kuluttua) ja jättäkää osoite (Teille osoitettavia kirjeitä varten) siellä, niin että voimme pitää yllä kiinteämpää yhteyttä Teihin.

Mitä tulee New Yorkin Volkszeitungiin, vakuutti Grimm minulle tänään, että he ovat täydellisiä Kautskyn miehiä! Miten sen asian laita on? Uskon, että meidän *saksalaisesta* lentokirjastamme voi olla apua teille, mikäli on kysymys kansainvälisyyden »linnoituksen» puolustamisesta ja säilyttämisestä. Onhan Teillä sitä? (500 kpl lähetettiin Teille.)

Me julkaisemme täällä näinä päivinä (saksaksi, ja toivottavasti sitten myöskin ranskaksi ja, jos onnistumme hankkimaan rahaa, myöskin italiankielellä) pienen lentokirjasen Zimmerwaldin vasemmiston nimissä. Siten tahtoisimme Zimmerwaldin vasemmistoryhmämme (keskuskomitean (venäläisen puolueen keskuskomitean) + puolalaisten sosialidemokraattien + latvialaisten + ruotsalaisten + norjalaisten + yhden saksalaisen + sveitsiläisten) tulevan tunnetuksi mahdollisimman laajoissa kansainvälisissä piireissä sen *päätöslauselma- ja manifestiehdotuksen* avulla (julkaistu Sozial-Demokrat'in numerossa 45). Pieni lentokirjanen (20—30—35.000 sanaa) tulee sisältämään nämä molemmat asiakirjat ja lyhyehkön johdannon. Toivomme, että julkaisette tämän Amerikassa englanninkielellä (sillä sen julkaisemiseen Englannissa ei ole mitään mahdollisuuksia, se täytyy viedä sinne *Amerikasta)* ja jos mahdollista, muillakin kielillä. Tästä täytyy tulla kaikkien maiden vasemmiston ydinjoukon ensimmäinen esiintyminen, joukon, joka kykenee antamaan selvän, täsmällisen ja täydellisen *vastauksen* siihen, mitä pitää tehdä ja mihin ollaan menossa. Olisi erittäin tärkeätä, jos Teidän onnistuisi saada tämä lentokirjanen painetuksi Amerikassa, saada sitä levitetyksi laajalle sekä *solmia kiinteitä suhteita kustantajiin* (Charles Kerriin Chicagossa, »Appel to reason'iin Kansasissa ja *muihin samanlaisiin),* sillä on yleensä tavattoman tärkeätä, että voidaan esiintyä eri kielillä (Te voisitte *tehdä paljon* tässä suhteessa.)

Koettakaa päästä kosketukseen heidän kanssaan — ainakin kirjeitse, jollette voi mennä käymään Kansasiin. Heidän leh-

tensä ei ole useinkaan *huono*. Antakaa heille joka tapauksessa tieto »Zimmerwaldin vähemmistön» päätöslauselmasta. Millainen olio on Eugene Debs? Kirjoittaako hän välistä vallankumouksellisesti? Tai myöskin törkyä à la Kautsky? Kirjoittakaa ja kertokaa, milloin tulette takaisin New Yorkiin ja kuinka moneksi päiväksi! Koettakaa kaikkialla (vaikkapa vain viiden minuutin ajan) tavata paikkakunnan bolshevikkejä, valistakaa heitä ja *johtakaa heidät yhteyteen meidän kanssamme.*

Mitä rahoihin tulee, olemme Teidän kirjeistänne kauhistuksemme nähneet, ettetet tähän mennessä ole onnistuneet keräämään mitään keskuskomiteaa varten. Ehkä »vasemmiston manifesti» voi auttaa jotakin...

Voimakas kädenpuristus ja kaikkea menestystä toivottaen

Teidän *Lenin.*»

Amerikasta paluun jälkeen kirjeenvaihtoa jatkettiin taas vilkkaasti Ranskan sensuurin aiheuttaman keskeytyksen jälkeen. Lenin sanoo vilpittömän ajatuksensa Ranskan hallituksesta ensimmäisessä kirjeessä.

»19 pnä maaliskuuta 1916.

Kallis Aleksandra Mihailovna!

Olemme vastaanottaneet Teidän kirjeenne ja toivotamme Teille vielä kerran menestystä.

Minä olen ollut pirun vihainen, että »jalomielinen» Ranska on *takavarikoinut* (se on tosiasia) joukon minun kirjattuja kirjeitäni Teille Amerikkaan. Asiassa ei voi tehdä mitään. Nyt Teidän täytyy kaikin voimin ponnistella säilyttääksenne yhteydet Amerikkaan.

Tehän kirjoititte minulle, että saitte Internationaalen lentolehtisen n:o 1 saksankielellä Amerikassa ja että teitte työtä julkaistaksenne sen englanninkielellä. Mutta nyt ette mainitse sanaakaan siitä.

Ei kai ole mahdollista, että ette löytäneet ketään asiasta kiinnostuneita Amerikasta ja että sen vuoksi on ollut *mahdotonta* saada Internationaalen lentolehtisiä julkaistuksi Englanninkielellä???

Uskomatonta!

Mutta jos asian laita kuitenkin on niin, täytyy julkaista se Norjassa (englanninkielellä). Voiko sen saada käännetyksi ja paljonko sen painattaminen maksaa?

Sitten kirjoitin Teille Amerikan-osoitteellanne, että olin saanut Bortonista Mass. lentolehtisen »Sosialist Propaganda Legue» (kahdenkymmenen sosialistin allekirjoittamana *osoitteineen*, S.r. Massachusets). Tämän liigan muodostavat internationalistit, joilla on selvästi vasemmalle kallistuva ohjelma.

Lähetin heille *suunnattoman* kirjeen englanninkielellä (sekä Internationaalin lentolehtisen saksaksi). Ei mitään vastausta. Onko »jalomielinen» Ranska takavarikoinut sen?

Edelleen. Te kirjoititte käyneen neuvotteluja *Charles Kerrin* kanssa. Tulos?

Terveisiä!

Leninin kirjeitä satoi tiheään. Voimme lainata niistä vain joitakin välähdyksiä. Keväällä 1916 hän kirjoittaa:

»Kallis A. M.

Te tiedätte luonnollisesti, että Hauysmann on kutsunut puolueettomat koolle 26 päiväksi kesäkuuta. Täytyy koettaa saada Skandinavian maista joku »meikäläisistä» ja tarkasti harkita hänen esiintymistään. Olkaa ystävällinen ja kirjoittakaa meille pikimmiten (jotta voimme sopia menettelystä), jos tässä suhteessa on mitään toivoa olemassa.

Onko mitään toivoa olemassa Höglundin tuomion muuttamisesta? Kiihtymys ja ajojahti on ennenkuulumaton, uskomaton!

Teidän *Lenin.*»

Eräässä kirjeessään kesällä 1916 Lenin haluua lähettää Alek-

sandra Kollontayn Haagin sosialidemokraattiseen konferenssiin:

»Kallis A. M.

Olen hyvin iloinen Teidän uutisistanne ja tiedoituksistanne. Mitä Amerikkaan tulee, meidän täytyy odottaa: julkaiseminen voi tulla kysymykseen *ainoastaan* siellä.

Mitä tulee ruotsalaisiin ja norjalaisiin vasemmistomiehiin, toivon Teidän tekevän kaikkenne, jotta saisitte järjestystä asiaan. Tähän asti ei mikään ole saanut kiinteätä muotoa. Ei kerrassaan mikään. Vain sanoja. Ei edes muodollista liittymistä vasemmistoon, ei mitään kunnollisia yhteyksiä meihin, ei kerrassaan mitään. Ja kaikki tämä Höglundin jutun jälkeen! Minkälaista väkeä he oikein ovat?

Puolueettomien kokouksen suhteen Haagissa minulla on seuraava suunnitelma: on selvää, etteivät hiljaiset, saamattomat ja uneliaat norjalaiset *voi* tehdä hiukkaakaan. Miksi ei voitaisi lähettää myös Teitä? Miksi ei Norjan puolueen keskuskomitea voisi lähettää jotakuta ja lisäksi Teitä? Yhden norjalaisen täytyy tulla mukaan ja *sitäpaitsi* Teidän. Vaikkapa vain tulkkina. Te olisitte tavattoman hyödyllinen, sillä te saisitte selvän *kaikesta*. Sillä olen vakuutettu siitä, ettemme muuten tule saamaan täydellistä, luotettavaa, selvää ja totuudenmukaista raporttia siitä, mitä on tapahtunut (eikä sitä saa kansainvälinen työväenluokkakaan). Ajatelkaa sitä. Ja tehkää sen puolesta kaikki voitavanne.

Kädenpuristus.

Teidän *Lenin.*»

Heinäkuun 25 pnä 1916 tulee useita tehtäviä, ehdotuksia ja ohjeita tätä konferenssia varten.

»Kallis A. M.

Matkani johdosta vuoristoon, joka aiheutui Nadeshdan (Krupskajan) sairaudesta, on vastaukseni Teidän kirjeeseenne viivästynyt. Olen täysin yhtä mieltä kanssanne siitä, että vasemmiston osuus Huysmannin konferenssissa tulee tällä tavalla selvitetyksi. Se on kaikkein tärkeintä. Tärkeintä on, että itse paikalla laaditaan tiedoituksia kaikesta. Kerätkää kaikkea ja kaikenlaisia asiakirjoja. Ei hetkeksikään saa unohtaa *täydellisen* asiain selvittämisen välttämättömyyttä. Ainoa tapa on kirjoittaa muistiin kaikki — vaikkapa lyhyestikin — itse paikalla erikoiseen muistikirjaan. Grimm ei matkusta: häneltä on evätty passi. Se merkitsee sitä, että mukaan tulee vain yksi vasemmistolainen. Sitä suuremmaksi tulee hänen vastuunsa. Jotta yksi ainoa henkilö voisi tuoda esille linjan, tarvitaan suurta päättäväisyyttä ja selvää tietoisuutta: . Mitä mieltä te olette, ovatko nämä ominaisuudet olemassa? Jos niin on asian laita, olisi hyvä, jos hän voisi esittää pari kysymystä tai vastaavasti äänestystä: Zimmerwaldin — ja Kienthalin tunnustaminen, arvostella sosiaalipatriootteja Huysmann & Co, Legien & Co, Plehanov & Co. Sen voi myöskin tehdä kysymysten avulla. Mitä luulette, voidaanko tämä järjestää?

Sitten henkilökohtainen kysymys: onko teillä suhteita kustantajiin? Tarvitsisimme joko käännöstöitä tai pedagogista kirjallista työtä Nadeshdalle, jotta tämä voisi ansaita jotakin (sillä hänen sairautensa vaatii *pitkäaikaista* oleskelua vuoristossa ja se maksaa paljon).

Tervehdys ja kädenpuristus.

Teidän *V. Uljanov.*»

Kirjeenvaihto Leninin kanssa oli keskeytymätöntä mielipiteiden vaihtoa kaikista niistä kysymyksistä kansainvälisen työväenliikkeen piirissä, jotka olivat tulleet polttavan ajankohtaisiksi sodan puhkeamisen ja vanhan internationaalen romahduksen jälkeen. Eräässä kirjeessä keskustellaan eri tyyppisistä sodista.

»Kunnioitettu Aleksandra Mihailovna!

Tulimme hyvin iloiseksi norjalaisen julistuksen vuoksi ja Teidän ruotsalaisia kohtaan osoittamastanne huolenpidosta. Olisi tavattoman tärkeätä saada aikaan vasemmistomarxilais-

ten yhteinen kansainvälinen esiintyminen! (Periaatteellinen julkilausuma on pääasia ja toistaiseksi ainoa mahdollinen).

Roland-Holts, kuten Rakovskin (Oletteko nähnyt hänen ranskalaisen lentokirjasensa?) ja Troski, ovat minun mielipiteeni mukaan kaikkein vahingollisimpia kautskylaisia siinä suhteessa, että he kaikki eri muodoissa kannattavat yhtenäisyyttä opportunistien kanssa, että he kaikki eri muodoissa *kaunistelevat* opportunismia, että he kaikki (vaikkakin eri tavoin) edustavat eklektisismiä vallankumouksellisen marxilaisuuden asemasta.

Teidän julkilausumaehdotukseen kohdistamanne arvostelu ei mielipiteeni mukaan (ellen erehdy) osoita, että meidän välillämme vallitsisi mitään vakavampia mielipide-eroavaisuuksia. Pidän teoreettisesti virheellisenä ja käytännöllisesti vahingollisena, ettei tehdä eroa eri tyyppisten sotien välillä. Emme voi vastustaa kansallisia vapaustaisteluja. Te otatte Serbian esimerkiksi. Mutta jos serbialaiset olisivat yksin taistelemassa Itävaltaa vastaan, emmekö silloin olisi serbialaisten puolella? Nyt on pääasiana taistelu suurvaltojen *välillä* siirtomaiden uudesta jaosta ja pienten kansakuntien tukahduttamisesta.

Jos syttyisi intialainen, persialainen, kiinalainen j.n.e. sota Englantia tai Venäjää vastaan? Emmekö silloin olisi Intian *puolella* Englantia vastaan j.n.e. *Tämän* nimittäminen sisällissodaksi ei olisi korrektia; selvää asioiden vääristelyä. Olisi tavattoman vahingollista venyttää sisällissodan käsitettä kohtuuttomuuksiin, sillä silloin *pyyhitään pois* oleellinen asiassa: palkkatyöläisten sota kapitalisteja vastaan *kysymyksessä olevassa* valtiossa.

Juuri skandinaavit tuntuvat langenneen (maalaismaiseen) pikkukaupunkilaiseen pasifismiin, joka vastustaa sotaa yleensä. Se ei ole marxilaista. Tätä piirrettä vastaan täytyy taistella, samaten kuin heidn vastustavaa kantaansa vastaan miliisin suhteen.

Vielä kerran terveisiä ja onnentoivotukseni norjalaisten julkilausuman johdosta!

Teidän *Lenin.*»

Toinen Amerikan matka

Lenin ja Zimmerwaldin vasemmisto näki yhä Aleksandra Kollontayn Amerikassa nauttimassa kansansuosiossa mahdollisuuden saada aikaan paremmat suhteet ja kosketuksen Amerikan työväenliikkeen vasemmistoon ja erikoisesti siellä olevien venäläisiin emigrantteihin. Yhteisymmärryksessä Leninin kanssa hän päätti tehdä toisen Amerikanmatkan sodan aikana. Se tapahtui vuoden 1916 lopulla. Sukellusvene- ja miinavaara oli suurempi kuin koskaan aikaisemmin. Zoja-ystävätär oli hartaissa kirjeissään neuvonut häntä olemaan matkustamatta. Kun hänen varoituksiaan ei otettu varteen, hän kirjoitti loukkaantuneena ja teeskennellyn välinpitämättömänä:

»Sinä voit kernaasti mennä pohjaan! Minä en itkisi.»

Oli varmasti hyvin kolkkoa, kun S/S Kristiansfjord sysipimeässä suuntasi matkansa miinoja täynnä olevalle merelle. Silloin oli vaaran ajatus pidettävä kaukana mielestä ja upottauduttava syvälle erilaisiin tehtäviin. Matka sujui hyvin silläkin kerralla, mutta Aleksandra Kollontay tapasi toisen Amerikan noustessaan maihin 1917 vuoden alussa, kohta sen jälkeen jolloin Yhdysvallat oli liittynyt sotaan Saksaa vastaan. Koko maa oli mukana kuumeisissa sotavarusteluissa. Sotapsykoosi oli saanut lujan otteen Amerikan kansalaisista ja epäluuloisuus ulkomaalaisia kohtaan oli suuri. Esitelmämatkaa ei voinut ajatellakaan tällä kerralla eikä se ollut matkan tarkoituksenakaan, mutta hän pääsi kosketuksiin Boston Legue of Left Zim-

merwald-nimisen vasemmistoryhmän ja venäläisten puoluetovereiden kanssa ja selosti heille Leninin linjaa ja lähimpiä tulevaisuudennäköaloja.

Sotapsykoosi paheni ajan mittaan. Amerikkalainen poliisi seurasi hänen kintereillään. Se tuntuu keränneen runsaan ainehiston arkistoonsa, sillä vielä vuonna 1926, jolloin Aleksandra Kollontay vastanimitettynä Neuvostoliiton Mexikon lähettiläänä tahtoi matkustaa Yhdysvaltojen läpi, häneltä kiellettiin kauttakulkulupa hänen aikaisemman toimintansa perusteella maassa.

Kotimatka sujui myöskin onnellisesti. Leniniltä kotiinpaluun jälkeen saapuneesta kirjeestä ilmenee, että matka oli aiheuttanut uusia keskeytyksiä kirjeenvaihtoon:

»Helmikuun 17 pnä 1917.

Kallis A. M.

Tänään saimme Teidän kirjeenne ja tulimme siitä hyvin iloisiksi. Kesti kauan ennen kuin saimme tietää, että olitte Amerikassa, emmekä ole saaneet Teiltä mitään kirjettä muuta kuin tiedoituksen Amerikasta lähdöstänne.

Kirjoitin Teille 7—8 pnä tammikuuta (samana päivänä kuin kirje lähti Tukholmasta — ranskalaiset ottivat kaiken sieltä Amerikkaan menevän postin) mutta tämä kirje (ynnä Novyi Mir'in kirjoittama artikkeli) (venäläinen emigranttilehti New Yorkissa. Suom. huom.) ei ole ilmeisestikään saapunut Teidän käsiinne New Yorkissa.

Huomenna kokoontuu ruotsalaisen puolueen kongressi. Tulee todennäköisesti hajaannus? Minusta näyttää, että eripuraisuus ja hämäännys on *tavattoman* suuri nuorison keskuudessa. Osaatteko Te ruotsia? Voisitteko järjestää niin, että voisimme (minä ja muut) toimia Ruotsin nuorison lehden avustajina?

Olkaa hyvä ja vastatkaa, vaikka lyhyestikin, mutta joka tapauksessa nopeasti, ehdottomasti, sillä meille on tavattoman tärkeätä saada aikaan säännöllinen kirjeenvaihto Teidän kanssanne.

Parhain tervehdyksin Teidän *Lenin.*»

Viimeinen ja pisin Leninin kirje on kirjoitettu maaliskuun 5 pnä 1917, siis aivan tsaarihallituksen kukistumisen ja Leninin ja Aleksandra Kollontayn Venäjälle paluun edellä.

Taistelu oikeiston ja vasemmiston välillä Ruotsin sosialidemokratian piirissä oli silloin johtanut avoimeen kahtiajakoon. Vasemmisto oli juuri valmistamassa uuden puolueen muodostamista, Sosialidemokraattista vasemmistopuoluetta, josta myöhemmin tuli Ruotsin kommunistinen puolue. Lenin oli pettymyksekseen saanut kuulla, että opposition johdon aikomuksena oli asettua Zimmerwaldin oikeiston tai Zimmerwaldin vasemmiston vallankumoukselliselle linjalle.

Lenin, joka valmisteli uutta, vallankumouksellista marxilaista internationaalea, kiinnitti suurta huomiota uuteen ruotsalaiseen puoluemuodostelmaan. Hän vetoaa hartaasti Aleksandra Kollontayhin, että tämä auttaisi ruotsalaisia ystäviä pääsemään selvyyteen Zimmerwaldin todellisesta luonteesta ja tutustuttaa heidät vallankumouksellisen vasemmiston näkökantoihin. Kirje on tulvillaan käytännöllisiä ohjeita ja kysymyksiä, jotka koskevat sellaisia yksityiskohtia, joita Lenin ei vielä tunne.

»Kunnioitettu Aleksandra Mihailovna!

Sanomalehtitiedot kertovat, että Ruotsin nuoret ovat kutsuneet toukokuun 12 päiväksi koolle kongressin uuden puolueen perustamiseksi »Zimmerwaldin periaatteen» pohjalla.

Tämä tieto tekee minut rauhattomaksi ja kiihtyneeksi, se minun täytyy tunnustaa. Sillä »Zimmerwald» on tehnyt konkurssin ja hyvää sanaa käytetään taas mädännäisyyden peittelemiseen. Zimmerwaldin enemmistö, se on Turati & Co, Kaytsky sekä Ledebour, Meerheim — *kaikki* he ovat siirtyneet kannattamaan sosiaalipasifismin näkökantoja, jotka tuomittiin niin juhlallisesti (ja tuloksettomasti) Kienthalissa. Kaytskyn & Co:n manifesti tammikuun 7 pnä 1917, joukko Italian puolueen päätöslauselmia, Meerheim- Jouhauxin, Longues- Bourderonin (ja Raffen-Dugansen yhteisymmärryksessä Renaudelin kanssa)

päätöslauselmat, eivätkö ne merkitse Zimmerwaldin vararikkoa? ja Zimmerwaldin »oikeisto»- — R. Grimm, joka tammikuun 7 pnä teki liiton Sosiaalipatrioottien kanssa Sveitsissä vasemmistoa vastaan sunnattavaa taistelua varten! Grimm, joka haukkuu kaikkien muiden maiden sosiaalipatriootteja paitsi ei sveitsiläisiä, joita hän puolustaa! Céest découtant! (Se on iljettävää.) Olen suunniltani raivosta noiden roistojen vuoksi. On vastenmielistä kuunnella heitä ja heistä ja vielä vastenmielisempää ajatella yhteistyötä heidän kanssaan. Se on suoranaista komediaa!

Otamme tehtäväksemme kerätä Teille ainehistoa G. Grimmin keikahduksesta. Ilmoittakaa, voitteko saada käsiinne Zürichiläisen lehden »Volksrecht». Siitä löydätte tärkeimmän ainehiston kansanäänestyksen perusteluista ja vasemmiston julkilausumasta (seuraavaa sanaa ei voi lukea) (helmikuun 11 pnä 1917 y.m. y.m.)

Mutta ruotsalainen vasemmisto on varmaankin enimmältä osaltaan vilpitöntä. Se on selvä. Sitä täytyy jollakin tavalla ennen toukokuun 12 päivää etukäteen auttaa käsittämään sosiaalipasifismin ja kautskyläisyyden koko typeryys, auttaa heitä ymmärtämään Zimmerwaldin enemmistön koko alhaisuus, auttaa heitä luomaan hyvä ohjelma ja hyvä taktiikka uutta puoluetta varten.

Meidän (kaikkien meidän, Ruotsin vasemmiston ja kaikkien, joilla on mahdollisuutta päästä yhteyteen heidän kanssaan) täytyy kerätä voimamme, ponnistella kaikkemme auttaaksemme, sillä tämä hetki Ruotsin puolueen, Ruotsin ja Skandinaavian työväenliikkeen elämässä on ratkaiseva.

Tehän luette ruotsia (ja puhutte sitä myöskin). Teidän hartioillenne on laskettu suuri osuus vastuusta, mikäli me emme kansainvälisyydellä ymmärrä samaa kuin »minun mökkini on kaiken vaaran ulkopuolella».

Olen vakuuttunut siitä, että Te tulette tekemään paljon. Tahtoisin kerätä, yhdistää kaikki vasemmistomiehet auttamaan ruotsalaisia niin vaikealla hetkellä heidän elämässään. Eikö olisi mahdollista järjestää venäläisten bolsheviikkien ja vasemmistolaisten ryhmiä Kristianiassa (Oslossa), Köpenhaminassa ja Tukholmassa, sellaisia henkilöitä, jotka osaavat ruotsia ja joilla on mahdollisuus auttaa tässä asiassa? Jakakaa työ: kerätkää tärkeitä asiakirjoja ja artikkeleja (minulle on lähetetty Nermanin polemiikki Mauritz Västbergiä vastaan Politikenissä kesäkuun 28 pnä otsikolla »Ensin ohjelma, sitten uusi puolue», mutta en voinut ymmärtää sitä), laatikaa heidän avuksensa ponsia: julkaiskaa joukko artikkeleja heidän avukseen. Ruotsalaiset, jotka osaavat kirjoittaa saksaa, ranskaa tai englantia, voisivat myöskin olla mukana sellisessa ryhmässä.

Mitä Te luulette tästä, onko se mahdollista vai ei? Maksaako vaivan tehdä näin paljon työtä?

Minun mielestäni se kannattaa, mutta näin sivullisena en luonnollisestikaan kykene sitä arvostelemaan. Näen vain ja tunnen ehdottoman varmasti, että kysymys uuden sosialismin, todella vallankumouksellisen marxilaisuuden, mutta ei likaisen kaustkyläisyyden, ohjelmasta ja taktiikasta on nyt päiväjärjestyksessä kaikkialla. Se nähdään myöskin Socialist Labour Partysta ja »The Internationalist»-lehdestä Amerikassa, Saksasta saapuvista tiedoista (vasemmiston julkilausuma tammikuun 7 pnä 1917) sekä Ranskasta (Pariisin vasemmiston lentokirjanen »Les socialistes de Zimmerwald et la guerre») j.n.e.

Tanskassa tulisivat Trier ja muut luultavasti mukaan työhön vasemmistopuolueen, marxilaisen puolueen perustamiseksi Skandinaaviaan, osa Norjan vasemmistosta myöskin. Taistelu Brantingia ja Kumppaneita vastaan on vakava asia: täytyy välttämättömästi perehtyä vakavammin vallankumouksellisen marxilaisuuden teoreettisiin ja taktillisiin kysymyksiin.

Mielipiteeni mukaan pitäisi heti paikalla ja samanaikaisesti kolmelta puolelta panna käyntiin valmistetut toukokuun 12 päivää varten: 1) apuryhmä, josta edellä olen puhunut, 2) järjestää skandinaavisten vasemmistolaisten ryhmiä: kirjoittakaa Ruotsin lehtiin pieni artikkeli sellaisten ryhmien perustamisen välttämättöömyydestä heti valmistelemaan ohjelmaa ja taktiik-

kaa toukokuun 12 päivää varten, 3) kolmas kohta kiinnostaa minua erikoisesti, ei sen vuoksi, että se olisi välttämättömin (tärkeintä on sisältäpäin tuleva aloite), vaan sen vuoksi, että voimme auttaa siinä. Jos Te esim. heti paikalla kävisitte läpi tärkeimmän osan puolueen vasemmiston ja oikeiston kirjallisuudesta Ruotsissa ja sen perusteella kirjoittaisitte ponsia seuraavasti: teoreettiset (ohjelmaa koskevat) ja käytännölliset (menettelytapoja koskevat) mielipide-eroavaisuudet, mitä tulee maanpuolustukseen, käsitykseen imperialismista, sodan luonteeseen, aseistariisumiseen, sosiaalipasifismiin, kansallisuuskysymykseen, vallankumoukseen, »joukkotoimintaan» ja proletariaatin diktatuurin, sisällissotaan, suhteisiin ammattiyhdistyksiin, opportunismiin ja taisteluun sitä vastaan j.n.e.

Jokaisen ponnen täytyy sisältää a) mitä oleellista on sanottu Ruotsin vasemmiston taholla, b) mitä oikeisto on sanonut.

Tämän perusteella, lähtien vasemmiston näkökannoista Venäjällä, Saksassa, Amerikassa, (tärkeimmissä maissa tässä suhteessa) voisimme laatia pontemme ja julkaista ne ruotsiksi ruotsalaisten avuksi toukokuun 12 päivää valmisteltaessa.

Tätä tarkoitusta varten tulee välttämättömäksi kääntää muutamia tärkeitä kohtia Ruotsin oikeisto- ja vasemmistosiiven tärkeimmistä julkilausumista ja artikkeleista venäjäksi tai saksaksi tai ranskaksi tai englanniksi.

Me kaikki olemme itse asiassa moraalisesti ja poliittisesti vastuunalaisia Ruotsin sosialistisesta nuorisosta ja meidän täytyy auttaa heitä.

Teidän asemanne on erikoisen suotuisa sellaista avunantamista varten. Kirjoittakaa heti, mitä ajattelette tästä. Tämä kirje ehkä sopisi lähettää myöskin Ludmillalle yhdessä teidän näkökohtienne kanssa.

Voimakas kädenpuristus ja kaiken menestyksen toivotuksin

Teidän *Lenin.*»

Mikä tuo Lindhagen oikeastaan on miehiään »Sosiaalidemokraatti»? »Narodnikki»? »Radikaalisosialisti«? »Herven kannattaja«?«

Se henkilökohtainen panos uuden puoluemuodostelman ohjelman ja taktiikan luomiseksi, johon internationalisti Lenin niin väsymättömästi kehotti Aleksandra Kollontayta ryhtymään, ehti päästä vasta alkuun. Muutamia päiviä tämän kirjeen jälkeen puhkesi Venäjän maaliskuun vallankumous. Leninin Aleksandra Kollontayn ja heidän taistelutovereittensa täytyi omistautua suurempiin tehtäviin.

Helmikuun vallankumous

Uusivuosi 1917 oli tuonut mukanaan selvän nousun vallankumouksellisessa liikkeessä Venäjän sotaväsymystä potevan kansan keskuudessa. Poliittisia lakkoja ja katumielenosoituksia järjestettiin verisen sunnuntain vuosipäivänä ja bolshevistinen duuman jäsenten pidättämisen vuosipäivänä. Suurkaupunkien ikuisissa elintarvikejonoissa seisomaan väsyneet naiset alkoivat tehdä hyökkäyksiä myymälöihin ja ottaa väkisin käsiinsä saamansa tavarat, talonpojat nousivat elintarvikkeiden pakko-ottoja ja ainaisia kutsuntamääräyksiä vastaan ja kapinamieliala kasvoi armeijan ja laivaston keskuudessa. Jo tammikuussa oli lakossa 200.000 työläistä. Poliisi tiedoitti raporteissaan, että yleislakkoajatus päivittäin voitti uusia kannattajia ja oli yhtä suosittu kuin vuonna 1905.

Englannin sikäläisen ministerin Buchananin avustuksella porvaristo valmisteli palatsivallankumousta huonoon huutoon joutunutta tsaaria vastaan vallankumouksen valmistelemiseksi, enemmän rappion estämiseksi ja Venäjän panoksen tehostamiseksi imperialistisessa sodassa. Keisarihovi oli nimittäin saksalaissyntyisen keisarinnan ja hänen Rasputin-junttansa kautta läheisissä suhteissa saksalaisiin. Aluksi porvariston johtajat ajattelivat huudattaa Nikolai II:n nuoren pojan uudeksi tsaariksi. Mutta porvaristo ei pysynyt mukana asioiden nopeasas kehityksessä. Matruusit ja sotilaat tekivät veljesliiton. Joukkola-

kot muuttuivat työläisten ja sotilaiden aseelliseksi kapinaksi Petrogradissa, kapinaksi, joka 12 ja 13 pnä maaliskuuta 1917 (26 ja 27 pnä helmikuuta venäläisen ajanlaskun mukaan) pyyhkäisi pois tsaarihallituksen. Porvarilliset puolueet muodostivat yhdessä sosiaalivallankumouksellisten ja mensheviikkien kanssa tilapäisen hallituksen, joka aikoi perustaa perustuslaillisen monarkian suuriruhtinas Mikael tsaarinistuimella. Mutta sekin suunnitelma ajoi karille. Keskellä taisteluja luotiin, kuten vuonna 1905, työläis- ja sotilasneuvostoja, joukkoliikkeen erikoisia elimiä, joista myöhemmin tuli työläisten vallankumouksen valtiomuodon olennaisia osia.

Riemuitsevin sydämin maanpaossa elävät bolshevikit ottivat vastaan kotimaasta saapuvat uutiset. Leninin ennustus oli toteutunut: vallankumous puhkesi ensin siinä maassa, missä imperialismin ketjussa oli heikoin renkaansa, vaikkakin tämä maa oli teknillisesti kehittymätön ja jäljessä muista. Kapitalismin ketju oli heikoin Venäjällä, ja siellä oli olemassa terästynyt, vallankumouksellinen puolue, joka ei ajatellut pysähtyä puolitiehen. Porvarillisesta demokraattisesta vallankumouksesta oli tullut todellisuus, uusi hallitus oli julistanut sanan vapauden ja kokoontumisvapauden olevan voimassa ja antanut poliittisen amnestian, mutta sen johdossa oli miehiä, jotka tahtoivat vahvistaa kapitalismia ja jatkaa imperialistista sotaa.

Lenin ja hänen kannattajansa eivät ajatelleet pysähtyä porvarilliseen vallankumoukseen, vaan jatkaa edelleen sosialistisen vallankumouksen tiellä. Liitossa talonpoikien kanssa, jotka nousivat kartanonomistajain valtaa vastaan, työläiset sekä vallankumoukselliset sotilaat ja matruusit kukistaisivat kapitalistien yritykset lujittaa valtaansa. Kaikki karkoitukseen tuomitut ja maanpaossa olevat bolshevikit koettivat lyhintä tietä päästä kotimaahansa.

Aleksandra Kollontay oli juuri palannut toiselta Amerikanmatkaltaan ja oleskeli Oslossa, kun suuri tieto saapui. Hänen iloaan ei voi kuvata. Hänellä ei kuitenkaan ollut mitään kuvitelmia helposta voitosta, sillä hän ymmärsi, että tsaarivallasta

saavutettu voitto oli vain alkuna suurempiin tapahtumiin ja mullistavampiin yhteiskunnallisiin taisteluihin.

Norjan työläiset kyselivät, kuten kaikki maailman työläiset, mitä nyt tulisi tapahtumaan. He järjestivät suuren kokouksen Työväentalolle, jossa Aleksandra Kollontay puhui.

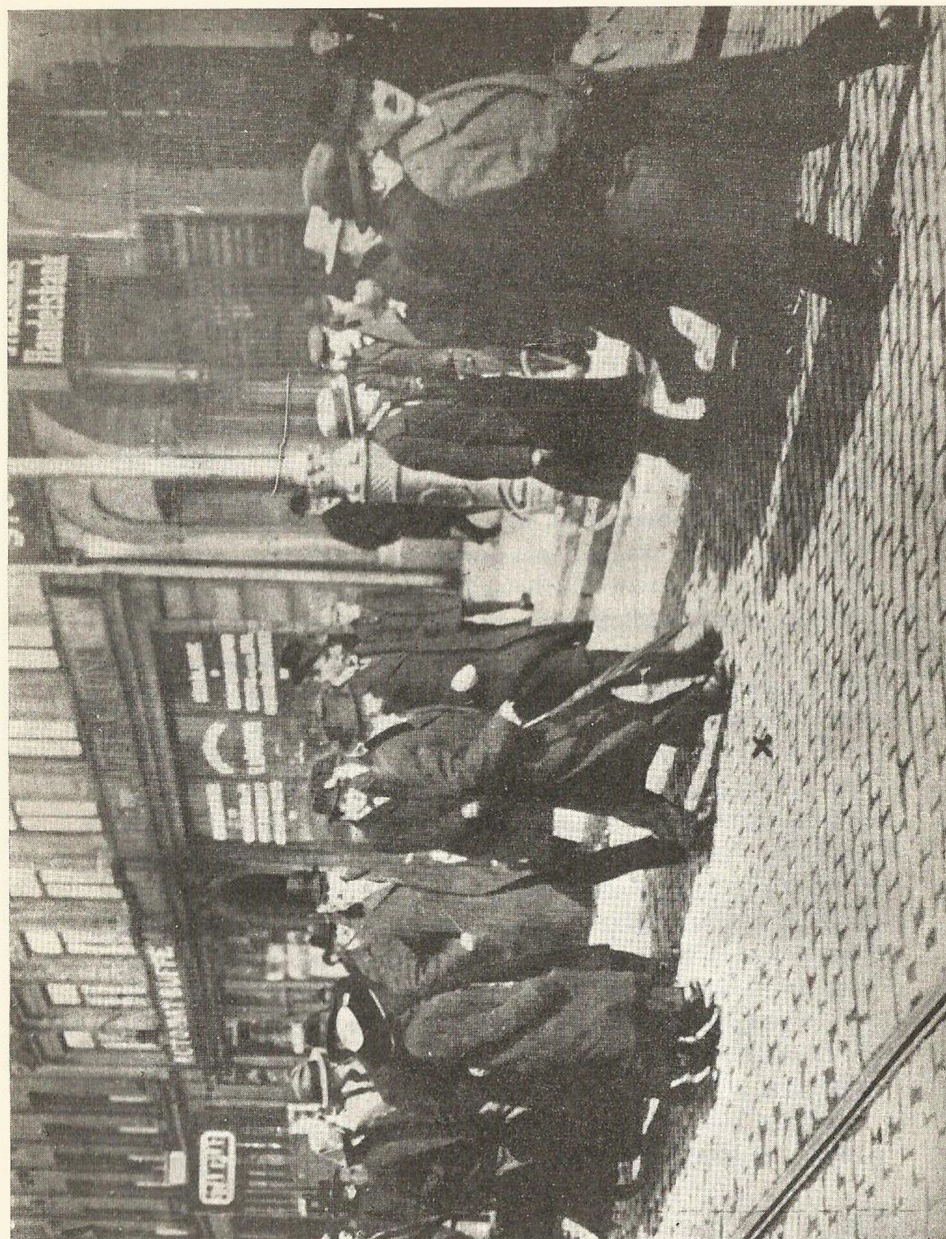
Norjalainen sanomalehtimies, jonka kuvauksiin aikaisemmin olemme tutustuneet, kirjoittaa tästä kokouksesta:

»Muistan, että silloin oli sunnuntai-ilta ja Työväentalon halli oli pakaten täynnä ihmisiä. Kollontaylla oli yllään tavallinen musta yksinkertainen pukunsa, jossa oli hyvin korkea kaulus. Hän oli mielestäni hyvin kaunis.

Hän selitti puheessaan, ettei Venäjän vallankumous antaisi pysähdyttää itseään siihen, mihin Ranskan suuri vallankumous oli seisahtunut. Työläiset ja talonpoikien pojat armeijassa olivat muodostaneet neuvostojaan, eli sovjetteja, kuten niitä venäjänkielellä nimitetään. Työläisten ja sotilaiden neuvostot ottaisivat jonakin päivänä koko vallan käsiinsä, tekisivät lopun imperialistisesta sodasta, kukistaisivat kapitalismin ja rakentaisivat uuden sosialistisen maailman.

En usko, että kokoontunut yleisö oikein jaksoi seurata Aleksandra Kollontayn bolshevistista todistelua, mutta hän oli niin intohimoinen ja kiihkeä langettaessaan ankaran tuomionsa kapitalistista ja maalasi suuren innoituksen hehkuttamin värein työläisten silmien eteen, miten he rakentaisivat oman sosialistisen valtion, ja tämä saavutti syvää vastakaikua norjalaisen työläiskuulijakunnan keskuudessa. He osottivat lämpimästi suosiotaan Kollontaylle. Se, mitä hän sanoi, oli totta. En unohda koskaan, miten Aleksandra Kollontayn silmät loistivat sisäisesti tulta, kun hän puhui vallankumouksen tulevaisuudesta. Mutta hän uskoi, että Venäjällä täytyisi käydä ankara taistelu, ennen kuin työläisten voitto olisi saavutettu.

— Ehkä meidät kaikki, johtavat bolsheviikit, vangitaan tai surmataan, ennen kuin vallankumous voittaa. Mutta sota voidaan pysähdyttää vain työläisten tahdosta ja heidän taistelullaan koko maailmassa.

Lenin Tukholmassa. Hänen seuranaan m.m. Ture Nerman ja Carl Lindhagen.

Kokousyleisö osoitti kiihkeästi suosiotaan.

Jätimme Aleksandra Kollontaylle hyvästit Työväentalolla, sillä emme voinut seurata häntä asemalle.

— Kun ajattelen Aleksandra Kollontayta, äitini sanoi, ajattelen tulenlieskaa. Liekkiä, joka sytyttää metsän, jos se tulee lähelle puita.»

Kun sähkösanomatoimisto tiedoitti vallankumouksesta ja poliittisesta armahduksesta, Kollontay ryhtyi hetkeäkään viivyttelemättä valmistelemaan kaikin tavoin kotimatkaa. Ei ollut selvää, koskisiko luvattu amnestia myöskin häntä, mutta täytyi koettaa.

Lyhin tie kotimaahan kulki Ruotsin ja Suomen kautta, mutta Ruotsistahan hänet oli karkoitettu. Ruotsin hallitus oli varsin vastahakoinen aluksi, mutta lopulta hänen onnistui saada kauttakulkulupa. Mutta Aleksandra Kollontay ei saanut lupaa matkustaa Tukholman kautta, sen kaupungin, jossa hän kerran tulisi toimimaan isänmaansa lähettiläänä. Ruotsalainen poliisimies oli häntä vastassa Charlottenburgissa ja seurasi sitten häntä kuin varjo tuon pitkän matkan Hallsbergin ja Krylbon kautta Haaparantaan ja Tornioon.

Bolsheviikit olivat matkalla kotiin. Bernissä Lenin ja muut emigrantit neuvottelivat kotimatkasta Saksan läpi sittemmin niin paljon keskustelua herättäneessä sinetöidyssä rautatievaunussa. Muutamia viikkoja myöhemmin hän viipyi jonkin päivän Tukholmassa matkallaan Haaparantaan ja Petrogradiin. Etäisessä Kireikan erämaakylässä Siperiassa vallankumous vapautti Josef Stalinin hänen seitsemännestä karkoituspaikastaan. Kuudesti aikaisemmin hänet oli karkoitettu, mutta joka kerta hän oli onnistunut karkaamaan. Tuskin enempää kuin puolta vuotta myöhemmin, »päivien jälkeen, jotka vapisuttivat koko maailmaa», istuisivat Lenin, Stalin ja Kollontay samassa vallankumoushallituksessa ja työskentelisivät maailmaamullistavan sosialistisen rakennuksen perustamiseksi. Mutta tätä Aleksandra Kollontay ei voinut tietää, kun hän puisevan ruotsalaisen poliisikonstaapelin itsepäisessä seurassa matkusti ruotsa-

laisen talvisen maiseman halki matkallaan vallankumouksen rajalle Tornion joella. Tiedossamme ei ole sen ruotsalaisen poliisimiehen nimeä, joka suojeli Ruotsia vaaralliselta, karkoitetulta vallankumoukselliselta, joka oli saanut Ruotsista armollisen luvan kulkea maan kautta.

Lunta oli paksuina kinoksina ja talvi ankara, kun juna saapui Haaparantaan. Ruotsalainen poliisi antoi hänen käydä läpi perusteellisen ruumiintarkastuksen, ennen kuin hän sai kulkea rajan yli. Hänen täytyi vieläpä ottaa pois hiusneulansakin, sillä poliisi pelkäsi, että hänellä oli hiuksiinsa kätkettynä vaarallista vallankumouksellista ainehistoa.

Reellä hän matkasi Tornionjoen yli. Se oli suuri hetki Aleksandra Kollontayn elämässä. Hänen maanpakolaisuutensa oli kestänyt yhdeksän vuotta. Koskiko amnestia myöskin häntä?

Reki pysähtyi. Venäjän rajalla seisoi sotilas suuri punainen solmuke rinnassaan.

— Saanko nähdä Teidän henkilöllisyyspaperinne, kansalainen.

— Minulla ei ole mitään. Olen poliittinen pakolainen.

Paikalle noudettiin upseeri. Hänelläkin oli punainen rusetti rinnassaan. Elämän ironia tahtoi, että sama upseeri neljä kuukautta myöhemmin pidättäisi hänet vaarallisena bolsheviikkina samassa Torniossa Kerenskin määräyksestä. Mutta nyt hän oli vain yhtä ainoata aurinkoista hymyä maanpakolaista kohtaan.

— Nimenne?

— Kollontay.

Upseeri katsoi työläis- ja sotilasneuvoston luetteloa niistä poliittisista pakolaisista, joita amnestia koski.

Aleksandra Mihailovna Kollontay. Se pitää paikkansa.

Upseeri auttoi hänet uudelleen rekeen ja suuteli kunnioitettavasti hänen kättään. Nyt Kollontaylla oli uuden tasavallan maa jalkojensa alla. Se vallankumous, jota hän niin kauan oli valmistellut, oli tehnyt tien vapaaksi.

Täällä levittäytyi hänen silmiensä edessä Suomi, hänen äidinisänsä maa, ja siellä kaukana oli isänmaansa Venäjä, laaja

valtakunta, joka ulottui Itämerestä Tyyneen mereen, Jäämerestä Intiaan. Kaaostilassa oleva ja puutteen ja hädän kourissa kamppaileva maa odotti uudisraivaajiaan, kyntäjiään ja rakennusmestareitaan.

Aleksandra Kollontay oli kotona.

Äskettäin otettu kuva lähettiläästä tulppaanien kera.

SISÄLTÖ:

Shura kasvaa neidoksi

Shurasta tulee Aleksandra Kollontay

Maanpaossa